T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ PROGRAMI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ANOMİ: MCBÜ ÖRNEĞİ

Dilara SARAÇ

Danışman
Doç. Dr. Huriye TEKİN ÖNÜR

MANİSA-2023

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ PROGRAMI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ANOMİ: MCBÜ ÖRNEĞİ

Dilara SARAÇ

Danışman
Doç. Dr. Huriye TEKİN ÖNÜR

MANİSA-2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Üniversite Öğrencilerinde Anomi: MCBÜ Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/06/2023

Dilara Saraç

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ANOMİ: MCBÜ ÖRNEĞİ

Norm, belirli olaylar karşısında toplumun diğer üyeleri tarafından bireyden beklenilen davranışlardır. Normsuzluk yani anomi ise bu normların belli olmaması durumudur. Bireylerin toplumla bağını sağlayan, adeta pusula işlevini ifa eden normların işlevlerini yitirmesi ise bireyin belirli olaylar karşısında nasıl davranacağını bilememesi ile sonuçlanmaktadır. Normlar, her ne kadar bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan ve bireyin davranışlarını belirleyen hayali bir çember çizmiş olsa da aynı zamanda bireylere o çember içinde özgürlük imkânı sağlar. Üniversite öğrencilerinin özgürlükle olan bağları, çoğu zaman bu çemberi görmezden gelme ile sonuçlandığı görülmektedir. Bireylerin özellikle de üniversite öğrencilerinin topluma yönelik algıları, toplumun geleceğine ve sürdürülebilirliğine yönelik önemli bir konum teşkil etmektedir. Bu noktada araştırmada üniversite öğrencilerinin anomik sayılabilecek tutumlara sahip olup olmadıkları ve bu tutumların hangi bağımsız değişkenlerle ilişkili olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma tanımlayıcı nicel bir saha araştırmadır. Manisa Celal Bayar Üniversitesinde 400 öğrenci örneklem olarak belirlenmiş ve tamamına anket uygulanmıştır. Toplanan veriler SPSS.26 programı aracılığı ile değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde anomi ile ilgili araştırmada kullanılan kavram ve kuramların bir çerçevesi oluşturulmuştur. İkinci bölümde modern ve postmodern toplumda anominin yansımaları ele alınmış ve bu doğrultuda literatürde yapılan çalışmalara ve tartışmalara yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümünü ise saha araştırması oluşturmaktadır.

Araştırmada katılımcıların orta düzeyde anomi yaşadıklarına ulaşılmıştır. Yüksek düzeyde anomi yaşanılan durum, katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin anomi düzeylerinde görülmektedir. Katılımcıların düşük düzeyde anomi yaşadıkları durum ise aile kurumuna yönelik norm ve değerlere ilişkindir. Bağımsız değişkenler ve anomi düzeyleri incelendiğinde dindarlık düzeyleri ve tanımlanan kimlikler ile anomi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Anomi, Norm, Özgürlük, Birey, Toplum

ABSTRACT

ANOMIE IN UNIVERSITY STUDENTS: MCBU CASE

Norm is the behavior expected from the individual by other members of the community in the face of certain events. Normlessness, anomie, is the state that these norm sare not clear. The fact that the norms that connectin dividuals with the society and perform the compass function lose their functions, results in the individual not knowing how to behave in the face of certain events. Although the norms have drawn an imaginary circle that restricts the freedom of individuals and determines the behavior of the individual, it also provides individuals with the opportunity to freedom in that circle. It seems that the ties of university students with freedom often result in ignoring this circle. Perceptions of individuals, especially university students, towards society constitute an important position forthe future and sustainability of society. At this point, there search aimed to determine whether university students have an anomi cattitudes and which independent variables these attitudes are related to.

Research is a descriptive quantitative field research. At Manisa Celal Bayar University, 400 students were identified as samples and all were surveyed. The data collected were evaluated throughthe SPSS.26 program.

In the firstpart of thestudy, a framework of concepts and theoriesused in research on anomy wascreated. In these condpart, there flections of anomie are discussed in the modern and postmodern society, and studies and discussions in the literature are included in this direction. The last part of there search constitutes field research.

In there search, it was reached that the participants experienced moderate anomies. The situation with a high level of anomie is seen at the anomie levels of the leaders who connect the participants with the community. The situation in which the participants experience low levels of anomy is related to the norms and values for the family in stitution. When examining independent variables and anomie levels, it was concluded that there is a meaningful relationship between religiousness levels and identified identities and anomie levels.

Keywords: Anomie, Norm, Freedom, Individual, Society

TEŞEKKÜR

Çalışmamda büyük emeği geçen; gerek lisans gerekse yüksek lisans dönemi boyunca yalnızca akademik deneyim ve bilgileriyle bana yol gösteren değil aynı zamanda olaylara farklı yaklaşabilmemi sağlayan; karanlıkta kaldığımı düşündüğümde ışığıyla hep yolumu, zihnimi, dünyamı aydınlatan danışmanım sayın Doç. Dr. Huriye TEKİN ÖNÜR'e ve sonu gelmez sorularımın her birini usanmadan yanıtlayan, araştırmada desteğini esirgemeyen Arş. Gör. İsmet DEMİR'e teşekkürü borç bilirim.

Araştırmama görüşlerini belirtmekten çekinmeyen, tebessümleriyle, heyecanlarıyla, umutlarıyla kısacası tüm varlıklarıyla katkı sağlayan 400 katılımcımın her birine sonsuz teşekkürlerimi iletirim.

Ne zaman ümitsizliğe kapılsam, tekrar bana kendimi hatırlatan, tezin doğum sancılarını birlikte yaşadığım Emine İDİL SAVUR, Sümeyye ATICI, Deniz ERYILMAZ, Sertap ŞAN ve diğer ismini sayamadığım bütün arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Bu zamana kadar gerek maddi gerekse manevi anlamda her zaman ellerini omuzlarımda hissettiğim, sevgilerini yüreğimde yaşadığım annem Kevser SARAÇ ve babam Selim SARAÇ'a teşekkür ederim.

Son olarak yaşanılan bütün sorunlara, katlanılan bütün zahmetlere rağmen rahmetiyle, bolluğuyla, sevgisiyle, acısıyla, yeşiliyle, mavisiyle ruhumu canlandıran ve bu tezi yazmamı sağlayan hayatımın bütün güzelliklerine ve bütün zorluklarına teşekkür ederim.

Dilara SARAÇ
Manisa, 2023

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ANOMİ: MCBÜ ÖRNEĞİ

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Norm 6

1.1.2. Sapma 9

1.1.3. Anomi 12

1.1.4. Yabancılaşma 15

1.1.5. Özgürlük 21

1.2.SOSYOLOJİ KURAMLARINDA ANOMİNİN TARİHSEL SEYRİ

1.2.1. Emile Durkheim'da Toplumsal Bir Olgu Olarak: Anomi 26

1.2.2. Talcott Parsons'ın Toplumsal Eylem Yapısında Anomi 36

1.2.3. Robert Merton'ın Bireysel Uyum Tipolojileri ve Anomi Kuramı 42

1.2.4. Anominin Ampirik Yansımaları: Leo Srole'da Anomi 49

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN ve POSTMODERN TOPLUMDA ANOMİ

2.1.MODERN TOPLUMDA ANOMİ 53

2.1.1. Toplumsal Değişmenin Temel Karakteristiği: Anomi 55

2.1.2. Toplumsal Bütünleşme / Çözülme Ekseninde Anomi 58

2.1.3. Özgürlük ve Anomi Tartışmaları 63

2.2. POSTMODERN TOPLUMDA ANOMİ 72

2.2.1. Enformasyon/Ağ Toplumunda Anominin Yeni Görünümü: Akışkan Anomi 76

2.2.2. Risk Toplumunda Anomi: Yalnızlaşan İnsanın Belirsizliklerle Mücadelesi 81

2.3.LİTERATÜRDE ANOMİ ÇALIŞMALARI 85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHA ARAŞTIRMASI

3.1.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı....98

3.1.2. Araştırmanın Önemi....99

3.1.3. Araştırmanın Hipotezleri....99

3.1.4. Araştırmanın Yöntemi....101

3.1.4.1. Veri Toplama Aracının Hazırlanması ve Geliştirilmesi....101

3.1.4.2. Evren ve Örneklemin Belirlenmesi....102

3.1.4.3.Veri Girişi ve Analizi....104

3.2.ARAŞTIRMA BULGULARI

3.2.1 Örneklem Grubunun Özellikleri....105

3.2.1.1.Fakülteler Bazında Katılımcı Sayıları....105

3.2.1.2.Cinsiyet Dağılımları....106

3.2.1.3.Yaş Dağılımları....106

3.2.1.4.Kendilerini Tanımladıkları Kimlik....107

3.2.1.5.Çoğunlukla Hayatlarının Geçtiği Yerleşim Yeri....107

3.2.1.6.Aile Demokratiklik Düzeyleri....108

3.2.1.7.Dindarlık Düzeyleri....108

3.2.1.8.Anne- Baba Eğitim Düzeyleri....109

3.2.1.9.Aile Gelir Düzeyleri....109

3.2.2. Anomi Düzeyleri....110

3.2.2.1.Toplumla Bağını Sağlayan Önderlere İlişkin Anomi Düzeyleri....111

3.2.2.2.Gelecek Beklentilerine İlişkin Anomi Düzeyleri....113

3.2.2.3.İçerisinde Bulundukları Toplumsal-Ekonomik Yapıya İlişkin Anomi Düzeyleri....114

3.2.2.4.Temel Toplumsal Kurumlara İlişkin Anomi Düzeyleri....115

3.2.2.5.Bireyler Arası İlişkilere Dair Anomi Düzeyleri....119

3.2.3. Demografik Özellikler ve Anomi İlişkisi....123

3.2.3.1.Cinsiyet ve Anomi İlişkisi....123

3.2.3.2.Yaş ve Anomi İlişkisi....125

3.2.3.3.Yerleşim Yeri ve Anomi İlişkisi....127

3.2.3.4.Aile Demokratiklik Düzeyi ve Anomi İlişkisi....130

3.2.3.5.Anne Eğitim Durumu ve Anomi İlişkisi 133
3.2.3.6.Baba Eğitim Durumu ve Anomi İlişkisi.....136
3.2.3.7.Aylık Gelir ve Anomi İlişkisi 139
3.2.3.8.Algılanan Dindarlık Düzeyi ve Anomi İlişkisi.....142
3.2.3.9.Tanımlanan Kimlik ve Anomi İlişkisi.....146
TARTIŞMA 150
SONUÇ 156
KAYNAKÇA 161
EKLER.....175

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Arş. Gör. Araştırma Görevlisi

Bkz. Bakınız

Çev. Çeviren

DİB Diyanet İşleri Başkanlığı

Doç. Dr. Doçent Doktor

MCBÜ. Manisa Celal Bayar Üniversitesi

OECD. Organisation for Economic Co-operation and Development

SEKAM Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi

SPSS. Statistical Package for the Social Sciences

Ss. Sayfa Sayısı

TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1. Talcot Parsons'a Göre Toplumsal Alt Sistemler ve Bu Sistemlerin Zorunlulukları 40
- Tablo1. Robert Merton'ın Bireysel Uyum Tipolojileri 47
- Tablo2: Srole'ün Anomi Göstergeleri (Tolan, 1980: 117) 93
- Tablo3. Araştırma Evreni Olarak Belirlenen Fakültelerin Öğrenci Sayıları 102
- Tablo4. Fakülteler Bazında Anket Uygulanacak Öğrenci Sayıları 103
- Tablo5. Göstergelerin Normallik Düzeyi 104
- Tablo6. Göstergelerin geçerlik düzeyi 104
- Tablo7. Fakülteler Bazında Anket Uygulanan Öğrenci Sayıları 105
- Tablo8. Cinsiyete Göre Dağılımlar 106
- Tablo9. Yaşa Göre Dağılımlar 106
- Tablo10.Katılımcıların Kendilerini Tanımladıkları Kimlikler 107
- Tablo11.Katılımcıların Çoğunlukla Hayatlarının Geçtiği Yerler 107
- Tablo12.Katılımcıların Aile Demokratiklik Düzeyleri 108
- Tablo13. Katılımcıların Algıladıkları Dindarlık Düzeyleri 108
- Tablo14. Katılımcıların Anne ve Baba Eğitim Durumları 109
- Tablo15. Katılımcıların Aile Gelir Düzeyleri 109
- Tablo16. Katılımcıların Toplam Anomi Düzeyi 110
- Tablo17. Göstergeler ve Alt Boyutlarının Anomi Ortalamaları.....110
- Tablo18. Katılımcıların Toplumla Bağını Sağlayan Önderlere İlişkin Anomi Düzeyleri 111
- Tablo19. 1. Göstergeye İlişkin Maddelerin Anomi Ortalamaları 112
- Tablo20.Katılımcıların Gelecek Beklentilerine İlişkin Anomi Düzeyi 113
- Tablo21. 2. Göstergeye İlişkin Maddelerin Anomi Ortalamaları 113
- Tablo22. Katılımların İçerisinde Bulundukları Toplumsal-Ekonomik Duruma İlişkin Anomi Düzeyi 114
- Tablo23. 3. Göstergeye İlişkin Maddelerin Anomi Ortalamaları 114
- Tablo24.Katılımcıların Toplumsal Kurumlara İlişkin Toplam Anomi Düzeyi 115
- Tablo25. Katılımcıların Aile, Eğitim, Siyaset, Din ve Ekonomi Kurumuna İlişkin Anomi Düzeyi 115
- Tablo26. 4. Göstergeye İlişkin Aile Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları 116

- Tablo27. 4. Göstergeye İlişkin Eğitim Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları....117
- Tablo28. 4. Göstergeye İlişkin Siyaset Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları....117
- Tablo29. 4. Göstergeye İlişkin Din Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları....118
- Tablo30. 4. Göstergeye İlişkin Ekonomi Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları....119
- Tablo31. Katılımcıların Bireyler Arası İlişkilere Dair Toplam Anomi Düzeyi....119
- Tablo32. Katılımcıların Arkadaşlık, Akrabalık, Komşuluk ve Sosyal Medya İlişkilerine Dair Anomi Düzeyi....120
- Tablo33. 5. Göstergeye İlişkin Arkadaşlık İlişkilerine Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları....121
- Tablo34. 5. Göstergeye İlişkin Akrabalık İlişkilerine Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları....121
- Tablo35. 5. Göstergeye İlişkin Komşuluk İlişkilerine Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları....122
- Tablo36. 5. Göstergeye İlişkin Sosyal Medya İlişkilerine Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları....122
- Tablo37. Cinsiyet ve Anomi Ortalamaları....123
- Tablo38. Cinsiyet ve 1.Göstergeye Dair Anomi Ortalamaları....123
- Tablo39. Cinsiyet ve 2. Göstergeye Dair Anomi Ortalamaları....123
- Tablo40. Cinsiyet ve 3. Göstergeye Dair Anomi Ortalamaları....124
- Tablo41. Cinsiyet ve 4. Göstergeye Dair Anomi Ortalamaları....124
- Tablo42. Cinsiyet ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları....125
- Tablo43. Yaş ve Anomi Ortalamaları....125
- Tablo44. Yaş ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları....125
- Tablo45.Yaş ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları....126
- Tablo46. Yaş ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları....126
- Tablo47. Yaş ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları....127
- Tablo48. Yaş ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları....127
- Tablo49. Yerleşim Yeri ve Anomi Ortalamaları....127
- Tablo50. Yerleşim Yeri ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları....128

- Tablo51. Yerleşim Yeri ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....128
- Tablo52. Yerleşim Yeri ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....129
- Tablo53. Yerleşim Yeri ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....129
- Tablo54. Yerleşim Yeri ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....129
- Tablo55. Aile Demokratiklik Düzeyi ve Anomi Ortalamaları 130
- Tablo56. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları..130
- Tablo57. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları..131
- Tablo58. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları..132
- Tablo59. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları..132
- Tablo60. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları..133
- Tablo61. Anne Eğitim Durumu ve Anomi Ortalamaları.....133
- Tablo62. Anne Eğitim Durumu ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 134
- Tablo63.Anne Eğitim Durumu ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 134
- Tablo64. Anne Eğitim Durumu ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 135
- Tablo65. Anne Eğitim Durumu ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 135
- Tablo66. Anne Eğitim Durumu ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 136
- Tablo67. Baba Eğitim Durumu ve Anomi Ortalamaları 136
- Tablo68. Baba Eğitim Durumu ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....137
- Tablo69. Baba Eğitim Durumu ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....137
- Tablo70. Baba Eğitim Durumu ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....138
- Tablo71. Baba Eğitim Durumu ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....138
- Tablo72. Baba Eğitim Durumu ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.....139
- Tablo73. Aylık Gelir ve Anomi Ortalamaları.....139
- Tablo74. Aylık Gelir ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 140
- Tablo75. Aylık Gelir ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 140
- Tablo76. Aylık Gelir ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 141
- Tablo77. Aylık Gelir ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 141
- Tablo78. Aylık Gelir ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 142
- Tablo79. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve Anomi Ortalamaları 142
- Tablo80. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.143
- Tablo81. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.143
- Tablo82. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.144

- Tablo83. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.144
- Tablo84. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları.145
- Tablo85. Tanımlanan Kimlik ve Anomi Ortalamaları.....146
- Tablo86. Tanımlanan Kimlik ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 146
- Tablo87. Tanımlanan Kimlik ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 147
- Tablo88. Tanımlanan Kimlik ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 147
- Tablo89. Tanımlanan Kimlik ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 148
- Tablo90. Tanımlanan Kimlik ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları 149

EKLER LİSTESİ

EK 1: Anket Formu

EK 2: Etik Kurul Belgesi

GİRİŞ

Toplumsal yapı ekonomi, aile, din, siyaset ve eğitim gibi toplumsal kurumlardan oluşmaktadır. Bu toplumsal kurumlar, bireylerin rol ve davranışlarını biçimlendiren ve konumlarını tayin eden belirli statüler üretmektedir. Bireylerin rol ve davranışları ise ancak norm ve değerler sistemi içerisinde gerçekleşebilir. Buradan hareketle toplumsal yapı, birçok unsuru içerisinde barındıran ve norm ve değerlere kadar uzanan bir sisteme işaret etmektedir.

Norm, toplumda bireylerin davranışlarını biçimlendiren sınırları ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Normlar kısaca yaşadığı toplum içerisinde bireyden beklenilen davranışların bir izdüşümüdür. Bu bağlamda bireyin nasıl davranması gerektiğine dair yol gösterici tabelalar, pusulalardır. Normlar şüphesiz bireyin ait olduğu toplumun değer sistemiyle var olmaktadır. Bireyler normların içerisinde doğar ve sosyalleşme sürecinde içselleştirirler.

Toplum tarafından norm olarak kabul edilen davranışların dışında kalan davranışlar ise normdan sapma olarak nitelendirilir ve sapma davranışı olarak ele alınır. Sapma davranışları toplumda giderek artması, toplumsal anlamda huzursuzluğu da meydana getirmektedir.

Literatürde kuralsızlık olarak adlandırılan anomi, bireyler açısından toplum sahnesinde hangi davranışları yerine getireceklerini bilemez hale gelmelerine yol açmaktadır. Buradan hareketle denebilir ki anomi, normların işlevlerini yerine getiremeyecek bir hale bürünmesidir. Dolayısıyla anomi toplumda düzensizliği, karmaşıklığı ifade eden bir davranışlar ağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte anomi, toplumsal değişim dönemlerinde kendini daha net gösteren bir olgudur. Nitekim kavramın ilk kullanıldığı dönem düşünüldüğünde 19.yy'da sanayileşme ile birlikte hızlı değişimler, toplumda kuralsızlığı meydana getirmiştir. Durkheim ise kavramı bu durumu ifade etmek için kullanmıştır. Nitekim toplumsal değişme dönemi yalnızca 19. yy.'a özgü değildir. Toplumlar sürekli olarak değişmektedir ve bu değişim karşısında toplumların anomi yaşamaları hiç şüphesiz beklenen sonuçtur.

Literatürde anomi, özellikle yabancılaşma kavramı ile birlikte ele alınmıştır. Marx yabancılaşmayı, kapitalist sistem içerisinde kapitalistlerin emeği sömürmesi ile bireylerin özünden uzaklaşmasını ifade eden bir kavram olarak kullanmaktadır. Yabancılaşma bir bakıma bireyin toplumdan ve kendinden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Bu durum ise anomiye işaret etmektedir. Bu anlamda anomi ve

yabancılaşma arasında kuşku götürmez bir bağ vardır. Yabancılaşma anominin hem sebebi hem de sonucudur.

Anomi, özgürlük kavramıyla yakından ilişkilidir. Özgürlük, bireylerin diğer bireyleri etkilemeden kendi eylemlerini seçebilecek yetiye sahip olması olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda normun sınırlayıcı özelliği, özgürlüğü engellediği görüşü ortaya çıkabilmektedir. Fakat bu görüş temelsizdir çünkü özgürlük tanımı itibariyle kısıtlayıcı bir niteliğe sahiptir. Özgürlük insanın sınırsız arzularının peşinde sınırlandırılmaksızın koşmasını önler. Çünkü bu sınırlandırmaksızın koşma, bireyin yorulmasına, güçsüz kalmasına ve arzularına ulaşamamasına yol açmaktadır. Bu bağlamda özgürlük, kısıtlayıcı niteliğiyle bireyin davranışlarını şekillendiren bir olgudur.

Anomi kavramı özellikle klasik kuramlarda daha fazla yer edinmiştir. Kavramı ilk kullanan Durkheim olmuştur. Durkheim, kavramı kendi metodolojisi doğrultusunda ve yaşadığı dönemi göz önünde bulundurarak ele almıştır. O, ilk kez bahsettiği toplumsal işbölümü eserinde anomiyi toplumsal değişimin bir aşaması olarak görür. Bu bağlamda anomi, toplumsal anlamına vurgu yapar nitelikte değişimin bir göstergesi ve itici gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. İntihar eserinde de Durkheim anomiyi intiharın bir çeşidi olarak bireysel yansımalarını ele almıştır. Dolayısıyla denebilir ki anomi kavramı Durkheim' da hem bireysel hem de toplumsal boyutlarıyla ele alınmaktadır.

Durkheim'a nazaran Parsons, daha çok toplumsal yapının bireyin eylemleri doğrultusunda meydana geldiğinden bahseder. Parsons'a göre anomi kavramı ise bu bağlamda toplumsal eylemin yapısı içerisinde ele alınmıştır. Parsons, kendi metodolojisinde toplumsal yapının alt sistemleri olarak sosyal sistem, kültürel sistem, kişilik sistemi ve davranışsal organizmadan meydana geldiğini düşünür. Bütün sistemler ona göre uyum ve denge içerisinde olmalıdır. Bu dengenin bozulması ise anomidir.

Anominin incelenmesi Merton'la birlikte kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Merton, kendi metodolojisi içinde anomiyi daha bireysel boyutlarıyla ele almıştır. Ona göre anomi kültürel hedefler ile toplumsal normların bireylerin uyumlu davranış sergilemeleridir. Bir başka deyişle norm ona göre kültürel ve toplumsal yapı arasındaki bütünleşme eksikliğinden ortaya çıkmaktadır.

Sosyoloji kuramlarının tarihsel seyri içinde anomi kavramının giderek toplumsal yapıdan daha çok bireye odaklandığını görülmektedir. Nitekim anominin

incelenebilmesi için Srole, anomi ölçeği geliştirmiş ve anominin bireysel boyutlarını vurgulayarak daha somut bir kavram haline gelmesini kolaylaştırmıştır.

Anomi kavramına modernizmin ortaya çıktığı dönemde karışıklıkları anlatmak için başvurulmuştur. Bu dönemde toplumsal değişimin temel karakteristiği olarak anomi kavramı ele alınmaktadır. Hiç şüphesiz toplumsal değişmeler yalnızca bir kurumda ya da sadece bir normun değişmesiyle meydana gelmemektedir. Değişmeler bir çok kurumu ve ona bağlı bir çok normu değiştirmekte, bir başka ifadeyle toplumsal yapının diğer unsurlarını da etkilemektedir. Bu bağlamda bir toplumsal kurumun diğer toplumsal kurumun değişimine uyum sağlayamaması sonucunda ortaya çıkan normatif entegrasyonun sağlanamaması ile anomi meydana gelmektedir. Nitekim modernizm sürecinde ekonomi kurumundaki hızlı değişimler, normatif entegrasyonun sağlanmasını zorlaştırmış ve hızla, tarım temel ekonomi biçiminden sanayi temel üretim biçimine geçilmiştir. Bu sebeple toplumdaki diğer kurumlar yeni değişen düzene uyum sağlayacak normları üretememesine yol açmıştır. Buradan hareketle toplumsal değişimin hızlı olması, normatif entegrasyon sağlanamaması sebebiyle anomiye yol açmaktadır.

Toplum, dinamik yapısı sebebiyle hızlı veya yavaş sürekli değişim halindedir. Bu değişme hiç şüphesiz toplumsal bütünleşme ve çözülme ile yakından ilişkilidir. Toplumsal değişme karşısında toplumun kurumlarında yapısal unsurları arasında uyum sağlanabildiği ölçüde toplumsal bütünleşme gerçekleşebilir. Bunun aksi durumda uyumsuzluğun giderek artması sonucunda toplumsal çözülme meydana gelmektedir. Bu bağlamda anomi kavramı, toplumsal bütünleşmenin sağlanamadığı, dolayısıyla toplumsal çözülmenin gerçekleştiği zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak bütünleşmenin sağladığı toplumsal birlik, biz duygusunu oluşturduğu toplumlarda anominin görülmesi daha düşük iken çözülme sürecindeki toplumlarda anominin görülmesi daha yüksektir. Toplumsal çözülme sonucu toplumda farklılaşma meydana gelmektedir. Bu durumda ortak değerler birbirinden ayrılarak giderek bireyciliğin ve yalnızlaşmanın artması kaçınılmazdır.

Özgürlük kavramı modernizmle daha farklı anlamlara gelmeye başlamıştır. Nitekim sanayileşme sonucu köylülerin kentlere göç etmesiyle özgürlük arayışları giderek artmıştır. Bireylerin kentlerin sorunlarıyla karşılaştıklarında ise normların işlevlerini yerine getirememesi sebebiyle ne yapacaklarını bilemez bir halde, adeta kendilerini dipsiz bir kuyuda bulmuşlardır. Bu durum ise özgürlüğün kısıtlayıcı niteliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla özgürlük ve anomi tartışmaları bu bağlamda

önemli bir yere sahiptir. Buradan hareketle özgürlük olgusundan bahsedilebilmesi ve özgürlüğün sağlam temeller üzerine inşa edilebilmesi için kavramın kısıtlayıcı niteliği de göz önünde bulundurulmalıdır. Özgürlük ve anomi ilişkisi bu bağlamda iki açıdan ele alınabilir. Bunlardan ilki bireylerin kendilerini ispat etmek, hayatlarını oluşturmak gibi amaçlar doğrultusunda özgürlük arayışlarına girmeleridir. Özgürlük anlayışları bu bağlamda toplum karşıtlığına yol açabilecek nitelikte tepkisellik üretebilmektedir. Özgürlük anlayışı bu doğrultuda kısıtlayıcı niteliğinin unutularak eksik tanımlanarak anlaşıldığını göstermektedir. Diğer açıdan toplumdaki var olan anomi durumu özgürlüğü sağlamaya yönelik bir girişim olabilir. Normların özelinde kurumların, kurumların özelinde toplumun işlevlerini yerine getiremediği durumlarda özgürlük sağlanamamaktadır. Dolayısıyla özgürlüğün temin edilmesi amacıyla toplumda bir takım karşılıklıkların anomiye yol açması mümkündür.

Anomi zamanla toplumlardaki değişimle birlikte anlamında da değişiklikler meydana gelmiştir. Nitekim modern sonrası anlamına gelen postmodernite, teknolojinin hızla ilerlemesi toplumsal yapının neredeyse bütün unsurlarında büyük değişimler meydana getirmiştir. Bu doğrultuda gerek toplumsal gerekse bireysel anlamdaki değişim, anomi kavramına da yansımıştır. Postmodern dönemde bireylerin kimlik anlayışları, modernleşme ile ortaya çıkan kimlik sorunundan daha farklı bir boyuta evrilmiştir. Modern zamanlardaki kimlik sorunu çözmek için mücadele edilen ve sahip olunmak istenen bir sorunken postmodern dönemde kimlik, yalnızca bir araç haline gelmiştir. Buradan hareketle postmodern dönemde birçok olgunun akışkan hale geldiği söylenebilir. Bu bağlamda bir başkasını dinlemeyen, tanımayan ve özgürlük arayıcı bir niteliğe bürünmüş bireyler, kendilerini engellediklerini düşündükleri toplumsal normlardan ne kadar uzak kalabilirlerse o kadar özgür olacakları yanılgısına kapılmaktadırlar. Bir başka açıdan teknolojinin gelişmesiyle internet kullanımı artmış ve bilgi bir üretim aracı haline dönüşmüştür. Buradan hareketle enformasyon ve ağ toplumunda, bireycilik doruk noktasına ulaşarak çoğulculuğun ve çok sesliliğin içerisinde bireyin yaşadığı sorunlar akışkan bir niteliğe bürünmüştür. Akışkanlık içerisinde sürekli yeni normlar üretilmekte fakat bu yeni normlara manevi kültürün uyum sağlayamaması sonucu toplumda bütünleşme meydana gelmez ve anomi akışkan bir hale bürünür. Bütün bunlar ışığında postmodern dünyada tek başına kalan birey, toplumdaki normların belirsizliğinden doğan sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Anomi, olumsuz bir ifadeden ziyade toplumların ilerleyebilmesi için gücü içerisinde barındırır. Bu bağlamda anomi olgusunun ampirik olarak incelenmesi gereklidir. Anominin kolaylıkla gözlenebildiği grup ise değişimden en çok etkilenen gençlerdir. Nitekim yaşanan toplumsal sorunlara karşı bireylere kuralsız ve eşsiz bir dünya vaadi sunan özgürlük arayışları, sınırsızlığın sınırlandırması olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversite öğrencileri bu anlamda kuralsızlığın en uç boyutlarıyla karşılaşmaktadır. Buradan hareketle çalışmada Manisa Celal Bayar Üniversitesi öğrencileri üzerine anket uygulaması gerçekleştirilmiş ve çalışma bunun üzerine şekillendirilmiştir.

Bütün bunlar ışığında çalışmanın ilk bölümünde anomi ile ilgili araştırmada kullanılan kavram ve kuramların bir çerçevesi oluşturulmuştur. Kavramsal çerçevede norm, sapma, anomi, yabancılaşma ve özgürlük kavramları araştırmaya ışık tutması amaçlanmıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde ise Durkheim'ın, Parsons'ın, Merton'ın ve Srole'ün anomi kuramları tarihsel bağlamında açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde modern ve postmodern toplumda anominin yansımaları ele alınmış ve bu doğrultuda literatürde yapılan çalışmalara ve tartışmalara yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümünü ise saha araştırması oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Norm

Birey, toplumsal yapı içerisinde etkin bir varlıktır. Onun aktif yaşantı karşısında davranışta bulunması, etkin varlık olduğunun en önemli göstergelerinden biridir. Bununla birlikte bireyin davranışları her koşulda toplumun faydasına olacak şekilde gelişmeyebilir. Hiç şüphesiz bu davranışların toplum içerisinde kontrolsüzce gerçekleşmesi, karışıklığa yol açacaktır. Toplum için devam eden karışıklık durumu ise varlığını sürdürmesi açısından gittikçe zorlaşacaktır. Bu sebeple bir bakıma toplum, kendi varlığı açısından bireylerin davranışlarını kontrol etmektedir. Toplumun sahip olduğu bu kontrol mekanizması ise bireylerin yaşam içerisinde neyi yapıp yapmaması gerektiğini, nerede nasıl davranması gerektiğini ortaya koyan kurallardan/normlardan oluşmaktadır. Bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse, okulda öğretmenin ve öğrencinin toplumsal konumları itibari ile belirlenmiş görevlerinden bahsedilebilir. Öğretmen ilgili konuyu öğrencilere aktarmalı, öğrenciler ise aktarılan bilgiyi öğrenmelidir. Öğretmenin ve öğrencinin okulda bulunmak haricinde ne yapılması gerektiğini bilmedikleri bir durumda, ortada bir eğitim faaliyeti aramak anlamsız olacaktır. Öğretmen ve öğrencinin bir eğitim faaliyeti ortaya koyabilmeleri için ne tür davranışları gerçekleştireceklerini bilmesi ve uygulamaları gerekir. Ancak bu şekilde okul, eğitim kurumuna işlevsellik kazandırabilir. Bu küçük ölçekli örnekte görüldüğü gibi toplumun işlevsellik kazanabilmesi ve sürdürülebilir olması için bireylerin sahip oldukları/bulundukları toplumsal konum itibari ile davranışlarının kurallara tabi olması gerekmektedir. Bu kurallar toplum üyeleri tarafından belli durumlarda bireylerin nasıl davranmaları gerektiğini açıklayan davranış kalıplarıdır (kaideleridir) (Sezal, 1981). Dolayısıyla davranış kalıpları, toplum tarafından uygun görülen davranışlara işaret eden sosyal kurallardır (Güngör Ergan, 2018). Emile Durkheim sosyal kuralları şu şekilde açıklamıştır (Durkheim, 2021b: 27):

> *"Bireyin çıkarları ile üyesi olduğu kümenin çıkarları aynı değildir; dahası bu ikisi arasında çoğu kez gerçek bir karşıtlık bulunur. Birey, göz önünde bulundurması gereken bu toplumsal çıkarları ancak belli belirsiz bir biçimde algılar; kimi kez de bu çıkarlar kendisinin dışında bulunduğu, kendisi olmayan*

bir şeyin çıkarları olduğu için, algılamaz bile. Bu çıkarların varlığını, kendisini ilgilendiren ve kendisine ilişkin olan şeyler gibi her zaman duyumsamaz. Demek ki onları kendisine anımsatacak, onlara saygı göstermeye zorlayacak bir örgütün bulunması gerekir ve bu örgüt ancak bir disiplin olabilir. Çünkü bu tür her disiplin, bireye ortak çıkarları çiğnememek, üyesi olduğu toplumu çözüp dağıtmamak için ne yapması gerektiğini buyuran bir kurallar düzenidir."

Kavramın tanımına baktığımızda norm Amiran Kurtkan Bilgiseven'e göre, toplumun belirli durumlara ilişkin kendi üyelerinden beklediği davranışlardır. Toplum, davranışın iki uç sınırı arasında kalan alanı belirleyerek bireylere bu sınırlar arasında davranışlarını gerçekleştirme imkânı sunar (Kurtkan Bilgiseven, 1998). Bilgiseven'in bahsettiği sınırlar, toplumun üyelerinin kendileri dışında bir sistem tarafından davranışta bulunmaya zorlandıkları anlamına gelmemektedir. Bireyler birlikte yaşamanın getirisiyle beraber davranışları da toplum zemininde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla toplum tarafından belirlenen davranış sınırları, bireylerin ortak beklentileri etrafında oluşmaktadır. Buna ilişkin olarak Gordon Marshall (Marshall, 2003) normu, kültürel açıdan arzu edilir ve uygun olarak değerlendirilen davranışları akla getiren ortak bir davranış beklentisi olarak tanımlamaktadır.

Norm kavramının daha yakından inceleyebilmek için sosyoloji biliminin önemli kurucularından sayılan Emile Durkheim'ın norma ilişkin düşüncelerini ortaya koymak gereklidir. Durkheim, norm kavramını kendi metodoloji içerisinde kullanmıştır. Bu metodoloji temel olarak, sosyolojiyi toplumsal olgular üzerinden açıklayan bir perspektiftir. Basitçe ona göre bir toplumsal olgunun sebebi bir başka toplumsal olgudur. Sosyoloji ise bu olguları inceleyen bir bilim dalıdır (Durkheim, 2019:129–143). Bu noktada maddi ve maddi olmayan toplumsal olgular ayrımına giden Durkheim normlar, değerler ve genel olarak kültür dediğimiz kavramları maddi olmayan olgular üzerinden tanımlamıştır (Ritzer, 2014). Ona göre bütün eyleyişler bireyin tek başına oluşturamayacağı ve birey üzerine dışarıdan baskı yetkisine sahip toplumda genelleşmiş toplumsal birer olgudur. Bu noktada sözlük anlamı itibarı ile kısaca davranış beklentisi olarak tanımlayabileceğimiz norm, Durkheim'da maddi olmayan toplumsal bir olgudur. Ona göre bu maddi olmayan toplumsal olgular toplumda sürekli tekrar edilmeleri sonucu daha geniş bir anlamda bireyden bağımsız bir nitelik ile kendine özgü toplumsal bir kimlik kazanmasına yol açmaktadır (Durkheim, 2019:129–143).

Sosyolojide önemli bir yer tutan yapısal işlevselcilik kuramının öncülerinden sayılan Talcott Parsons ve öğrencisi Robert Merton'a göre ise norm kavramı, toplumsal sistem yaklaşımı içerisinde konumlandırılmıştır. Yapısal işlevselci kuramda her toplum bir sosyal sistemi teşkil eder. Her sosyal sistem ise ikinci dereceden sistemlerden meydana gelir ve bu ikincil sistemler sosyal sistemi devindirir (Kaya, 2005). İkinci sistemler arasında yer alan normlar, toplumsal sistemin varlığını sürdürmesi açısından önemli bir konuma sahiptir. Kurama göre normlar, bireylerin yapması gereken davranışlara yönelik inançları yansıtır ve toplumsallaşma aracılığıyla bireyin adeta bir parçası haline gelir. Bu noktada bireyin bir parçası haline gelen davranışlar, toplumun normlarıyla birlikte hareket etmeye başlar (Marshall, 2003). Parsons, normu somut eylemlerin sözlü bir şekilde açıklanması şeklinde tanımlanmıştır (Parsons, 2015: 105). Bununla birlikte Robert K. Merton, kültürü normatif değerler dizisi olarak tanımlar. Ona göre kültür bir normatif değer dizisi olarak toplum veya grup üyelerinin ortak ve davranışı yönlendirmektedir (Merton, 1968: 216).

Normların bir özelliği, ait oldukları toplumların kültürlerine ışık tutmalarıdır. Buna bağlı olarak toplumdan topluma farklılık gösterirler. Farklılığın en önemli sebeplerinden biri, her normun başlangıçta bir değer sisteminden doğmuş olmasıdır (Sezal, 2003: 99). Bununla birlikte bazı toplumlar her ne kadar birbirlerine yakın değer sistemine sahip olsalar dahi normları tamamı ile aynı olmayacaktır. Çünkü toplumlar tarihsel bir özgünlüğe sahiptir, dolayısıyla birbirlerinden farklı davranış örüntüleri, gelenek görenekleri ve hukuk kuralları vardır. Bununla beraber toplumların sahip oldukları bu kültürel özellikler tamamı ile birbirinden farklı olabilir. Diğer bir deyişle bir kültürün normları ile başka bir kültürün normları birbirlerinden tamamen farklı iki uç örnek teşkil edebilir. Nitekim Selim Eren'e göre normlar; toplumsal yapının soyut kavramlarının (gelenek görenek, hukuk ve genel davranış örüntüleri gibi) somutlaşmış birer halidir (Eren, 2007: 291).

Sonuç olarak normlar denebilir ki, yaşadığı toplum içerisinde bireyden beklenilen davranışların bir izdüşümüdür. Dolayısıyla normlar, toplum içerisinde birey olarak nasıl davranmamız gerektiğine dair yol gösterici tabelalardır, pusulalardır. Bu tabelalar, pusulalar bireylerin birlikteliğinin sonucu ortaya çıkan değer sisteminin birer yansımasıdır. Birey, ait olduğu toplumun değer sistemi ile toplumda var olmaktadır. Nitekim Bauman bununla ilgili olarak özgürlük ve bağımlılık makalesinde, normlar için ezberden sayılabilecek kurallar olmaktan ziyade sosyalleşme süreci ile

içselleştirildiğinden bahseder. Ona göre, günlük yaşantımızda karşımıza çıkan sorunların çözümü bireyin kendi içerisinde bulunmaktadır (Bauman, 2016: 38–40). Bireylerin sorunlara yönelik sahip olduğu bu bilgi ise hiç şüphesiz normların bilgisidir.

1.1.2. Sapma

Toplum tarafından norm olarak kabul edilmiş belirli davranış kalıpları, çoğunluğun "normal" olarak kabul ettiği davranış sınırlarını oluşturur. Sınırların dışında kalan davranışlar ise normalden sapma olarak nitelendirilir. Kısacası Amiran Kurtkan Bilgiseven sapma davranışını, normdan sapan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Kurtkan Bilgiseven, 1998: 110). Toplumun normları, o toplumun değer ölçütlerinden, ahlak kurallarından, ceza sisteminden bağımsız değildir. Dolayısıyla normlar, kültürel sistemi oluşturan temel yapılardır. Bu sebeple denebilir ki toplumlar, kültürel sistemleri sayesinde özgün bir karaktere sahip olmaktadır. Kültürel sistemlerin bu farklılığı ise sapma olarak kabul edilen davranışları belirlemektedir. Tanıma uygun olarak sapma davranışı, içinde bulunduğu grubun kültürel yapısının dışında hareket edilmesi anlamına gelmektedir. (Çelik ve Babaoğlan, 2017: 408–409). Nitekim Joseph Fitcher sapmayı, anormallik ve düzensizlikle ilişkilendirir. Ona göre normal olarak kabul edilen davranışlar toplumun onayını alırken, anormal davranışlar toplumun onaylamaması ile sonuçlanmaktadır. Bu durum karşısında sapma incelemelerinde en başta kültür değerleriyle ilişkili olduğu varsayımı ile hareket edilmektedir (Fitcher, 2011: 219).

Toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri için uyuma ihtiyaçları vardır. Kültürel sistem, tıpkı bir binayı sağlamlaştıran, onu ayakta tutan direkler gibi uyum işlevini yerine getirerek toplumun sürdürülebilirliğine katkı sağlar. Bu sebeple her toplumun var olabilmesi için, kendine has kültürel sisteminin olması gerekir. Kültürel sistemler, toplum içerisinde statülere bağlı olarak bireylere belirli roller tanımlar. Roller ise toplumun kültürel sistemi içerisinden doğması sebebiyle toplumdan topluma değişir. Bununla birlikte yalnızca roller değil, bireylerin davranışları psikolojik anlamda farklı davranış sonuçları doğurabilir. Bu farklılıklar hiç şüphesiz her kültürel sistemde kendine özgü sapma davranışları karşılaşılmasına yol açmaktadır. Gerek bir grup içerisinde gerekse toplumlar arasında, kültürel sistemin farklılığı sebebiyle tam manasıyla uyumun gerçekleşmesi mümkün değildir. Toplumsal uyumdaki mutlak uyumun sağlanamaması, aynı ölçüde sapma için de geçerlidir. Dolayısıyla toplumların

varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan uyum, mutlak surette sosyolojik olarak olanaksızdır. Çünkü hem uyum hem de sapma kişi, rol ve kültüre göre değişebilir (Fitcher, 2011: 223).

Sapma, daha önce de bahsedildiği gibi toplumun kültürel yapısı tarafından oluşturulmuş sınırların dışına çıkılan davranış örüntüleridir. Kavram, tanım itibari ile olumsuz bir anlama sahiptir. Fakat Fitcher, sapmayı çeşitlendirerek sınır dışı bu davranışları olumlu sapma ve olumsuz sapma olmak üzere ikiye ayırır (Fitcher, 2011: 220–221). Fitcher olumlu ve olumsuz sapmayı birey veya grup üzerinden açıklar. Olumlu sapma adından da anlaşılacağı gibi toplumun yücelttiği normlara uygun davranış örüntülerini açıklayan bir kavramdır. Ona göre olumlu sapmaya sahip olan bireyler ve gruplar çok az sayıdadır. Bu tür olumlu sapmaya sahip birey ya da grup, toplumun belirlediği normatif sınırları daha üst seviyeye taşıyarak fayda sağlayıcı bir role sahip olur. Buna karşılık olumsuz sapma ise normatif sınırları daha aşağı çeken davranış örüntülerini açıklayan bir kavramdır. Sapma denildiğinde ilk akla gelen sapma da bu olumsuz sapma örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Kavram, her ne kadar tanımı ve çeşitleri itibari ile daha küçük perspektiften toplumu açıklamaya yardımcı gibi gözükse de daha geniş bir perspektife işaret eder. Bu sebepledir ki sosyoloji teorileri içerisinde yapısal işlevselci kuram, sapma kavramına çok geniş bir yer ayırmıştır. Yapısal işlevselcilik kuramına göre yapının her unsurunun işlevsel bir özelliği vardır. Sapma da bu anlamda toplumdaki normatif düzene ilişkin ipuçları vermesi bakımıyla önemli bir işleve sahiptir. Aynı zamanda kurama göre bazı sapma davranışları, toplumun faydasına olacak şekilde gerçekleşebilir. Bu durum, sapma davranışının bazı durumlarda toplumun devamlılığına olumlu bir etkisi olduğunu gözler önüne sermektedir.

Yapısal işlevsel kuramcılardan Emile Durkheim, kendi metodolojisine uygun olarak sapma davranışını toplumsal olgular üzerinden açıklar. Ona göre olgular, normal ve sağlıksız/hastalıklı olmak üzere ikiye ayrılır. Normal olguların dayanak noktası ise "*ideal tip*" kavramında yatmaktadır. Ona göre ideal tip, sanılanın aksine ulaşılması beklenen ütopik bir tiplemeden ziyade "*en sık görülebilen biçimleri ile türün en sık görülen özellikleri aynı soyut bireylik üzerinde bir araya getirilerek oluşturulacak varsayımsal varlık" tır*. (Durkheim, 2019: 89–90). Bu kavramsallaştırma sonucu Durkheim'a göre normal tipin ideal tipten uzaklaşması, sapmayı meydana getirir. Sapmayı suç ile ilişkilendiren Durkheim, aynı zamanda sapmanın olumlu işlevinden de bahseder. Ona göre toplumda normal olan şey suçluluk

olgusunun bulunmasıdır. Fakat bu suçluluk olgusunun normal kalabilmesi, her toplum tipi için belli olan bir düzeyde olmalı ve bu düzeyi geçmemelidir (Durkheim, 2019: 100–101). Bu sınırlı düzey içerisinde suç, değişen toplumda yeni olgulara yer açması bakımıyla önemli bir işleve sahiptir.

Durkheim'ın toplumsal olgular üzerinden açıklamaya çalıştığı sapma kavramını bir başka yapısal işlevsel kuramcı Merton, ortak temel değerler üzerinden tanımlar. Ona göre kişinin çevresi kültürel çevre ve toplumsal çevre olmak üzere ikiye ayrılır. Değerler ve normlar kültürel çevreyi oluştururken, insan ilişkileri toplumsal çevreyi meydana getirmektedir. Bu iki çevre arasındaki uyumsuzluk ise gerilime sebep olur. Gerilim sonucunda birey, toplumsal çevresi tarafından kültürel normlara uygun olmayan davranışlara yönlendirilir (Kongar, 1985: 163). Bir başka deyişle birey, kültürel çevrenin belirlediği hedeflere uygun toplumsal çevrenin araçlarına sahip olmayabilir. Basit bir örnekle bireyin içerisinde yaşadığı kültürel çevre, ondan saygın bir meslek sahibi olmasını hedefleyebilir. Ancak birey, bu hedefi gerçekleştirecek araçlara sahip değilse örneğin eğitimi buna uygun değilse rüşvet, adam kayırma gibi yollarla belirlenen hedefe ulaşabilir. Bu durum hiç şüphesiz toplumda bir gerilime yol açacaktır. Merton'a göre toplumsal çevre ve kültürel çevre arasındaki uyumsuzluktan meydana gelen bu gerilim durumu bozuk işlevsel bir sonuç doğurur. Merton, bu bozuk işlevsel sonucu anomi ile ilişkilendirir (Gönç Savran, 2013: 37). Ona göre anomi sonucu bireyler sapma davranışları sergileyebilir. Merton, aynı zamanda toplumda sapma davranışlarının uyumcu davranışlar ölçüsünde toplumun ürünü olduğundan bahseder. Bu tip davranışlar ise yeni bir davranışın oluşmasında etkilidir (Kongar, 1985: 164).

Son olarak sapma kavramına ilişkin değinilmesi gereken önemli nokta, kavramın toplumsal kontrol mekanizmasına yardımcı olmasıyla ilgilidir. Toplum, düzeni ve devamlılığı için belirli kontrol mekanizmalarına sahip olmak zorundadır. Bu sebeple sosyal kontrol mekanizmaları ile birey üzerinde kontrol sağlayan toplum, onlara normlara uyması noktasında baskı uygular (Kenevir, 2015). Bireyin normların dışına çıkmasını Fitcher (Fitcher, 2011), "*kişilerin, kültürün kontrolünden kaçması*" olarak tanımlar. Yapısal işlevsel kuramın sıklıkla üzerinde durduğu sapmanın olumlu işlevlerinden biri de bu tanımda yatmaktadır. Sapma davranışını her ne kadar toplumun düzenine ve devamlılığına zarar verici nitelikte dahi olsa, toplumun normal seyrinden ne kadar uzaklaştığını gözler önüne sermektedir. Bu durumda sapma, toplumun sosyal kontrol mekanizmalarının bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç şüphesiz

sapmanın yalnızca bu görevi ifa etmek için toplumda var olması tolere edilebilir. Fakat ileri boyutlara ulaşmış ve sosyal kontrol mekanizmalarının yeterli gelmeyeceği sapma davranışları sonuçta toplumun düzenine ve devamlılığa zarar verebilecek boyutlara da ulaşabilmektedir.

1.1.3. Anomi

Bir toplumda sapma davranışlarının gün geçtikçe artıyor olması, o toplumdaki büyük çapta huzursuzlukların da habercisi olabilmektedir. Sapma davranışının örnekleri incelendiğinde, bu davranışların gerçekleşmesine yol açan temel bir sebep karşımıza çıkmaktadır: sınırsız isteklerin, sınırlandırılmaksızın peşinde koşulması. Bu temel sebep, yalnızca bireylerin sınırsız istekler peşinde koşarken yorulmasına, düşmesine yol açmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal anlamda bir yorulma ve düşüşe de sebep olmaktadır. Orhan Türkdoğan (1988: 13) sapkın davranışları toplumun hoşgörü sınırını aştığını ifade ederek onları akıl hastalıkları, cinayetler, ilaç alışkanlıkları, intiharlar, fuhuş, ırk ayrımları, ailede çözülmeler ve benzeri şeklinde sıralar. Ona göre teknolojik toplumlar amaçlar ve araçlar arasındaki dengeyi sağlayamamaktadır. İleride daha detaylı bahsedileceği üzere Türkdoğan sapkın davranışların oluşturduğu bu dengesizlik durumunu Durkheim'ın "anomia" adını verdiği normal kabul edilen kuralların engellenmesine bağlar.

Anomi kavramı, toplumun normlarının etkisini kaybetmesi, çöküntü, karışıklık ya da çatışma olmasını ifade eder. "*Anomia*", Klasik Yunan metinlerinde karşımıza çıkan "*yasasız*" anlamına gelen *anomos* sıfatıyla ilişkilendirilmiştir. Sıfat genellikle metinlerde toplumsal bir çöküntüyü anlatan negatif bağlamlarda geçer (Marshall, 2003: 32). Bir bakıma anomi, toplum sahnesinde düzensiz, karmaşık bir ilişkiler ve davranışlar ağıdır. Denebilir ki anomi, bireyleri belirli sınırlar içerisinde konumlandırdığı davranış ve ilişkiler ağını sağlayan normların (tıpkı örümcek ağının ufak bir hareketle birbirine karışması gibi) etkisini yitirdiği anlamına gelmektedir. Anomi kavramını birey açısından değil yalnızca toplum açısından değerlendirmek eksik bir tanım olacaktır. Bireyler açısından kuralsızlığın olması ilk bakışta özgürlükle ilişkilendirildiğinden olumlu bir anlama sahip gözükebilmektedir. Fakat sınırsız istekler ve bunların peşinde sınırlandırılmaksızın koşulması, bireyin yorulmasına, mutsuz ve güçsüz hissetmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda bireyler, normların işlevlerini yerine getirememesi sebebiyle toplum sahnesinde nerede durmaları ve

hangi rolü üstlenmeleri gerektiğini de bilemeyeceklerdir. Dolayısıyla sonuçta toplum sahnesinde bir karışıklık meydana gelecektir.

Hiç şüphesiz anomi, toplumdaki normların işlevselliğini yitirmeye başladığı durumlarda kendini gösterir. Normların işlevselliğini yitirmiş olması ise davranışlar için çizilen sınırların ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Bu sınırlar, toplumun faydasına olacak şekilde sapma davranışlarının ortaya çıkmasına izin verirler. Fakat sapma davranışlarının sınırları aşacak nitelik ve nicelikte olması, toplumun bizatihi kendisine zarar verecektir. Bununla ilişkili olarak Antony Giddens ve W. P. Sutton, toplumdaki bahsedilen normatif düzenin bozulmasını çoğunlukla hızlı toplumsal değişim dönemlerinde kendini gösterdiğinden bahseder (Giddens ve Sutton, 2020: 325). Hızlı değişim dönemlerinde normlar, yeni değişen düzen karşısında görevlerini üstlenemez duruma gelmekte ve anomiye sebebiyet vermektedir.

Toplumsal değişim dönemlerinin hızlı gerçekleşmesine çok rahatlıkla günümüzden örnek verilebilir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, toplumsal hayatın sanal ortama bir tezahürü meydana gelmiştir. Artık bireyler yalnızca kamusal ve özel alan ayrımına değil, aynı zamanda sanal alan ayrımına da tabi olmuşlardır. Dijital ortamlar, görüldüğü üzere kendilerine özgü özel ve kamusal alanlara sahiptir. Henüz çok yeni olan ve gün geçtikçe hızla ilerleyen bu dijital ortamlardaki değişimler, beraberinde belirli düzenlerin de değişmesine ve dolaylı olarak normların etkisizleşmesine sebep olmaktadır. Dijital ortamlarda ortaya çıkan davranış ve ilişkiler ağı, toplumda var olan kurallar ile düzenlenmeye müsait değillerdir. Bu sebeple dijital ortamlardaki davranış ve ilişkiler, karmaşık bir hal ile sonuçlanır. Sertaç Kaya ve Burhan Kılıç, bu noktada 2021 yılında yaptıkları çalışmada dijital ortamlardaki karışıklık durumunu "*dijitanomi*" kavramıyla ifade etmişlerdir. Yaptıkları çalışmanın sonuçları incelendiğinde dijital ortamlardaki bireylerin gerçekleştirdiği etkinliklerin, teknolojinin hızına ulaşamayan yasal düzenlemelerin eksikliği nedeniyle bir anomi durumuna yol açtığı görülmüştür (Kaya ve Kılıç, 2021: 202). Anomi kavramının literatürdeki bu yeni tezahürü, anlamına uygun olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Öyle ki dijitanomi kavramı, bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır: geleneksel normların teknoloji ile değişen toplumsal yapıyı sınırlandırmaya imkân tanımaması.

Anomi kavramı literatürde bazı kaynaklarda normsuzluk/kuralsızlık kavramları ile de ifade edilmektedir (Kaya ve Kılıç, 2021; Eren, 2007; Marshall, 2003; Slattery, 2017). Orijinal metinlerde anomie olarak geçen kavramı kısaca normsuzluk/kuralsızlık olarak tanımlamak, anlam itibari ile açıklamak için yeterli

değildir. Normsuzluk/kuralsızlık, ilk bakıldığında hiç kural olmaması anlamına gelebilmektedir. Fakat literatürde kavramın kullanımı göz önünde bulundurulduğunda toplumda var olan kuralların etkisini yitirmesi anlamı çıkmaktadır. Bununla ilişkili olarak literatürde anomi kavramı, Emile Durkheim ve Robert K. Merton'ın çalışmaları üzerinden temellendirilmiştir.

Literatürde bir bakıma olumsuz anlama sahip gözüken anomi, aynı zamanda toplumsal yapının devinmesini sağlayan araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki sosyal hayatın çok değişken ve girift yapısı, çift taraflı bir itme ve çekme sonucu oluşan dengeye ihtiyaç duymaktadır. "Toplumda var olan ve düzeni sağlayan normlar tarafından uygulanan kontrol" ile "bireylerin farklılıkları ve gün geçtikçe değişen beklentileri" bu çift taraflı dengenin sağlayıcıları konumundadır. Toplumsal yapılar bu çift taraflı itme ve çekme kuvvetine denge oluşturacak şekilde her iki kuvvetin belli taleplerini karşılayacak durumda olmalıdır (Yazıcı, 2016:220). Bu noktada değişen yapı karşısında bireysel farklılıkların ve beklentilerin normlar tarafından karşılanamaması ise bir dengesizlik durumu ortaya koyacaktır. Aynı şekilde bireysel farklılıkların ve beklentilerin normlarla sağlanamayacak ölçüde olması da toplumun varlığına en büyük tehditlerden biri olarak karşımıza çıkacaktır. İşte bu dengesizlik durumunu anomi kavramı ile açıklayabilmek mümkündür. Bir bakıma anomi dengesizlik durumunu ortaya çıkararak toplumdaki dengenin yeniden oluşmasını sağlaması bakımından önemlidir. Anomi, bu açıdan bakıldığında toplumsal yapıya hizmet edebilecek konumdadır.

Anominin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli noktalardan biri başta değinildiği üzere, sınırsız isteklerin sınırlandırılmaksızın peşinde koşulmasıdır. Gerçekten de bireyin olabildiğince geniş hayal gücü, arzuları ve umutları vardır fakat birey gerek toplumsal eşitsizlikler gerekse insanın bizatihi yaratılışı gereği bu sınırsız istekleri gerçekleştirecek imkanlara sahip değildir. Sonuçta bu sınırsız isteklerin peşinde koşan insan, elbet bir gün yorulacaktır. İnsanın yorulması bu bağlamda psikolojik çöküşe sebep olmakla birlikte aynı zamanda sosyolojik bir çöküşün de habercisidir. Nitekim Durkheim, bireylerin kendi sınırsız arzuları için çabalayan insanın hüzün içine düşeceğini ve egemen olan yaşama karşı tahrik edilmiş bir tiksinti duyacaklarından bahseder (Durkheim, 2021a: 334). Bu noktada sınırsız arzuların peşinde koşmak, bireyler için oldukça güç bir hale gelebilir. Güçlülüğün sebebini toplumsal yapının kontrol mekanizmalarına bağlayan birey ise yalnızca kendi güçsüzlük durumuna değil aynı zamanda toplumun kısıtlayıcı özelliğine de bir çeşit

isyan geliştirebilir. Bu noktada Durkheim, *İntihar* (2021) eserinde bireyin kuralsızlık sonucu yaşadığı düş kırıklığına yol açan nedene yönelik öfkesini arttıracağına değinir. Birey eğer bunun nedenini kendisi olarak görürse kendinden öfkesini çıkartabilmek için intihara yönelecektir. Bir başka durumda ise birey, toplumsal kontrol mekanizmalarını düş kırıklığının sebebi olarak görebilir. Bu notada bireyin öfkesi, toplumsal kontrol mekanizmaları aracılığıyla toplumun bizatihi bütününe yönelik olacaktır.

Sonuç olarak anomi, toplumsal yapıdaki denge bozukluğunun en önemli göstergelerinden biri olması itibari ile olumlu bir özelliğe sahipken, bu göstergeyi fark edemeyen toplumlar için yıkıma sebebiyet vermesi bakımında olumsuz bir özelliğe sahiptir. Anomi bu noktada toplumların ona yükledikleri anlam ve kullanımına bağlı olarak değişen yapısını destekler nitelikte sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilir. Fakat bununla birlikte toplumların sonunu da getirebilir. Buradaki önemli nokta, toplumların anomiyi toplumsal değişmelerin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için araç olarak kullanmaları gerektiğidir. Anomiyi bu anlamda direksiyon metaforu ile açıklayabiliriz: toplumların onu kullanarak doğru bir yolda ilerlemesini sağlayabileceği gibi kullanılamama ya da yanlış kullanılma sonucu uçuruma sürüklenme tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilir.

1.1.4. Yabancılaşma

Anomi üzerine yapılan çalışmalara incelendiğinde yabancılaşma kavramı ile anıldığı göze çarpmaktadır. Kavram, ilk bakışta insanların birbirlerinden ya da bir ortamdan uzaklaşması anlamına gelmektedir (Marshall, 2003: 798). Tıpkı Mevlana'ya atfedilen *"Pergelin iğneli ayağı sabittir benim dinimde, ama diğer ayağıyla yetmiş iki milleti dolaşırım."* düşüncesindeki gibi bireylerin yaşadığı yabancılaşma, pergel metaforu ile açıklanabilir. Pergelin sabit ayağı kişinin merkeze aldığı bir olay, olgu, nesne, birey, toplum, kültür veya grup olabilir. Bu doğrultuda bireyin merkeze aldığından uzaklaşması ise yabancılaşma olarak tanımlanabilir. Öyle ki bu sebeple bireyin merkeze neyi aldığı, onun yabancılaşma düzeyini ve yönünü etkileyebilmektedir. Bireyin sosyalleştiği kültürden farklı başka kültüre sahip bir toplumda varlığı sürdürme örneği, pergel benzetmesini açıklamak için kullanılabilir. Kendi toplumunda dolayısıyla kendi kültürü ile sosyalleşmiş ve farklı bir kültürle sınırlı bir etkileşime sahip olan birey, farklı bir ülkeye taşınıp orada yaşamaya

başladığında yeni kültüre hâkim olmadığı için karşılaştığı yeni kültüre yabancıdır. Dolayısıyla pergelin sabit ayağına bireyin karşılaştığı yeni kültür koyulduğunda, oraya henüz yeni gitmiş ve kültürüne hâkim olmayan birey, yabancılaşmıştır. Bununla birlikte farklı bir boyuttan tekrar aynı örneği incelediğimizde yabancılaşmanın yön değiştirebileceğini görebiliriz. Kendi kültüründen farklı bir kültürde hayatını uzun süre idame ettiren birey, bir süre sonra yeni kültüre uyum sağlayacak ve kendi kültüründen uzaklaşmaya başlayacaktır. Pergelin merkezine kendi kültürel değerlerini koyduğunda birey, kendi kültüründen yani özünden bir uzaklaşma yaşaması ve yabancılaşması kaçınılmaz olacaktır. Sonuçta yabancılaşma kavramı merkeze alınan ve değer atfedilmiş olandan uzaklaşmaya işaret etmektedir.

Yabancılaşma, literatürde genellikle Marksist teoriyle birlikte anılmakta ve Marksist düşünürlerin sıklıkla başvurduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuç, kavramın genellikle belli bir perspektif tarafından kullanıldığını gözler önüne serer niteliktedir. Fakat kavram öncelikle G. W. F. Hegel tarafından felsefi bir boyutta ele alınmış daha sonrasında ise hem sosyolojik hem psikolojik boyutları ile daha detaylı bir araştırma konusu haline gelmiş ve çeşitlendirilmiştir.

Bir Alman filozof olan Hegel, yabancılaşmayı kendi felsefesinde kullanmıştır. Ona göre insanlığın ilerlemesini sağlayan ve bu ilerlemeyi devindiren bir güç/akıl/ruh vardır. Adına dünya ruhu da denilen bu güç, tarihte insanlığın ilerlemesine en fazla katkıyı sağlayacak bir ulus devlette saklıdır. Yine aynı zamanda bu güç, tez ve antitez aracılığıyla insanlık tarihini devindirmektedir. (Tannenbaum, 2017: 336). Hegel, bu noktada insanlığın ilerlemesini sağlayan ulus-devletin oluşumunda yabancılaşmanın önemine değinir. Ona göre yabancılaşma olumlu bir işleve sahiptir. Yabancılaşma sayesinde bireyler önce yalnızlaşacak dolayısıyla ulus devletten uzaklaşacak, daha sonrasında daha ileri bir aşamaya geçeceklerdir. Bu sebeple yabancılaşma, bireyin şuurlanmasında önemli bir aşamadır (Sezal, 1981: 135). Hegel bu anlamda devlet olma sürecinde yabancılaşma sayesinde bireylerin tek tek şuurlanmasının tarihi devindiren bir güç oluşturacağını öne sürmüştür. Hegel'e göre yabancılaşma olarak gösterilebilecek tarihte ortaya çıkan sorunlar, mutsuzluklar yok edilmesi gereken olumsuzluklar değildir. Aksine bu olumsuzluklarla ortaya çıkan yabancılaşma, ulus devlete ulaşmak için gerekli olan gücün oluşumuna katkı sağlamaktadır. Ona göre yabancılaşmanın olduğu ölçüde karşıtlık da keskin olacaktır ve tarih aynı ölçüde büyük olaylara ve değişimlere açık hale gelecektir (Kiraz, 2011).

Karl Marx, Hegel'den aldığı diyalektik metodu kullanarak yabancılaşmayı somut bir düzlemde değerlendirir. O, konuyu felsefi boyutuyla ilgilenen Hegel'in aksine, somutlaştırarak kendi oluşturduğu perspektif etrafında tartışmıştır. Marx, kavramı üretim ilişkileri üzerinden açıklamaya çalışmış ve "*işçinin yaptığı iş hakkında söz sahibi olamaması, dolayısıyla bir nesneye dönüşmesi"* olarak tanımlamıştır (Sezal, 1981: 135). Ona göre insanlık toplumsal anlamda kendi özünden uzaklaşmıştır. İnsanlığın yeniden özüne dönebilmesi ancak komünizm ile sağlanabilir (Marshall, 2003: 798). Komünizmin ortaya çıkışı ise işçilerin yabancılaşma sonucu nesneye dönüştüklerini fark etmeleri/şuurlanmaları ile başlar. Bu sayede işçilerin tek tek bu farkındalığa sahip olması büyük ölçekli kollektif bilince yol açacak ve komünizm ortaya çıkacaktır.

Yabancılaşma kavramı literatürde Marx ile özdeşleşmiş ve dolayısıyla atıfların büyük bir çoğunluğu Marx'ın eserlerine odaklanmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Marx'ın yabancılaşma ile kastettiğinin daha anlaşılabilir somut önekler üzerine olmasıdır. O, kapitalist üretimin insanlar ve toplumdaki yıkıcı etkiyi gözler önüne sermek için yabancılaşma kavramını kullanır. Üretim araçlarına sahip olan kapitalistler, üretim araçlarına sahip olmayan işçileri kendilerine bağımlı kılmaktadırlar. Bunun sonucunda kapitalistler, işçilerin zamanlarını, emeklerini kullanmakla kalmaz aynı zamanda onların ruhlarını da para karşılığı satın almaktadır. Bir bakıma işçiler, hayatta kalmak için sarf ettikleri emek ve zamanı kapitalistlere satmaya zorlanır (Ritzer, 2014: 165). Marx, başta verilen pergel örneğinde pergelin sabit ayağına özgürlüğü, hakların eşitliğini, bir bakıma komünizmi yerleştirmiştir. İşçilerin kendi ürettiklerinden uzaklaşması ise bu anlamda bireylerin özgürlüklerinden, eşit haklardan mahrum kalmasını anlatmaktadır. Dolayısıyla kendi ürettiği nesne ile var olan işçi, nesneden uzaklaşarak kendi varlığından da uzaklaşmakta, kendine yabancılaşmaktadır. O bu durumu şöyle özetler (Marx, 2007: 22):

> *"İşçi yaşamını nesneye koyar. Ama o zaman yaşamı artık kendisinin değil, nesnenindir. Demek ki bu etkinlik ne kadar büyükse, işçi o kadar nesnesizdir. O, emeğinin ürünü olan şey değildir. Öyleyse bu ürün ne kadar büyükse, işçi o kadar az kendisidir. İşçinin kendi ürünü içinde yabancılaşması, yalnızca emeğinin bir nesne, dışsal bir varoluş durumuna geldiği anlamına değil ama emeğinin kendi dışında, ondan bağımsız, ona yabancı ve onun karşısında özerk bir erk durumuna gelen bir varlık olarak var olduğu ve nesneye geçirdiği yaşamın, hasım ve yabancı bir yaşam olarak ona karşı çıktığı anlamına da gelir."*

Marx, Paris Elyazmaları (Marx,1975) eserinde yabancılaşmanın dört temel biçiminden bahseder. Kapitalist sistemde işçi kendi ürününe, üretim sürecine, diğer iş

arkadaşlarına ve nihayetinde kendine yabancılaşır. İşçiler, üretim araçlarına sahip olmadığı için artık kapitaliste ait ürettikleri ürün üzerine kontrollerini kaybederler. Dolayısıyla ürettikleri nesneye yabancılaşırlar. Sanayi devrimi ile başlayan üretim sürecinde işçiler üretme sürecinin tamamına dahil değildir, yalnızca işveren tarafından verilen üretim sürecindeki bir aşamadan ibarettir. Bu anlamda işçi, üretim sürecine yabancılaşır. İşçiler Marx'a göre tarihte üretim sürecine hâkim olmakla birlikte diğer üreticilerle de bir dayanışma içerisindeydiler. Fakat kapitalist üretim nedeniyle işçiler, diğer iş arkadaşlarıyla rekabet içerisinde birbirlerine yabancılaşırlar. Son olarak işçi, ürettiği ürün ile kendini tanımladığı, dolayısıyla kimliğine inşa ettiği üründen uzaklaştığından aynı zamanda kendinden de uzaklaşmaktadır. Sonuçta işçi, kendine yabancılaşmaktadır.

Marx'ın izinden giden Erich Fromm, yabancılaşmayı açıklarken psikolojik niteliğine değinir. Sağlıklı Toplum (Fromm, 1982) eserinde yabancılaşma üzerinden ilk verdiği örnek, kavramın psikolojik anlamına vurgu yapar niteliktedir. Ebeveynler, çocuklarının güvensiz hissetmemeleri için ellerinden gelen bütün çabayı sarf ederler. Çocukların daha güvenilir bir ortamda, güvende hissederek yaşamlarını sürdürmelerini beklerler. Fakat çocuk herhangi bir olumsuzlukla karşılaştığında yaşadığı güvensizlik hissi, karşılaştığı olumsuzluktan daha büyük sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Fromm, bu örnekten yola çıkarak bireylerin kendilerine olan güvenlerini yitirmeleri, kendilerini başka insanların düşünceleri, başka gruplara dahil olmaları ile var eden bireylerin kendi özlerine uzaklaştığından bahseder. Nitekim ona göre *"Yabancılaşmış insan kendisini, kendisi ve başkaları tarafından kullanılan bir nesne, bir yatırım olarak algıladığından, benlik duygusu eksiktir."* (Fromm, 1982: 224). Yine aynı şekilde güvenlik duygusunu yalnızca topluma bağlayan birey, güven ilişkisinin azalması durumunda topluma yabancılaşmaktadır. Diğer insanları yalnızca bireyin kendisi ile arasına giren, onu sınırlandıran şeklinde tanımlamaları da bireylerin topluma yabancılaşmasına sebebiyet vermektedir. Sonuçta hem kendi özüne uzaklaşmaları hem de topluma uzaklaşmaları ile arafta kalmaktadır. Yine Fromm'un deyişiyle "*Yabancılaşmış insan hem kendisi olduğu hem kendisi olmadığı için, hem canlı hem bir otomat olduğu için, hem bir kişi hem de bir nesne olduğu için suçluluk duyar"* (Fromm, 1982: 226). Birey Fromm'a göre kendisi haricindeki bütün her şeyi bir fotoğrafta ibaret algılayan dolayısıyla toplumdan kopuk ve aynı zamanda kendisinden de uzaklaşarak kendisinden kopuk bir kişi haline dönüşür (Fromm, 1982: 227).

Yabancılaşma kavramını hem psikolojik hem de sosyolojik boyutları ile inceleyip diğerlerine nazaran daha kapsamlı bir tanım geliştiren Melvin Seeman olmuştur. Seeman, yabancılaşma kavramına ilişkin ilk başta bahsedilen yalnızca Marksist teorisyenlerin kullanmasını eleştirir. Ona göre kavram, değer yargılarından bağımsız bir hale gelmelidir ve dolayısıyla "yabancılaşmadan bahsetmek için sosyalist olmaya gerek yoktur" (Seeman, 1959: 784-791). Bu amaç doğrultusunda Seeman, yabancılaşma kavramını sosyal ve psikoloji literatürlerini harmanlayarak bir sentez oluşturmuştur. Melvin Seeman'a göre yabancılaşma; güçsüzlük duygusu (powerlessness), anlamsızlık duygusu (meaninglessness), normsuzluk duygusu (normlesssness), tecrit edilme duygusu (isolation) ve kendine yabancılaşma (self-estrangement) olmak üzere beş kategoriden oluşmaktadır. Güçsüzlük duygusunda, Marksist görüşte olduğu gibi kapitalist toplumdaki işçinin mülksüzleştiği ölçüde yabancılaşması söz konusudur. Bir bakıma bireyin ürettiği ürüne ve kullandığı araçlar üzerinde kontrol hakkının olmaması anlamına gelmektedir. Güçsüzlük duygusuna sahip birey, yalnız başına bir şey yapamayacağını düşünür. Anlamsızlık duygusu, Durkheim'ın anomi tanımına benzer şekilde bireyin doğru olarak kabul edeceği olgulara ne kadar inanacağını konusunda belirsizlik yaşaması anla. Yine normsuzluk duygusu da anlamsızlık duygusu gibi Seeman'a göre anomi kavramını çağrıştırmaktadır. Anlamsızlıktan farklı olarak normsuzluk duygusunda Merton'ın anomi anlayışı söz konusudur. Birey, toplumsal normların hedeflerine ulaşmak için gerekli araçlara sahip olmadığında bu araçlara sahip olmak için onaylanmayan davranışlar gerçekleştirmektedir. Bu sebeple Seeman'a göre normsuzluk da yabancılaşmanın bir çeşididir. Bir başka yabancılaşma çeşidi olan tecrit edilme duygusu, özellikle entelektüeller için geçerli olan bireyin popüler kültüre olan bağlılık derecesi ile ilgili bir yabancılaşma türüdür. Son olarak kendine yabancılaşma ise kişinin çağdaş toplumda kendini yabancı olarak deneyimlemesi anlamına gelmektedir. Buradaki tanımlama, Fromm'daki yabancılaşma tanımıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Fromm'a göre de birey kendine olan güveni azaldıkça yabancılaşmaktadır. Seeman bu durumu "bireyin kişiliği, yabancı bir amacın aracı haline geldiği için kendine yabancılaşır" (Seeman, 1959: 790) şeklinde ifade etmiştir. Seeman'ın bu 5 yabancılaşma kategorisi ile ilgili olarak Barlas Tolan (1996: 303), kendine yabancılaşma ve güçsüzlük duygusunun büyük ölçüde Marksist sorunsalına, normsuzluk ve anlamsızlık duygusunun ise anomi sorunsalına ve son olarak tecrit duygusunun ise her iki sorunsala yakın olduğunu ifade etmiştir.

Yabancılaşma, hiç şüphesiz yeni ve köklü değişimlerin meydana geldiği zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Bu önemli ve köklü değişimlerin en önemli örneklerinden biri ise sanayileşme ile ortaya çıkan yeni kapitalist sistemdir. Bilindiği üzere sanayileşmeden önce toplumdaki var olan sisteme aşina birey, sanayileşmenin getirdiği yeniliklere uzak kalmakta dolayısıyla yabancılaşmaktadır. Nitekim Marx, yeni kapitalist sistemin insan doğasını emekle tanımladığı, bu emeğin kapitalistler tarafından sömürülmesi sonucu bireylerin özünden uzaklaştığını düşünmektedir. Denebilir ki ona göre toplumdaki köklü değişimler, yabancılaşmanın bir belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ritzer, 2014: 167). Yine Marx, yabancılaşmanın insanın bilincinden, hayal gücünden, çevresini kontrol kapasitesinden uzaklaşması ile ortaya çıktığını savunur. Ona göre bireyi birey yapan değerler bilinci, hayal gücü ve kontrol kapasitesidir. Bu anlamda bireyin kendini ifade etmesi ve toplumsal iş birliğinin sınırlanması ve engellenmesi sonucu yabancılaşma meydana gelmektedir (Slattery, 2017: 125). Buna istinaden Bilgiseven yabancılaşmanın toplumsal çıkarlar ve bireysel çıkarların çatışma içerisinde olduğu toplumlarda ortaya çıktığından bahseder (Kurtkan Bilgiseven, 1995: 302). Ona göre toplumda bireyciliğin artış göstermesi, toplumsal beklentilerin karşılanmasını sekteye uğratacak ve yabancılaşma meydana gelecektir. Aynı şekilde toplumdaki beklentilere ilişkin genel bir kanun olmadığı, manalı bir bütün sağlanamadığı müddetçe, tek taraflı anlamsızlıktan doğan bir yabancılaşma söz konusu olmaktadır. Sonuçta neye inanacağını bilemeyen insan bir anlamsızlık girdabında kendini bulacaktır. (Kurtkan Bilgiseven, 1995: 305). Dolayısıyla Bilgiseven'e göre bireyin ve toplumun beklentileri karşılıklı bir uyum içerisinde olduğunda o toplumda yabancılaşma asgari düzeyde gerçekleşecektir.

Yabancılaşma sonuçları açısından değerlendirildiğinde iki temel sorun karşımıza çıkmaktadır: psikolojik anlamda bireylerin yaşayacağı sıkıntılar, sosyolojik anlamda toplumun yaşayacağı sorunlar. Psikolojik anlamda birey açısından yabancılaşma, çöküntü, ruhsal bunalımlar, kendini tanımlayamama, güvensizlik duygusu, anlamsızlık hissi gibi sonuçları doğurabilmektedir. Sonuç olarak birey, gittikçe özünden uzaklaşır. Kendinden uzaklaşan birey Durkheim'ın intihar eserinde bahsettiği şekilde kendi canına kastedebilir. Aynı şekilde toplum açısından da yabancılaşma da toplumun kendi özünden yabancılaşmasına sebep olmaktadır. Öyle ki her toplumun sahip olduğu özerk bir kültür yapısı vardır fakat toplumlar bu kültürden uzaklaştığı ölçüde tıpkı sömürge örneklerinde olduğu gibi bir başka topluma bağımlı hale gelmektedir. Mecazi anlamda denebilir ki toplumlar kendi kültürlerinden

uzaklaştıkları ölçüde kendi canlarına kastetmektedirler. Nitekim Doğu Ergil, yabancılaşmaya kuralsızlığın neden olduğunu ve gerek bireysel gerek toplumsal anlamda ne gibi sonuçların meydana gelebileceğinden bahseder (Ergil, 1994: 223–224):

> *" 'Kuralsızlık', toplumsal bir niteliktir. Bireysel düzeyde 'yabancılaşma'ya yol açar. Sisteme ve onun düzeltebileceğine ilişkin inançlarını yitiren bireyler, önlemlerini yitiren kurallara göre değil, kendi tercihlerine uygun olarak hareket ederler. Toplumun genel süreçlerinden ve kurumlarından çekinirler. Kendi kurallarını (alt-kültürlerini) ve 'toplumsal sistemlerini' (cemaatlerini) yaratırlar. Bu değişiklik, küçük çaplı ise, toplumsal sistemin düzeltilmesi doğrultusunda işler. Büyük çaplı ise, yerleşik sosyo-kültürel sistem çöker."*

Sonuç olarak yabancılaşma kavramına ilişkin değinilmesi gereken bir diğer nokta anomi ile ilişkisidir. Yabancılaşma ile birey ve toplum kendi özünden uzaklaşması, kaosu meydana getirmektedir. Bireylerin ruhsal çöküntülere sahip olmasının ve toplumların bunalımının nedeni olan yabancılaşma, bu anlamda anomiye sebep olmaktadır. Örneğin Marx'ın yabancılaşma kavramını düşündüğümüzde işçilerin yabancılaşması sonucu toplumda bir eşitsizlik, kaos meydana gelmektedir. Bu ortaya çıkan kaos, literatürde anomi kavramı ile aynı anlama sahiptir. Görüldüğü üzere denebilir ki yabancılaşmanın sonuçları anomi meydana getirebilmektedir.

1.1.5. Özgürlük

Özgürlük, insanlık tarihi kadar eskilere dayanan ve tarih boyunca insanların üzerinde tefekkür ettikleri bir kavram olarak karşımıza çıkar. Felsefenin de temel konularından biri olan bu kavram, farklı değerlendirmelerin dolayısıyla da birçok felsefi tartışmaların odağı haline gelmiştir. Bu sebeple literatürde herkes tarafından doğru kabul edilen bir özgürlük tanımı bulunmamaktadır. Daha çok felsefe, siyaset, psikoloji ve sosyoloji gibi alanların içerisinde geniş yer kaplasa da özgürlük, bunlardan çok daha geniş kapsayıcılığa sahip bir kavramdır. Bu durumun en önemli sebebi özgürlüğün insana, topluma, doğaya, yaşama ait bir kavram olmasıdır.

Özgürlük her ne kadar farklı değerlendirmelere sahip olsa da literatürde kavramla ilgili benzer tanımların ortaya çıktığı görülmektedir. Özgürlük bazı düşünürlere göre seçme yetisi olarak tanımlanmıştır. Nitekim Zygmunt Bauman, özgürlüğü bir karar verme ve seçme yetisi olarak görmektedir. Ona göre seçebilmek ve karar verebilmek özgürlüğün bir kanıtıdır (Bauman, 2016: 33). Benzer bir şekilde Nigel Ashford, özgürlüğü, *"bir kişinin diğer insanların müdahalesi olmadan kendi*

eylemlerini seçebilme imkanına sahip olması" (Ashford, 2009: 59) şeklinde tanımlar. Bu tanımlara karşı önemli siyaset bilimci Hannah Arendt ise özgürlüğün bireyin kendi karar verme ve seçme yetisinden çok daha fazlası olduğunu düşünür. Ona göre karar verme ve seçme eylemleri, toplumsal niteliğe sahiptirler. Bu karar verme ve seçme yetisi her ne kadar bireyin kendisi ile ilgili olsa da toplumdan, bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla Arendt'in özgürlükten anladığı siyasal özgürlüktür (Yılmaz, 2010: 231). Arendt, görüldüğü üzere diğer düşünürlere nazaran özgürlüğün toplumsal niteliğine vurgu yapmış ve bireysel özgürlük yerine siyasal özgürlük konusunu tartışma alanı olarak belirlemiştir.

Özgürlükle ilgili diğer çalışmalar incelendiğinde karşımıza basit iki temel ayrım çıkmaktadır: Negatif özgürlük ve pozitif özgürlük. Bu ayrım, Isıah Berlin'in (2007) özgürlükle ilgili önemli çalışmasında ortaya çıkar. Berlin özgürlüğün iki çeşidi olduğunu savunur. Negatif özgürlük, bireyin karar verme ve seçme yetisine hiçbir şekilde müdahalenin olmamasıdır. Ona göre bireyin karar verme ve seçme yetisi ne kadar müdahaleden uzaksa birey o ölçüde özgürdür (Berlin, 2007: 63). Berlin bu tanımdan yola çıkarak negatif özgürlüğü bireyin engellemelere karşı verdiği bir savaş olarak görür. Bireyin özgürlüğünün sınırları tamamı ile bireyin kendisine bağlı olduğu durum ise pozitif özgürlüğü tanımlamaktadır. Ona göre bireyin sınırsızca, istediği her şeyi yapabilmesi bireyin yararına olmayacak, tersine birey için güç bir hale gelecektir. Çünkü ona göre birey, kendisinin efendisi olmak ister ve bu istenç, pozitif özgürlüğün kapılarını aralamaktadır (Berlin, 2007:69). Kendi kendinin efendisi olmak isteyen insanın, buna yetecek kabiliyete sahip olma noktasında emin olunamayacağını belirten Berlin, bu sebeple pozitif özgürlüğün olumsuz bir özgürlük anlayışı olduğunu ifade eder. Nitekim o, pozitif özgürlüğün olumsuz anlamını şu şekilde ifade etmiştir: *"'Kendimin efendisiyim'; 'Hiç kimsenin kölesi değilim'; fakat tabiatın bir kölesi olamaz mıyım? Veya kendi dizginsiz tutkularımın?.."* Dolayısıyla Berlin, özgürlüğün bireylerin eylemlerine yönelik engellemelere karşı koyabilmesi ve eylemde bulunması ile sağlanabileceği düşünür.

Özgürlük, tanımlarından da anlaşılacağı üzere yoksunluğu veya varlığı fark etmeksizin bireyin olduğu her yerde kendini göstermektedir. Bir bakıma özgürlük, her zaman insanların zihninde önemli bir yer tutmaktadır. Buna uygun olarak Bauman özgürlüğü havaya benzetir. Ona göre *"özgürlük soluduğumuz hava gibidir."* (Bauman, 2015: 7). Dolayısıyla bireyin yaşamına devam edebilmesi için özgürlük elzemdir. Fakat Bauman'ın tarif ettiği şekilde tıpkı yaşamına devam edebilmek için solunumunu

gerçekleştirmesi gerektiği gibi, bireyin özgürlükten söz edebilmesi için sahip olması gereken sorumlulukları vardır. Karar verme ve seçme yetisi olarak tanımlayabileceğimiz özgürlük, bu eylemlerin gerçekleştirmesi sebebiyle bireye bağlıdır. Bireyin özgürlüğe dair eylemleri, beklediği şekilde sonuçlanabileceği gibi beklenilmeyen bir sonuca yol açması da mümkündür. Dolayısıyla bireyin özgürlüğe dair eylemlerini, olası sonuçları göz önünde bulundurarak gerçekleştirmesi gereklidir.

Özgürlük, kendisiyle birlikte üç temel kavram ile var olur: birey, toplum ve kısıtlamalar. Daha önce de değinildiği üzere özgürlük, bireyin zihninden bağımsız değildir ve bireyin seçme ve karar vermesini gerektirir. Birey, bir eylemi yapıp yapmamaya karar verirken ve seçerken toplumdan bağımsız bir şekilde hareket edememektedir. Tıpkı daha önce Arendt'in bahsettiği gibi özgürlük, sadece bireyi kapsayan bir kavram değildir. Özgürlük aynı zamanda toplumu da ilgilendirir. Bu sebeple özgürlüğün bir diğer boyutu da toplumla var olmasıdır. Bireyin seçme eylemini gerçekleştirmesi, ancak verilen mevcut seçenekler arasından olmaktadır. Bu seçenekler ise toplumda ortaya çıkmaktadır. Bireyin tam anlamıyla özgür olabilmesi için toplumdan uzak, bir nevi inzivaya çekilmiş olması gerekir. Fakat bu durumda bireyin özgürlüğünü gerçekleştirebileceği bir alan kalmayacaktır. Dolayısıyla özgürlüğün gerçekleşebilmesi için bireye ve topluma gerek vardır. Bütün bunlarla birlikte özgürlük, bir bakıma kısıtlanmayı da beraberinde getirir. Bu kısıtlama sayesinde özgürlük söz konusu olmaktadır.

Özgürlük, yalnızca bireyin tek başına sağlayabileceği, ulaşabileceği bir hedef değildir. Bu durum, Nietzsche'nin ünlü eseri *Böyle Buyurdu Zerdüşt* örneğiyle açıklanabilir. Bir dağa çekilip 10 yıl toplumdan ayrı kalan Zerdüşt, 10 yıl aradan sonra bir sabah uyanıp güneşe: "Ey büyük yıldız, aydınlatacak bir şeyin olmasa yazgın ne olurdu?" (Nietzcshe, 2011: 5) şeklinde bir soru yöneltir. Güneşin, güneş olması için aydınlatmaya yani bir başkasına ihtiyacı vardır. Bireyin de tıpkı güneş gibi birey olabilmesini sağlayacak topluma ihtiyacı vardır. Alıntıyı birey üzerinden tekrar temellendirdiğimizde karşımıza, "Ey büyük birey, kendini gerçekleştirebileceğin bir topluma sahip olmasan yazgın ne olurdu?" sorusu çıkar. Nietzsche'nin eserinde bahsettiği gibi bireyin birey olabilmesi için kendini gerçekleştireceği, özgürlüğünü sağlayacağı bir zemin gereklidir: Toplum. Benzer şekilde birey kendi haline bırakıldığında onun sınırsız arzuları meydana çıkmaktadır. Sınırsız arzulara sahip olan birey, bu arzuları gerçekleştirecek fiziksel ve ruhsal yeterlilikleri kısıtlıdır. Dolayısıyla bireyin kendisi, sınırsız arzuları karşısında özgürlüğüne engel olmaktadır. Berlin'in

pozitif özgürlük kavramını tanımlarken bahsettiği gibi birey, kendi dizginsiz tutkularının kölesi olabilir (Berlin, 2007: 70). Sonuçta bireyin tek başınalığı, ona özgürlük sağlamak için yeterli olmamaktadır.

Bireyin özgür olabilmesi, özgürlüğünden bahsedebilmesi yani seçebilmesi ve karar verebilmesi için bireyin özgürlüğünü kendi cümleleriyle tanımlayabilmesi, kendi sınırlarını çizebilmesi, seçebilme yetisini fark etmesi gerekir. Bu durumu Erich Fromm (Fromm, 2008: 202), şu şekilde tanımlamıştır:

> *"Çağımız insanı, uygun gördüğü şeyleri yapmasını ve düşünmesini engelleyecek dışsal bağlardan kurtulmuştur. Ne istediğini ne düşündüğünü ve hissettiğini bilse, kendi isteklerine uygun hareket etmekte özgür olacak. Ama bilmiyor. Bu durumda adsız yetkelerin isteklerine uyar ve kendisinin olmayan bir benliğe uyarlanır. Bunu ne kadar büyük ölçüde yaparsa, kendisini o kadar güçsüz hissedecek ve uyum sağlamaya da o ölçüde zorunlu olacaktır."*

Buna bağlı olarak denebilir ki, bireyin özgürlükten bahsedebilmesi için kendinin ve özgürlüğün farkında olması gerekir. Bir bakıma bireyin düşüncelerini ifade edebilme hakkı, kendine ait düşüncelere sahip olduğunda bir anlam taşımaktadır (Fromm, 2008: 191). Bu anlam ise ancak bireyin ferdiyet sahibi olması ile sağlanabilir. Ferdiyet sahibi olmak, kendi kendine karar verebilen, dıştan gelen uyarılara seçkin bir şekilde tepkide bulunabilen, kendine özgü ihtiyaçların farklılıklara hizmet edebilmek için çevresini kontrol eden veya çevresine faydalı olabilecek bir konuma gelmek için çabalamak (Mclaver, 1969: 82) şeklinde tanımlanabilir. Dolayısıyla birey ancak bu özelliklere sahip olduğunda özgürlükten bahsedebilir, özgürlüğünün savunuculuğunu yapabilir. Tam aksi şekilde ferdiyet sahibi olamayan dolayısıyla kendini kendi cümleleriyle ifade edemeyen, kendi sınırlarını göremeyen kişi özgürlüğü savunabilecek, özgürlüğünü bir ölçüde sağlayabilecek niteliklerden de yoksun kalacaktır. Bu sebeple bireyin tek başına özgürlükten bahsedemeyeceği gibi toplumun varlığı da özgürlüğü sağlayıcı bir etkiye sahip değildir. Özgürlük için gerekli olan, özgürlüğün gerçekleşeceği bir zemin yani toplum ve özgürlüğü gerçekleştirecek ferdiyet sahibi bireydir. Bütün bunların yanında özgürlüğün sağlanabilmesi için son olarak kısıtlamaların olması gerekir.

İnsanlar, arzularının sınırsız olması sebebiyle bu sınırsız arzuların peşinde sınırlandırmaksızın koşmaya çalışır. Bu durum kişiye özgürlük sağlamak yerine özgürlüğünü kısıtlayıcı bir engel olarak karşımıza çıkar. Sınırsız arzuların peşinde sınırlandırmaksızın koşmak mümkün olmadığı için aynı zamanda bu durum bir

sınırlandırmayı da beraberinde getirir. Bunlarla birlikte özgürlük daha önce bahsedildiği üzere karar verme yetisidir ve karar verebilmek için seçeneklere ihtiyaç vardır. Seçeneklerin varlığı özgürlüğün bağımlılıkla mümkün olduğunu göstermektedir. Bu durumu bir makalesinde Bauman (Bauman, 2016: 37):

> *"Özgürlüğümü tam olarak yaşayabildiğim yer grubun içidir. Benim ait olduğum grubun içindeki eylem koşullarına böylesine uydurulmuş olmam, o grubun dar sınırlarını aşan engin ve çok azı keşfedilmiş, genelde yılgınlık ve korku saçan açık denizlerdeki eylem özgürlüğümü kısıtlar. Kendi tarzıyla ve araçlarıyla beni eğiten grubum özgürlüğümü hayata geçirmemi sağladığı gibi bu pratiği kendi topraklarıyla sınırlar."*

şeklinde tanımlar. Dolayısıyla özgürlük, hiçbir kuralın olmaması değil, aksine kuralların olmasıdır. Denebilir ki kurallar, özgürlük sağlayıcı bir niteliğe sahiptir.

Özgürlüğün kısıtlayıcı niteliğine farklı bir açıdan bakıldığında tıpkı baskı, engelleme gibi olumsuz anlama sahip kelimeler karşımıza çıkmaktadır. Bu olumsuz anlamlar, bireylerin zihninde özgürlüğü kısıtlayan, sınırlayan ve eylemleri kontrol eden bir mekanizmaya işaret etmektedir. Birey bu sebeple, mekanizmaya yönelik tepkisellik geliştirebilmektedir. Aslına bakıldığında bireylerin özgürlüğünü temin edebileceği zemin toplumun kendisidir. Dolayısıyla toplumun varlığı ve sürdürülebilirliği açısında bir düzene sahip olması gerekir. Bu düzen ancak, her toplumun kendine has normatif sistemlere sahip olması ile mümkün olmaktadır. Zygmunt Bauman toplumsal düzenin, toplumun devamlılığı açısından belirli görevlere sahip olduğunu savunur. Ona göre bu görevler engelleme ve teşvik yoluyla bireylerin eylemlerini kontrol etmektir (Bauman, 2015: 19). Toplumun kontrol mekanizması ise bireyler tarafından olumsuz tepkilerle sonuçlanabilmektedir. Özelde kurallar koyduğu için normatif sistemlere yönelik olan tepkisel tavır, toplumun kendisine yansımaktadır. Dolayısıyla bireylerde toplum düşmanlığı söz konusu olabilmektedir. Bireylerin özgürlüğü elde etmek için giriştikleri savaş, özgürlüğü sağlayacak olan topluma yönelik bir savaşa dönüşebilmektedir. Sonuçta bu durumda topluma karşı ortaya çıkan savaş, özgürlüğü sağlamanın aksine özgürlüğü engelleyebilme tehlikesine sebep olmaktadır. Baskının olduğu yerde tepkisel özgürlük mücadelelerinin olması şaşırtıcı değildir. Fakat özgürlüğü kuralsızlık zannedip, tüm sınırlardan ve ahlaksal ilkelerden kurtuluş olarak gören bireyler, yıkmaya çalıştıkları toplumların normlarına tepkisel olduğu ölçüde, kendilerini "öteki" üzerinden tanımlamış olurlar ve gerçek özgürlüğe ulaşamazlar (Silier, 2006: 53). Bu sebeple özgürlüğün mümkün olabilmesi için

bireyin, topluma yönelik bu olumsuz algılarını özgürlüğün aynı zamanda kısıtlayıcı niteliğini de göz önünde bulundurarak oluşturması gerekmektedir.

Son olarak denebilir ki toplumsal yapı karşısında birey, aktördür. Bireyin aktörlüğünü sergileyebilmesi için bir sahneye ihtiyacı vardır. Bu aktörlüğün sağlayıcısı ise toplumdur. Yapı- aktör ilişkisinde Fromm, her aktörün kendisine verilen rolü büyük bir istekle oynayabileceğinden, hatta kendinden bazı satırlar, bazı hareketler bile ekleyebileceğinden fakat yalnızca kendisine verilen rolü oynayabileceğinden (Fromm, 2008: 200) bahseder. Denebilir ki özgürlük, toplumun bireye sağladığı bir hareket alanıdır. Dolayısıyla bireyler ancak toplum içerisinde özgür olabilirler. Bu durumun bir başka yansımasını, özgürlüğün tarihsel sürecinde görmek mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde dönemin ruhuna ve toplumların kültürlerine bağlı olarak özgürlük, farklı anlamlarda kullanılmıştır. Örneğin köleliğin hâkim olduğu yüzyıllarda özgürlük bir durumdan öte, bir eylemi ifade etmiştir. Bu yüzyıllarda Bauman'a göre özgürlük düşüncesi: "olanın gücüne tabi tuttuğu kişileri kölelikten, tutsaklıktan ya da esaretten salıverme kararıdır." (Bauman, 2015:45). Dolayısıyla denebilir ki özgürlük, onu gerçekleştiren bireye, gerçekleştiği toplumun kültürüne ve zamanın ruhuna yönelik olarak farklı anlamlara gelebilmektedir.

1.2. SOSYOLOJİ KURAMLARINDA ANOMİNİN TARİHSEL SEYRİ

1.2.1. Emile Durkheim'da Toplumsal Bir Olgu Olarak: Anomi

Emile Durkheim, 19. yy'da sosyoloji biliminin doğmaya başladığı dönemlerde, bu sürece önemli katkıları bulunmuş bir sosyologdur. Auguste Comte, sosyoloji ismini ilk kullanan düşünür olsa da bilime metodolojik açıdan katkı sağlayan ve bir bilim olması için çaba gösteren kişilerden biri de Durkheim'dır. Ona her ne kadar sosyolojinin babası dense de bu tanımlamadan ziyade "sosyoloji biliminin doğum aşamasını gerçekleştiren kişi" olarak anmak daha yerinde olacaktır. Nitekim O, *Sosyolojinin Yöntem Kuralları* (Durkheim, 2019: 177) eserinde bilimin doğum aşamasında daha önceden oluşturulmuş bilimlere başvurmanın öneminden bahseder. Buradan anlaşılacağı üzere Durkheim'ın temel bakış açının gelenekselci bir tavır olduğu söylenebilir.

Durkheim'ın ve sosyoloji biliminin doğuşu 19. yy.'da gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi bu dönemler, sanayileşmenin hızla arttığı, toplumların büyük çaplı ve

hızlı bir değişim geçirdiği yıllardır. Dolayısıyla denebilir ki bu değişimin getirdiği büyük kaos, Durkheim'ın görüşlerini etkilemiştir. Onun gelenekselci bir bakış açısına sahip olması, yeniliklere ve değişime karşı olduğu anlamına gelmemektedir. Değişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için eski düzenin hala kullanılabilir özelliklerinin üzerinde temellenen bir yeni düzen gereklidir. Bu bakış açısının bir örneğini onun doğa bilimlerinden faydalanarak sosyolojik kavramlarını oluşturmasında görebiliriz.

Durkheim aynı zamanda kendinden önceki diğer düşünürler gibi toplumun bireyi önceledeğini düşünür. Onun için toplum, temel hareket noktasıdır. Birey, bu yapının içinde doğar ve sosyalleşir (Sağlık, 2019: 476). Durkheim'a göre varlık, öğeler tarafından değil; öğeler, bütünsel varlık tarafından açıklanabilir (Tolan, 1980: 16). Onun böyle düşünmesinin en önemli sebeplerinden biri de şüphesiz bireyi aşan, ona şekil veren ve onu kontrol eden bir mekanizma varlığının önemidir. Ona göre bireyin kendini aşan bir güce ihtiyaç vardır. Bunun temel nedeni ise Durkheim'ın insan doğasını nasıl gördüğüdür.

Durkheim, insan doğasını sınırsız arzulara sahip olduğunu ve sınırlandırılması gerektiğini düşünür. Ona göre sınırlanmayan istekler sonu gelmez şekilde mevcut durumun dışına çıkarlar ve yatıştırılamazlar (Durkheim, 2021a: 283). Gerçekten de önce basit ve gerçekleştirilebilir arzulara sahip insan, arzularını gerçekleştirdikçe daha büyük arzulara sahip olmakta ve bu arzuların gerçekleştirilebilmesi için büyük bir çabaya girişmektedir. İnsanın arzuları sınırsızdır ama yapabileceklerinin bir sınırı vardır. Durkheim işte bu noktada bireyin bu büyük arzuların peşinde koşarak yorgun düşeceklerini ve arzularını gerçekleştirememenin hüznüne kapılacaklarını söyler (Durkheim, 2021a: 371). Bu sebeple Durkheim, toplumun bireyi zaman ve yer boyutunda sınırsız ölçüde aştığını; bireyin ve toplumun yaşamına devam edebilmesi için belirli davranış ve düşünüş biçimlerini bireye dayattığını savunur. Ona göre toplumun uyguladığı bu baskı, toplumsal olguların ayırt edici bir belirtisidir (Durkheim, 2019: 133-134).

Durkheim, toplumu birbirinden bağımsız bireyler olarak düşünmek yerine, belirli bir kollektif bilincin ya da ahlaki bir uzlaşmanın varlığı ile bir araya gelen bireylerin oluşturduğu bir yapı olarak görür. Dolayısıyla toplumsal yapı birbirinden bağımsız parçalar değildir, birbiriyle ilişkili ve işlevseldir. Bununla ilgili olarak Durkheim, biyoloji biliminin kavramlarından faydalanarak toplumun bir organizmaya benzetir. Aile, ekonomi, din gibi birbirinden bağımsız görünen kurumlar, temel bir

ahlaki uzlaşma ya da kollektif bilinç de denilen ve birbirleri arasındaki bağı oluşturan bir kılavuza sahiptir (Slattery, 2017: 34-35). Bu kollektif bilinç ise topluma yalnızca kılavuz olmakla kalmaz aynı zamanda bireylerin hayatlarını şekillendiren bir kontrol mekanizmasıdır. Kontrol mekanizmaları, işte bu noktada Durkheim'a göre toplumsal olguların en önemli göstergesidir.

Latince suigeneris ile ifade edilen ve "kendine özgü" anlamına gelen terimi Durkheim, toplumsal olgular için kullanır. O, toplumsal olguyu bireye dışsal bir baskı uygulama gücüne sahip ve bunun yanında bireylerden bağımsız, kendine özgü, belirli bir toplumda anlam kazanan her türlü yapma tarzları olarak tanımlar (Sağlık, 2019: 451). Durkheim, kendine özgü terimini toplumsal olgular için kullanmasının özel bir sebebi vardır. Ona göre, toplumsal olguların özellikleri gereği kendi başlarına ve onları oluşturan bilinçli öznelerden ayırt ederek bir nesne gibi incelemek gereklidir (Durkheim, 2019: 62). Durkheim, toplumsal olguların açıklaması ve anlamlandırılması için başka bir toplumsal olgunun olması gerektiğini düşünür. Bir bakıma "*toplumsal olguların belirleyici nedeni birey bilincinin değişik durumları arasında değil, ondan önceki toplumsal olgularda aranmalıdır"* (Durkheim, 2019: 141). Denebilir ki Durkheim'a göre bir toplumsal olgu, ampirik olarak incelenebilir. Toplumsal olgular bunlarla birlikte bireyin dışındadır, bireyi zorlar ve diğer toplumsal olgularla açıklanır (Ritzer, 2014: 192).

Durkheim, toplumsal olguları maddi ve maddi olmayan olmak üzere iki başlıkta inceler. Maddi olgular, adından da anlaşılacağı üzere doğrudan gözlenebilirler. Bu sebeple maddi olguların manevi olgulara nazaran anlaşılmasının daha kolay olduğu söylenebilir. Toplumun yapısına uygun mimari şekilleri, teknoloji biçimleri, üretim ilişkileri şeklinde sıralanabilen maddi olgular; gözle görülebilir ve ampirik araştırmalara konu olabilir. Fakat normlar gibi bireyin aşan, bireyi zorlayıcı olgular maddi olmayan toplumsal olgular kategorisine girmektedir. Maddi olmayan bu toplumsal olgular ise maddi toplumsal olgulara göre zorlayıcı olan ahlaki kuvvetlerin çok daha büyük ve çok daha güçlü alanına işaret etmektedir (Ritzer, 2014: 192).

Durkheim, kendi sosyolojik bakış açısının getirisiyle anomi kavramını toplumsal bir olgu olarak ele alır. Kavramı ilk defa Yunanca aslından çevirip kullanan yine Durkheim olmuştur (Sezal, 1981: 22). Bu sebeple anomi, yalnızca bireylerin bilinç düzeylerine yönelik bir açıklamadan ziyade toplumsal dayanağı olan bir açıklamaya sahiptir. Durkheim anomi kavramını toplumsal bir olgu olarak ele aldığı

için anominin ancak toplumsal boyutta incelendiğinde anlaşılabileceğini düşünür. Ona göre anomiyi tek başına birey üzerinden açıklamak eksik ve yetersizdir.

Durkheim öncelikle anomi kavramını *Toplumsal İşbölümü* (Durkheim, 2020) eserinde kullanmıştır. Anomi kavramı, bu eserde genel olarak toplumsal bir değişim sürecinde, eski düzenin yeni düzene geçmesiyle birlikte kuralların anlamlarını yitirmesi sonucu ortaya çıkan sorunları ifade etmek için kullanılmıştır. Daha net açıklamak gerekirse uzmanlaşmanın olmadığı zamanlarda kollektif bir ekonomik sürecin aktif bir parçası olan birey, uzmanlaşma ile makinenin bir dişlisine dönüşmüştür. Bu noktada yeni düzene uyum sağlayamayan bireyler sorunlar yaşamaktadır. Özetle denebilir ki toplumsal değişim modern dönemde çok hızlı gerçekleşmekte ve geleneksel yaşam tarzları, ahlaki değerler, gündelik rutinler bozulmakta sonuç olarak bunların yerine yenisi getirilemediği için toplumsal problemler ortaya çıkmaktadır. Durkheim bu düzen bozucu durumları *Toplumsal İşbölümü* (Durkheim, 2020) eserinde anomi olarak tanımlar (Giddens ve Sutton, 2020: 325). Buna bağlı olarak denebilir ki Durkheim, bu eserinde anomi kavramını "*toplumsal bir evrim içerisinde düzensizlik veya anarşi evresi anlamında"* kullanmıştır (Tolan, 1980: 37-38). *İntihar* (Durkheim, 2021a) eserinde ise Durkheim anomiyi intiharın dört çeşidinden biri olarak görür. Bu anlamda diğer eserine nazaran Durkheim'ın anomiyi daha bireysel boyutta ele aldığı söylenemez. Durkheim'ın intihar eserini yazmasının temel sebebi olan toplumsal olgular, anomi için de geçerlidir. Her ne kadar bireysel bir girişim gibi gözükse de intihar, Durkheim'a göre toplumsal bir olgudur. Dolayısıyla intiharın bir çeşidi olan anomik intihar da toplumsal bir olgudur.

Durkheim'ın *Toplumsal İşbölümü* (Durkheim, 2020) ve *İntihar* (Durkheim, 2021a) eserlerinde kullandığı anomi kavramlarına daha detaylı olarak incelemek gereklidir. Bunun temel sebebi kavramı ilk kullanan Durkheim'ın anomiye yönelik ortak özellikler de gösterirken farklı yorumlamalar getirmiş olmasıdır. Denebilir ki bu sayede daha sonraki sosyologlar, anomiye yönelik farklı tanımlama ve düşünceler ortaya koymuşlardır. Bunun sonucunda anomi kavramına her ne kadar tek cümle ile ortak bir açıklama getirmek mümkün olsa da günümüzde kavramın geniş bir tanım yelpazesine sahip olduğu görülmektedir.

Durkheim daha önce de bahsedildiği üzere *Toplumsal İşbölümü* (Durkheim,2020) eserinde ilk kez anomi kavramını kullanmıştır. Onun genel olarak bu eserinde anomi ile kastettiği, toplumsal değişim sürecinin bir evresidir. Aynı

zamanda denebilir ki Durkheim, modernleşmenin hızlı gerçekleşmesi ile bireyciliğin ön plana çıkması ve toplumsal sorumlulukların bastırılmasıyla ortaya çıkan hastalıklı bir durumu anlatmak istemiştir (Slattery, 2017: 36). Durkheim'ın eserinde bahsettiği anomiyi genel olarak bu şekilde özetlenebilir. Fakat bu özet, onun anomiye yönelik bakış açısını anlamak için yeterli değildir. Toplumsal İşbölümü eserinde toplumsal değişimin bir evresi olarak geçen anomi kavramını anlamak için öncelikle Durkheim'ın toplumsal değişimi nasıl açıkladığının bilinmesi gereklidir.

Durkheim sanayileşme ile ortaya çıkan yeni bir değişim sürecinden bahseder. İçerisinde bulunduğu 19. yy Fransız toplumu, hızlı ve büyük çaplı bir değişime uğramıştır. Bunun sonucunda gerek toplumsal ilişkilerde gerekse üretim süreçlerinde eskiye nazaran bir değişim ortaya çıkmıştır. Süreç, kişilerin gündelik davranışlarına kadar varan değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda Durkheim, değişim öncesindeki toplumsal yapıyı mekanik dayanışma ile, değişim ile ortaya çıkan toplumsal yapıyı da organik dayanışma ile açıklamaya çalışmıştır.

Durkheim'a göre mekanik dayanışma ile kastedilmek istenen mekanik araçlarla yapay olarak üretilen bir dayanışma değildir. Mekanik dayanışma, tıpkı cansız bir yapının ögelerini birbirlerine bağlayan uyuma benzemektedir (Durkheim, 2020: 163). Durkheim, mekanik dayanışmada bireyleri bir arada tutan gücün bireylerin ortak ve birbirine benzer davranışları olduğunu düşünür. Bireyler homojendir, gelenekler egemendir ve bireycilik toplumda görülmemektedir (Kongar, 1985: 103). Daha çok bireylerin kendi bilinçlerinden ziyade toplumsal/ kollektif bir bilince işaret eden mekanik dayanışma içerisinde, bireyin toplumun bir parçası olarak kendini var etmesi söz konusudur. Bu noktada imece usulü, mekanik dayanışmayı açıklamak için güzel bir örnektir. İmece usulü içerisinde birey, bütün işleyişin bir parçası olarak sahip olduğu görevler ile toplumda yer almaktadır. Bireylerin görevleri, onlara bireysellik kazandırmaktan ziyade, toplumsallık kazandırmaktadır. Durkheim'a göre mekanik dayanışmada aynı zamanda toplumsal yapı, bireyi sınırlandırma işlemini hukukun yaptırıcı gücünden faydalanarak yerine getirmektedir. Mekanik dayanışmada birçok bilinç durumunun toplumun bütün üyelerinde ortaklaşa bulunması sonucu bir dayanışma olgusu söz konusudur. Bu doğrultuda Durkheim, ceza hukukunun maddi olarak yansımasını toplumsal dayanışma olarak görür. Ona göre ortak bilinç sayesinde bireylerin topluma bağlayan bağlar ortaya çıkar ve toplumsal uyum sağlanır (Durkheim, 2020:141).

Organik dayanışma ile Durkheim'ın anlatmak istediği hızlı toplumsal değişimler sonucu toplumsal yaşam içerisinde ortaya çıkan uzmanlaşmanın bir getirisi olan işbölümüdür. Uzmanlaşma özelinde organik dayanışmayı açıklarken Durkheim, bir başka toplumsal olgudan faydalanır. Ona göre nüfusun sıklaşma olgusu ile hayat kavgası da şiddetlenmektedir (Kösemihal, 1982: 183). Nüfusun artması ile söz konusu işi en iyi yapan ön plana çıkmakta ve dolayısıyla buna bağlı olarak uzmanlaşma artmaktadır. Durkheim'ın *Toplumsal İşbölümü* (Durkheim, 2020) eseri incelendiğinde bu iki dayanışma türünü sıklıkla karşılaştırdığı göze çarpmaktadır. Mekanik dayanışmaya nazaran organik dayanışmada bireylerin kendi varlıklarını toplumsal bir bütünün parçası olarak tanımlamak yerine bireysel bilinçleri ile tanımladıkları görülmektedir. Bu sebeple temel ahlaki dayanışma sonucu oluşan bağ, bireylerin farklılıkları üzerine kurulur. Bireyler toplumsal yaşam içerisinde ne kadar farklı ise, kendilerini o kadar var etmektedirler. Durkheim bu noktada mekanik dayanışma içerisindeki bireyi, benzerliğe bağlı olarak ortaklaşa kurulan varlığın, yani toplumun bir parçası olarak görür. Organik dayanışmada ise birey, toplumun bir parçası olmaktan ziyade kendisinin sahibi olamamaktadır. Bu doğrultuda organik dayanışmada toplumun nesnesi olan bir birey söz konusudur. Organik dayanışmada bireysel bilinç, kollektif tipin bir bağımlısı olmaktadır (Durkheim, 2020: 163). Bireyler organik dayanışma içerisinde ne kadar farklı ise, kendini o ölçüde var edebilir. Bireylerin organik dayanışma içerisinde farklılığa ve dolayısıyla uzmanlaşmaya bağlı olarak gösterdikleri var olma çabası, onları toplumun bir nesnesi olmaya o kadar yaklaştırmaktadır. Kendisi olmak isteyen insan, toplumun bir nesnesine dönüşmektedir.

Durkheim, mekanik dayanışma ile organik dayanışmayı karşılaştırarak anomiyi ön plana çıkartmıştır. Birey ona göre mekanik dayanışmada kendisini toplum ile var edebilmektedir. Fakat organik dayanışmada birey uzmanlaşmanın getirisiyle birlikte bireyciliğin ön plana çıkmasıyla yalnızlaşmaktadır. Bahsedilen yalnızlaşma, Sabahattin Ali'nin bir romanında *"Tamamen yalnızım… Ama Berlin'de değil… Bütün dünyada yalnızım…"* (Ali, 2014: 77) ifadesinde bahsettiği yalnızlaşma ile aynıdır. Bu noktada Durkheim'ın yalnızlaşma ile anlatmak istediği, bireyin psikolojik anlamda yaşadığı yalnızlık duygusundan daha fazla bir şeydir. O, yalnızlık ile toplumsal bir olguya işaret etmektedir. Toplumsal anlamda yeni düzen içerisinde ne yapacağını bilemeyen bireyler, birlik halinde yalnızlaşmaktadır. Bu yalnızlaşma ile bağlantılı olarak Durkheim anomiyi, geleneksel bağların zayıflaması ve bireyciliğin ortaklaşa

veya toplumsal sorumlulukların üstüne çıkışının yarattığı bir toplumsal hastalık olarak kabul etmektedir (Slattery, 2017: 36). Durkheim bu anlamda *Toplumsal İşbölümü* (Durkheim,2020) eserinde organik dayanışma ile ortaya çıkan işbölümünün, dayanışma sağlanamaması ve toplumun kurumlarının arasındaki ilişkilerin düzenlemiş olmaması sonucu kuralsızlığın meydana geldiğini düşünür.

Toplumsal İşbölümü (Durkheim,2020) ve İntihar (Durkheim, 2021a) eserlerinde Durkheim'ın anlatmak istediği temel dayanak benzerdir. Tolan'a göre Durkheim, İşbölümü eserindeki çağdaş toplumlarda ortaya çıkan patolojik görünümler ve birey-toplum arasındaki ilişkinin kopukluğunu nüfusun yoğunlaşma olgusu ile açıklar (Tolan, 1980: 20). Nüfus arttıkça, toplumda hem işbölümü açısından hem de toplumsal ilişkiler bakımından bir bunalım ortaya çıkmaktadır. Bunlarla birlikte Durkheim, Toplumsal İşbölümü eserindeki anomiye nazaran İntihar eserinde anomiye daha geniş yer vermektedir. Her ne kadar bireylerin tek başına gerçekleştirdiği bir eylem gibi gözükse de Durkheim, intiharı istatistiki verilerden faydalanarak toplumsal bir olgu olarak açıklamıştır. O, bir toplumda intiharların belirli zaman dilimleri içerisinde doğum ve ölüm oranlarından daha çok homojenlik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır (Kösemihal, 1982: 185). Dolayısıyla Durkheim, intihar üzerine çalışma yapmasının temel sebebi, onun intiharı toplumsal bir olgu olarak açıklama çabasından kaynaklanmaktadır.

İntiharı toplumsal bir olgu olarak ele alan Durkheim, eserinde intiharın bir çeşidi olarak anomiden bahsetmektedir. Onun intihar gibi psikolojik bir anlama sahip kavramı toplumsal olgu olarak açıklama çabasını, intiharın bir çeşidi olan anomiyi ele almasıyla birlikte anomi için de gerçekleştirdiğini görmek mümkündür. Denebilir ki anomi, Durkheim'a göre İntihar eserinde İşbölümü eserinde olduğu gibi toplumsal bir olgu olarak ele alınmıştır.

Durkheim, eserinde intiharın üç farklı tipinden bahsetmektedir: Bencil intiharlar, elcil intiharlar ve anomik intiharlar. Ona göre bencil intiharlar toplumsal bağların daha gevşek olduğu ve bireyin yalnızlık duygusu hissettiği zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Özgeci intiharlar ise bireyin daha çok topluma bağlı olduğu zamanlarda ortaya çıkmaktadır (Kösemihal, 1982: 187). Denebilir ki bencil intiharlarda toplum ile birey arasındaki bağın kopukluğu söz konusu iken özgeci intiharlarda birey ve toplum arasındaki bağın çok kuvvetli olması söz konusudur. Bu noktada özgeci intiharlarda bu bağ o kadar kuvvetlidir ki, bireysel bir başarısızlık toplumsal bir başarısızlık gibi görüldüğü için bireyler intihar etmektedirler. Anomik intihar ise Durkheim'a göre

toplumsal bunalımlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Ona göre, bencil intiharların insanların yaşam için bir gerekçe görmemelerinden kaynaklandığını düşünür. Elcil intiharlar, insanlar yaşamın gerekçesini yaşamak dışında gördükleri için ortaya çıkmaktadır. İntiharın üçüncü tipi yani anomik intiharlar ise insanların etkilerinin düzenin bozulması ve bundan duyulan acıdan kaynaklandığını düşünmektedir (Durkheim, 2021a: 297).

Durkheim, intiharın anomik türünden bahsederken öncelikle insan doğasına vurgu yapmaktadır. Ona göre bireyin sınırsız istekleri vardır. Fakat bu isteklerin gerçekleşmesi için gerekli olanaklar sınırsız değildir. Dolayısıyla her canlı varlık, gereksinimleri ve olanakları arasında bir uyum olduğunda mutlu olabilir ve hayatına devam edebilir. Aksi bir durumda yani arzuları, bireyin karşılayabileceğinden çok daha fazlasına işaret ediyorsa birey sürekli bir çatışmanın içerisinde kalacaktır (Durkheim, 2021a: 280-281). Durkheim'ın düşüncelerini somut bir örnek ile açıklanabilir. Spor bir araba arzusuna sahip olan birey için iki durum söz konusudur. Birey ya spor arabaya sahip olacaktır ya da bundan mahrum kalacaktır. Birey, spor arabaya sahip olamadığı zaman arzularının karşılanamaması sonucu bir bunalım yaşayacaktır. Aynı bunalım, toplumsal anlamda da geçerlidir. Durkheim bahsetmek istediği toplumsal anlamdaki bunalım, bireylerin bir arada yaşadıkları bir sorundur. Yoksulluğun üretici mekanizmalarından biri olan toplum, bireylerin maddi arzularına ulaşmasını engelleyerek onların bir bunalım sonucu anomi yaşamasına sebep olmaktadır. Diğer seçenek değerlendirildiğinde, istediği spor arabaya sahip olan birey, daha sınırsız istekler üretecektir. Bu sınırsız istekler, en nihayetinde arzularını karşılayacak bir nesne kalmadığında yine bunalımla sonuçlanacaktır. Benzer bir şekilde toplumsal anlamda sınırsız arzuların toplum tarafından karşılanamıyor oluşu toplumsal anlamda bir bunalıma, dolayısıyla anomiye sebep olacaktır.

Durkheim'a göre insanlar, doymak bilmeden belli olmayan veya sınırsız bir amaca doğru durmadan koşmaktadır. Bu koşma eylemi her türlü sınırlandırmaya karşı sabırsızlık içerisinde olan birey için daha da yorucu bir hale gelmektedir. (Durkheim, 2021a: 293-294). Bireyler bu sebeple Durkheim'a göre farkında olmadan bir sınırlandırmaya ihtiyaç duyarlar. Ve bu sınırlandırma işlemi, bireyi aşan bir güç tarafından gerçekleşmelidir. Nitekim ona göre aşağı sınıfların ufku, kendi üstleriyle sınırlanmakta ve dolayısıyla sınırlandırma işlemi kısmen de olsa yerine getirilmektedir. Fakat kendi üstlerinde başka hiçbir kesim bulunmayan insanlar, kendini sınırlayan bir güç olmadığı için bir boşlukta kaybolmaktadırlar (Durkheim,

2021a: 296). Bu sebeple bireyler, sınırsızlığın getireceği kötü sonuçların sorumluluğundan kurtulmak için bir başka kendini aşan güç tarafından sınırlandırılmak isterler.

Durkheim, her türlü sınırlandırmaya karşı nefret duygusuna sahip olan bireyler için daha büyük bir sınırlamanın katlanılamaz bir hal alacağından bahseder (Durkheim, 2021a: 294). Bu türden bireyler için denebilir ki bir toplum düşmanlığı ortaya çıkmaktadır.

> *"İster ileri, isterse geri yönde olsun kuralsızlık, isteklerin uygun sınırları aşmasına izin vermekle düşlere ve dolayısıyla da düş kırıklıklarına kapıyı açmaktadır. Alışık olduğu bir durumun birdenbire altına itiliveren bir insan, sahip olduğunu sandığı bir durumu yitirdiğini sezince, kaçınılmaz bir biçimde öfkelenir ve öfkesi doğal olarak ister gerçek ister düşsel olsun, yıkımına yol açtığını düşündüğü nedene yönelir. Eğer bu yıkımın nedeni olarak kendi kendini görürse, hıncını kendinden alacaktır; değilse, başkasına yönelecektir. Birinci durumda ancak intihar olabilir; ikinci durumda intihardan önce bir cinayet ya da başka bir şiddetli belirti olabilir. Ama her iki durumda da duygu aynıdır; yalnızca uygulanış noktası değişmektedir". (Durkheim, 2021a: 330)*

Dolayısıyla intiharın anomik çeşidi, bireyin yaşadığı sorunların üstesinden gelememesi sonucunda kendi hayatını sonlandırması anlamına gelmektedir. Ama aynı şekilde yine aynı bunalımları yaşayan bireyler, bu bunalımın sebebini eğer toplumda görürse, topluma yönelik bir düşmanlık geliştirecek ve sonuçta bunu daha büyük eylemlerle gerçekleşebilir. Bu durum, anominin tahmin edilenden daha üst boyutlara ulaşabileceğini gözler önüne sermektedir.

Bütün bunlarla birlikte intihar eserinde Durkheim'a göre kuralsızlık ani ve şiddetli bir şekilde ortaya çıkan bunalımlar olarak kendini gösterir. O, bu bunalımın özellikle ticaret ve sanayi dünyası içerisinde olduğunu düşünür (Durkheim, 2021a: 292). Bu sebeple ilk bakışta anomi, ekonomik imkansızlıklar sonucu bireylerin olanaklardan yoksun kalması sonucu oluşan bunalıma işaret ettiği sanılmaktadır. Fakat bunun aksine Durkheim'a göre yoksullar gibi varlık içerisindeki bireyler de bunalım içerisindedirler. Tıpkı daha önce bahsedilen spor araba örneğindeki gibi Durkheim'a göre gereksinimleri ile olanakları karşılıklı bir doyum düzeyine sahip olmadığında birey, sürekli bir sürtüşmenin içerisinde acı çekmektedir.

Sonuç olarak intihar eserinde Durkheim, bireylerin her anlamda sınırlandırılmayan arzularının bireyleri toplumsal bir bunalıma sürükleyeceğinden ve bunun sonucunda anomik intiharların ortaya çıkabileceğinden bahseder. Tolana'a göre Durkheim'ın intihar eserindeki anomi olgusu, aynı zamanda bir kuram olarak ele alınabilir (Tolan, 1980: 44)

Durkheim daha önce de değinildiği gibi, anomiyi bir toplumsal olgu olarak ele almıştır. İçerisinde yaşadığı yüzyılın ve coğrafyanın etkisi ile büyük değişimlere şahit olan Durkheim, bu değişimleri açıklarken anomi kavramına başvurduğu görülmektedir. Fakat Durkheim anomiyi yalnızca ortaya çıkan buhran durumunu anlatmak için kullanmamıştır. O iki eserinde de anomiyi toplumsal değişimin bir evresi olarak görür. Bu sebeple denebilir ki anomi, büyük değişimlerin bir habercisidir. Toplumda yaşanan anomi sonucu, bir karışıklık meydana geldiğinde Durkheim'a göre yeni bir ahlaki konsensus oluşturulacaktır. Nitekim ona göre ahlak, toplumların varlığını sürdürebilmesi için bir zorunluluktur, elzemdir (Durkheim, 2020: 78). Dolayısıyla değişim ile ortaya çıkan anomi, bir bakıma Durkheim'a göre yeni ahlaki düzenin kurulmasının da öncülüğünü yapmaktadır. Durkheim'a göre anomi bir sürecin evresidir. Bir sonraki evreye geçmek için Durkheim'a göre yapılması gerekenler söz konusu olmaktadır. Bu noktada Durkheim, anomi sonucu yeni bir ahlaki düzene geçileceğini söylerken aslında ahlakın ne olduğuyla ilgilenmekten ziyade, ahlakın olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla ona göre toplumlarda ahlakdışılıktan söz edilemez. Ahlak, Durkheim'a göre toplumun toplumsal yapıyı gözler önüne serdiği için, ahlakdışılık olarak görülenler de ahlakın bir yansımasıdır. Denebilir ki ona göre ahlakdışılık da bir ahlaktır (Ritzer, 2014: 193-194).

Anomi kavramın olumsuz anlamı bir kenara koyulduğunda Durkheim'a göre bu olumsuz anlamın yeni bir ahlaki düzene geçileceğinin çanlarını çalmaktadır. Bu anlamda Tolan'a göre Durkheim ahlakçı gibi davranarak "vahşi" bir çağın alışılmamış özellikleri ile okuyucu endişelendirerek zamanla her şeyin bir düzene gireceğini öğütlemektedir (Tolan, 1980: 34-35). Buna uygun olarak Durkheim'a göre, zamanla insanların ve nesnelerin kamu bilinci tarafından yeniden sınıflandırılması sonucu toplumsal güçlerin serbestliği, tekrar düzen içerisine girecektir (Durkheim, 2021a: 290).

Durkheim, kuralsızlığın çözülebilmesi için bunun bir hukuk olması gerektiğinden bahseder. Kuralsızlığın, görülebilmesi ve bunun üzerine düşünme sonucu kuralsızlığın ortadan kalkabileceğini düşünür. Durkheim bunu, eserinde evlilikteki kuralsızlık durumu ile ifade etmektedir. Nitekim ona göre evlilikteki kuralsızlık, herhangi bir yasada bulunmaksızın toplumda var olabilir. Bunun ortadan kalkması ise yasal bir biçimde sonuçlarının görülmesi ve gözlemlenebilir sonuçlar doğurması bakımından hukuk kurumu haline gelmesiyle mümkündür (Durkheim, 2021a: 317).

Son olarak denebilir ki Durkheim, toplumu organizmaya benzeterek, her bir organın işlevsel bir biçimde diğer organlarla ilişki içerisinde olduğunu düşünür. Fakat her organın kendi işlevsel görevini yerine getirmesi mümkün değildir. Kongar'a göre Durkheim, toplumun daima bir ahenk içinde olduğunu düşünmektedir (Kongar, 1985: 106). Anomi özelinde Durkheim'dan sonraki sosyologların farklı düşünceler geliştirmeleri de bununla ilgilidir. Nitekim fonksiyonalist bir kuramcı olarak kabul edilen Durkheim'dan sonra Parsons'la beraber yapısal bir fonksiyonalist kuramın da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada da Parsons, Durkheim'ın göremediği "her fonksiyonun işlevini yerine getiremeyeceği" düşüncesinden yola çıkmıştır.

1.2.2. Talcott Parsons'ın Toplumsal Eylem Yapısında Anomi

Talcott Parsons, kendinden önceki sosyologları ve düşünürleri inceleyerek 20. Yy'da Amerikan sosyolojine önemli katkıları bulunmuş bir sosyoloğudur. Parsons, *Toplumsal Eylemin Yapısı* eseri (Parsons, 2015) ile Weber, Pareto ve Durkheim gibi düşünürlerin kuramlarını sentezlemeye çalışmıştır (Deflem, 2015: 721). Bu noktada Parsons, Durkheim'ın görüşleri ile şekillenen ve faydacılık ilkesine göre hareket eden bir fonksiyonalist kuramın varlığına işaret etmektedir. O, kendi düşüncelerini fonksiyonalist kuramın üzerinde temellendirerek kuramın yapısal niteliğini de ortaya çıkarmıştır. Nitekim Toplumsal Eylemin Yapısı eseri, adı ile bu niteliği gözler önüne sermektedir. Parsons'ta toplumsal yapının yanında, hareketin yani eylemin de toplumsal yapı kadar önemli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Parsons, bu fiili gerçekleştiren fail yani bireyin de toplumsal yapı içerisinde varlığının daha görünür olması gerektiğini düşünür. Bu noktada Parsons'ın fonksiyonalist kurama göre bireylerin eylemleri üzerine ufak bir pencere açtığını görebilmek mümkündür. Durkheim'a göre, arzularının sınırsızlığı sebebiyle toplumsal anlamda oluşan kollektif bilincin yani kurumların, birey üzerine baskı uygulaması gerekmektedir. Parsons ise Durkheim'ın, düzeni, bireyin isteklerinin sınırsızlığı ve toplumsal bilincin kontrol mekanizması üzerine kurguladığını düşünür (Parsons, 2015: 396). Bu anlamda Parsons, bireyin arzuları ile toplumsal yapının disipline edici, denetleyici etkenlerle ilişkisinden doğan iki grup etkenin birbirleriyle ihtilafı olmadan, Durkheim'ın bütün faydacılık eleştirilerinin anlamsız olacağını düşünür. Parsons aynı zamanda kollektif bilincin, Durkheim'ın belirttiği gibi "suigeneris" olmadığını düşünür. Aksine bireyin eylemleri ve beklentileri, kollektif bilinci ve dolasıyla onun yansıması olan toplumsal

kurumları oluşturmaktadır. Bu noktada Parsons'a göre toplumsal kurumlar ve bireylerin beklentileri birbirleriyle uyum içerisinde olduğunda düzen sağlanabilir. Durkheim'ın görüşlerinde, toplumsal kurumlar bireylerin belirli bir yönde davranış geliştirmesi için onlar üzerine baskı uygulaması söz konusu iken Parsons'ta ise toplumsal kurumlar, yaptırımlarla desteklenen bir normlar dizesidir ve bireylerin eylemlerini ortaya koyarken özgür seçimlerde ve onların beklentilerine karşılık bir kalıp oluşturmaktadır (Tolan, 1996: 56). Bu kalıp ise bireylerin eylemleri doğrultusunda ortaya çıkar. Dolayısıyla karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Parsons'a kadar devam eden sosyoloji geleneğinde yapının bireyin üzerinde bir güç olduğu görüşü benimsenmiştir. Parsons'ta yapı ve birey arasındaki bu etkileşimde bireyin önemli olduğu vurgusu ortaya çıkmaktadır. Nitekim ona göre Durkheim, bireyin eylemlerine bağlı olarak iradi yönünü ve amaçlarının katkısını dikkate almaksızın aktörün edilgen olduğunu düşünmektedir (Parsons, 2015: 767).

Daha önceki başlıkta bahsedildiği üzere Durkheim, insan doğasının sınırsız arzulara sahip olduğunu ve sınırlandırılması gerektiğini düşünür. Ona göre bu sınırlandırma işlemi, bireyi aşkın olan bir güç yani toplum tarafından baskı yoluyla gerçekleştirilebilir. Durkheim'ın görüşlerini sıraladıktan sonra Parsons, birey ve toplum etkileşimini daha farklı bir boyutta ele almıştır. Ona göre toplum ve birey arasındaki etkileşimde bireyler de önemli bir konuma sahiptir. Denebilir ki Durkheim'da "suigeneris" (kendine özgü), bir toplumsal olgu olarak geçen kollektif bilinç, Parsons'ta bireylerin bir çok eylemi ile meydana gelen bir olguya işaret etmektedir. Parsons, bu noktada araçlar ve amaçlar kavramları üzerine yoğunlaşır. O, insanların çok boyutlu olduğu düşüncesinden yola çıkarak iradi eylemin, "araç ve koşullar" ile normların yönelimi olan "amaçlar" tarafından oluşturulduğunu düşünür. Bu anlamda amaçlar olarak belirlenen normların belirli yönelimini ifade eden bileşen, bireyin toplumsal normlara uyumunu ortaya koyan bir göstergedir. Normların belirli yönelimini ifade ettiği için bu bileşen, aynı zamanda bireylerin araçları ve koşuları tarafından da şekillenebileceğini göstermektedir (Sadıkoğlu, 2021: 7). Bununla bağlantılı olarak Parsons, bireyin eylemlerini iki boyutta ele almaktadır. Bu eylemler eğer bireyin kendi temel ihtiyaçlarını karşılamasına yönelik gerçekleştiriliyorsa motivasyonel bir eğilim göstermektedir. Bu ise bireyi egosuna ve kendi amaçlarına doğru hareket ettiren bir yönelim olarak karımıza çıkmaktadır. Diğer bir boyut ise bireylerin toplumun norm ve değerlerini düşünerek eylemde bulunmasıdır. Bu eylem

ise değer yönelimi olarak ifade edilebilir (Gönç Savran, 2021: 12). Buradan hareketle Parsons'a göre, bireyin eylemleri kollektif bilinci şekillendirmektedir.

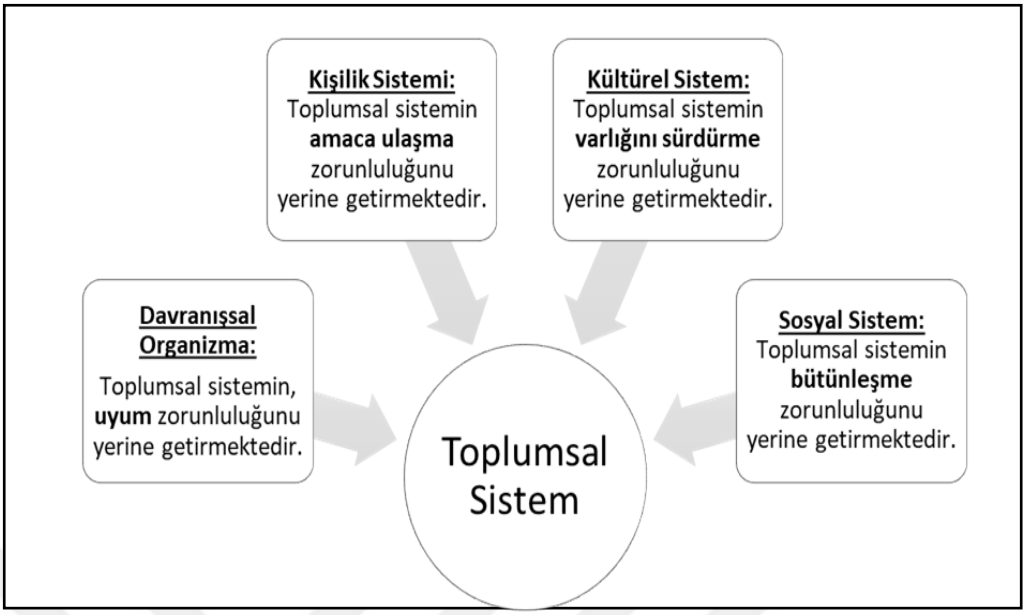
Parsons'ın bireye olan vurgusu, toplumsal bir yapıya işaret etmektedir. Dolayısıyla Durkheim'ın kollektif bilinç özelinde toplumsal olgular için kullandığı "suigeneris" (kendine özgü) teriminin bir bakıma Parsons'ın bireyin eylemlerini tanımlamasında görebilmek mümkündür. Denebilir ki Parsons, edimleri tıpkı Durkheim'da olduğu gibi "suigeneris" (kendine özgü) bir kimliğe büründürmüştür. Nitekim Ritzer'e göre toplumsal sistemi bir etkileşim sistemi olarak gören Parsons, etkileşim sistemine değinmek yerine bireylerin statü ve rol ilişkisinin temellendirdiği bir etkileşim sisteminden bahseder. Dolayısıyla bu bireyin statü rol etkileşimi, toplumsal sistemin yapısal bir bileşkesini oluşturmaktadır (Ritzer, 2011: 101).

Parsons, öncelikle toplumsal eylemin yapısı ile ilgilenirken daha sonraki çalışmalarında toplumların asıl yapılarına ve işlevlerine odaklanmıştır (Gönç Savran, 2013: 12). Yapısal fonksiyonalist kuramın öncülerinden sayılan Parsons'a göre kuramla aynı doğrultuda her yapının bir işlevi vardır ve bu yapılar işlevleri olduğu için var olurlar. O, toplumda öncelikle bir gereksinimin ve daha sonrasında yapı meydana gediğini düşünür. Bu durumu Kongar (Kongar, 1985: 153), insanoğluna dair bir analoji ile açıklamaya çalışır: "İnsan ağzı olduğu için konuşmaz, konuşma fonksiyonu olduğu için ağzı gelişmiştir." Dolayısıyla Parsons'a göre toplumsal yapı, bir gereksinimden meydana gelmiştir. Parsons, bu anlamda Durkheim ve Weber'in görüşlerinden yola çıkarak sosyolojik bir tanım geliştirmiştir. Ona göre sosyoloji, bireylerin davranışları arasındaki etkileşimi inceleyen bir bilimdir. Bu etkileşimi oluşturan ise kültürel model etrafında ortaya çıkan bir değer sistemidir (Tolan, 1996: 54). Onun toplumsal yapıya yönelik düşünceleri incelendiğinde Durkheim'a nazaran, bireyin ve toplumun geriliminden ortaya çıkan çatışma yerine birey ve toplum arasındaki uyumu vurguladığı görülmektedir. O sosyal sistemin bir denge üzerine kurulduğunu düşünür. Bu bağlamda toplumun işlevsel ve sürdürülebilir olması için Parsons'a göre uyum gereklidir. Bu uyum ise bireyler arasındaki roller ve statüler aracılığıyla oluşan kültür sayesinde sağlanır (Slattery: 2017, 378). Parsons'a göre toplumsal bir sistem vardır ve bu sistem, onu oluşturan alt sistemlerden meydana gelmektedir. Yapısal fonksiyonalist kuramın doğrultusunda Parsons, alt sistemlerinin gereksinimleri sonucu toplumsal sistem meydana getirdiğini savunur. Bu alt sistemlerin en küçük biriminde ise statü ve roller bulunmaktadır. Bu bağlamda

Parsons'a göre toplumsal yapı, bireylerin statü ve rollerinin gereksinimleri sonucu ortaya çıkmıştır (Sadıkoğlu, 2021: 12).

Parsons, toplumsal sistemi dört temel alt sistem üzerine inşa etmiştir: Davranışsal organizma, kişilik sistemi, kültürel sistem ve sosyal sistem. Davranışsal organizma, dış dünya ile bir uyum içerisinde onu dönüştürmektedir. Parsons, yalnızca diğer sistemlerin varlığı için gerekli olan enerjiyi sağlaması sebebi ile diğer alt sistemlere nazaran davranışsal organik sistemin çok üzerinde durmamıştır. Kişilik sistemi, Parsons'a göre diğer sistemlerle etkileşimli bir şekilde ihtiyaç eğilimleri oluşturmaktadır. Denebilir ki toplumsal sistem içerisinde diğer sistemlerin işlevlerini oluşturan gereksinimleri bu sistem üretmektedir. Kültürel sistem, bireylerin eylemlerini ortaya çıkartan norm ve değerleri sağlama işlevini yerine getirmektedir. Son olarak sosyal sistem ise kendini oluşturan alt sistemlerin bir bütünlük halinde işlevlerini yerine getirmesini sağlamaktadır (Gönç Savran, 2013: 19). Parsons dört alt sistemden yola çıkarak bu sistemlerin toplumda düzenin sağlanmasına yönelik dört temel zorunluluğu olduğunu düşünür (Sezal, 2003: 26). Bunlar İngilizce dört kavramın baş harflerinden oluşan A.G.I.L. [A=adaptasyon/uyum (adaptation), G= Amaca ulaşma (goalattainment), I=Bütünleşme (integration), L= Varlığını sürdürme (latency)] biçiminde ifade edilmektedir. Adaptasyon, adından da anlaşılacağı üzere toplumun üyelerinin, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi anlamına gelmektedir. Temel ihtiyaçlar ise Parsons'a göre ekonomi sistem ile sağlanmaktadır. Amaca ulaşma, toplumun hedeflerinin ortaya konmasını ifade etmektedir bu anlamda siyasal sistem, karar verme ve hedeflere ulaşma ihtiyacını karşılamaktadır. Bütünleşme, toplumun aidiyet duygusunu sağlayan ortak kimlikler yaratmaktadır. Parsons'a göre din, hukuk gibi sosyal kontrol mekanizmalar bu toplumsal kimlikler oluşmasına katkı sağlamaktadır. Ve son olarak varlığını sürdürme ise, diğer bütün türler gibi toplumun sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Parsons, akrabalık sisteminin sosyalleşmede üstlendiği rol ile bu görevi ifa ettiğini savunur (Slattery, 2017: 376).

Şekil 1. Talcot Parsons'a Göre Toplumsal Alt Sistemler ve Bu Sistemlerin Zorunlulukları

Toplumsal sistemi oluşturan dört temel alt sistem ile bu sistemlerin yerine getirmesi gereken zorunlulukları Parsons, birbirleri ile ilişkili olacak şekilde eşleştirmiştir (Bkz. Şekil 1.). Ona göre davranışsal organizmanın sistemin uyum işlevini yerine getirme zorunluluğu bulunmaktadır. Hem kültürel hem de sosyal sistem tarafından kontrol edilen fakat kısmen bağımsız olan kişilik sistemi, ihtiyaç eğilimleri oluşturması ile amaca ulaşmak için sistemlerin harekete geçmesini sağlama zorunluluğu bulunmaktadır. Kültürel sistem, ürettiği norm ve değerler ile varlığını sürdürme zorunluluğunu yerine getirmektedir. Son olarak sosyal sistem ise adından da anlaşılacağı üzere kendini oluşturan diğer sistemlerin bir uyum içerisinde etkileşim halinde olmasını sağlaması bakımından bütünleşme zorunluluğu bulunmaktadır (Gönç Savran, 2013: 20).

Talcott Parsons, sistemin, toplumsal alt sistemlerin birbirleri ile uyum içerisinde dengeyi sağlayabildikleri ölçüde varlıklarını sürdürebileceğinden bahseder. Ona göre her alt sistem, zorunluluklarını yerine getirdiği sürece toplumsal düzene ulaşmak için çaba sarf edebilecektir (Gönç Savran, 2013: 23). Bu bağlamda toplumsal değişme ise, farklılaşmanın getirisiyle fonksiyonların çeşitlenmesine ve dolayısıyla alt sistemlerin bu fonksiyonları sağlayacak zorunlulukları yerine getirmesiyle sonuçlanacaktır (Kongar, 1985: 157). Ona göre alt sistemler arası karşılıklı etkileşim sağlanamadığı zaman toplumsal bir değişme potansiyeli söz konusu olmaktadır. Denebilir ki bu karşılıklılık sistemin dengesine katkı sağladığı gibi, aynı zamanda

sağlanamadığı durumlarda toplumsal değişimin de habercisi olmaktadır (Sadıkoğlu, 2021: 14).

Parsons, alt sistemler arasındaki karşılılık ilişkisinin her koşulda denge sağlayamayacağını düşünür. Ona göre denge durumu, yalnızca kuramsal bir veridir (Tolan, 1996: 57). Parsons'a göre karşılıklı etkileşimin dengeden uzaklaşmasının sistemin bozulmasına ve bu doğrultuda sistemin bozulması ise anominin bir yönü olarak karşımıza çıkmaktadır (Parsons, 1951: 21). Parsons'ın anomi yorumlamasında bu noktada Durkheim ile farklı görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Parsons Durkheim'ın, toplumun varlığını sürdürebilmesi ve ilerleyebilmesi için bireyler üzerine denetim uygulaması gerektiğini ifade eder. Fakat Parsons ekleyerek, bu denetimin tek başına toplumun ilerlemesi ve varlığını sürdürebilmesi açısından etkisiz olduğunu düşünür. Ona göre toplumun uyguladığı baskısıyla oluşan bir disiplin, toplumsal yapıyı var edemez. Eğer tamamen baskıya dayalı bir toplumda bireyler hayatlarını devam ettirmek istediklerinde mutsuzluk, yaşayacaklardır. Bu durumda bireysel eylemlerin amaçları tam manası ile tanımlanamaz ve normlar, şekillenemez. Sonuçta toplumda dengenin sağlanamaması ile bir çöküş meydana gelir (Parsons, 2015: 355). Durkheim, bununla ilişkili olarak toplumsal denetimin sağlanamaması ile anominin meydana geleceğini savunmaktadır. Fakat ona nazaran Parsons, bu kontrol ilişkisinden doğan birey toplum ilişkisinde bireyin etkisini göz ardı etmenin, anomiyi meydana getirebileceğini düşünür (Parsons, 1955: 25).

Parsons'a göre anomi, bireyin toplumsal yapıya uyum sağlayamaması sonucunda meydana gelmektedir (Tiken, 2016: 211). Bireyin uyum sağlayamaması sonucu oluşan bu durum, bireyin psikolojik anlamda bir takım sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır. Ona göre anomi sonucu bireyde oluşan tepki, güvensizlik durumudur. Birey açsından belirlenmiş hedefler söz konusu olmamaya başlar. Sonuçta Parsons, bu durumun toplumsal bir felç oluşturabileceğini ve bireylerin engellemeler karşısında huzursuzluk yaşayacağını düşünür. Ona göre bireyler toplum tarafından aşırı belirlenmişlik sebebiyle topluma yönelik nefret, saldırganlık ve yüksek düzeyde kaygı hissine kapılabilmektedirler (Parsons, 1955: 126).

Parsons, toplumda önceden belirlenmiş tanımları, hayatın rutinlerini tamamen tersine çeviren her türlü değişikliğin anomide bir artış meydana getireceğinden bahseder. Bu hızlı değişimlere her toplum aynı tepkiyi göstermemektedir. Ona göre bazı toplumlar, üyelerini bu hızlı değişimlere uyum sağlayabilecek niteliktedir. Bu toplumlar dolayısıyla değişime her an hazırlıklı oldukları için uyum sağlayabilirler.

Fakat yine ona göre anominin çok büyük ölçekte gerçekleşmesi, toplum her ne kadar değişime uyum sağlayacağı üyelere sahip olsa da toplumun çökmesiyle sonuçlanacaktır (Parsons, 1955: 127).

1.2.3. Robert Merton'ın Bireysel Uyum Tipolojileri ve Anomi Kuramı

Merton, kendinden önceki işlevselci geleneği göz önünde bulundurduğumuzda diğerlerinden farklı düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Merton'ın Durkheim özelinde işlevselci kurama, Parsons özelinde ise yapısal işlevselci kurama eleştirileri göze çarpmaktadır. Merton'ın bu anlamda anomiye dair düşüncelerini daha iyi kavrayabilmek için öncelikle onun, kendinden önceki geleneğe karşı eleştirilerini ortaya koymak gereklidir. Merton, en başta işlevsel çözümlemeye yönelik üç ön kabulü reddetmiştir. İşlevselci çözümleme, daha önce de değinildiği üzere toplumda her zaman işlevsel bir birlik içerisinde olduğu düşüncesi vardır. Merton, bu ön kabulü yalnızca küçük ve ilkel toplumlarda geçerli olduğunu, büyük ve karmaşık toplumlarda aynı işlevsel birlikten söz edemeyeceğimizi düşünür. Yine işlevselci çözümlemenin ikinci ön kabulü toplumda evrensel bir işbirliğinin olmasıdır. Nitekim işlevselci kuramın temsilcisi olarak kabul edilen Durkheim, olumsuz gibi görünen olguların bile toplumun devamlılığı açsından olumlu bir anlama sahip olduğunu düşünmüştür.[1] Merton, bu ön kabule de karşı çıkarak işlevsel olarak tanımlanan bütün toplumsal olguların negatif işlevlere, diğer bir deyişle bozuk işlevlere sahip olabileceğinden veya işlevsiz olabileceğinden bahseder. Son olarak üçüncü ön kabul, vazgeçilmezlik ilkesidir. Durkheim, her işlevin olmazsa olmaz bir özelliğe sahip olduğunu, işlevlerin toplum için gerekli ve değiştirilemez olduğunu düşünür. Nitekim biyolojik kavramlarını kullanarak toplumun bir organizmaya benzetmektedir. Bu bakış açısıyla bakıldığında işlevini yerine getirmeyen bir organ, tamamıyla organizmanın görevini yerine getirememesine sebep olacaktır. Fakat Merton'a göre toplumda var olan olgular işlevlere sahip olabilir, bunlarla birlikte bu olguların farklı işlevsel alternatifleri de bulunabilir (Ritzer, 2011:109).

Daha önceki işlevsel kuramın seyri incelendiğinde Parsons, Durkheim'dan farklı olarak bireysel olanı ön plana çıkarmaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim onun

[1] Bkz. Sayfa 35

Toplumsal Eylemin Yapısı (Parsons, 2015) eserinde eylemi gerçekleştiren faile vurgu yaptığı söylenebilir. Fakat eserin adından da anlaşılacağı üzere eylem ve onu gerçekleştiren fail ilişkisini Parsons, bir yapı içerisinde ele almıştır. Bu doğrultuda Merton, Parsons'ın ardından birey ve onun eylemlerini daha ön plana çıkarttığını söyleyebiliriz. Nitekim Kongar'a göre Merton, öznel bir nitelik taşıyan güdü ile nesnel bir nitelik taşıyan işlevler birbirine karıştırılmaması gerektiğini düşünür (Kongar, 1985: 161-162). Buradan hareketle bireyin güdülerini öznel bir nitelik taşıdığını düşünmesi, Merton'ın bireyi vurguladığının göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre Durkheim toplumsalı açıklarken antibireyci bir bakış açısı ortaya koyar. Fakat Merton, bireyselleşmiş toplumlardaki bütünlüğü nasıl ifade edebiliriz sorusuna yanıt aramıştır (Merton, 1994: 19-20). Tolan, anomi özelinde Durkheim ve Merton'ın düşüncelerinin bu noktada ters düştüğünü ifade eder. Ona göre Durkheim için anomi bütünleşememiş ve dolayısıyla kurallarının geçerliliği olmayan bir toplumsal sistemin ifadesi iken, Merton için anominin sonuçları ve göstergeleri önemlidir. Denebilir ki Durkheim, anominin toplumsal olanla ilişkisini kurarken; Merton, bireysel olanla anomi ilişkisi kurmaya çalışmıştır. Tolan, bu doğrultuda Merton'ın değerler ve yapı gibi makro kavramları kullanıyor olsa da Merton'ın sosyolojisinin temel birimi, birey ve davranışlarıdır (Tolan, 1996: 74-79).

Merton, kendinden önceki işlevselci geleneğe nazaran birey ve davranışları daha ön plana çıkmaktadır. Durkheim ile ortaya çıkan işlevselci geleneği Parsons, bir ileri noktaya taşıyarak yapı içerisindeki eylemi ve eyleyeni ön plana çıkarmıştır. Merton ise eylem ve eyleyeni bir yapı içerisinde olmaksızın ele almıştır. Bireyi önceleyen işlevselci geleneğin geçiş aşamasını Merton ile sağlandığı söylenebilir. O, toplumsal yapıyı ne çok makro ne çok mikro denebilecek kuramlarla açıklamaktan kaçınmıştır. Durkheim'da kollektif bilinç üzerinden temellendirilen toplumsal yapı, Merton'a göre, ortak temel değerler üzerinden şekillenir. Eyleme ve eyleyene vurgu yapan Merton, bunların toplumdaki değer sistemine göre şekillendiğini düşünür. Bu sebeplerle Merton, orta boy kuramların ampirik olarak incelenmesi gerektiğini düşünür (Tolan, 1996: 66).

Merton'ın toplumsal yapıya dair düşüncelerinin işlevsel gelenek ile ters düştüğü bir diğer konu fonksiyonlardır. Hatırlanacağı üzere Durkheim'daki gibi işlevselci gelenekte işlevler, toplumun uyumunu ve bütünlüğünü sağlamaktadır. Merton, bunun yanı sıra bu uyumu azaltan, bozan ya da bu uyumu etkilemeyen öğelerin varlığından bahseder (Can, 2004: 98). Bu doğrultuda işlevselciliğe en önemli

katkıları, onun literatüre getirdiği "açık işlev", "gizil işlev", "bozuk işlev" ve "işlevsel alternatifler" gibi kavramlardır. Merton, öncelikle işlevleri amaçlanmış ve amaçlanmamış olarak iki ayrı kategoride inceler. Ona göre kısaca amaçlanmış işlevler açık işlev, amaçlanmamış olanlar ise gizil işlevlerdir (Ritzer, 2011: 113). Eğitim kurumunun işlevleri, açık ve gizil işlevleri açıklamak için iyi bir örnektir. Eğitim kurumu, bireylere bilgi aktarımının temini bakımından açık işleve sahipken aynı zamanda sosyalleşmeyi de sağlamaktadır. Sosyalleşmeden bu anlamda amaçlanmamış bir işlev olduğu için gizil işlev olarak bahsedebilmek mümkündür. Bunlarla birlikte Merton, sistemde uyumu bozan bozuk işlevlerden de bahsetmiştir. Bozuk işlevler Merton'a göre bir toplumsal olgu için olumlu bir işleve sahip olurken, başka bir toplumsal olgu için negatif bir işleve sahiptir (Ritzer, 2011). Dolayısıyla bu olgular toplumsal yapının uyumunu sağladıkları ölçüde negatif sonuçlara da sebep olabilirler. Daha açık şekilde ifade etmek gerekirse ona göre az önce bahsedildiği üzere toplumsal yapı, temel değerler sistemi üzerine kurulmuştur. Bu değerler sistemi ise kültür tarafından belirlenmektedir. Kültür tarafından şekillenen toplumsal olgular ve toplumsal kurumlar, belirli işlevlere sahiptir. Bunun en güzel örneği, toplumların hızlı değişim dönemlerinden karşımıza çıkmaktadır. Değişen toplum yapısına uyum sağlayamayan ve önceki işlevselliğini yitiren kurumlar ve toplumsal olgular bozuk işlevlere sahip olmaktadırlar. Bu noktada bozuk işlevlere sahip olan kurumlar ve toplumsal olgular, ancak değişen toplum yapısına uygun yeni alternatif işlevler ürettiklerinde toplumsal uyumu sağlayabilmektedirler. Bu durumu Merton, işlevsel alternatifler kavramıyla ifade eder (Olgun, 2007). Buradan hareketle Merton, bireyin çevresini iki kategoride ele alır. İlk kategori normlar ve değerleri oluşturan kültürel çevre, ikincisi ise insanlar ilişkilerini oluşturan toplumsal çevre. Merton'a göre toplumsal çevre ve kültürel çevre arasında uyum olduğu ölçüde toplumsal uyum sağlanabilir (Kongar, 1985: 163).

Anomi, Robert Merton ile kuramsal bir kimlik kazanmıştır. Literatüre bakıldığında kavramı ilk kullanan olması bakımıyla Durkheim ön plana çıkmaktadır. Fakat kavramı şekillendirip bir kuram olmasını sağlayan Merton'dır (Uzun, 2015). Kültürel yapıyı belirlenmiş bir toplumun veya grubun üyeleri için ortak olan davranışları yöneten organize normatif değerler kümesi olarak tanımlayan Merton, sosyal yapıyı ise toplum ve grubun üyelerinin çeşitli şekilde dahil olduğu örgütlü sosyal ilişkiler kümesi olarak ifade etmiştir. Anomi bu doğrultuda kültürel hedefler ile toplumsal normların, grubun üyelerinin uyumlu davranışlar sergilemesine imkân

tanımaması olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan kültürel değerler, değerlerin kendi niteliğiyle çelişen davranışlar üretmeye yol açarlar. Dolayısıyla toplumsal yapı, kültürel değerleri zorlar ve belirlenmiş hedefleri daha zor ve imkânsız hale getirebilir. Kültürel ve toplumsal yapı arasındaki bu bütünleşme eksikliği ve davranışların bütünleşmeye yardımcı nitelikte olmayışı -bir bakıma bozuk işleve sahip olması- normsuzluğun oluşturduğu bir gerginliğe yol açar. Bu durum ise anominin sebeplerinden bir tanesidir (Merton, 1968: 229-230).

Merton, Amerikan toplumunun koşulları üzerinden anomiyi örneklendirmiştir. Merton'a göre Amerikan toplumu, karmaşık ve dolayısıyla farklı toplumsal sınıflardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda bireyler için ortak hedef maddi ve parasal anlamda "başarılı olma" olarak vurgulanmaktadır (Tolan, 1996: 67). Nitekim ona göre toplumun baskın hedefi, görünür ortak hedef parasal zenginlik açısından bireysel başarı odaklıdır. Bu bağlamda eğitim ve istihdam, kurumsallaşmış normlar tarafından sıkı çalışmayı beraberinde götürür. Amerikan toplumunda bireyler, belirlenen kültürel hedefler öylesine bağlıdır ki bu hedefleri gerçekleştirmek için meşru olmayan yollara da başvurabilmektedirler. Dolayısıyla araçlar ve amaçlar arasındaki denge bozulabilmektedir. Bu durumda bir normsuzluk meydana gelmektedir (Deflem, 2015: 721). Merton, bu doğrultuda başarı açısından toplumda bir rekabetçi düzenin ortaya çıkacağından bahseder. Bu rekabetçi düzen ise statü ve rollerin dağılımı ile sonuçlandığı için, bireyler açısından yalnızca meşru araçlar ile sağlanmayabilir. Dolayısıyla başarı hedefine ulaşmak için meşru olmayan araç kullanımı, bir ayrışma meydana getirebilmektedir. Bu noktada statü ve rollerin dağıtımı adaletli bir şekilde organize olamamakla sonuçlanmaktadır. Bu durumda anomi meydana gelmektedir (Merton, 1938). Örneğin başarıya ulaşmak için bireyin meşru olmayan bir araçla (adam kayırma ile), başarı hedefine ulaşması sonucunda belirli bir statü ve rol kazanmaktadır. Fakat meşru araçları kullanarak başarı hedefine ulaşmak isteyen rekabet içerisindeki bireyler açısından bu durum, adaletsizliğe yol açmaktadır. Bir bakıma bireye prestij sağlayan başarı hedefi, toplumda çok vurgulandığı zaman, meşru olmayan araçların kullanımı önemini yitirmesiyle de sonuçlanabilmektedir. Bu düşünceden hareketle toplumda "amaç, haklı çıkarır" doktrinini ortaya çıkmaktadır. Merton, bu durumu anomi olarak ifade etmektedir (Merton, 1938).

Toplumsal ve kültürel yapı arasındaki uyumsuzluğu anomi olarak kavramlaştıran Merton, bu uyumsuzluğun sapma ile bağlantısını kurmuştur. Ona göre kültürel yapı ve toplumsal yapı arasındaki ayrışma, toplumsal sapmaya yol açan bozuk

işlevler ortaya çıkarmaktadır (Ritzer, 2011: 114). Bu bağlamda anomi, sapmanın hem bir nedeni hem de bir sonucudur. Dolayısıyla anomi ve sapma arasında tek taraflı bir sebep sonuç ilişkisi ile açıklamak eksik olacaktır. Denebilir ki anomiyi meydana getiren boşluk, belirli bir sapma tipine işaret edebilmektedir. Toplumun normatif sistemi eğer çok fazla belirgin değilse, birey kültürel hedeflere ulaşmak için normatif sistemin oluşturduğu kurumsallaşmış araçların meşru olup olmamasına önem vermeyip kullanacaklardır. Bu da bir tür sapmaya işaret etmektedir.

Merton anomiyi basit ve şiddetli olmak üzere iki kategoriye ayırmıştır. Ona göre basit anomi, grup ya da toplumdaki değer çatışmalarından doğan bir huzursuzluktur. Bunun sonucunda birey, toplumdan veya gruptan kopmaktadır. Fakat şiddetli anomi ise grubun veya toplumun değer sisteminin çökmesi anlamına gelmektedir. Bu ise daha büyük ve şiddetli anomiye yol açmaktadır (Kongar, 1985: 163). Bu bağlamda Merton'a göre anomi, psikolojik ve sosyolojik anlamlara sahiptir. Psikolojik anlamda anomi basit, sosyolojik anlamda anomi ise şiddetli anomidir. Basit anomi ona göre değer sistemindeki çatışmaya maruz kalan grup veya o toplumdaki karışıklık durumudur. Bu durum bir dereceye kadar tedirginlik ve gruptan ayrılma hissi ile sonuçlanabilir fakat şiddetli anomi, bozulmaya ve aşırı derecede belirgin endişelerle sonuçlanan değer sistemlerinin parçalanmasına neden olmaktadır (Merton, 1968: 230).

Merton'a göre anomiye sahip olan toplumlarda beş temel algı oluşmaktadır. Bu algılar, toplumdaki anomiyi gözler önüne seren önemli göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır:

1. Toplumdaki bireyler, liderlerin kişilerin ihtiyaçlarına ilgisiz kaldıkları algısına sahiptirler;
2. Temel ve düzensiz toplumsal yapıda başarı olanağının çok düşük olduğu algısı hakimdir;
3. Belirlenen kültürel amaçlar, gerçekleştirilmek yerine daha da çok gerilemektedir
4. Bireylerde hiçlik duygusu söz konusudur;

Bireyler, diğer bireylere karşı güvensizlik içerisindedir (Kongar, 1985: 163- 164).

Son olarak Merton, bireylerin anomi ile karşılaştıklarında beş farklı şekilde davrandıklarını, bir başka deyişle beş farklı bireysel uyum tipi olduğunu düşünür. Bunlar uyum sağlama (comformity), yenilik getirme (innovation), kuralcılık (ritualism), vazgeçme (retreatism) ve başkaldırıdır (rebellion) (Gönç Savran, 2013: 37-

38). Merton'a göre kültürel hedefler ve kurumsallaşmış araçları ya kabul edebilir (+), ya reddedebilir (-), ya da geçerli değerleri reddederek yeni değerler arayışında (±) olabilir. Bu tipolojileri Merton, bir çizelge üzerinden açıklamaya çalışmıştır (Merton, 1968: 208).

Tablo1. Robert Merton'ın Bireysel Uyum Tipolojileri

Uyum Biçimleri	Kültürel Hedefler	Kurumsallaşmış Araçlar
Uyum (conformity)	+	+
Yenilik Getirme (innovation)	+	-
Kuralcılık (ritualism)	-	+
Vazgeçme (retreatism)	-	-
Başkaldırı (rebellion)	±	±

Kaynak: Merton, 1938: 40

Uyum, toplumda düzen olduğu ölçüde görülmektedir. Düzenin olduğu toplumda ise kültürel hedefler ve kurumsallaşmış araçlar arasında bir uyum söz konusudur. Toplum içerisinde en yaygın tipoloji, bu uyum biçimidir. Aksi durumda, toplumda süreklilik sağlanması güçleşecektir. Bu bakımdan toplumsal düzenin hâkim olduğu toplumsal yapıda kurumsallaşmış araçlar sayesinde üyeler, kültürel hedeflere daha kolay ulaşabilmektedir. Merton'a göre ancak bu şekilde toplumun devamlılığı sağlanabilir. Bir bakıma uyum tipolojisi, bireylerin kültürel hedeflerin özümsenmesini ifade etmektedir. Bununla birlikte toplumun üyelerinin kültürel hedeflere yönelik meşru yani kurumsallaşmış araçları kullanıyor olması gerekir. Bu şekilde sosyal ilişkiler sağlam ve düzenli bir değer sistemi üzerine kurulur (Merton, 1968: 209). Dolayısıyla uyum tipolojisi gösteren birey, kültürel hedefler ve kurumsallaşmış araçları kabul etmektedir.

Merton'a göre kültürel hedef başarı üzerine temellendirildiğinde bireyler, başarının bir göstergesi olan zenginlik ve güce ulaşmak için kurumsallaşmış araçları kullanmak yerine meşru olmayan, yasal araçları kullanabilirler. Bu durumda toplumun üyeleri tarafından kurumsallaşmış normlar içselleştirilmediği için mevcut kurumsallaşmış araçlar asimile olmaktadır. Bu durum Merton'ın bireysel uyum tipolojilerinden yenilik tipini tanımlamaktadır. Ona göre üst ekonomik sınıfa ait bireylerin yasal olmayan araçları kullanmasına çok fazla rastlanmazken, daha alt tabakadaki bireylerin yasal olmayan araçları kullanmalarına daha sık rastlanmaktadır.

Sonuçta soygunculuk, yolsuzluk gibi meşru olmayan araçlar tarafından kültürel olarak belirlenmiş hedefler gerçekleştirilmeye çalışılır. Bu doğrultuda toplumun üyeleri, kültürel hedefleri kabul etmekte fakat kurumsallaşmış meşru araçları kullanmayı reddetmektedirler (Merton, 1968: 210).

Büyük maddi başarıların ve hızlı toplumsal değişimlerin olduğu toplumda kültürel hedefler de aynı ölçüde çok daha büyük olacaktır. Bireylerin bu yüksek kültürel hedefleri gerçekleştirmesi de aynı oranda zorlaşacaktır. Bu sebeple toplumun üyeleri arasındaki rekabet daha şiddetli anomiye yol açabilmekte ve bireylerin kaygısı gittikçe artabilmektedir. Yüksek kültürel hedeflere ulaşamayan üyeler, kendilerini tatmin edebilmek için kültürel hedeflerden vazgeçerler. Dolayısıyla bireyler, kültürel hedefleri bir kenara bırakarak kurumsallaşmış normları sürdürmeye devam ederler. Bu durumda toplumun üyeleri hedefe yönelik bir davranış gerçekleştirmekten öte, yalnızca yapması gerekeni yaparlar. Bunun sonucunda toplumun üyeleri eylemsizlik ya da bir başka şekilde eylemler rutinleşebilmektedir (Merton, 1968: 218). Tolan, bu uyum türünü sergileyen bireylerin "ben elde ettiklerimle tatmin olmasını bilen bir insanım"; "çok yükseklere bakarsa sonunda düş kırıklığına uğrarsın" şeklinde kendilerini avuttuklarından bahseder (Tolan, 1980: 76). Denebilir ki kuralcılık tipolojisinde bireyler kültürel hedefleri reddederler ve kurumsallaşmış normlarla sıkı sıkıya bağlı kalırlar.

Merton'a göre uyum tipolojisi toplumlarda ne sıklıkla görülüyorsa bunun tam aksine vazgeçme (kaçış) tipolojisi daha az görülmektedir. Ona göre bu tipolojiye sahip bireyler toplumun içerisindedir fakat toplumdan değillerdir (Merton,1938). Merton, vazgeçme davranışını sergileyen bireylerin serseriler, alkolikler, uyuşturucu bağımlıları gibi toplum tarafından dışlanmış kişiler olduğunu düşünür. Bu kişiler, toplum tarafından belirlenen kültürel hedeflerden vazgeçip, normlara yönelik davranışlara uymamaktadırlar. Merton bu noktada vazgeçme davranışı gösteren bireylerin tamamıyla toplumsal yapıyı reddettiklerini düşünmez. Ona göre bu durumun temel sebeplerinden bir tanesi, bireylerin kurumsallaşmış araçlara sahip olamayacak olması ve bunun sonucunda belirlenmiş kültürel hedeflere ulaşamamasıdır. Bir bakıma birey tarafından kültürel hedefler ve kurumsallaşmış araçlar özümsenemediği için başarı üretilememektedir ve bireyin zihninde bir çatışma ortaya çıkmaktadır. Ahlaki açıdan kültürel hedefleri gerçekleştirmek için kurumsallaşmış araçları kullanmak isteyen birey, bu araçlara ulaşamadığı için yasa dışı araçlara başvurma baskılarıyla karşılaşmaktadır. Bu durumda bireyler ne meşru olan

kurumsallaşmış araçları ne de yasa dışı araçları kullanamadığı için kültürel hedeflere ulaşamamaktadır. Dolayısıyla bu düzen içerisinde başa çıkamayan birey, hayal kırıklığına uğramakta ve bunun sonucunda içe kapanma, istifa, toplumdan uzaklaşma gibi davranışlarda bulunabilmektedir (Merton, 1968: 221)

Merton'a göre başkaldırı (isyan) tipolojisi, bireylerin bulundukları sosyal yapının dışında yer almaları ve bu sosyal yapıyı büyük ölçüde değiştirmeye çalışmaları şeklinde tanımlamıştır. Bu tip tipolojideki bireyler, toplumun kültürel hedeflerini ve kurumsallaşmış araçları ve reddederek yeni bir toplumsal sistem oluşturmaya çalışırlar. Bu uyum türünde kültürel hedeflere ulaşmak için kurumsallaşmış araçlar engellenmekte ve nihayetinde bunlardan koparak kendi gruplarını oluşturmaktadırlar (Merton, 1968: 223). Bu eylem tipi bir çok sosyal bilimci tarafından sapma davranışı olarak kabul edilmez. Bir bakıma toplumsal yapının sürdürülebilirliğini tehlikede olduğunu göstermesiyle yeni bir toplumsal yapının habercisi olabilmektedir (Tolan, 1980: 78). Dolayısıyla başkaldırıcı (isyan) uyum tipolojisinde o toplumdaki bireyler, kültürel hedefleri ve kurumsallaşmış araçları reddederek onların yerine yeni kültürel hedefler ve kurumsallaşmış araçlar oluşturma çabası içerisinde olurlar. Bu bağlamda toplumda Merton'ın kavramlarıyla şiddetli anominin ortaya çıkma olasılığı gittikçe artacaktır.

1.2.4. Anominin Ampirik Yansımaları: Leo Srole'da Anomi

Anomi kavramının kurucusu olan Durkheim, anomiyi intihar olgusu kapsamında ele alırken ilk bakışta kavramın gözlenebilir niteliğini vurguladığı düşünülebilir. Fakat anomik intiharın bir olgu olarak ele alınması, kavramın soyutluğunu gözler önüne sermektedir. Hiç şüphesiz sosyoloji biliminin henüz sistematik hale getirilmeye çalışıldığı o dönemlerde, böylesine soyut bir kavramın gözlenebilir niteliklere sahip olması beklenemez. Bununla birlikte Merton, Durkheim'ın anomi belirtilerine, normsuzluğun ve bozulmuş sosyal ilişkilerin gözlemlenebilir olmasıyla ilgilenmek yerine, kuramsal açıdan kavramı ele almaya çalıştığını ifade etmiştir. Merton, bu anlamda anomi kavramının ampirik araştırmalarda kullanılması için bir takım göstergelere ihtiyaç olduğunu vurgulayarak Leo Srole'ün göstergelerinin önemini ortaya koymuştur (Merton, 1968:231).

Bahsedildiği gibi Merton ile anomi kavramı kuramsal bir boyut kazanmıştır. Aynı zamanda bu kavram ile, suç ve sapkın davranış kavramları beraber anılmaya

başlamıştır. Bu sebeple, kavramın ampirik olarak araştırma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından anomi kavramının önem kazanması, kavramın bu ihtiyacını daha görünür kılmıştır. Bu sebeple anominin ampirik olarak incelenmesi söz konusu olmaya başlamıştır. Denebilir ki Merton'la başlayan anominin kuramsal tartışması, uygulama ve test etme aşamasındaki eksikliği ortaya koymaktadır. Leo Srole, bu boşluğun giderilmesine katkı sağlamıştır. Anominin ampirik olarak araştırılmasında Le Srole öne çıkmaktadır. Le Srole, sosyolojik anlamda bir anomi durumuna maruz kalan insanların kendi kişisel deneyimlerini ölçmek için bir ölçek geliştirmiştir. Dolayısıyla o, sosyolojik bir durumun, psikolojik yansımalarını göz önünde bulundurarak kavramı incelemeye çalışmıştır (Deflem, 2015:721).

Anomi kavramı, sosyolojinin genel kuramsal yapısının tarihsel anlamda evrimi ile paralellik göstermektedir. Nitekim ilk sosyologların birey-toplum arasındaki etkileşimi toplumu önceleyerek ele aldığı göze çarpmaktadır. Daha sonraki dönemlerde bireyin, toplumun bir parçası olduğu ve bireyin de bu ilişkide önemli bir konuma sahip olduğu anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır. Anomi kavramının değerlendirilmesinde ise bu doğrultuda bireye dönük tarafının incelenmeye başlandığı görülmektedir. Tolan'a göre Merton ve Leo Srole'ün anomi hakkındaki görüşleri karşılaştırıldığında Merton her ne kadar anomi karşısında bireysel uyum tipolojilerinden bahsetmiş olsa da sosyolojist bir bakış açısına sahiptir. Leo Srole ise anomi çalışmalarındaki psikolojist yaklaşımı ile Merton'ın tam karşısında yer almaktadır (Tolan, 1996:84).

Leo Srole'ün psikolojist bakış açısı başka bir örnek üzerinden daha net anlaşılabilir. O, öncelikle anomi kavramının etimolojik açıklamasına giriştiğinde, anomi ve anomia kavramları üzerine durmuştur. Le Srole, anomi kavramını bir toplumdaki veya devletteki düzenlenememiş ilişkileri açıklamak için kullanmıştır. Anomia kavramı ise bunun tam aksidir (Srole, 1956:710-711). Daha net bir ifadeyle, anomi kavramı toplum içerisindeki sosyal sitemlerin ve alt sistemlerin arasındaki uyumundaki çeşitlilikleri gösterirken kullanılan bir terimdir. Bununla birlikte anomia terimi ise bireylerin daha mikro boyutta ele alınması, bireyler arasındaki ilişkilerin, eylemlerin incelenmesi için kullanmıştır. Bu durumda Tolan'a göre Leo Srole, anomi kavramını bir olgunun sosyolojik yönünü; anomia kavramı ise psikolojik yönünü ifade etmektedir (Tolan, 1980: 118).

Leo Srole'e göre daha öncesinde anomi üzerine yapılan çalışmalarda geniş bir perspektifte, başka bir ifadeyle makro boyutta ele alındığı için bireyler üzerindeki etkilerini görmek zorlaşmaktadır. Bu nedenle daha somut anlamda bireyler arasındaki bu uyumsuzluğun birey açısından değerlendirilmesi gerekir. Ona göre bu değerlendirme, bireyler açısından "bir gruba ait olma duygusu" ile "bir gruba dahil olamama" ve "kendinden ve diğer gruplardan yabancılaşma" ile ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla anomi olgusunun ampirik olarak incelenmesi, anomia kavramının anlamı doğrultusunda bireyler açısından değerlendirilmesi ile mümkündür (Srole, 1956:710). Leo Srole, anomia terimini daha iyi örneklendirebilmek için Durkheim'ın anomi kavramını kullandığı bağlamları inceler. Ona göre Durkheim'ın anomi kavramsallaştırmasında iki bağlamda bireysel açıdan anomiyi vurgulamaktadır. Srole'e göre "bireylerin kendilerine ve topluma yabancılaşması" görünümü, Durkheim'ın intihar eserindeki anomi çalışması ile paralel bir anlama sahiptir. İkinci bağlam ise Durkheim'ın anomiyi tanımlarken insan doğasına vurgu yaparak sınırsız arzuları ön plana çıkarmasına atıfta bulunmasıdır. Srole'e göre bu durum, anomia kavramını destekler niteliktedir (Srole, 1956: 712). Bundan hareketle denebilir ki Leo Srole, anomi durumunun bireylerin düşünce ve davranışlarına yansımaları üzerine yoğunlaşmıştır.

Leo Srole, anomi durumunun bireyler üzerindeki etkilerini daha iyi gözlemleyebilmek için beş gösterge[2] belirlemiştir. Ona göre ilk gösterge bireyler anomi durumlarında kendilerini yalnız, toplumdan uzaklaştırılmış, istenmeyen, sevilmemiş ve değersiz görmektedirler. Dolayısıyla bireylerin toplumla arasındaki ilişkilerin zedelenmesi söz konusudur. Bu durumunda anominin hâkim olduğu zamanlarda "bireyler, toplumla bağını sağlayan kişilere karşı bir güvensizlik içerisindedirler". İlk gösterge ile ilişkili olarak bireylerin toplumla bağını sağlayamaması durumunda "bireyler, gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmede başarı oranının çok düşük olacağını düşünmektedirler". Bu doğrultuda Leo Srole ikinci göstergeyi, bireylerin geleceğe dair umutsuz olmaları şeklinde ifade etmiştir. İkinci gösterge ile ilişkili olarak üçüncü göstergede "bireylerin geleceğe dönük yaşam hedeflerinden vazgeçmesi ve bu hedeflere ulaşmaktan ziyade daha geriye gittiklerini düşünmektedirler". Dördüncü gösterge, bunların ortaya çıkmasıyla birlikte hayat, bireyler için anlamsızlaşmakta, norm ve değerlerin önemi ortadan kalkmaktadır. Bu

[2] Bkz. Tablo 2

sebeple “bireyler, geleceğe yönelik bir dünya ön göremedikleri için dünyaya bir çocuk getirmenin doğru olmadığını düşünmektedirler”. Son olarak beşinci göstergede ise “bireyler, bu bütün göstergeler ışığında öncelikle etrafındaki kişilere, daha geniş anlamda topluma yönelik bir güvensizlik içerisinde bulunmaktadırlar (Srole, 1956: 712-713). Bu göstergeler sonucunda Srole’e göre anomi durumundaki bireyler, topluma yönelik gittikçe artan olumsuz düşüncelere sahip olmaktadırlar.

Leo Srole, beş göstergeyi tanımlayarak geliştirdiği anomi ölçeği ile anominin bireysel düzeyde, başka bir deyişle ampirik olarak incelenmesini kolaylaştırmıştır. Bu sebeple birey açısından anomi daha görünür kılınmıştır. Bakıldığında birey açısından anominin yorumlanması, psikolojist bir görünüme sahiptir. Srole, bu görünümün arkasında toplumdaki anominin bireye yansımasının anomiyi şiddetlendirdiği görüşünü savunmuştur. Bununla ilişkili olarak beş gösterge incelendiğinde, bunların yalnızca basit, sabit göstergeler olmadığı görülmektedir. Bu göstergeler, her topluma ve her kültüre göre nitelikleri değişebilmektedir. Dolayısıyla bireyler açısından toplum içerisinde anominin yaşandığı anlarda aniden bir toplum karşıtlığı ortaya çıkmamaktadır. Srole’ün anlatmak istediği, anominin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumdaki aksaklıkların toplumun üyeleri üzerine zamanla toplum karşıtlığının artmasına sebep olmasıdır. Nitekim Tolan bununla ilişkili olarak, Srole’ün geliştirdiği ölçek ile dolaylı yoldan anominin gelişmesinde bireylerden başlayan kronolojik ve basitten karmaşığa doğru topluma yönelik bir süreç olarak ele almaktadır. Ona göre Srole süreç içerisinde, bireylerin ilk başta yöneticilere karşı ilgisiz kaldıklarını, zamanla kültürce belirlenmiş hedeflere ulaşmanın zorlaşmasıyla bu hedefleri aşamayacaklarını düşündüklerini, bireylerde boşluk, güvensizlik ve hiçlik hislerinin gittikçe artacağını vurgular. Son aşamada bireyler tamamen kendilerini toplumdan izole ederek geri kalan diğer bireylere güven duygusunu yitirmekte ve bunun sonucunda toplumsal dayanışma giderek yok olmaktadır (Tolan, 1996:85).

İKİNCİ BÖLÜM
MODERN ve POSTMODERN TOPLUMDA ANOMİ

2.1.MODERN TOPLUMDA ANOMİ

Modern kelimesinin etimolojik kökeni Latince "tam, şimdi, bugüne ait" anlamına gelen "modo"dan türemiş, modernus kavramına dayanmaktadır (Türköne, 2006, aktaran Yaşar, 2011:11). Nitekim 18. yy'da başlayan modernleşme olarak adlandırılan süreç Kongar'a göre, genel evrim çizgisinde görece geri kalmış toplumların, ilerideki toplumlara yetişmesi anlamına gelmektedir. Bu noktada Kongar, modernleşmeyi ilerleme değil eşitlenme süreci olarak görür. Dolayısıyla geri kalmış ülkeler, diğer ülkelere yetişebilmek amacıyla hızlı bir tempo ile eşitlenme sürecine dahil olmuşlardır (Kongar, 1985: 304).

Dilimizde modernite ve modernlik kavramları eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda farklı bir anlama sahip olsa dahi modernizm, moderniteyi anlatmak için kullanılan bir kavram olmuştur. 19. yüzyıldan sonraki dönemde Batı dünyasının geçirdiği süreç modernite olarak adlandırılırken, modernizm ise bu süreçte ortaya çıkan zihin durumunu ifade etmek için kullanılmıştır (Altun, 2021: 116–117). Bu bağlamda Marshall, modernizmi 19. yüzyılın sonu ile ikinci dünya savaşının başlangıcına kadar olan dönemdeki özellikle sanat ve edebiyat alanındaki büyük çaplı değişimleri ifade eden bir kavram olarak tanımlamıştır (Marshall, 2003: 508). Dolayısıyla modern toplum ile kastedilmek istenen, tıpkı tarihteki ilk kullanımı gibi köklü bir değişimdir.

18. yüzyıl öncesinde var olan aydınlanma düşüncesi rönesans ve reform hareketleri, coğrafi keşiflerin ortaya çıkması gibi önemli değişimler modernizm adı verilen sürecin zeminini hazırlamıştır. Aklın dolayısıyla bireyin ön plana çıktığı aydınlanma düşüncesi ile birlikte Ortaçağ'da kilisenin otoritesinin güç kaybettiği bir süreci meydana getirmiştir. Sanat, edebiyat, bilimsel alanlarda karşımıza çıkan bu değişimler giderek toplumsal yaşantıda da kendisini göstermiştir. Rasyonalitenin ön plana çıkması süreç içerisinde daha da artarak devam etmiş, 18. ve 19. yüzyıllarda Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi gibi devrimlerin yaşanmasına öncülük etmiştir. Köylülerin ve toprak sahiplerinin aralarındaki hiyerarşik ilişki, Fransız ihtilaliyle daha da görünürlük kazanmıştır. Sanayi Devrimi ile ise tarımın başlıca ekonomik faaliyet olduğu bir durumdan endüstriyel ekonominin değer kazandığı bir duruma geçilmeye

başlanmıştır (Ritzer, 2014: 7). Dolayısıyla bu noktada pek çok insan tarım faaliyetlerini bırakarak fabrikalarda çalışmak için kentlere göç etmeye başlamışlardır. Bir süreç olarak adlandırılan modernizm bu anlamda Kongar'ın deyişiyle (Kongar, 1985: 304) ilerleme değil bir eşitlenme süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç yalnızca toplumlar arasında değil, bireyler arasında da bir eşitlik süreci olarak yorumlanabilir.

Geleneksel toplum denilen ve Durkheim'ın mekanik dayanışma olarak adlandırdığı sanayileşme öncesi toplum yapısında durağanlık hakimdir ve bu dönemde ekonomi büyük oranda tarım faaliyetiyle devinmektedir. Toplumda düşük bir okur yazarlık ve düşük bir yaşam tarzı söz konusudur. O dönemde köylülerin yaşadığı sıkıntılar, kendilerini daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilecekleri gerekçesiyle bir bakıma göçe zorlanmışlardır. Dolayısıyla geleneklerinden vazgeçerek, bilinmeyene yolculuğa çıkan bireyler, kendilerini bir karışıklığın içerisinde bulmuşlardır. Birey, daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek için bir bakıma çareyi kentlerde aramıştır. Batıda bu büyük göç sonucu çok fazla alanda kent sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Kentler kalabalıklaşmaya başlayarak göçü, suçu, gecekondulaşma gibi bir çok kent sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu kent sorunları, ilk sosyologlar tarafından dikkat çekmektedir. Buna örnek olarak Amerika sosyolojinin ilk büyük okulu olan Chicago Okulu, kentleşme ve sorunlarının araştırıldığı bir laboratuvar olarak Chicago kentini ele almışlardır (Ritzer, 2014: 8).

Modernitenin vadettiği şey, akıl ve bilim sayesinde güçlü bir insan profilidir. Bu doğrultuda tüm insanların ortak ve bir olduğu ve eşit olduğu vurgulanarak temel bir motivasyon kaynağı haline getirilmiştir. Modernite insanlara, kendilerini bağlayan zincirlerden kurtularak özgürleşme umudu vermiştir. (Demirhan, 2004: 19; Yaşar, 2011: 24-25). Fakat bu özgürlük ve eşitlik arayışı, köylerden kentlere göç eden bireylerin büyük sorunlar yaşamasını engelleyememiştir. Kalabalık yığınların kentin toplumsal yapısına hâkim olmaması sebebiyle gecekondulaşma, suç oranlarında artış, kirlilik sorunları ortaya çıkmıştır. Bir bakıma göç edenler, ne yapacaklarını ve nasıl davranmaları gerektiğini bilmez bir durumda kentin normlarına uyum sağlayamamışlardır. Bütün bu zorluklarla karşı karşıya gelen bireylerin daha iyi bir yaşam şartı motivasyonu ile fabrikalarda ağır koşullar altında çalışmışlardır. Sanayileşme ile birlikte kentlere göç eden köylülerin, kendi ayakları üzerinde durabilmeleri, fabrikalarda zor şartlar altında olsalar dahi çalışıyor olmaları, kendi

kendine yetmek için çaba sarf edebilmeleri, bireylere modern bir kimlik kazandırmıştır.

Sonuç olarak bütün bu gelişmeler ışığında ortaya çıkan tabloyu anomi kavramı ile ifade etmek yerinde olacaktır. Nitekim Durkheim, Toplumsal İşbölümü (Durkheim, 2020) eserinde anomiyi genel olarak toplumsal bir değişim sürecinde, eski düzenin yeni düzene geçmesiyle birlikte kuralların anlamlarını yitirmesi sonucu ortaya çıkan sorunları ifade etmek için kullanılmıştır. Sanayileşme öncesinde uzmanlaşmanın olmadığı kollektif bir ekonomik sürecin aktif bir parçası olan birey, uzmanlaşma ile makinenin bir dişlisine dönüşmüştür. Sanayileşme sonucu ortaya çıkan toplum yapısında geleneksel yaşam tarzları, ahlaki değerler, gündelik rutinler bozulmaya başlamış sonuç olarak bunların yerine yenisi getirilemediği için toplumsal problemler ortaya çıkmıştır. Durkheim bu düzen bozucu durumları anomi olarak tanımlamıştır (Giddens ve Sutton, 2020: 325).

2.1.1. Toplumsal Değişimin Temel Karakteristiği: Anomi

"Cemiyet, bir muamele ve usuller sistemi, otorite ve karşılıklı yardımlar, birçok gruplaşma ve bölünmeler, insan davranışının kontrol ve hürriyetleri sistemidir. Bu, devamlı surette değişen girift sisteme cemiyet diyoruz. Cemiyet, sosyal münasebetler ağıdır ve daima değişme halindedir" (Maclver, 1969: 9). Cemiyetin bu tanımından hareketle denebilir ki tıpkı insanlar gibi toplum da devamlı surette bir değişim içerisindedir. Dolayısıyla değişme, genellikle evrim sonucu ortaya çıkan bir süreç olarak ele alınabilir. Bununla birlikte modernleşme gibi ani değişimler, yönetici sınıfının zorla değişmesi ve devrimler gibi değişimler meydana gelebilmektedir (Kongar, 1985: 305). Nitekim adına modernizm denilen süreç, hızlı toplumsal değişmelerin büyük bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumlar değişirken içerisinde var olan birçok dinamik de değişmektedir. Toplumsal yapı, toplumsal kurumlar ile, toplumsal kurumlar ise bir takım norm ve davranışlar ile oluşmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapıdaki küçük çaplı bir değişme, toplumdaki norm ve davranışları etkileyebilecek bir öneme sahip olmaktadır. Bu nedenle toplumsal yapıdaki değişim, yalnızca toplumun belirli bir kısmını ya da toplumun belirli bir kurumunu etkilemez. Örneğin Max Weber, din kurumundaki değişimlerin ekonomik kurumundaki değişikliklerle ilişkili olduğunu savunmuştur. Nitekim o, bu görüşünü kanıtlamak için Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu

çalışmasını ortaya koymuştur (Weber, 2015). Weber'in bahsetmek istediği din kurumu ve ekonomi kurumunun etkileşim içerisinde olduğudur. Ona göre Protestanlıkla birlikte Kalvinist anlayışa göre çok çalışan, zengin kişiler seçilmiş kişilerdir. Bu sebeple kendini seçilmiş olduğunu kanıtlamak için protestanlar çok çalışma ve zenginleşme yoluna gitmişlerdir, hiç şüphesi bu durum ise kapitalist sistemin yararınadır. Tıpkı bu örnekte olduğu gibi toplumsal değişmelerin sadece bir kurumu ya da sadece bir normu değiştirmesi söz konusu değildir. O kurumdaki ya da normdaki değişiklikler, toplumsal yapının diğer unsurlarını da etkilemektedir. Bu bağlamda bir toplumsal kurum, diğer toplumsal kurumun değişimine uyum sağlayamadığında ya da değişimi sağlayacak normları üretemediğinde karışıklık durumu meydana gelecektir. Bilgiseven'in de bahsettiği üzere toplumda norm çizgisinin iki ucunda yer alan sınırları sağlayacak normların eksikliği sonucu normatif entegrasyon sağlanamayacak ve bunun sonucunda normsuzluk durumu ortaya çıkacaktır (Kurtkan Bilgiseven, 1998: 107). Nitekim modernizm sürecinde ekonomi kurumundaki hızlı değişimler, normatif entegrasyonun sağlanmasını zorlaştırmıştır. Tarımın temel ekonomik üretim biçimi olduğu bir toplumda sanayi üretiminin hızla gelişmesi, diğer kurumların değişimin ilk dönemlerinde bu duruma uyum sağlayacak normları üretememesine yol açmıştır. Sonuçta toplumda bir kuralsızlık/anomi durumu meydana gelmiştir. Buradan hareketle denebilir ki toplumsal değişimler sonucu normatif entegrasyonun sağlanması için diğer kurumların da bu değişime uyum sağlayacak normları üretmesi gerekmektedir.

Toplumsal değişim, olumlu ve olumsuz önemli fonksiyonlara sahiptir. Nitekim toplumların gelişebilmesi için toplumsal değişim gereklidir. Dolayısıyla toplumsal değişmenin kendisi toplumun gelişmesine de öncülük edebilmektedir. Bununla birlikte toplumlar tıpkı insan gibi sürekli bir değişim içerisindedir. Dolayısıyla bu değişim toplumsal yapının unsurlarında gerçekleşmediğinde o süreç içerisinde bir tıkanıklık meydana gelebilmektedir. Yine bununla ilişkili olarak toplumların varlığını devam ettirebilmeleri için değişmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla değişim toplumların sürdürülebilirliğine katkı sağlayacak nitelikte olabilir. Toplumsal değişme, insanların gelişimine uyum sağlayıcı nitelikte olduğunda bu durum toplumun bireyleri açısından da toplumun kendisi için de olumlu bir özelliğe sahiptir. Bununla birlikte değişme, kontrol altına alınabilmektedir. Toplumsal değişmeyi sağlayan ve gösteren belirli unsurların kontrol edilebilir ve denetlenebilir olması sayesinde, toplumsal değişmenin yönünü, niteliğini değiştirmek mümkün olabilmektedir. Örneğin modernleşme sürecinde sanayileşme ile birlikte köylerden kentlere göç eden nüfusta farklılık

meydana gelmiştir. Nüfusun dengeli bir şekilde değişmesi gerekmektedir. Tıpkı nüfus gibi göç unsurunu da kontrol edebilmek mümkündür. Bu kontrol mekanizmaları değişimin olumlu fonksiyonlarından biridir. Son olarak toplumsal değişimlerin kendisi bir takım sorunları beraberinde getirirken aynı zamanda sorunların çözümünü de beraberinde götürür. Nitekim ilk sosyologların ortaya çıkışı yine aynı dönemlere tekabül etmektedir. Bu dönemdeki sorunların toplum biliminin de gelişmesine öncülük etmiştir. Bu durum da değişmenin olumlu fonksiyonlarından biri olarak sayılabilir.

Değişimin olumsuz fonksiyonlarında ise bahsedilmesi gereken en önemli nokta, değişimin gelişme sağlayabileceği gibi toplumların gerilemesine de yol açabilmesidir. Değişmenin kendisi hızlı ya da tepeden inme bir şekilde gerçekleştiğinde hem bireyler hem de toplumsal yapının diğer unsurları uyum sağlamada güçlük yaşayacaklardır. Bu hızlı değişimler sebebiyle toplumda karışıklık durumu meydana gelecektir. Aynı zamanda daha önce de belirtildiği gibi toplumsal değişmeler kontrol edilebilir fakat toplumsal değişmelerin kontrol edilmesi zordur. Çünkü yalnızca bir unsurun kontrol edilmesiyle mümkün değildir. Örneğin yalnızca göç olgusu üzerinden toplumsal değişimi kontrol etmek mümkün değildir kentlerdeki yerleşim düzeni, nüfus artış hızı gibi başka unsurların kontrol edilmesi gereklidir. Bunlar gerçekleşmediğinde toplumsal bir kaos meydana gelmektedir. Toplumsal değişim sürecince toplumsal yapının unsurları topyekûn hiçbir zaman aynı zanda eş zamanda değişmemektedir. Değişim bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Fakat bu süreç içerisinde toplumsal yapının unsurlarının değişime direndiği örneklerle karşılaşmak mümkündür. Bu bağlamda değişime direnmenin hangi dinamikler üzerinden gerçekleştiği önemli bir noktadır. Değişimin topluma zarar verici bir nitelikte olduğu durumlarda bu değişime direnme olumlu bir özelliğe sahip olabilirken, değişmenin gelişmeye yönelik bir niteliğe sahip olduğu durumlarda direnen unsurların değişimi olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Nitekim buna bağlı olarak toplumun üyelerinin değişimlere direnmesi de söz konusu olabilmekte ve bunun sonucunda toplumun üyeleri arasında sorunlar meydana gelebilmektedir. Bu doğrultuda kuşaklar arası çatışmaların kaynaklarından bir tanesi de değişimin bir getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyler sosyalleşme süreci içerisinde bazı norm ve değerleri içselleştirmektelerdir. Norm ve değerlerin toplumsal değişmeler sonucunda değişime uğraması ise bireyin içselleştirdiği bu norm ve değerleri bir noktada değiştirmesini gerektirir. Fakat inandığı doğruların değişebildiğini gören bireyler açısından bu

durumu kabullenmek güçtür. Bir başka açıdan değişim süreci içerisinde doğmuş bireyler, değişimi norm ve değer olarak kabul etme eğilimindedirler. Onlar için değişmelerden kaynaklanan anomi durumu normalleşmiş, bir başka deyişle normsuzluk norm haline gelmiştir. Dolaysıyla değişim süreci içerisinde doğmuş bireyler, değişmeyi reddederken, bu değişimi kendisine norm ve değer olarak kabul etmiş bireylerin eski norm ve değerleri reddetmesi şaşırtıcı değildir. Bu noktada yeni norm ve değerleri içselleştirmede zorluk yaşayan görece daha yaşlı bireyler ile normsuzluğu norm olarak kabul eden değişmenin içerisinde sosyalleşmiş genç bireyler arasında çatışma meydana gelmektedir. Sonuçta bu değişim süreci içerisinde değişimin getirdiği norm ve değerlere uyum sağlayabilenler ve uyum sağlayamayanlar arasında bir çatışma meydana gelebilmektedir. Buradan hareketle kuşaklar ile ilgili yapılan çalışmalar, bu çatışmaların bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Özdemir bu durumu şu şekilde özetlemiştir (Özdemir, 2019: 127):

> *"Bir bakıma kuşaklar arası çatışmalar önceki gelenek kültürü kalıpları ile son iki kuşağın teknolojik altyapılı popüler- tüketim kültürü kalıpları üzerinden yürütülmektedir. Öncekiler gelenek kültürü bağlamındaki kalıplarla yaşını almakta veya yaşamını sürdürürken sonrakiler genellikle bu etki alanının dışında yer almaktadır. Bu nedenle toplumsal, ekonomik, teknolojik, siyasal ve kültürel bağlam farklılıkları da kuşaklar arası çözümlemelerin zemini meydana getirmektedir."*

Kuşaklar arasında bu sebeple biz ve ötekiler ayrımına gidilerek norm ve değerlerin değişimi sonucu çatışma meydana gelebilmektedir. Yine bu durum denebilir ki anominin örneklerinden biridir. Dolayısıyla bu bağlamda aile içerisinde yaşanan bu kuşak çatışması, değişim sürecinden ailenin etkilendiğinin en önemli göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. Toplumsal Bütünleşme/Çözülme Ekseninde Anomi

Toplumlar daima bir değişim süreci içerisindedir. Bu değişim süreci hiç şüphesiz toplumsal bütünleşme ve çözülme ile yakından ilişkilidir. Toplumsal değişme karşısında ortak bir payda bulunabilirse bütünleşme gerçekleşmekte ve toplumun sürekliği bu şekilde sağlanmaktadır. Fakat bu birliğin sağlanamadığı, değişime uyum sağlanamadığı durumlarda toplumsal çözülme meydana gelmektedir. Bunun sonucunda toplumun sürdürülebilirliği zarar görmektedir. Dolayısıyla toplumsal değişiminin yanı sıra toplumsal bütünleşme ve çözülme toplumlar için bir o kadar önemlidir. Bu bağlamda anomi kavramı, toplumsal çözülme zamanlarında ortaya

çıkmaktadır. Bütünleşmenin sağlandığı, toplumsal birlik, biz duygusunun oluştuğu toplumlarda anominin görülmesi görece daha düşük olacaktır. Fakat çözülmenin süreç içerisinde gerçekleştiği toplumlarda ise anominin görülme olasılığı da çok olacaktır.

Toplumsal bütünleşme en genel anlamıyla toplumsal yapının çeşitli unsurları arasındaki birbirini tamamlayabilme durumuna denir (Kurtkan Bilgiseven, 1995: 285). Kongar bu bağlamda toplumsal bütünleşmeyi toplumu çeşitli kurum ve öğeleri arasındaki ahenk olarak tanımlar. Bu ahenk yalnızca bir ürün değil aynı zamanda çatışmanın içerisinde olduğu bir düzendir. Dolayısıyla sadece uyum değil, çatışma ile de bütünlük sağlanabilir. Bu bağlamda Kongar, bireylerin uzlaşma veya çatışma aracı ile var olduğunu savunur. Ahenk ilişkisi çatışma ile sağlanıyorsa iki olasılık vardır: ya çatışma sonucunda denge ortaya çıkacaktır ya da toplumsal öğelerin bir kısmı yok olacaktır. (Kongar, 1985:283) Nitekim Maclver de insanın ancak ihtilaf ve uzlaşmanın bir karışımı olan kısmi intibak ile başarılabileceğinden bahseder. Bu bağlamda önemli olan bireyin veya grubun belirli bir duruma ilişkin ihtilaf veya uzlaşma içerisinde kendini rahat hissetmesi gerekmektedir. Bu rahat hissetme durumu, toplumsal bütünleşmenin en önemli göstergelerinden biridir. Birey, yaşadığı toplumda biz duygusunun verdiği güven ile yalnızlık hissetmeyecek ve bu bağlamda bütünleşme gerçekleşecektir.

Toplumsal bütünleşmenin fonksiyonel ve manalı olmak üzere iki boyutu vardır (Kaya, 2005:68). Durkheim'ın toplumsal bütünleşmenin temini için mekanik ve organik olmak üzere iki dayanışma türünden bahseder. Ona göre mekanik dayanışma daha geleneksel iş bölümünün hâkim olduğu birbirine benzer özellikler gösteren toplumsal yapıya ilişkin bir bütünleşme çeşididir. İşbölümü her ne kadar ilkel olsa da içine kapalı bir toplum yapısında biz duygusunun daha çok hâkim olduğu ve bütünleşmenin daha yoğun olduğu söylenebilir. Bu dönemde bütünleşme bir bakıma mana etrafında sağlanmaktadır. Organik dayanışma ise mekanik dayanışmaya göre görece işbölümünün daha gelişmiş olduğu toplumlarda rastlanmaktadır. Bu toplumlarda manadan ziyade bir makinen dişlisi gibi kendini devindiren işbölümünün olduğu bir toplumsal dayanışma türü hakimdir (Kaya, 2005: 75). Buradan hareketle diğer düşünürler toplumsal bütünleşmenin iki çeşidinden bahsederler: fonksiyonel bütünleşme ve mana etrafında bütünleşme. Fonksiyonel bütünleşme, toplumdaki unsurların bir sebebe bağlı olarak ya da bir işleve sahip olduğu nedeniyle bir araya gelmesini ifade eder. Bu bağlamda Kurtkan Bilgiseven, fonksiyonel ve mana etrafında bütünleşmeyi otomobil örneği ile daha somutlaştırır. Otomobillin parçaları ayrı ayrı

bir işleve sahip değilken bu parçaların birleşmesiyle fonksiyonel bir araç olarak bütünleşmektedir. Kurtkan Bilgiseven mana etrafında bütünleşme için şiir, heykel veya nota defteri örneklerini verir. Şiirin dağınık satırları, parçalanmış bir heykelin parçaları ya da çok bilinen bir senfoninin dağınık notları birer ahenk içinde mana ile bir araya gelerek bir bütünlük sağlamaktadır. Tıpkı bu örnekler gibi toplum da mana etrafında bütünleşebilmektedir (Atasoy ve Gedik, 2021: 10).

Toplumsal bütünleşmenin tam anlamıyla sağlanabilmesi için yalnızca fonksiyonel bütünleşmenin gerçekleşmesi mümkün değildir. Her ne kadar belirli bir sürede bütünleşme sağlanabilse de bir takım sorunlar ortaya çıkmaya başlar. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi fonksiyonel bütünleşmenin manalı bütünleşme ile tamamlanamamış olmasıdır. Bu durumu Pitirim Sorokin'in hudutlu değişim teorisi kapsamında değerlendirilebilir. Ona göre maddi ve manevi kültürün üst sınırlar arasında toplum içerisinde devamlı surette bir sirkülasyon vardır. Maddi ve manevi kültür arasındaki ideal kültüre ulaşmak için toplum sürekli değişim içerisindedir. Kültür, üst sınırlara ulaştığında tekrar eski haline geri dönmeye çalışır. Sorokin'in teorisinde olduğu gibi fonksiyonel bütünleşme, toplumun maddi kültüre yönelik bir bütünleşme sağlamasına işaret etmektedir. Bu bağlamda üst kültüre erişildiğinde ideal kültüre dönüş yaşanmaktadır. İdeal kültür burada fonksiyonel ve mana etrafında bütünleşmenin bir arada oluşuna işaret etmektedir (Türkkahraman ve Tutar, 2009: 6).

Fonksiyonel bütünleşme (entegrasyon) yalnızca işbölümü ile gerçekleşmemektedir. Toplumun bütünleşmesi için işbirliği önem bir faktördür fakat bununla birlikte toplumda belirli değer hükümlerinin ve normların kısaca kültürel sisteminin sağlam temellendirilmesi gerekmektedir (Maclver, 1969: 291). Bu bağlamda toplumsal bütünleşmeyi sağlayan fonksiyonel bütünleşmenin yanı sıra norm ve değerler önemli bir yere sahiptir. Norm ve değerlerin giderek etkisini yitirmesi de fonksiyonel bütünleşmenin zorlaşması anlamına gelmektedir. Bu zorlaşma çözülmeyi beraberinde getirmekte, toplumsal çözülme ise anomi ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda yalnızca norm ve değerlerin hâkim olduğu bir toplumda fonksiyonel bütünleşme sağlanabilir fakat bu norm ve değerlerin toplumun üyeleri tarafından içselleştirilmesi ve günlük hayatta kullanmaları gerekmektedir. Bir bakıma toplumun üyeleri için bu norm ve değerler bir anlam ifade etmesi gerekir. Görece fonksiyonel bütünleşmeye göre daha önemli olan mana etrafında bütünleşme, fonksiyonel bütünleşmenin tamamlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurtkan Bilgiseven'in verdiği örnekte olduğu gibi otomobilin parçalarının bir araya gelmesi fonksiyonel

bütünleşme ile ifade edilebilirken bu parçaların arasında bağ kurma ise mana etrafında bütünleşme ile sağlanmaktadır. Bununla birlikte mana etrafında bütünleşmenin diğer bir örneğini de Mevlana'nın bütünleşmeye dair ifadelerinde görmek mümkündür. O, bu bağlamda dinin mana etrafında bütünleşmeye katkısını vurgulamak için kıble üzerinden bir açıklama getirir. Tüm inananların tek bir kaynağa yönelmesi bir bakıma bütünleşmenin bir örneğidir. Ona göre bireyler ibadet ederken yöneldikleri kıble, dinin geniş bir ölçekte düzeni sağlamak açısından olumlu bir işleve sahip olmaktadır (Tekin, 2007:54). Din bu bağlamda mana etrafında bütünleşmenin önemli bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal bütünlüğü bozacak şekilde ilişkilerdeki gevşeme toplumsal çözülme olarak adlandırılır (Kurtkan Bilgiseven, 1995:297). Bunun sonucunda toplum işlevselliğini dolayısıyla da bütün olma özelliğini kaybetmeye başlar. Bir bakıma işlevselliğini kaybetmeye başlaması toplumsal yapının unsurlarının önemini yitirmesi ve işlevselliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Nitekim Kongar, toplumsal çözülmeyi toplumdaki kuramsal mekanizmaların işlevlerini yerine getirememesi olarak ifade etmiştir. Bunu geleneksel bir toplumun kurum ve öğelerinin değişmeye başlaması ve diğer kurum ve öğelerin oranla gelenekselliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir değişmede her kurum ve öğelerin aynı oranlarda değişemeyeceği için bütünleşme zarar görmektedir. Bu durum ise toplumsal çözülmeye işaret etmektedir (Kongar, 1985: 283). Toplumsal çözülme ile ilşkili olarak toplumsal değerlerin dolayısıyla kültürün aktarımını sağlayan dilin bozulması, nesiller arasında kopukluğa neden olması, milli varlığa yönelen tehlikeler karşısında birliğin sağlanamaması, eğitim ve öğretimin milli olma niteliğinden ayrılması, aydınların topluma yabancılaşması, güvenliğin zedelenmesi, toplumun bütünleştirici özelliğe sahip olmasından ziyade ayrıştırıcı ve bölücü mesajlar ortaya koyması Kaya'ya göre toplumsal çözülmeyi ortaya çıkaran bazı unsurlardır (Kaya, 2005: 75).

Toplumsal çözülme ile anlatılmak istenen bireyin toplumla bağının zayıflamasıdır. Bilgiseven çözülmeyi bireyle toplum arasında, toplumun işlevlerini yitirmesi, bireyler arasındaki bağın zayıflaması, gruplar arasındaki bağın zayıflaması, birey ve grup arasındaki bağın zayıflaması şeklinde çözülme tiplerini sıralamıştır (Kurtkan Bilgiseven, 1995: 297-300). Bu ilişkiler ağının zayıflaması, bireyin toplum içerisinde yalnızlaşmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bireyin yalnızlaşması, toplumdaki bütünleşmemenin sağlamaması toplumda kaos ortamını meydana getirmektedir. Bu bağlamda toplumsal yapının öğelerinin işlevlerini yerine

getiremiyor oluşu anomiye bir örnektir. Nitekim Durkheim, bütünleşmenin olmadığı, çözülmenin meydana geldiği bir toplumda anominin varlığına değinir. O, toplumsal iş bölümü eserinde anomiyi toplumsal değişimin bir aşaması olarak ele alarak modernizmle birlikte toplumsal çözülmenin meydana geldiğini, toplumdaki kurumların, toplumsal bağların önemini yitirdiğini ve işlevlerini yerine getiremediğinden bahseder. Bu kaos ortamını ise anomi ile ilişkilendirir. Buna örnek olarak Ejder Okumuş, eserinde anomi yabancılaşma olgularını gösterici dindarlıkla ilişkilendirmiştir. Okumuş anomiyi, gösterişçi dindarlığın bazı zamanlarda sebebi, bazı zamanlarda ise sonucu olarak kavramsallaştırmıştır (Okumuş, 2017: 209).

Toplumsal çözülmeyi Günay, toplumsal değişmelerin hızıyla ilişkilendirir. Ona göre gruplar, tabakalar arasındaki ahenksizlik, siyasi ve ideolojik farklılıklar ve bunların sonucunda maddi kültür alanındaki hızlı değişimler karşısında manevi kültür alanındaki değişmelerin aynı hızda olamaması sonucu önemli bir toplumsal bütünleşme sorununun ortaya çıkmaktadır. Günay, toplumsal bütünleşme karşısında maddi kültürün ve manevi kültür unsurlarının aynı oranda değişmemelerinden kaynaklı olarak toplumsal bir farklılaşma ortaya çıktığından bahseder. Bu anlamda Durkheim'ın da belirttiği gibi işbölümü ve uzmanlaşma, kültürel hayattaki ortak değerleri birbirinden ayırarak giderek bireyci ve yalnızlığın yaygınlaştığı bir toplumsal resme işaret etmektedir (Günay, 2003:354). Bu bağlamda toplumsal değişimin en büyük örneklerinden biri yakın tarihimizde modernizmdir. Sanayileşme ile birlikte daha önceki gelişmelerle ilşkili olarak toplumsal alanın bazı unsurlarında hızlı bir değişimler meydana gelmiştir. Bu durum ise toplumsal yapının her bir unsurunun sahip olduğu fonksiyonun değişmesi anlamına gelmektedir.

Çözülmenin yaşandığı toplumlarda bireylerin giderek toplumla bağını yitirmesi, toplumun varlığını da bir ölçüde tehlikeye sokmaktadır. Dolayısıyla çözülme karşısında toplumun devamı için düzenin tekrar sağlanması gerekir. Durkheim bu bağlamda ahlak kurallarının, ahlakın varlığına işaret eder. Ahlak kuralları, toplumun düzenini sağlaması açısından elzemdir. Bireyin bu ahlak kurallarına uyum sağlaması ve uygulaması ile bağını kopardığı toplumla tekrar bağını güçlendirmesini sağlayacak önemli bir unsurdur. Dolaysısıyla bu sayede bireyler, toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek kendini toplumda var edebilen dolayısıyla da toplumsal kimliği kazanarak aidiyet duygusuna sahip olacaktır. (Aksakal, 2021: 512-513). Çözülmenin sonucunda tolumda normların işlevleri yerine getirememesi anomidir. Bu karışıklık sonucunda ahlaki bir düzen gereklidir. Durkheim bu değişimin sonucunda yeni bir

ahlaki düzenin kurulmasıyla anominin bir ölçüde ortadan kalkacağını düşünmüştür. Bu doğrultuda anomi sonucunda yeni bir ahlaki düzen ortaya çıkacağını ifade ederken Durkheim, bir bakıma ahlaki düzenin ne olduğundan ziyade bu ahlaki düzenin olması ile ilgilenir. Bu bağlamda ahlak Durkheim'a göre toplumsal yapının bir yansımasıdır denebilir (Ritzer, 2014: 193-194). Dolayısıyla Durkheim, ahlak eğitiminin çözülme karşısında bütünleşmeyi tekrar sağlayabileceğini savunur. Ona göre ahlak eğitiminin devlet okullarında verilmesi gereklidir. Çünkü devlet okullarında yeni ideal vatandaş tipi ortaya çıkarak ulusal kimlikleri inşa etmek kolaylaşacaktır (Durkheim, 2020:228). Dolayısıyla ahlak çözülme karşısında toplumun iyileştirilmesi değil, kontrol edilmesidir. Kontrol sistemidir ve ulus kimliklerinin ortaya çıkması için bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksakal,2021: 513).

2.1.3. Özgürlük ve Anomi Tartışmaları

Özgürlük başlığında da yer verildiği gibi özgürlük birey, toplum ve kısıtlamalarla var olmaktadır. Dolayısıyla özgürlüğü gerçekleştirecek bir bireye ihtiyaç vardır. Fakat bireyin tek başına varlığı, özgürlük için yeterli değildir. Bireyle birlikte özgürlüğün sağlanabileceği bir toplum gereklidir. Bütün bunlarla birlikte özgürlüğün doğasında kısıtlamalar vardır. Bu başlıkta üzerinde durulacak nokta, özgürlüğün bu kısıtlayıcı niteliğidir.

Özgürlük ancak bir düzen içerisinde anlam bulabilir. Düzenin sağlayıcısı ise normlardır. Norm, bilindiği üzere toplum tarafından belirlenen, bireylerin davranışlarını şekillendiren kalıplardır. Normlar bu doğrultuda, bireylere bir davranış örüntüsü belirleyerek seçenekler sunar. Bu seçenek sunma işlemi, normların özgürlüğü sağlayıcı bir niteliği olduğunu gözler önüne sermektedir. Normların bir takım kaidelere işaret ettiği düşünüldüğünde, kaidelerin özgürlük sağlayıcı bir niteliği olduğu söylenebilir. Kaideler ve özgürlük birbirine her ne kadar zıt kavramlar gibi görünse de varlıkları birbirlerine bağlıdır. Özgürlüğün tanımına bakıldığında, özgürlük başlığında da bahsedildiği üzere seçme ve karar verme yetkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla seçme ve karar verme, mevcut seçenekler arasından gerçekleşebilir. Bu seçenekleri bireylere sunan ise normlar/kaidelerdir. Nitekim Demirkasımoğlu, toplumsal ilişkilerin bir düzen içerisinde gerçekleşebilmesi için bu düzeni oluşturacak kuralların mevcut olduğundan, bu kuralların bireyleri özgürlüklerini kullanmalarına

olanak sağlarken, aynı zamanda bireylerin davranışlarını da kısıtladığını ifade etmiştir (Demirkasımoğlu, 2015: 139).

Demir, kuralların üç özeliğinden bahseder. İlk özellik, kuralların belirsizliği azaltması; ikincisi kısıtlamalar getirmesi, üçüncüsü ise özgürlük sağlamasıdır (Demir, 2003:28). Denilebilir ki, kuralların son iki özelliği bu başlık altında yazılanların bir özetidir. Bireylerin toplum sahasında ortak bir davranış kalıbı yürütmesi, belirli zorunlulukları da beraberinde getirmektedir. Kuralların kısıtlamacı niteliğini bu zorunluluklar üzerinden açıklamak mümkündür. Fakat aynı zamanda kurallar, diğer bireyler açısından özgürlüğün sağlanabilmesi için bir ceza sistemi ortaya koyar. Kuralların bu ceza sistemi, özgürlüğün sağlayıcı niteliğine vurgu yaptığı söylenebilir.

Özgürlüğün kısıtlayıcı niteliğinin temel çıkış noktası, insan doğasıdır. Bir çok düşünürün insan doğası hakkında farklı yorumlamalarına rastlamak mümkündür. Fakat genel olarak bakıldığında bireylerin sonsuz istek ve arzulara sahip olduğu söylenebilir. Daha önce de bu durum "Sınırsız arzularının peşinde sınırlandırmaksızın koşmaya çalışan birey" [3] şeklinde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda bireylerin arzularını sonsuza kadar sürdüremeyeceği bir gerçektir. Bireylerin hem fiziksel hem ruhsal açıdan bu eylemi gerçekleştirecek kabiliyetleri yoktur. Dolayısıyla Durkheim, bireylerin kendi sınırsız arzuları için çabalayan insanın hüzün içine düşeceğini ve egemen olan yaşama karşı tahrik edilmiş bir tiksinti duyacaklarından bahseder (Durkheim, 2021a: 334). Bu doğrultuda birey özgürlük kisvesi altında bir koşu bandındaymışçasına yerinde saymaktadır. Bireylerin sınırsız istekler peşinde sınırlandırılmaksızın koşmaları, aslında bir bakıma koşu bandında koşmaya benzer. Koşu bandının üzerinde bir yandan yorulan, gücü sonsuza kadar bu eylemi yapabilecek kabiliyette olmayan insan vardır. Dolayısıyla özgürlük, bireylere koşabilecek alanlar sağlamaktadır. Bu doğrultuda özgürlük, bir park içerisindeki koşu yoluna benzetilebilir. Bununla birlikte toplumsal normlar ise bireyleri bu koşu yoluna ulaştıran ve bu koşu yolunda çizgileri, sınırları, yönleri belirten tabelalar benzetmesiyle açıklanabilir. Koşu yolunun birden fazla yol ayrımları mevcuttur. Normlar bu ayrımları ifade eder. Bireylere seçenekler sunan, koşmasını sağlayan dolayısıyla bireylerin sınırsız arzularını bir ölçüde tatmin etmesini sağlayan bir özgürlük söz konusudur. Bu doğrultuda park içerisindeki koşu yolu özgürlükle ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla koşu yolu, sınırsız arzuların peşinde koşmak açısından

[3] Bkz. Sayfa 33

bireyleri tatmin ederken özgürlüğün kısıtlayıcı niteliğinin olumlu bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte özgürlüğün bir başka olumsuz yansıması ise Berlin'in ifadesiyle açıklanabilir. Berlin'e göre kendinin efendisi olan birey, bir yandan tabiatın veya dizginsiz tutkularının bir kölesi olabilmesi söz konudur. Berlin'in anlatmak istediğini kullandığımız metafor üzerinden örneklendirilebilir. Bireylerin koşu bandı üzerinde koşması, aslında bir bakıma tabiatın ve dizginsiz tutkularının kölesi olduğunu ifade etmektedir.

Özgürlüğün kısıtlayıcı niteliğinin olumlu yansımaları olduğu kadar, olumsuz yansımaları da bulunmaktadır. Özgürlüğü sağlayıcı normların belirleyicisi toplumdur. Fakat hukuk kuralları gibi belirli somut yaptırımları bulunan kuralların yöneticiler tarafından oluşturulabildiği söylenebilir. Ashford, norm oluşturma gücüne sahip yöneticilerin, bu gücü kötüye kullanmalarının da mümkün olabileceğinden bahseder (Ashford, 2009: 64). Bu doğrultuda denebilir ki özgürlük, onun sağlayıcısı tarafından nasıl tanımlandığına bağlı olarak olumsuz bir özelliğe de sahip olabilmektedir.

Bireyler özgürlüğün tam olarak tanımını bilmediğinde özgürlüğün kısıtlayıcı niteliğini de göremezler. Bu durumlarda toplumsal normları yalnızca, onların özgürlüklerini kısıtladığını düşünmeleri şaşırtıcı değildir. Bu doğrultuda bireylerin, özgürlüğün kısıtlayıcı niteliğinin olumsuz ve olumlu yanlarının farkında olmaları gereklidir. Bireyler açısından bu farkındalık gerçekleşmediğinde bireyler, özgürlüğü sağlayan toplumsal normların/kuralların/kaidelerin yalnızca kısıtlayıcı özelliğini göz önünde bulundurarak normlara yönelik bir tepkisellik geliştirebilmektedirler. Bunun temel sebebini İrem Tükel, bireyin yalnızca edilgen bir olgu olmadığını aynı zamanda bir etken ve hayır diyebilen bir varlık olduğundan, dolayısıyla şartlar ne olursa olsun eğer kişiliğe ve değerlere yönelik bir tehdit söz konusu ise bireylerin bu tehdit karşısında savunmaya geçebilme yetisine sahip olmasıyla ilişkilendirmiştir (Tükel, 2012:37). Bu noktada bireylerin özgürlükleri kısıtlayıcı bir olgu olarak görmeleri, aslında kendi kişiliklerine ve değerlerine yönelik bir tehdit olarak algılamalarına sebep olmaktadır. Bu durumda bireyler normlara yönelik tepkisel bir tutum geliştirebilmektedirler.

Toplumsal değişim ve dönüşümlerden gençlerin daha çok etkilendiği düşünüldüğünde genç yaş aralığında bulunan bireylerin özgürlükle ilişkilerini kurmak kolaydır. Bu doğrultuda Memiş, gençlik dönemlerinde bireylerin kendilerini ispat etme ve hayatlarını oluşturma gibi hedeflere sahip dolayısıyla etrafındaki düşüncelere daha çok önem veren hassas bir dönem içerisinde olduklarını ifade eder (Memiş, 2012:

253). Gençlerin genel söylemi bu doğrultuda özgürlük kavramı üzerinden şekillenmektedir. Gençler, normların kısıtlayıcı özelliklerini vurgulayarak bu normları gerçekleştirmemeye başlamaktadırlar. Dolayısıyla normları gerçekleştirmemek, gençler için bir özgürlüktür. Memiş bu noktada anomi ve yabancılaşma kavramlarını gençlikle ilişkilendirerek marjinal gençlik gruplarının toplumsal kurumlara yönelik tepkilerini ifade etmeye çalışmıştır.

Özgürlük kavramı, gençler açısından ve toplum açısından iki farklı anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Gençlerin kendilerini ispat etmek, hayatlarını oluşturmak gibi amaçları olduğu için buna yönelik bir özgürlük anlayışı söz konusu olabilmektedir. Gençler, kendilerini bir kimliğin parçası olarak görmek istemektedirler. Nitekim ülkemizde hala etkisi söz konusu olan liseden sonra boşlukta kalan gençliktir. Yörükoğlu'nun ifadesiyle bu gençler istedikleri erişkinliğe ulaşabilmekte fakat kendilerini işe yaramaz olarak görmektedirler. Dolayısıyla kendi kimliklerini oluşturamayan gençler, benlik saygıları azalmaktadır (Yörükoğlu, 2007: 207). Nitekim gençler, toplumun onların özgürlüğünü engellediğini ve kısıtladığını bunun sonucunda da toplumun kendilerine bir tehdit olarak algıladığı söylenebilir. Buna örnek olarak Memiş'in çalışmasında örneklem grubu emo olarak adlandırılan gençlik grubu, kendilerini ispatlamak için bir amaç edinmeyerek yalnızca anlaşılmamaktan dert yanarak özgürlük istemektedirler (Memiş, 2012: 236). Bu bağlamda özgürlük tanımını istedikleri zaman istediklerini giyebilecekleri ve kimsenin onları yargılamadığı bir toplumsal düzen olarak belirtmişlerdir (Memiş, 2012: 245). Dolayısıyla toplumun kurallarının bağlayıcı niteliği göz önünde bulundurulduğunda gençler, topluma yönelik tepkisellik geliştirebilmektedirler. Gençler bu noktada, toplumun bağlayıcı niteliğine karşı durarak her şeyi kendi haline bırakma düşüncesinden hareket etmektedirler. Onları kısıtlayan normları uygulamamak bu bağlamda gençler için özgürlüğün ta kendisi olmaktadır. Toplumun bağlayıcı niteliği ve normların kısıtlayıcı özelliği, bireylerin tepkisellik göstermelerine sebep olabilmektedir. Gençler açısından bu bağlayıcılık, sınırları aştığında ve normların kısıtlamaları doruk noktaya ulaştığında ya topluma ya da yaşamın kendisine yönelik bir tepki geliştirerek bunu davranışlarına yansıtmaktadırlar.

Demirkasımoğlu, insan doğasının sınırsız arzularından bahsederken Platon'un eserindeki bir hikâyeye vurgu yapmıştır[4] (Demirkasımoğlu, 2015:142-143). Platon, bu

[4] Gyges adında Lidya'lı kralın hizmetçisi bir çoban, rastgele bir yüzük bulmuştur. Bu yüzüğü kralın toplantısında parmağına taktığında, yüzükle oynarken görünmez olduğunu fark etmiştir. Yüzükle

hikâyeden yola çıkarak yüzüklerden birini doğru bir insanın, diğerini de eğri bir insanın eline vererek şehre bırakıldığını tahayyül etmektedir. Neticede iyi insan da kötü insan da istediklerini korkmadan yapacak ve canları nasıl isterse öyle yaşayacaklardır. Bu noktada davranışın bir sınırı olmayacak ve bireyler doğrudan sapacaklardır (Platon, 2009: 45). Bireyler eline bir güç geçtiğinde, sınırsız arzulara sahip olması sebebiyle bu arzuları gerçekleştirmeye çalışarak hem kendine hem de topluma zarar verebilecek niteliktedir. Tıpkı Platon'un hikayesindeki yüzük gibi, bireyler tam anlamıyla özgürlüğü elinde bulundursa, doğru insan için de eğri insan için de bu güç, bireyi doğruluktan alıkoyacaktır. Dolayısıyla özgürlüğün tam anlamıyla gerçekleştirilmesi gücüne sahip yüzük ne bireylerin yalnızca kendilerine ne de toplumun salt kendisine bahşedilmiştir. Toplumun varlığını koruyabilmesi için bu gerekli koşuldur. Toplumun bireylerin özgürlüklerini kısıtlayarak özgürlük sağlaması, özgürlük yüzüğünü elinde bulundurduğu anlamına gelmemektedir. Eğer öyle olsaydı toplum, kısıtlayıcı özelliğini kullanarak gücü baskı aracı olarak kullanabilirdi. Bir başka ifadeyle toplum, bireylere davranış kalıpları oluşturacağı yerde, yalnızca tek bir davranışla sınırlandırabilir. Dolayısıyla bu yüzük ne bireyin ne de toplumun elindedir hem bireyin hem de toplumun elindedir. Bu bağlamda hem özgürlük arayışına sahip olan bireylerin hem de özgürlüğü sağlamakla görevli toplumun, bu özgürlük yüzüğünü yalnızca kendi ellerinde olmadığının farkında olmaları gerekmektedir.

Kısaca anomi, normların işlevlerini yerine getirememesi sonucunda ortaya çıkan patolojik bir durumu ifade etmektedir. Normların işlevlerini yerine getirememeleri bir bakıma, normların bağlı olduğu kurumların da işlevlerini yerine getirememesi anlamına gelmektedir. Kurumların işlevlerini yerine getiremediği noktada bir özgürlükten bahsetmek mümkün olmayacaktır. Başka bir deyişle, özgürlüğü sağlayacak olan toplum, kurumlarında meydana gelen bu anomik durum neticesinde özgürlüğü sağlayamayacaktır. Dolayısıyla kurumların işlevlerini yerine getirip getirmediği özgürlükle yakından ilişkilidir. Kurumların işlevlerini yerine getirememesi, bir noktada özgürlüğü engelleyici bir etkiye sahiptir, bu sebeple ortaya çıkan sorunun sebebi olarak kurumlar görülmektedir. Dolayısıyla normlar aracılığıyla kurumlara, kurumlar aracılığıyla da topluma yönelik bir tepkisellik ortaya çıkabilmektedir. Normların özelinde kurumlar düşünüldüğünde, kurumların özgürlüğü sağlayıcı bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Fakat bu sağlayıcı unsur, eğer

tekrar oynarken, eski haline geri gelmiştir. Yüzüğün özelliğini fark eden Gyges, yüzüğü kullanarak kralın yerine geçmiştir.

işlevlerini yerine getiremiyorsa yeniden düzenlenmesi gerekir. Örneğin Ashford, kendiliğinden doğan düzeni açıklarken toplumun belirli bir merkezden emirler olmadan bir düzene sahip olması gerektiğinden bahseder. Dolayısıyla özgür toplumdaki düzen, insanlara ne yapacaklarının değil, nasıl yapacaklarının söylenmesi ile ilişkilidir (Ashford, 2009: 131). Bu noktada kurumların işlevlerini yerine getirmesi önemlidir.

Daha önce de belirtildiği gibi toplumun kısıtlayıcı özelliği, aynı zamanda özgürlüğün bir koşuludur. Bunun temel sebebi ise bireylerin sınırsız arzulara sahip olması ve bu sınırsız arzuların bir kısıtlama ihtiyacı doğurmasıdır. Bu bağlamda özgürlüğün sağlayıcısı olan topluma büyük bir yük düşmektedir. Bu bağlamda Fromm, günümüzde çağdaş insanın kendi söylediği ve düşündüğü şeylerin çoğunun, herkesin düşündüğü ve söylediği şeyler olduğunu ifade ederek bu durumun bireylerin kendisi adına düşünmelerini engelleyeceğinden bahseder (Fromm, 2008: 94). Kurumlar, olduğundan fazla bir kısıtlama getirirlerse bu durum bireylerin kendisi olmalarına ve kendisi adına düşünmelerine engel olacaktır. Dolayısıyla ferdiyet sahibi bireyler geliştiremeyen toplumlar, özgürlüğü sağlayıcı bir nitelikten yoksun kalacaktır. Özgürlüğün sınırlarının belirlenmesi bu bağlamda güçtür. Bunun sağlanamaması durumunda da anomi meydana gelmektedir.

Toplumsal kurumlar ve özgürlük ilişkisi iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi toplumsal kurumlar işlevlerini yerine getiremiyor, özgürlüğü sağlayıcı bir niteliğe sahip olamıyorsa, o toplumda anominin görülmesi muhtemeldir. Fakat toplumların işlevlerini yerine getiremiyor oluşu, özgürlüğün kendisi değildir. Kurumlar özgürlüğü sağlayamadığında özgürlük ve kurumlar aynı şey gibi algılanabilmektedir. Bu durumda topluma yönelik bir tepkisellik gelişerek anomi şiddetlenebilmektedir. Diğer açıdan özgürlüğün algılanış biçimi önemlidir. Özgürlük, tamamıyla kısıtlamalardan bağımsız bir düzen olarak görüldüğünde bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Düzenin olması için en önemli koşullardan biri kısıtlamalardır. Dolayısıyla bu kısıtlamalar, özgürlüğü sağlamak için vardır. Özgürlüğün algılanış biçimi tamamıyla kuraldan yoksun bir düzen anlayışı olduğunda normları oluşturan kurumlara ve topluma yönelik bir tepki ortaya çıkabilmektedir.

Marx, insanların kendi olabilmeleri için temel koşulun bir ürün üretebilmesi olduğunu düşünür. Bu noktada Marx için özgürlük ve kendini gerçekleştirmek aynı anlama gelmektedir. Dolayısıyla bireyin kendi olabilmesi, kendini gerçekleştirebilmesi, özgürlüğünü sağlayabilmesi için üretebilmesi ve ürettiklerinin

bilincinde olması gereklidir (Topateş, 2009: 121). Bu doğrultuda Fromm özgürlüğü şu şekilde ifade etmektedir (Fromm, 2008: 202):

> "*Çağımız insanı, uygun gördüğü şeyleri yapmasını ve düşünmesini engelleyecek dışsal bağlardan kurtulmuştur. Ne istediğini ne düşündüğünü ve hissettiğini bilse, kendi isteklerine uygun hareket etmekte özgür olacak. Ama bilmiyor. Bu durumda adsız yetkelerin isteklerine uyar ve kendisinin olmayan bir benliğe uyarlanır. Bunu ne kadar büyük ölçüde yaparsa, kendisini o kadar güçsüz hissedecek ve uyum sağlamaya da o ölçüde zorunlu olacaktır."*

Dolayısıyla Fromm çağımız insanını kapitalist düzen sebebiyle özgürlük kisvesi altında bireyleri özgürlükten yoksun bıraktığını düşünmektedir. Bu doğrultuda özgürlüğü savunan insanın, bu savunma eyleminde özgürlük olarak anlamlandırdığı şeye boyun eğdiğini göstermektedir.

Anomi ve özgürlük kavramlarını karşılaştırırken iki farklı açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, özellikle gençlerin özgürlük (niteliklerini göz önünde bulundurmadan) anlayışları, anomiye yol açabilir" savıdır. Bu bağlamda Yörükoğlu, gençlerdeki saldırganlığın, öfkenin temel sebebinin, gençlerin etrafında gördükleri düzensizlikler, coşkulu benliklerde tepkilere yol açabileceğinden bahseder. Bu durumda her genç için ortak bir özlem meydana çıkmaktadır: Bağımsız ve özgür bir toplum (Yörükoğlu, 2007: 215). Bu bağlamda Memiş'in gençlerle yaptığı çalışmada gençler, toplumun bağlayıcı niteliği karşısında kurallara uymama, yürüyüşte bir sallapatilik, giysilerde kurallara rağbet etmeme ve benzeri davranışlar olarak fiziksel bir ifade sergilemektedirler (Memiş, 2012: 255).

Özgürlük, kısıtlayıcı niteliği sayesinde var olmaktadır. Özgürlüğün bu kısıtlayıcı niteliği, özgürlük arayışlarının daha şiddetli olmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda Fromm, tarihteki özgürlük savaşlarını ele alarak kısıtlamaların asıl hedef olarak görüldüğünü ve geleneksel kısıtlamaların kaldırıldığı ölçüde özgürlüğün kazanılacağı savının ortaya çıktığını ifade etmektedir (Fromm, 2008:94). Geleneksel kısıtlamalar hakkındaki temel anlayış, toplum için de geçerlidir. Günümüzde bu durum, geleneksel kısıtlamalardan ziyade normların kısıtlaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Normların kısıtlayıcı niteliği olduğundan normların ortadan kaldırılması, özgürlüğün sağlanabilmesi için tek koşuldur anlayışı mevcuttur. Bu durum bir çelişki sonucunda anomiye yol açmaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere özgürlüğün sağlayıcısı olan toplumsal normların tamamının ortadan kalkması özgürlüğün sağlanmasını değil, tam aksine özgürlüğün ortadan kalkmasına yol açacaktır. Özgürlük

bu doğrultuda tek bir bağlamda yani sınırsız eylem seçeneği olarak değerlendirildiğinde bu çelişkilerin ortaya çıkması şaşırtıcı değildir.

Anomi ve özgürlük kavramlarının karşılaştırılmasında bir diğer bakış açısı, toplumdaki anomi durumunun özgürlüğü sağlamaya yönelik bir savaş olduğu savıdır. Normların özelinde kurumların, kurumların özelinde de toplumun, işlevlerini yerine getiremediği durumda özgürlük sağlanamayacaktır. Dolayısıyla özgürlüğü sağlamak amacıyla toplumda anominin meydana gelmesi mümkündür. Fromm'a göre bireyselleşme sürecinde ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar, bu bireyselliğin sağlanması için gerekli koşulları oluşturmadığında insanların kendilerine güvenlik verecek bağlardan ayrı kalmaları sonucunda bir boşluk meydana gelmekte ve bu durumda özgürlük sağlanamamaktadır. (Fromm, 2008:44). Bir başka ifadeyle Ashford'a göre bireylerin yaratıcı güçleri ancak gücün ve bilginin yayıldığı toplumda ifade bulabilecektir. Bu noktada daha önceden belirlenmiş yolun, topuma dayatılması, özgürlüğü engelleyici bir etkiye sahiptir (Ashford, 2009:134).

Üniversite öğrencilerinin gündelik hayatlarını etkileyen en önemli kurumlardan bir tanesi eğitim kurumudur. Bu bağlamda eğitim kurumunun kendi işlevselliğini kaybetmesi, özgürlüğü engelleyecek bir etkiye sahiptir. Örneğin yapılan araştırmalarda OECD ülkeleri ve Türkiye'nin eğitim performansları değerlendirildiğinde Türkiye'nin geride kaldığı ortaya çıkmaktadır. Yalnızca Türkiye değil Amerika, Yeni Zelanda, Hollanda ve Meksika gibi ülkelerde de eğitim sistemlerinin benzer şekilde zayıf olduğu ortaya çıkmıştır. (Kanmaz ve Tuş, 2022:1195). Bu durum hiç şüphesiz üniversite öğrencilerinin işsizlik sorunuyla karşılaşmasını beraberinde getirmektedir. Bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan nitelik ve beceri uyumsuzlukları özgürlüğü kısıtlayıcı bir özelliğe bürünmektedir. Nitelik ve beceri uyumsuzlukları diye tanımlanan bu sorun, iş gücünün sahip olduğu nitelikler ile işverenler arasında talep oranlarının birbirinden farklı olması anlamına gelmektedir. Bu arz ve talep ilişkisi arasındaki uyumsuzluk, üniversite öğrencilerinin mezun olduklarında kendi eğitim aldığı niteliklerden yoksun mesleklerde de çalışmasına yol açmaktadır (Kurnaz, 2015: 84). Türkiye'deki veriler de benzer şekilde bu sorunu somut verilerle kanıtlamaktadır. Özellikle 15-24 yaş arasındaki yükseköğretim mezunlarının nitelik uyumsuzluğuna bağlı olarak faklı alanlarda çalıştıkları görülmektedir (Kurnaz, 2015: 96). Diğer bir yandan üniversite öğrencilerinin işsizlik yaşamaları umutsuzluk, kötümserlik gibi pek çok psikolojik soruna yol açmaktadır (Çakır ve Kellevezir, 2020:3). Sosyolojik boyutunda ise eğitim

kurumunun işlevselliğini yitirmesi özgürlüğü sağlanmasını engellemektedir. Türkiye'de 1980 yılında başlatılan her ile bir üniversite projesinin yansımalarına bakıldığında üniversite öğrencilerinin niceliğinin artmıştır. Bu doğrultuda akademik enflasyon gittikçe artarak devam etmektedir. Literatürde akademik enflasyon kavramı lisans derecesine sahip olan üniversite öğrencilerinin istedikleri pozisyonda istihdam edilememesi anlamına gelmektedir. Bu durum her ile bir üniversite projesinin akademik enflasyona yol açtığının bir göstergesidir (Yalçıntaş ve Akkaya, 2019:789).

Normların özgürlük sağlayıcı nitelikten yoksun olmaları, gençlerin özgürlük arayışlarına yol açmaktadır. Bir bakıma bu gençlerin özgürlük anlayışları özgürlüğün kısıtlayıcı özellikleri göz önünde bulundurarak gerçekleşmektedir. Normların özgürlüğü sağlayıcı nitelikte olmaması, gençlerin özgürlük arayışı içerisinde olmalarına ve anomi durumuna yol açmaktadır. Nitekim Yörükoğlu'na göre (Yörükoğlu, 2007: 227):

> *"Gençlerin büyüklerden beklediği sınırsız bir özgürlük ve başına buyrukluk değildir. Topluma başkaldırmak için de bağımsız olmak istemiyorlar. Onların istediği toplumdan kopmak değil, toplumda kendine bir yer edinmektir. Bağımsız olmayı kendilerini kanıtlayabilmek için istiyorlar. Onların sabırsızlığı gençlik çağının belirsizliğinden bir an önce kurtulmak çabasından kaynaklanıyor.*

Bu bağlamda ikinci bakış açısındaki anomik durum, özgürlük sağlanmasına yönelik olduğu için olumlu bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

Sonuçta özgürlük ve anomi kavramlarının toplumdaki görünümleri incelendiğinde iki durum karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, özgürlüğün kısıtlayıcı niteliğini görmeksizin özgürlüğe yönelik arayışların anomiye yol açabilmesidir. Bu durumda bireyler, topluma yönelik bir tepkisellik gösterebilirler. Diğer bir açıdan bakıldığında toplumsal normların özgürlüğü sağlayıcı bir niteliğe sahip olmaması durumunda bireyler, bunun mümkün olması için bireyler bir nevi özgürlüğün savunuculuğunu üstlenmektedirler. Özgürlük savunucuları bu durumda toplumsal normları yok etmekten ziyade, toplumsal normlarının işlevlerini yenileyebilmeleri için bir savaşa girişirler. Sonuçta bu savaş, toplumdaki anomik durumunun bir yansıması olabilmektedir. Anomi bu doğrultuda özgürlükle ilişkili olarak her iki bağlamda da toplumda yer alabilmektedir. Toplumda hangi tip anomik durumun meydana geldiğinin bilinmesi, anomiye yönelik çözüm önerilerinin daha başarılı olmasına olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla toplumların sürdürülebilirliği açısından önemli olan, anomi durumunun hangi bağlamlarda gerçekleştiğini ve bu doğrultuda anomi

durumunun temel sebeplerini ortaya çıkarmaktır. "Anomi durumu toplumsal normların özgürlüğü sağlayıcı nitelikte olmamasında mı kaynaklanmakta, yoksa bireylerin özgürlüğü kısıtlayıcı niteliğini görmeksizin özgürlüğü arama çabalarından mı kaynaklanmaktadır?" sorusu bu anlamda anominin ortaya konmasını kolaylaştıracak niteliktedir.

2.2.POSTMODERN TOPLUMDA ANOMİ

19. yüzyılın sonrasına yön veren modernizm, zaman içerisinde farklı bir boyuta evrilmiştir. Modernite sonrası anlamına gelen postmodernite, değişen modern yapıya ışık tutar nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Adına postmodernite denilen bu yeni durumda teknolojinin hızlı ilerlemesi öncülük etmiştir denebilir. Bu değişim sürecinde toplumsal yapının unsurlarında da büyük değişimler yaşanmıştır. Örneğin üretim yoğun ekonomi modelinden tüketimin yoğun ekonomi modeline geçilmiştir. Bununla birlikte gerçekliğin yerini görüntüler ve imajlar, bütünün yerini ise parçalanma almıştır. Toplumsal yapıdaki bu değişimler, bilimsel camiaya da yansımıştır. Örneğin modernizmde ortaya çıkan büyük anlatılar yerini daha mikro, küçük ölçekli anlatılara bırakmıştır. Bu geniş çaplı köklü değişimin felsefi meşrulaştırılması postmodernizm olarak ele alınırken batı dışı toplumlara sirayetini ise postmodernizm olarak ele alınmıştır (Sarıbay, 1994:29; Slattery 2017:419). Bununla birlikte postmodernleşme, bireyin topluma aidiyetiyle de ilişkilendirilebilmektedir. Modern toplumda bireyin bir kimliğe sahip olması, topluma ait hissetmesi modern kimlikle mümkün olabilmekteydi[5] fakat postmodernitede bireyin kimliği daha farklı bir boyuta evrilmiştir. Postmodern toplumda birey, bir kimliğe ait olmaktan daha çok kendi rasyonalitesini gerçekleştirmeye yöneltilmiştir. Bu bağlamda postmodernizm, toplumsal kurumlardan bireyin davranış biçimine, dijital ağlardan ekonomik üretim tüketim biçimlerine kadar bir çok alanda kendini gösteren ve yeni değişim süreçlerini anlatan bir geniş kapsayıcılığı olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknolojinin hızlı ilerlemesi karşısında, internetle birlikte birbirlerini hiç tanımayan bireylerin iletişim kurması sağlanmıştır. Toplumsal anlamda bu iletişim, bir başka değişle bağ, bireylerin ortak bir kültüre evrilmelerine yol açmaktadır. Küreselleşme kavramı bu doğrultuda ortak kültürle ortaya çıkan ortak tüketim

[5] Bkz. Sayfa 54

alışkanlıklarına, ortak davranış pratiklerine işaret eden bir kavramdır. Bu bağlamda toplumun kültürünün tamamı küreselleşme ile değişmese de küreselleşmeden etkilenmektedir (Slattery, 2017: 418). Küreselleşmenin bu basit tanımından yola çıkarak onun yalnızca olumlu özelliklere sahip olduğu söylemek doğru olmayacaktır. Nitekim küreselleşme karşıtlarının bilimsel alanda çok fazla yansımaları görülebilmektedir. Dolayısıyla küreselleşmenin bir takım bilgilere daha kolay ulaşabilme, imkanların daha genişlemesi gibi olumlu özelliklere sahipken bir başka açıdan olumsuz özelliklerinin olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim neoliberalist ideolojinin kültüre yansıması ile ekonomik ağların küreselleşme ile birlikte karşılıklı etkileşim içerisinde olduklarının bir göstergesidir. Örneğin çok uluslu şirketler (örneğin McDonalds gibi), dünya çapında bir çok ülkedeki mağazaları ile ortak bir tüketim kültürü üretmektedir. Bu bağlamda küreselleşme, kültürel anlamda bir değişimi ifade ederken aynı zamanda kültürün de ne olacağını belirlemektedir. Dolayısıyla neoliberalizmin daha da görünürlük kazandığı bu dönemde tüketim kültürünün ortaya çıkması, bireylerin tüketim kültürünün etkisinde kalması şaşırtıcı değildir. Bir bakım küreselleşme, bireylerin üretmekten çok tüketme alışkanlığına sürüklemiştir. Dolayısıyla az üretip çok tüketmeye başlayan bireyler açısından bu durum yeni, bilinmeyen bir toplum yapısına işaret etmektedir. Bununla birlikte yalnızca tüketim değil, bir çok alanda farklı değişimler meydana gelmiştir. Bauman, küreselleşmeyi bir akışkan niteliğine değinerek küresel dünyanın akışkan bir dünya haline geldiğinden bahseder (Cangöz, 2016: 237). Bu akışkanlık, küreselleşmeyle ilişkilendirildiğinde sürekli değişen ortak amaçları paylaşan bir gruba işaret etmektedir. Dolayısıyla bu gruba ait olmakla birlikte kültürel normlar ve değerlerde değişim meydana gelmektedir. Bunun sonucunda dijital kültürel ürünlerle kurulmuş tüketim gibi davranışlar ortak davranışlar, bireylerin bir araya gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla gruba aidiyet, bireylerin norm ve değerleri şekillendiren ve onların eylemlerini çerçeveleyen bir sistem haline gelmiştir (Cardoso ve Jacobetty, 2017: 204-205).

Postmodernizm, bireylerin kimlik arayışlarını ve kimliklerini de büyük ölçüde değişime uğratmıştır. Modernleşme ile ortaya çıkan kimlik sorunu, postmodernite ile birlikte daha da farklı biçimlere bürünmüştür. Nitekim Bauman, modern zamanlardaki bu kimlik sorunun “hacıların yüz yüze geldikleri ve çözmek için mücadele ettikleri türden bir soruna benzeterek "Oraya nasıl ulaşılacak?" sorusunu temele alındığını söyler. Fakat ona göre günümüzdeki kimlik sorunu daha çok serserilerin, belirli

adresleri olmayan kişilerin, mücadele ettikleri bir sorun, "nereye gidebilirim, gitmeliyim?" sorunu haline gelmiştir (Bauman, 2005: 182). Bu örneklerden yola çıkıldığında modern toplumda sanayileşme ile birlikte bireyin modern kimliğe bürünmek için çaba sarfettiği söylenebilir. Fakat günümüzde postmodernite ile birlikte bu ulaşılmak, kazanılmak istenen kimlik, temel bir kimlikten ziyade sahip olması gereken sıradan bir kimlik haline gelmiştir. Bauman'ın anlatmak istediği, modern zamanlarda sahip olunmak istenen kimliğin günümüzde yalnızca kabul görmek ya da belirli bir piyasada gücü arttırmak için dönüşen bir olgudan ibaret olduğudur. Bu sebeple bireyler gün geçtikçe kimliklerinden uzaklaşarak, toplumdan yalnızlaşmaya, soyutlanmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda toplumla bağlarını gün geçtikçe kopartmışlardır. Nitekim Ertan'ın yaptığı çalışmada bireylerin vücutlarına yaptırdıkları dövme, onların varlığını ortaya koymanın bir aracı ve bireyselliğin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı çalışmada bir başka katılımcı için bireysel kimliğin bir işareti ve dolayısıyla istekleriyle yönlendirilmiş kendinden başka kimseyi dinlemeyen özgün bir içerik gibi karşımıza çıkmaktadır (Ertan, 2016: 306-315). Tıpkı bu örneklerde olduğu gibi denebilir ki postmodernizmle birlikte bireylerin kimlikleri bir başkasını tanımayan, dinlemeyen ve "özgürlük arayıcısı" bir niteliğe bürünmüştür. Buradan hareketle bireyler, kendilerini engelleyen kısıtlamalardan bir bakıma normlardan uzak kalabildikçe özgür olabildiklerini düşünürler. Dolayısıyla daha fazla özgürlük arayışı içinde hayatın sınırlarını inkâr etmektedirler. Bu bağlamda Bauman, hayat sınırlarının günümüzde artık inkâr edilemeyeceğinden ve artık bu sınırların hayatın bütününü kapsadığından bahseder. Bir bakıma sınırların sınırsızlığı, bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bauman, bu sınırların sınırsızlığı üzerine "toplum tarafından kurtarılma yok" şeklinde bir düşüncenin hâkim olduğunu belirtir. Dolayısıyla bireyler toplumda kendi ihtiyaçlarını, yoksunluklarını toplumdan destek alarak gidermek yerine tek başına mücadeleye zorlanmıştır (Bauman, 2005:15). Dolayısıyla birey, toplumla bağıntılarından kopmuş, belirli bir kimliğe ait olamamış ve karşılaştığı sorunlarda mücadele yalnız bırakılmış bir durumda kendini bulmuştur.

Postmodern toplumda devlet, bireyin ihtiyaç duyduklarını giderme noktasında tamamen pasif bir konuma gelmiş ve bireyin yalnız başına kalmasına sebep olmuştur. Bireyin yalnızlaşması ise risk almayı beraberinde getirmiştir. Neoliberal ideolojinin egemenliğiyle bireylerin her an sahip oldukları bütün varlıkları bir anda kaybedebilme olasılıkları vardır (Comill ve diğerleri, 2017: 232). Bu bağlamda bireyler sürekli bir

risk altında yaşamaktadırlar. Nitekim Beck'e göre risk durumu yalnızca postmodernizm için değil, insanlığın varoluşundan beri kullanılan bir kavramdır. Ona göre, risk küreselleşmiş ve krizler yalnızca bir yerde yaşayan insanları değil, bütün insanlığı ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir (Rantanen, 2017:143). Bu bağlamda Beck, risk kavramını postmodernizm öncesi toplumlarda da var olduğunu ve bu risklerin postmodernizme nazaran daha kişisel olduğunu düşünür. Bireylerin risk almaları postmodernizm öncesi cesaret ve macerayı çağrıştırır fakat postmodernite ile birlikte küreselleşmenin etkisiyle nükleer füzyon ya da radyoaktif atıkların depolanması gibi tüm insanları tehdit eden küresel tehlikeler ortaya çıkmıştır. (Beck, 2014, 23-24). Dolayısıyla risk kavramı daha refleksif ve Bauman deyişiyle akışkandır. Günümüz toplumlarında artık bireyler her an sahip olduklarını kaybedebilecekleri, her an tehlikede güvensiz bir toplumda yaşamlarının sürdürmektedirler.

Postmodern toplumu karakterize eden belirli kavramlar, belirli olgular vardır. Küreselleşme, neoliberal ideoloji, kimlik arayışları, enformasyon ve dijital ağlar ve riskin küreselleşmesi gibi, bireyin gittikçe toplumla bağlarını koparmaya normlardan uzaklaşmaya ve bireylerin anomi yaşamasına sebep olmaktadır. Bu durumu Conill ve diğerleri şu şekilde tanımlar (Conill ve diğerleri, 2017:218):

> *"Tüketim hayaliyle ve normallikten uzaklaşma korkusuyla sürdürülen bir varoluşu kabul etmiş başka birçoklarına göre, kriz hayatlarını kesintiye uğrattığında, farklı bir hayattan görünümler sunan örnekler sayesinde bir umut penceresi açıldı. Bunun nedeni birden ideolojik bir değişim geçirmiş olmaları değil, piyasa kurallarına göre yaşamanın imkânsızlığıydı. İşsiz ya da kredisiz kalmak, tüketim yollarını tıkamıştı. Refah devletinin güvenlik ağına kesin bir biçimde dayanamamak geleceğin belirsizliğini arttırmıştı. Siyasal elitlerin sorunları çözme yetisine sahip olmadığı algısı, krizi yönetmekle sorumlu kurumlara duyulan güveni yok etmişti. Tek güvenli yer evdi ama ipotek bedelinin ödenememesi nedeniyle ev de her an elden gidebilirdi. Dolayısıyla gündelik hayatın bankalar ya da hükümete dayanmayan özerk ekonomik pratikler etrafında yeniden örgütlenmesi fikri, geleneksel ekonomik davranış biçiminden daha gerçekçi bir hal almıştır.*

Dünya eşitsizlik raporuna (2022) göre ülkeler arasındaki küresel eşitsizliğin azalmakta olduğu fakat ülkelerin kendi içerisindeki eşitsizliğin arttığı ortaya çıkmıştır. Gelişmekteki ülkelerin güçlü ekonomi büyüme sürecine rağmen dünya genelinde ülkelerin kendi içerisindeki eşitsizlikler yüksek düzeydedir. Bu bağlamda çağdaş küresel eşitsizlik hala devam etmektedir denilebilir. Bireyler, toplumsal eşitsizliğin artması, ümitsizlik ve güvensizlik içerisinde toplumsal anlamda krizler yaşarken, yaşam tahammül edilemez bir hale gelmektedir. Bir değişim umuduyla toplumsal

hareketler meydana gelmeye başlamıştır. Fakat Castells bu toplumsal hareketlerin yalnızca yoksulluk ve siyasal ümitsizlikten doğmadığını aynı zamanda adaletsizliğe karşı öfke ve dünyanın diğer toplumlarında isyan örneklerinin başarı ile sonuçlanmasıyla ortaya çıktığını belirtir. Dolayısıyla bu hareketler, içerisinde doğduğu bağlamlar açısından çok büyük farklara sebep olsa da internet ortamındaki ulaşılabilirlik, bireylerin diğer adaletsizlik yaşayan bireylerin isyan örneklerini motivasyon olarak kullanabilmelerine sebep olmaktadır (Castells, 2008: 191). Dolayısıyla postmodernist toplumun geldiği genel tabloyu bu şekilde yorumlandığında bireylerin parçalanmış ve çoğul bir yapı içerisinde yalnız kaldığını görmek mümkündür. Dolayısıyla Sarıbay, bu parçalanmışlık ve yalnızlık hissine karşılık tevhit anlayışı ile tekrar bir araya gelebileceğini ve sivil toplumlaşma ile birlikte çoğulluk karşısında bir bütün sağlanabileceğini düşünür (Sarıbay, 1994: 57). Ona göre İslam toplumu, ilahi bir birliğin yani tevhidin bir yansımasıdır. İslam dini bu bağlamda yalnızca Müslümanların değil, ümmet kavramının getirisiyle ulusal, etnik ve kabile farklılıkların söz konusu olmadığı bir bütünleşmeye işaret etmektedir. Bu bağlamda postmodern toplumda bireylerin birbirlerinden kopuk, toplumsal yapıdan kopuk şekilde hayatlarını devam ettirmeleri sonucu yaşadıkları zorluklar, İslam bütünlüğünü sağladığı gibi toplumda tevhit anlayışının metodolojisinin gerçekleştirilmesi ile hafifletilebilir.

2.2.1. Enformasyon/Ağ Toplumunda Anominin Yeni Görünümü: Akışkan Anomi

Sanayi devriminde sonra ortaya çıkan teknolojik devrimler, öyle hızlıdır ki bu hızı başka tarihsel dönem içerisinde görmek mümkün değildir. Toffler, üçüncü dalga eserinde evrensel anlamda toplumları etkileyen üç dalgadan bahseder. Ona göre birinci dalga, avcı- toplayıcılık yerine tarım toplumunun geçmesiyle, ikinci dalga tarım toplumu yerine sanayi toplumunun geçmesiyle ve son olarak üçüncü dalga ise sanayi sonrası dönemi işaret eden bilgi toplumudur. Bilgi toplumunun en temel özelliği bilginin bir güç belirleyicisi olmasıdır. Dolayısıyla üçüncü dalganın temelinde bilginin olması da bilgiye ulaşma ve bilgiyi üretme gereksinimini arttırmış ve toplumsal gelişmeler açısından enformasyon önemli bir güç haline gelmiştir (Bozkurt ve diğerleri, 2021: 37).

Manuel Castells, enformasyon çağı adlı üç ciltlik eserin birinci cildinde ağ toplumunun yükselişinden bahseder. Ona göre tarihsel bir eğilim olarak enformasyon çağında işlevler ve süreçler giderek ağlar etrafında örgütlenmektedir. Dolayısıyla ağlar, toplumların yeni sosyal rafinesini oluşturarak üretim, denetim, iktidar ve kültür süreçlerinde işleyişi ve sonuçları değiştirmiştir (Castells, 2005: 621). O, enformasyonun toplumlar için merkezi bir role sahip olduğunu söyleyerek ağ toplumunun beş temel özelliğini sıralar: Ağ toplumunun ilk özelliği ham maddesinin enformasyon olmasıdır. Bir başka deyişle teknoloji enformasyonu temele almaktadır. İkinci özellik, yeni teknolojinin etkilerinin kollektif ve bireysel varoluş süreçlerine doğrudan şekillendirmesidir. Üçüncü özellik, enformasyon teknolojilerini kullanan bir sistemin ya da ilişkiler kümesinin gelişmeleri uyum sağlayabilir nitelikte olmasıdır. Dördüncüsü enformasyon teknolojisinin esnekliği ile ilişkilidir. Enformasyon teknolojisi kuralların değiştirilmesini sağlayabilirler. Teknolojik devrimin beşinci özelliği, teknolojilerin son derece bütünleşmiş bir sisteme sahip olmasıdır (Castells, 2013: 86-88). Teknolojinin enformasyonu esas alması, sanayi sonrasının enformasyonundan bahsederken ağ toplumundan da aynı şey anlaşılmasına yol açmaktadır. İnternetin gelişimi ile iletişim ağı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla enformasyon toplumu ve ağ toplumu iç içe girmiş girift bir yapıya işaret etmektedir denebilir.

Ergur, sanayileşme ile ortaya çıkan toplum yapısındaki karışıklıklar ve günümüzdeki enformasyon çağının getirdiği karışıklıklar üzerinden anomi karşılaştırması yapar. Enformasyon toplumunda sanayi toplumuna nazaran maddi kültürde son derece hızlı bir değişim gerçekleşmiş ve bu değişim tüm toplumları etkilemiştir. Dolayısıyla enformasyon çağında, sanayi devrimindeki dönüşümden daha hızlı bir değişim söz konusudur. Manevi kültür, sanayi toplumunda maddi kültürdeki değişimlere uyum sağlaması zor olmuştur fakat teknolojik gelişmelerde manevi kültürün maddi kültüre uyum sağlaması daha da zorlaşmaktadır. Dolayısıyla maddi kültürde oluşan bu değişimler manevi kültürdeki normları, değerleri sekteye uğratmıştır. Ortaya çıkan toplumsal sorunlar ise anlamsızlığa ve değerlerin yokluğuna sebep olmaktadır. Bu durumsa anominin en önemli göstergelerinden biridir (Ergur, 2016:52). Bu bağlamda sanayi toplumunda anomi kavramının Durkheim'ın kullandığı biçimde günümüzdeki toplumsal sorunları açıklamak için yeterli gelmediği ve yeni anlamlara büründüğü söylenebilir.

Toplumlarda maddi kültür alanında teknolojiye bağlı olarak hızlı değişimler gerçekleşmektedir. Bu değişimlere manevi kültür karşılık bulamamaktadır. Sonuçta dijitalleşme ile birlikte iletişim, farklı bir boyut kazanmıştır. Giderek yüz yüze iletişimden ziyade dijital teknolojilerin artışı ile gerçek kimliklerin gizlenebildiği ya da sanal ortamlardan karşılıklı yüz ifadeleriyle ya da bazı sembollerle iletişim kurulabildiği bir duruma geçilmiştir (Köksal, 2021: 1250). Dolayısıyla bu sebeple enformasyonun iletileceği dijital bir mekân ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde bu iletişim, tek bir zamanla sınırlı değildir. Bilgilerin depolama özelliği sayesinde her zaman ulaşılabilir. Bu sebeple bilgi, Castells 'in ifadesiyle *"zamansız zamandır*" (Castells, 2005: 636). Böyle bir toplumda geçmişteki var olan düzen, akışkan bir niteliğe sahip olmaktadır. Bu sebeple toplumların, akışkanlığı sağlayabilecek bir değer sistemine ihtiyacı vardır. Toplumlar bu değer sistemleri karşılayamadığı noktada ise toplumun çözülmesine sebebiyet verme tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır.

Enformasyon toplumunda yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Sürekli hızlı, akışkan ve takip edilemez niteliğe sahip gelişmeler, post modernizm ve küreselleşme ile daha da hızlanmıştır. Çoğulculuk, bir bütünlükten ziyade çok seslilik ortaya çıkmıştır. Bireyleri bir arada tutmak yerine birbirlerinden bağımsız bir ağ yapısı ortaya çıkmıştır. Farklı insanların bir arada fakat bütünleşme sağlayamadığı bir çok sesliliğin hakimiyeti altında bir yapıdır enformasyon ve ağ toplumu. Dolayısıyla Ergur'un da ifade ettiği şekilde böyle bir toplumda bireyin toplumla bağlantısı son derece karmaşık bir hale gelmiştir (Ergur, 2016:32).

Bauman, çağdaş insanların çok sesli bir armoni içerisinde hareket ettiğini ve her bir üyenin kimliğini muhafaza eden bir karışıklık içerisinde yaşadığını ifade eder (Bauman, 2015: 119). Bauman'ın kastettiği çok seslilik, bir anlamda toplumun gerçekliğine de işaret eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çok seslilik gerçekliğin çoğul ve akışkan olduğu bir toplumsal ilişkiler içinde kendini gösterir ve bu ilişkiler içerisinde belirli bir değer sisteminden bahsetmek mümkündür değildir. Yine Bauman'ın değişiyle akışkan olan bu yapı içerisindeki durum, sistemin daha akışkan bir hal alarak belirli değer sistemleri üretmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla bu durumda toplumda karışıklığın, çok sesliliğin kendisi bir değer sistemi haline gelmektedir. Bu sebeple tamamıyla makro boyutta yapının bir sorunundan bahsetmek yerine bireye indirgenen bir sorunsaldan söz edilir olmuştur. Bireyin deneyimleriyle şekillenen sorunlar ortaya çıkmıştır. Sonuçta çok sesliliğin getirdiği yansıma ile toplumdaki sorunların bütünlüğü sağlanamamaktadır. Nitekim Ergur'a göre, bir çeşit

akışkanlık ilkesi ile oluşmuş toplumsallık, zamanla anomi kavramının gittikçe dağılıp anlamsal deneyimler içeren toplumsal bir duruma işaret etmektedir (Ergur, 2016).

Teknolojinin hızlı ilerlemesiyle dijital ortamlarda ortaya çıkan sosyal medya, zamandan ve mekândan uzak bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda sosyal medya, bireylerin bir kimlik sunumu olmadan birbirleriyle iletişime geçebildikleri bir ortam haline gelmektedir. Nitekim Köksal, dijital toplumu suretsiz toplum olarak ifade eder. Bu suretsiz toplumda insanlar, özgürlük arayışlarının bir karşılığı olarak sosyal medya platformlarını daha fazla kullanmaya başlarlar. Sosyal medya bu anlamda bireylerin özgürlüğünü destekleyen, kullanımı arttıran bir özelliğe sahiptir (Köksal, 2021). Dolayısıyla yeni bir sosyalleşme süreci ortaya çıkmaktadır. Sanal ortamlardaki sosyalleşme süreçleri bir bakıma maddi kültürün hızla değişimine manevi kültürün uyum sağlamasının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Fakat ayı zamanda sanal ortamlardaki sosyalleşme süreçleri, teknolojinin maddi kültürü değiştirdiği ölçüde manevi kültürü değiştiremediğini gözler önüne sermektedir. Sanal ortamın, dijital mecraların kuralsız ve düzensiz olmasının getirdiği sorunlar, manevi kültürün maddi kültüre yetişemediğini göstermektedir. Bu bağlamda Merton'ın deyimiyle toplumdaki hızlı değişimler sebebiyle maddi kültürün hızla ilerlemesi karşısında manevi kültürün bu ilerlemeye yetişememesinden kaynaklı olan sorunları anomi olarak adlandırmak mümkündür. Fakat anomi, bu bağlamda akışkan bir niteliğe bürünmektedir.

Enformasyon ve ağ toplumunda dijitalleşme ille birlikte maddi kültürdeki değişimlere yetişmek amacıyla dijital kültürün bir ölçüde uyum sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Bu uyum sağlama aşaması dijital kimlikler aracılığı ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu anlamda dijital kimlikler daha fazla ön plana çıkmaktadır (Köksal, 2021:1255). Kimlik Ergur'a göre, günümüzde enformasyon ağının getirdiği bir oyun hamuruna dönüşerek belirli çıkarlar doğrultusunda bozulan, yapılan, yeniden oluşturulan bir niteliğe sahip olmaktadır. Enformasyon toplumunda hızlı değişen dijitalleşmeyle birlikte kimlikler de farklı bir boyuta evrilmiştir. Nitekim enformasyon toplumu bireye kendini gerçekleştirme imkânı sağlarken aynı zamanda cemaatin yeniden önem kazanmasını da mümkün hale getirmektedir. Dolayısıyla sanal deneyim bireyi hem yalnızlaştırırken hem de hiç olmadığı kadar toplumsallaştırmaktadır. Bu bağlamda bu iki farklı durum içerisinde anomi kavramı farklı bir biçim alarak anlamını genişletmiştir (Ergur, 2016:31).

Enformasyon toplumuyla birlikte kimliklerin geldiği son durum, Baudrillard'ın simülasyonlar adlı kitabında görülmektedir. Ona göre postmodernleşme ile birlikte günümüz dünyası bir toplum değil, aslında "mış gibi" görünen bir gerçekliğe bürünmüştür. Bu anlamda bireyler mal ve hizmetleri satın almaktan ziyade daha çok semboller ve imajları satın alıp kullanmaktadırlar (Baudrillard, 2008). Baudrillard, enformasyonun ulaştığı sonucu kötümser yorumlar. Bu ölçüde toplum zararlı bir toplumsal eğilime sahiptir. Ona göre gerçekliği kavramak mümkün değil ve onu değiştirmek imkansızdır. Dolayısıyla anlamsızlık ve gerçekdışı bir dünyada varlığımız sürdürmeye çalışırız (Slattery, 2017:471-472). Baudrillard'ın değindiği bu anlamsızlık, anomi kavramının günümüz enformasyon toplumundaki anlamına işaret etmektedir.

Enformasyon ve ağ toplumuyla ilgili bir çok yorumun kötümser olduğu görülmektedir. Fakat bu anlamda sosyalleşme farklı bir niteliğe bürünerek bir çok insanın dijital ortamlar erişimin kolaylaşmasıyla bireyler arasındaki hiyerarşik ilişkiler bir ölçüde sarsılmıştır. Sonuçta toplum içindeki zayıf bağlar güçlenerek bütün haline gelebilme umudunu da taşır. Dolayısıyla internet, Castells 'e göre "hızlı bir bireyselleşme ve çözülme sürecindeymiş gibi görünen bir toplumda toplumsal bağların gelişmesine de katkıda bulunabilir" (Castells, 2005:478-479).

Son olarak denebilir ki enformasyon ve ağ toplumu olarak adlandırılan yaşadığımız dönem, teknolojinin hızla ilerlemesiyle ilişkilerin farklı bir örgütlenme biçimine evrilmesine yol açmıştır. Enformasyon, daha önce de değinildiği gibi temel bir üretim aracı olduğu için yeni üretim ilişkilerinde yeni bir konuma bürünmüş ve hızlı ve ani bir değişim geçirmiştir (Ergur, 2016:51-52). Enformasyonun temel üretim aracı olması, kapitalizme hizmet etmektedir. Dolayısıyla enformasyon çağında eylemler, bireysel güdümlü ve belirsizliklerle dolu bir süreç haline gelmiştir. Baudrillard'ın deyimiyle mal ve hizmetler değil sembol ve imajlar alınıp satılmaya başlanmıştır. Kapitalizme bu anlamda hizmet eden ağ toplumundaki bireylerin eylemleri de belirli bir düzenden ziyade belirsizliklerle dolu akışkan bir niteliğe bürünmüştür. Bu belirsizlikler ve akışkanlık sonucu toplumda anominin yaşanması ise kaçınılmazdır. Fakat kavramı ilk kullanımındaki anlama nazaran tıpkı postmodern toplumların temel karakteristik özellikleri olan çoğulculuk, akışkanlık gibi anlamların günümüzdeki anomi durumunu ifade etmek için de kullanılması gereklidir. Tüm bu değişimler ışığında anomi olgusu da enformasyon ve ağ toplumunda anlamını daha da

genişleterek akışkan dolayısıyla sürekli değişen, daha bireysel deneyimlere dayalı, çoğulculuğu ve karmaşıklığı ifade eden bir kavram haline gelmiştir.

2.2.2. Risk Toplumunda Anomi: Yalnızlaşan İnsanın Belirsizliklerle Mücadelesi

Risk, insanların endişelerini anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram çerçevesinde insanlar her daim, kendilerine yönelik tehlike ve riskler altındadır (Çuhacı, 2012:134). Bauman, sanayileşme sonrasında bilimin hızlı ilerlemesiyle bu tehlikelerin önceden keşfedilebilir hale geldiğini ifade eder. Bu sayede postmodernite, risklere karşı bilimsel bir bakış açısıyla gelecekte tehlikeler hakkında çıkarımda bulunmayı kolaylaştırır (Bauman, 2011:243). Postmodern dünyada bilimselleşmenin getirisiyle tehlikeler artık önceden fark edilebilir hale gelmiştir fakat riskler, geçmişe nazaran daha küresel boyutlara ulaşmıştır. Buradan hareketle postmodernist düşünürler risk kavramına farklı bir anlam yüklemişlerdir. Nitekim onlar, risk kavramını postmodern toplumun tanımlayıcı bir özelliği olarak görmüşler ve riskle ilişkili yeni bir toplumsal değişme teorisi geliştirmeye çalışmışlardır (Slattery, 2017: 454).

Postmodern toplumları riskler ilişkilendiren önemli düşünürlerden biri Beck'tir. O, risk kavramını toplumsal tarihsel bir bağlamda ele almıştır. Ona göre sanayi öncesindeki risk kavramı daha çok doğa olaylarıyla ilişkilidir ve ortaya çıkan risklerin büyük bir çoğunluğu afet, salgın, sel gibi unsulardan oluşur. Fakat sanayi toplumu ile birlikte risk kavramı farklı bir boyuta evrilmiştir. Beck'e göre riskler, sanayi toplumunun ayrımcı bir niteliği olarak ayrı tutulması gerekir. Ona göre sanayileşme öncesindeki riskler daha kişisel risklerken, nükleer fizyon ya da radyoaktif atıkların depolanması gibi tüm insanlığı tehdit eden küresel tehlikelerden oluşmaktadır (Beck, 2014: 23). Sanayileşme ile birlikte insanlar, bu tehlikeleri önlemeye yönelik girişimlerde bulunmuşlardır fakat bu girişimler sonucunda doğal kaynaklı riskler ve tehlikeler azaltılırken insan kaynaklı tehlike ve riskler giderek artmıştır ve yeni insan ürünü tehlikeler ortaya çıkmıştır. Bu tehlikeler ise küresel anlamda bireyleri tehdit eden riskler haline gelmiştir (Slattery, 2017:451). Buradan hareketle Beck, risk kavramının dönüşlü bir modernleşme kavramıyla doğrudan ilişkili olduğunu düşünür. Ona göre günümüzde postmodernitenin etkisiyle yeni anlam kazanan risk kavramı, tehlikeler ve emniyetsizliklerle mücadeledir (Beck, 2014: 24).

Bir başka açıdan Beck, sanayi toplumunun ortaya çıkardığı riskleri ekonomi ile ilişkisi bağlamında ele alır. Ona göre risk toplumu tehlikeli durumlara siyasi bir potansiyel üretmektedir. Bu sebeple bireylerin risklere karşı güven ihtiyaçları ve bu riskleri önlemeye yönelik aldığı tedbirler (sigortalar gibi) kapitalizmin daha da güçlenmesine yol açmaktadır (Beck, 2014:27). Bununla birlikte Beck, risk toplumunda sanayi öncesi ve sanayi sonrası risk kavramını ele alarak sanayi öncesindeki risklerin, bir takım sınıfsallıklar ifade ettiğini belirtir. Zenginler, risklerden olabildiğince kolay bir şekilde kendilerini koruyabilirken fakirlerin bu risklerle karşılaşma yüzdesi daha da fazladır. Fakat sanayileşme sonrasında risklerin etki alanının genişlemiş olması her ne kadar, sınıfsal ayrıma işaret ediyor olsa da ona göre son düzlükte postmodernitenin riskleri eninde sonunda bu riskleri üreten, kaçan ve kar sağlayan herkesi etkileyecektir. Bu noktada daha kapitalist sistemin güçlenmesini sağlayan riskin önlenmesine yönelik tedbirleri üreten kişiler de aynı şekilde risklerden etkilenecektir (Beck, 2014: 26-27).

Risk kavramını ve postmodernizmi birlikte ele alan düşünürlerden biri de Anthony Giddens'tır. Giddens, üçüncü yol adlı kitabında riskleri dışsal ve yapay riskler olarak ikiye ayırır. Ona göre dışsal riskler, doğa olaylarıyla oluşmuş, heyelan, sel deprem gibi unsurlardır. Yapay riskler ise bizzat insanın aldığı kararlar doğrultusunda ortaya çıkan küresel ısınma, nükleer silahlanma gibi unsurlardır, Giddens, genç modernite veya adına radikal modernleşme dediği yaşadığı dönemi bu şekilde ifade eder ve ona göre bu dönemde yaygınlaşan yaşam tarzı içerisinde modernizmin karanlık yüzünü ortaya çıkaran büyük riskler bulunmaktadır. Bu anlamda Beck'le aynı düşüncelere sahip olan Giddens, riskin küresel anlamda giderek daha geniş bir etkiye sahip olduğundan bahseder (Giddens, 2001). Onun her ne kadar Beck ile benzer düşünceleri olsa da bir takım kavramları ön plana çıkmaktadır (Soydemir, 2011:125). Giddens, üst modern bir evrende yaşamanın riski meydana getirdiğini ve dolayısıyla burada giderek insanın, doğayı kontrol etmesiyle daha fazla risk altında kaldığını ifade eder. Ona göre insanların riskle mücadelede yalnız kalmaktadır (Giddens, 2010:143). Beck ile benzer şekilde Giddens, bireylerin yüksek derecede risklerin engellemesinin daha güç olduğunu düşünür. Ona göre sanayileşme öncesinde yüksek etkili risklerden ziyade kıyamet anlayışlarının oldukça yaygındır. Günümüzde ise bu tehlike anlayışları deneyimlerle ve dolayısıyla bireyin şekillendirdiği bir şey haline gelmiştir. Ona göre sanayileşme sonrasında yüksek etkili riskler, artan küreselleşme süreçlerinin birer ürünüdür (Giddens, 2010:158-159).

Bayhan işsizlik, savaşlar ve diktatörlüklerin sanayi toplumlarının karşılaştıkları üç büyük sorun olduğunu ifade eder ve buradan hareketle risk toplumunu bekleyen tehlikeler çok hızlı bir şekilde dönüşerek insanları tehdit etmektedir. Bilişim alanındaki riskler ise diğerlerine nazaran daha etkili ve görünürdür. Buradan hareketle risk toplumunda yaşanan temel sorunlardan biri, haberleşme aracı olan internet ile yapılan yazışmalarının güvenliği ile ortaya çıkmaktadır (Bayhan, 2011: 217-218). Bununla ilişkili olarak Løkke, Google Facebook gibi önemli şirketlerin reklam şirketleriyle kıyaslandığında daha az gelir elde ettiğini ifade eder (Løkke, 2020:71). Dolayısıyla Facebook, Google gibi şirketler, reklam şirketleri sayesinde daha fazla kazanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda bu dijital şirketlerin pazar değerlerinin yüksek olmasının sebebi de kullanıcı sayısının fazla olması ve kullanıcıların verilerine erişimin mümkün olmasıdır. Dijital şirketlerin kullanıcı verilerini paylaşmasıyla çok fazla alanda iş imkânı ortaya çıkarken mahremiyet sorunları da ortaya çıkmaktadır. Nitekim Giddens'a göre gündelik hayatta karşılaşılan risklerden korunabilmek için faydalanılan yeni gelişmeler vardır. Fakat bu gelişmeler bir bedel karşılığında bireyleri güvende hissettirmektedirler (Giddens, 2010:176). Örneğin bilgisayarda ya da telefonda koruma programı kullanmak için belirli bir ücret ödenmek zorundadır ve bununla birlikte programın diğer bütün verileri saklayacağına güvenmek gereklidir. Bu tıpkı bireylerin evlerinde daha güvende hissetmeleri için güvenlik görevlisini işe almaları gibidir. Güvenlik görevlisi evin her köşesini bilir, bütün anahtarlara sahiptir. Dolayısıyla evlerinde güvende hissetmek isteyen bireyler ona hem ücret ödemek hem de güvenmek zorundadırlar.

Günümüzde bireyler ağaçların yok edilmesi, hava kirliliği, nükleer atıklar gibi küresel anlamda çok geniş alanda her an risk altındadırlar. Giddens, neredeyse temasa geçtiğimiz her şeyin kanser tehdidi olduğunu ifade eder (Giddens, 2010:160-161). Bununla birlikte geçtiğimiz yıllarda ortaya çıkan covid-19 salgını da küreselleşmenin etkisiyle riskin yaşandığını da gözler önüne serer niteliktir. Tıpkı enformasyonun dolaşımındaki hız gibi teknolojinin kullanılması hızlı olduğu için coivd-19 kısa sürede neredeyse bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Dolayısıyla tarihte daha öncesinde salgınlar belirli mekanlarla sınırlıyken Beck'in deyimiyle "riskin küreselleşmesi ile birlikte tüm insanlığı tehdit eden bir salgına dönüşmüştür (Akgül ve Can, 2021: 545).

Postmoderniteyle ile birlikte neoliberalist politikalar daha önce de bahsedildiği gibi bireyselleşme doruk noktasına ulaşmış ve bireylerin sorumlulukları artarak toplumun devletin yapacağı görevleri kendisi yapmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu

bağlamda postmodern dünyada birey, sorumluluklarıyla baş başa bırakılmıştır. Nitekim Bauman'a göre toplumsal çelişkiler, belirsizlikler ve riskler öyle bir noktaya gelmiştir ki, bireyselleşme ile birlikte birey bütün bunlarla tek başına başa çıkmakla yükümlüdür (Bauman, 2005). Bir bakıma bireyler bu risklerle tek başına mücadele etmek zorunda bırakılmıştır. Bu durumda birey toplumda yalnızca yalnızlaşmamış, aynı zamanda daha fazla sorumluluğa da sahip olmuştur. Nitekim günümüzde psikologlara, kişisel gelişim uzmanlarına ödenen paralar hayli fazladır. Bununla birlikte kendini risklerden koruma altına almak isteyen bireyler işlerinden evlerine, sağlıklarından eğitimlerine varana dek sigorta şirketlerine yığınla para harcamaktadırlar. Her ne kadar sigorta şirketlerine bütün hayatlarını emanet etmiş olsalar dahi bireyler, çelişkilerle baş edecek yetiye sahip olabilmek için belirli norm ve değerleri içselleştirmelidirler. Fakat belirsizlik içinde bu norm ve değerler de belirsizleştiği için birey yalnız kalarak bu riskler karşısında ne yapacağını bilemez hale gelmektedir. Denebilir ki bu durum ise anomi kavramının günümüz postmodern dünyasındaki karşılığıdır. Bir nevi bireyin anomi yaşaması, bireysel bir savaşa işaret etmektedir. Dolayısıyla bireyler, toplumla bütünleşmiş bir şekilde risklerin ortaya çıkardığı sorunlarla mücadele edememektedirler.

Bütün bu bilgiler ışığında risk, postmodern dünyada küresel bir niteliğe bürünmüştür ve sınıfsal ayrıma gitmeden bütün bireyleri etkilemektedir. Bu bağlamda riskin etki alanının daha çok bireyi ilgilendirmesi, faklı alanlarda bu etkinin görünmesine sebebiyet vermektedir. Nitekim Bayhan'a göre her kültürün belirli riskleri vardır. Örneğin Almanlar için ormanlıların yok olması, Britanyalılar için kahvaltıda zehirli yumurta ile karşılaşmak ve Türk toplumu için ekonomik krizlerin üst üste gelmesi gibi (Bayhan, 2011:214). Bununla birlikte bazı yoksul toplumlarda açlığın, susuzluğun risk unsuru olduğu görülürken, zengin toplumlarda ise obezite gibi riskler mevcuttur. Buradan hareketle bireyler her an büyük riskler altındadır. Bu durum, küreselleşmenin ve bireyselleşmenin etkisiyle gözden kaçmaktadır. Bunun temel sebebi bireylerin belirsizlikle ilgili sorunları kendi içinde yaşamaları ve tek başına mücadele etmek zorunda olmalarıdır. Dolayısıyla da toplumsal krizler, bireysel krizler olarak kendilerini göstermeye ve kişisel problem olarak algılanmaya başlanır. Dolayısıyla problemler eğitim, aile, siyaset ve din kurumu gibi sosyolojik bağlamında değil, psikolojik bağlamında ele alınmaya başlar (Slattery, 2017:455). Buradan hareketle kendi bireysel mücadelesinde bireylerin yapabilecekleri iki yol karşımıza çıkmaktadır. İlkinde birey, risk toplumunda daha bilinçli ve güvenliğini sağlayan

bireyler haline gelirken büyük korkularla yüzleşmek zorunda kalabilir ya da daha kaderci, kaygısız, vurdumduymaz bir şekilde sorumluluklarını başından savabilir. Her iki durumda da bireyin yaşadığı temel bir problem vardır: büyük küresel risklerin altında tek başına mücadele etmek zorunda olması. Bu durum ise günümüz risk toplumunda anominin bir görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.Literatürde Anomi Çalışmaları

Literatürde anomi ile ilgili yapılan çalışmaları modernizm ve postmodernizm bağlamında anomi olmak üzere iki başlıkta incelemek mümkündür. Modernizm ve postmodernizmde yaşanan anomi olgusu birbirinden farklı karakteristik özelliklere sahiptir dolayısıyla bu temel karakteristiklerin farklılığı yapılan çalışmalara da yansımıştır.

Modern toplumda anominin görülmesi, hızlı toplumsal değişimler anomiyi meydana getirebilmektedir[6]. Bununla birlikte toplumsal bütünleşme ve çözülme olgularının da anomi üzerinde önemli bir etkisi vardır. Modern toplumlarda anominin bir diğer temel karakteristiği de özgürlük arayışlarında yatmaktadır. Modernizm döneminde köylüler, özgürlük arayışları içerisinde kentlere kendi hayatlarını idame ettirme motivasyonu ile göç etmektedirler. Onları bu motivasyona iten güç, özgürlük arayışıdır. Literatürdeki çalışmaların bu temel karakteristik özellikler üzerine inşa edilmesi, modern toplumda anomiyi yansıtmaktadır.

Anomi ile ilgili yapılan saha araştırmalarını temeli Srole'ün araştırmasıdır. O, Merton'ı takip eden yıllarda anominin bireysel boyutlarla ilişkisini ele alarak beş temel gösterge belirlemiştir[7]. Bu göstergeler ışığında Srole, anomi düzeylerini ölçmüştür. Araştırmalar sonucunda Amerika toplumunda bir bakıma bireyleri bağlayan, sürdüren, özgürleştiren toplumsal ve ahlaki bağlarda bozulma meydana geldiği ortaya çıkmıştır (Srole, 1956). Bir diğer ampirik araştırma ise Cloward 'ın araştırmasıdır. Cloward, 1959 yılında sapkın davranışlar ve anomi ilişkisini ele almıştır. O, suçla anomiyi ilişkilendirmiştir. Bir başka deyişle bireylerin sosyoekonomik durumları onların suç ile bir ilişki içerisinde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Cloward. 1959). Yine benzer şekilde toplumsal sınıf, tabakalaşma ve sosyal katılımın anomi ile ilişkisi kapsamında Mizruchi 'nin çalışması örnek gösterilebilir. O, bu unsurlar ile anomi ilişkisini ele

[6]Bkz. Sayfa 51-52
[7] Bkz. Tablo2

almıştır. Yaptığı çalışmada alt sınıftaki bireylerin birey ve toplum arasında bağ sağlayan gruplara daha az erişebilmesi sebebiyle toplumsal katılımın daha az olduğunu ve bu doğrultuda anominin daha şiddetli yaşandığı sonucuna ulaşmıştır (Mizruchi, 1960:654-656).

Modernleşmenin temel karakteristiklerinden biri de göç olgusudur. Yörüken bu bağlamda 1956'da göç olgusunun doğurduğu bir sonuç olarak gecekondulaşma üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Yaptığı çalışma sonucunda yoğun ve karmaşık gecekondu bölgelerinde normsuzluk ortaya çıktığı gözlenmiştir (Yörüken, 1956, aktaran Tolan, 1980). Kağıtçıbaşı'nın araştırması, toplumsal değişimlerin anomiyi meydana getirmesinin bir örneğidir. Kağıtçıbaşı, anomiyi toplumsal değişmenin psikolojik boyutlarından biri olarak ele alır. Bu sebeple o, Srole'ün ölçeğini psikolojik boyutlarıyla incelemiştir. Çalışmasını kişilikle ilgili aile, kişinin kendi geleceği hakkında umut ve beklentileri, sosyo ekonomik durumla ile ilgili değişkenler ve psikolojik değişkenler olarak belirlemiştir. Bu inceleme sonunda Kağıtçıbaşı iki kişilik tipinin ortaya çıktığını ifade eder. Birinci tip, özellikle kişinin geleceği hakkında karamsarlık, anomi ve dışsal kontrole dayalı inanç ve dinsel yönetimdir. İkinci tipin özellikleri ise yurtseverlik, kişisel gelecek hakkında iyimserlik, başarı güdüsü, içten kontrole inanç ve kuvvet yönelimidir. Araştırmada çocuklarına sevgi gösteren ailelerde ikinci tipin geliştiğini ve bu tip aile ortamının üst sosyoekonomik tabakalar için daha yaygın olduğunu saptamıştır (Kağıtçıbaşı, 1972, aktaran Tolan, 1980).

Modernizmle birlikte sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla köylerden kentlere büyük bir göç yaşanmıştır. Bu göç sonucunda bireylerin bir çoğu işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak denebilir ki işsizlik ve anomi birbirleriyle ilşkili olgulardır. Buradan hareketle literatürde Erdoğan'ın yaptığı çalışma bu anlamda önemli bir konuma sahiptir. O, İzmir'de işsizlerle yaptığı çalışmada ekonomik açıdan ele alınan işsizliği, sosyolojik bir yaklaşımla ele almıştır. Bu doğrultuda işsizliğin, bireylerin toplumsal katılma oranlarını düşürdüğünü ve bu durumun anomiye yol açabileceğini savunmuştur. Bununla birlikte araştırmada işsizlerin kendi içerlerinde tutarlı ve alternatif olabilecek nitelikte değerlere sahip olamayacağını belirterek bunun, toplumu anomiye sürüklediğini ifade etmiştir (Erdoğan, 1991: 115).

Modernizmin temel karakteristiklerinden biri olan göç olgusudur. Bygenes 'in yaptığı çalışmada İspanya'daki göç, anomi ile ilişkilendirilmiştir. İspanya'daki göçleri ele alarak yüksek vasıflı bireylerin göç etmesinde etmesindeki temel motivasyonun sosyolojik bir analizini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Bygnes, göç ve

anomiyi ilişkilendirmiştir. Araştırmada göçmenler, İspanya'daki krizi terk etmek için göçü tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (Bygnes, 2017). Yine göç ile ilşkili olarak göçün doğurduğu sorunlardan bir tanesi de suçtur. Merton'a göre suç ve toplumsal sapma, anomi bağlamında ele alınır. Nitekim bu doğrultuda İstanbul'daki kapkaç olaylarını inceleyen Atılgan, kapkaç suçu mahkumlarını örneklem olarak tercih etmiştir. Atılgan, kapkaç olaylarına karışan mahkumların büyük bir kısmının köyden kente göç ettiğini ve bu kişilerin ekonomik kaygılarının anomik durum göstererek, kapkaç suçunu işledikleri sonucuna varmaktadır. Bir bakıma Merton'cı anomi doğrultusunda, bireyler yaşadığı toplum içerisinde belirlenen hedeflere uyum sağlamak için gerekli araçlara erişemediği için kapkaç gibi suçlara yöneldikleri söylenebilir (Atılgan, 2010). Suçla ilşkili olarak yapılan bir diğer çalışma, Baron'un evsiz sokak gençleri ile yaptığı çalışmadır. O, 300 evsiz sokak genci ile yaptığı araştırmada Merton'daki anominin bireysel düzeydeki alt modellerini incelemiştir. Araştırma sonucunda kültürel hedefler ve sahip olunan araçlar arasındaki eksikliği ortaya koymuştur. Bu bağlamda katılımcılar kültürel hedeflere ulaşmak için bir sapma davranışı göstermekten ziyade araçlara sahip olabilmek için sapma davranışlarını gösterdikleri ortaya çıkmıştır (Baron, 2011).

Postmodern toplumda anominin karakteristik özellikleri bireyin modern topluma nazaran kimliğinin belirsizleşmesi ve kendini bir kimliğe ait hissedememe durumu, enformasyon ve dijital toplumda yeni ortaya çıkan değişiklikler karşısındaki farklılıklar, risk kavramının anlamının değişmesidir. Bu doğrultuda postmodern toplumdaki anominin karakteristik özellikleriyle benzerlik gösteren araştırmalar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda ilk saha araştırması, Powell 'ın 1958 yılında yaptığı benlik kavramı ile ilgili araştırmasıdır. O, 1958'de anominin yeniden tanımlanmasını meslek statü ve intihar olguları açsından değerlendirmiştir. O, anomi kavramına farklı bakış açıları geliştirmiştir. 1937- 1956 yılları arasındaki intihar olaylarını gözlemlemiş ve bununla ilgili çalışmalar sonucunda bireyin anlam sahibi olabilmesi için eylemlere ihtiyacı olduğu kanısına varmıştır. Bu noktada Powell için bireyin eylemleri tek başına yeterli değildir. Dolayısıyla eylemler, tüm toplum tarafından ortaya çıkan bir eylem çerçevesi oluşturmaktadır. Birey ise bu eylem çerçevesinde kendi benliğini ortaya koyamamaktadır. Başka bir açıdan birey, tamamıyla toplumun benlik çerçevesine bürünerek kendi benliğinden vazgeçmektedir dolayısıyla kendi gibi davranamaz hale gelir. (Powell, 1958: 137). Benlik üzerine yapılan araştırmalarından bir diğeri De Man ve arkadaşlarının yaptığı çalışmadır. Bu doğrultuda 1993 yılında Fransız ve Kanadalı

gençler üzerine araştırma gerçekleştirmişlerdir. Onlar, bu araştırma sonucunda gençlerin şans ve kader anlayışlarına sahip olduklarını ve son zamanlarda olumsuz yaşam şartları dolayısıyla düşük benlik saygısı geliştirdiklerini ortaya koymuşlardır (De Man ve diğerleri, 1993: 141). Benlikler üzerinden yapılan bir başka çalışma ise Memiş'in marjinal gençlik grupları üzerine yaptığı çalışmadır. Postmodernitenin getirdiği hızlı değişen toplum yapısında gençler kendilerine yeni bir kimlik edinme arayışı, marjinal gençlik gruplarını ortaya çıkmıştır. Memiş bu doğrultuda, marjinal gençlik gruplarının toplumun normlarından uzaklaşmasını, anomi ile ilişkilendirmiştir (Memiş, 2012). Koç ise göçmen kimlikleri üzerinden yaptığı araştırmada Müslüman ve Türk göçmenlerin kimliklerini anomi kavramından hareketle açıklamaya çalışmıştır. Araştırmada diasporik yaşama dayalı, katılımcıların karma ve çoklu kimlikler sergiledikleri gözlemlemiştir. Bunun sonucunda bireyler anomi ve sosyal dışlanma yaşamaktadır (Koç, 2017). Buradan hareketle postmodern toplumun temel karakteristikleri olan çoğulcu kimliklerin içerisinde bireylerin bu kimliklerle kendini var edemedikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum hem toplum açısından hem de birey açısından sorunlara sebebiyet vermektedir.

Postmodern toplumda teknolojinin hızlı ilerlemesiyle birlikte değişimler meydana gelmektedir. Bu teknolojik değişmelere genç nüfusun daha çabuk uyum sağlayabilmesi neticesinde toplumda bir karışıklık meydana gelmektedir. Bununla ilgili literatürde üniversite öğrencilerine yönelik birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Nitekim Saran, üniversite gençliğinin toplumsal hareketliliğini ortaya koymak amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Saran, öğrencilerin demografik bilgileri ve toplumsal, ruhsal özelliklerini ifade ettikten sonra toplumsal hareketliliği anomi ile ilişkilendirir. Srole'ün göstergelerini kullanarak oluşturulan araştırmada öğrencilerin önemli sayılabilecek düzeyde anomi görüldüğünü ve bu özelliklerin öğrenci hareketleri ile yeni bir düzen yaratma eğilimi içerisinde olduklarını ortaya çıkarmıştır (Saran, 1975, aktaran Tolan, 1980). Benzer şekilde üniversite öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada Bayhan, üniversite gençliğinde görülen anomik ve yabancılaşmış davranışların toplumsal nedenlerle bağını açıklamaya çalışmıştır. Çalışma sonucunda Bayhan, üniversite gençliğinde anomi ve yabancılaşmanın görülmesini, aynı zamanda bu durumun toplum yapısında görülen anomi ve yabancılaşma ile ilişki halinde olduğunu ortaya koymuştur. Bir başka deyişle toplumsal yapıda var olan anomi ve yabancılaşma durumu, üniversite gençliğine de yansımıştır (Bayhan, 1997). Bir başka çalışmada ise Çelik ve Babaoğlan, üniversite öğrencilerinin yabancılaşma düzeylerini

ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırma sonuçlarının öğrencilerin teknolojiyi kullanma amacına göre güçsüzlük ve soyutlanma boyutlarında fark görülmezken; sosyal medya amacıyla teknoloji kullanan öğrencilerin kuralsızlık boyutunda yabancılaşma düzeyinin kitap, dergi ve makale amacıyla kullanan öğrencilerden, anlamsızlık boyutunda ise haber amacıyla teknoloji kullanan öğrencilerden anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür (Çelik ve Babaoğlan, 2017).

Postmodern dönemde bir takım farklılıklardan ve neoliberal politikalardan kaynaklı olarak ekonomik eşitsizliklerin ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle literatürde ekonomik eşitsizliklerle anomi ilişkisine sık sık başvurulmuştur. Nitekim Savolainen, ekonomik eşitsizlikler ve toplumsal refahı anomi üzerinden değerlendirmiş ve anominin kurumsal açıdan ele alınmasını kolaylaştırmıştır. Araştırmada piyasa güçlerinin değişimlerinden vatandaşlarını koruyan bu toplumların ekonomik eşitsizliğin etkilerini daha az yaşadıkları ve dolayısıyla anomi daha az görüldüğü ortaya çıkmıştır. Fakat buna nazaran piyasa güçlerinin değişimlerinden vatandaşlarını koruyamayan toplumların ise ekonomik eşitsizliğin ortaya çıkardığı büyük etkilerden daha fazla etkilendikleri ve anominin daha yoğun görüldüğü ortaya çıkmıştır (Savolainen, 2000). Postmodern dönemdeki dünya ekonomisinin küreselleşme ile ilişkisi bağlamında Huscka ve Mau, toplumsal anomi ve ırk kavramı üzerine gerçekleştirmişlerdir. Onlar, Güney Afrika'daki etnik kökenleri göz önünde bulundurarak diğer ülkelerdeki anomi düzeyleri ile karşılaştırmasını yapmışlardır. Sonuçta güçsüzlük, kararsızlık ve yabancılaşma duygularının diğer bir deyişle anomik durumların Güney Afrika toplumunda diğer ülkelere nazaran yüksek düzeylerde olduğu gözlemlenmiştir (Huschka ve Mau, 2006, p. 467). Son olarak Ekmekçi'nin yaptığı çalışmada anomi ile ilgili 20'li ve 40'lı yaşlardaki bireylerin gündelik yaşantılarında karşılaştıkları anomi kavramını ele almıştır. O, bireysel anomi ve toplumsal anomi kavramlar üzerine inşa ettiği çalışmasında, orta derecede bireysel anomi ve yüksek derecede toplumsal anominin görüldüğünü ortaya çıkarmıştır (Ekmekçi, 2004).

Literatürde gençlik ve üniversite gençliği üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Akgün Güdücü ve Özerk'in yaptığı araştırmaya göre gençlik üzerine en fazla 2014 yılında çalışma yapılmıştır. Benzer şekilde 2007 yılından önceki çalışmaların sonraki çalışmalara nazaran daha az olduğu, 2007 yılından 2020 yılına kadar yapılan çalışmaların ise giderek arttığı sonucuna ulaşmıştır. (Akgün Güdücü ve Özerk, 2022). Yapılan gençlik ve üniversite gençliğe üzerine araştırmalarda temel

toplumsal kurumlarla, toplumsal norm ve değerlerle ilişkili çalışmalar anomi kavramıyla yakından ilgili olması sebebiyle araştırma için oldukça önemlidir.

Eğitim ve ekonomi kurumlarında yaşanan sorunlar, üniversite gençliğini etkilemiş ve çalışmalara yansımıştır. Bora ve diğerlerinin yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin işsizlik deneyimleri irdelenmiştir. Bu bağlamda üniversite öğrencileri mezun olduklarında iş bulma konusunda zorluk yaşadıkları, belirsizlik ve kararsızlık içerisinde oldukları görülmektedir (Bora ve diğerleri, 2015: 204). Gençler maddi imkanların yetersizliğinden temel ihtiyaçları giderme noktasında zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmeleri için temel ihtiyaçları gidermeleri gerekmektedir. Usanmaz ve Kahraman'ın yaptığı çalışmalarda öğrencilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ağır koşullarda çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır (Usanmaz ve Kahraman, 2020: 127). 2021 yılında yapılan gençlik araştırmasına göre katılımcılar Türkiye'de en çok yaşanılan sorunların başında 57,5 ile ekonomi alanında gerçekleştiğini ifade etmişlerdir (Çağlar ve Çağlar, 2021: 23). Yine aynı kurumun 2023'te yaptığı gençlik araştırmasına göre genç katılımcıların %98,4'ü Türkiye'de sorunlar olduğunu ifade ederek bu sorunların ekonomik koşullar, hukuk ve adalet, işsizlik, kayırmacılık, yolsuzluk ve rüşvet bağlamında gerçekleştiklerini belirtmişlerdir (Çağlar, 2023: 9).

Yapılan araştırmalarda siyaset kurumuna yönelik norm ve değerlere de yer verilmiştir. Nitekim 2021 yılında yapılan Türkiye gençlik araştırmasına bakıldığında katılımcıların %95,1'i ülke ve dünya gündemini takip ettiklerini belirtirken (Çağlar ve Çağlar, 2021: 23) 2023'teki araştırmada bu oranın %85,5'e düştüğü görülmektedir (Çağlar, 2023: 10). Buna benzer şekilde Dinç ve Çınar'ın yaptığı çalışmada öğrencilerin geleceğe yönelik kaygıların iş hayatındaki ve siyasi bağlamdaki belirsizlikler üzerine olduğu ortaya çıkmaktadır (Dinç ve Çınar, 2019: 22). 2021 yılında yapıla gençlik araştırmasında ise Türkiye'nin geleceğini iyi görmeyen genç katılımcıların oranı %62,8'dir. Türkiye'nin geleceği hakkında tamamen umutsuz olanların oranı ise %35,2'dir (Çağlar ve Çağlar 2021: 23). 2023 yılında yapılan gençlik araştırmasında benzer şekilde katılımcıların %98, 3'ünün Türkiye'nin yakın geleceği hakkında sorunlar yaşayacağını düşünmektedirler (Çağlar, 2023: 10). Ülkenin geleceği hakkında umutsuzluğun giderek artması, gençlerin ülkeden uzaklaşma, bir başka ülkede yaşama düşüncelerini de etkilemiştir. Nitekim 2023 yılında yapılan gençlik araştırmasına göre genç katılımcılar "imkânım olsa, ülkede yaşamam" ifadesine %63 oranla katıldıkları görülmektedir. Araştırmadaki bu oranı etkileyen temel motivasyon

ise katılımcılara göre daha iyi yaşam koşulları ve özgürlük arayışları olduğu ortaya çıkmıştır (Çağlar, 2023:7).

Literatürde yapılan aile çalışmaları aileye yönelik değerlerin ortaya konması bakımından önemlidir. Nitekim 2018' de yapılana aile değerleri araştırmasında çekirdek aile oranının gün geçtikçe daha yükseldiği ve özellikle çocuksuz çekirdek ailelerin daha fazla arttığı görülmektedir (Şentürk, 2018: 49-50). Şentürk'ün yaptığı araştırmada katılımcıların evlenecekleri kişide aranılanların büyük oranda "aile yapılarının benzer olması" ve "ilk kez evlenecek olması" özelliklerinin ilk sıralarda geldiği görülmektedir (Şentürk, 2018: 118). Turgut'un 2010 yılında yaptığı çalışmada Türk toplumunun evlilik ve nikâh konularında oldukça yüksek hassasiyete sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Turgut, 2010: 180). Buna benzer olarak Çağların çalışmasında (2021: 22), katılımcılar "aile benim için önemlidir" ifadesine %96,6 oranla katıldıkları görülmektedir.

Aile kurumu ile ilşkili olarak kız-erkek ilişkilerinin söz konusu olduğu araştırmalar da mevcuttur. 2014 yılında yapılan SEKAM'IN (Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi) araştırması, gençliğin en temel özelliğinin ben merkezci olduğu ve en önemli değerin özgürlük olduğu varsayımından yola çıkarak kız ve erkek öğrencilerin aynı evde yaşamaları konusundaki değer yargılarını incelemektedir (Vatandaş ve diğerleri, 2016: 8-21). Araştırmada katılımcılar, kız ve erkek öğrencilerin aynı evde yaşamalarını göreli olarak yüksek oranda normal olarak gördükleri ortaya çıkmıştır (Vatandaş ve diğerleri, 2016: 34). B6ununla birlikte kimlikle bağlantılı olarak Türk ve Müslüman kimliğini benimseyenlerin %30'luk oranla ifadeyi onayladıkları görülmektedir (Vatandaş ve diğerleri, 2016: 31). Buna benzer şekilde 2023 yılında yapılan gençlik araştırmasında (Çağlar, 2023: 14) katılımcıların %92,3'ünün kız ve erkek arkadaşlar arasında evlilik öncesi ilişkilerin normal gördüğü ortaya çıkmıştır.

Literatürde gençlik üzerine yapılan araştırmalarda siyasi liderleler, dini önderler gibi toplumla bağını sağlayanlara yönelik bulgular göze çarpmaktadır. Buna örnek olarak 2021 yılında yapılan gençlik araştırmasına göre katılımcıların en çok güvendiği kişiler, bilim insanlarıdır (Çağlar ve Çağlar, 2021: 23). Aynı kurum tarafından 2023 yılında yapılan çalışmaya göre katılımcıların en çok güvendiği kişiler benzer şekilde bilim insanlarıdır (Çağlar, 2023: 12-13). Araştırmada dini önderlerle ilgili katılımcıların %83,1'i din görevlilerine güvenmediklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların siyasi partilere yönelik %4,4'ünün güvendiklerini ifade etmişlerdir (2023: 12-13).

Öğrencilerin sosyal medyaya yönelik norm ve değerlere ilişkin tutumları Yıldırım ve Yazgın'ın araştırmasında göze çarpmaktadır. Araştırma sonucunda şiddetin dijital mecralarda siber zorbalık kavramı etrafında yeniden üretilmekte olduğu ortaya çıkmıştır (Yıldırım ve Yazgan, 2022: 670).

Anomi ile ilgili Dünya'da ve Türkiye'de ölçek çalışmalarının olduğunu bilinmektedir. Dünya'daki çalışmalara bakıldığında Merton ve Parsons sonrası anominin daha popüler olmasıyla birlikte yapılmış çok fazla çalışmaya rastlanmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmının ise yapısal işlevselci kuramın getirisiyle ampirik olması şaşırtıcı değildir. Nitekim Leo Srole, Wendell Bell ve Melvin Seeman'ın çalışmaları, o dönemdeki anomi çalışmalarının popülaritesinin bir göstergesidir. Leo Srole, 1956 yılında sosyal entegrasyon üzerine yaptığı çalışmada anomi ölçeği geliştirmiştir. Srole, toplumdaki anomiyi ampirik olarak araştırılabilmesi için bir takım göstergelere ihtiyaç olduğunu belirterek bireysel anlamda bireylerin topluma yönelik entegrasyon sağlayamamaları durumunda anomi meydana geleceği varsayımından yola çıkarak 5 gösterge belirlemiştir (Srole, 1956: 712-713). Onun anomi ölçeği, kendinden sonraki yıllarda Dünya'da ve Türkiye'de yapılmış çalışmalara yol gösterici niteliktedir.

Leo Srole, anomi kavramını Merton ve Parsons ile birlikte bireysel boyutlarını ön plana çıkararak ele almaya çalışmıştır. Nitekim o, anomi kavramının iki farklı boyutu olduğunu düşünür. İlki bireylerin kendilerine ve başkalarına yabancılaşması olarak ele alınabilir. Durkheim'ın anomi kavramını intihar eserinde intiharın bir çeşidi olarak ele almasını referans göstererek Srole, anomik intihar dışında tüm intihar türlerinin anomi ile ilişkili olduğunu ve bu bağlamda anominin de kendilerine ve başkalarına yabancılaşma olarak tanımlanabileceğinden bahsetmektedir. Bir başka deyişle Srole, Durkheim'ın intihar eserinde tanımladığı intihar türlerine atıfta bulunarak diğer intihar tiplerindeki ortak öğeyi "bireyin kendisine ve başkalarına yabancılaşması" olarak tanımlamıştır. İkinci olarak Srole, Durkheim'ın anomi açıklamaları bir ölçüde bireyin sınırsız arzularını sınırlayan ahlaki normların bozulması şeklinde ele almıştır, bu ahlaki sınırlılığın yararlılığını vurgulayarak bu durumun anominin açıklayıcı bir boyutu olduğunu ifade etmiştir (Srole, 1956:711).

Tablo2: Srole'ün Anomi Göstergeleri*

Göstergeler		İfade Eden Temel Cümle
1.	**Gösterge**	"Kamu görevlilerine bir konuda yazı yazmak anlamsızdır; çünkü onlar ortalama insanın sorunları ile ilgilenmezler."
2.	**Gösterge**	"Çağımızda insan, geleceği bir yana bırakıp daha çok bugün için yaşamalıdır."
3.	**Gösterge**	"Ne derse densin, ortalama insanın nasibi iyileşeceğine giderek kötüleşmektedir."
4.	**Gösterge**	"İnsanlığın bugünkü gidişine bakarak bir çocuk dünyaya getirmenin iyi bir şey olduğu söylenemez."
5.	**Gösterge**	"İnsan bu günlerde kime güveneceğini bilememektedir"

*Kaynak: Tolan, 1980: 117

Leo Srole, toplumlardaki anomi durumunu ampirik olarak gözlemleyebilmek için beş temel gösterge sıralamıştır (bkz. Tablo 2). Bu göstergelerden ilki, toplum liderlerinin bireyin kendi ihtiyaçlarından ilgisiz ve bağımsız olduğu düşüncesidir. Bu bağlamda birey ile toplumun arasındaki bağ kuran liderlerin bu bağ kurma işlevlilerini yerine getirememeleri, bir bakıma hizmet edememeleri ile ilişkilidir. Bu durumda ilk gösterge, birey ve toplum arasındaki kopuşu ifade etmektedir. İkinci gösterge, bireyin toplumsal düzeni çok değişken ve bu sebeple öngörülemeyen olarak algılaması ile ilişkilidir. Srole'e göre bireyler, toplumsal düzenin öngörülemez olması sebebiyle yaşamaya yönelik gelecekteki hedeflerin gerçekleştirilmesinde çok az bir başarı sağlanabileceği duygusuna kapılmaktadırlar. İkinci gösterge ile ilşkili olarak üçüncü gösterge, bireyin kendisinin ve insanların ulaştığı hedeflerin geriye doğru gittiği yönünde bir algıya sahip olmasıdır. Bir bakıma bu göstergede geleceğe yönelik hedeflerin ortadan kalkmasından ziyade, durumun daha da kötüye gideceği yönünde bir düşünceden bahsedilebilir. Srole, bu doğrultuda üçüncü göstergede anomi yaşayan bireylerin, ilerlemeci değişim teorisinin tam aksini iddia ettiğini savunur. Bir diğer gösterge ise Srole'e göre Durkheim'ın anomiye özgü yaklaşımının bir ifadesidir. Bu noktada bireyin hayatın anlamsızlığını ve aşırı biçimde bu anlamsızlığı içselleştirmiş olmasıyla ilşkili norm ve değerlerin zarar görmesi ya da kaybıyla ilişkilidir. Bu durumda bireyler, hayata yönelik bir anlamsızlık içerisindedir. Son olarak anominin beşinci göstergesi ise anominin bireysel boyutuyla ilgilidir. Kişiler arası ilişkilerin, bireylerin toplumsal varoluşlarını destekleyici bir şekilde olmaması durumudur. Bu noktada bireyler diğer bütün insanlara yönelik bir güvensizlik içerisindelerdir (Srole, 1956:712-713). Srole, bu göstergeler aracılığı ile bireylerin anomiyi nasıl algıladığını saptamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda bireylerin algılarının toplamının toplumsal anlamda anomiyi ortaya koyabileceğini düşünmüştür (Teevan, 1975:161)

Leo Srole'ün anomi ölçeği, kendinden sonraki çalışmalara ışık tutan bir çalışmadır. Srole, kendi yaşadığı dönemler içerisinde Amerikan sosyolojisine bakış açısını gözler önüne serer nitelikte toplumsal bütünleşmeye yönelik bir eğilim ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda Durkheim tarafından ortaya koyulan toplumsal bütünleşmeye yönelik yapılan araştırmaların yoğunluğu bir bakıma bireyleri bağlayan, sürdüren, özgürleştiren toplumsal ve ahlaki bağlardaki bozulma durumu olduğunu göstermektedir (Srole, 1956: 716). Bununla ilşkili olarak denebilir ki toplumsal ve ahlaki bağların bir anlamda bireylerin birbirlerine bağladığı, bu ilişkileri sürdürdüğü ve aynı zamanda özgürlüğü sağladığının göz önünde bulundurulduğunda toplumsal ve ahlaki bağlardaki bozulma, toplumların varlığı için büyük öneme sahiptir.

Srole'dan bir sene sonra Wendell Bell anomi, sosyal izolasyon ve sınıf yapısı üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bell, Srole'ün ölçeğinde anominin ölçülmesini sağlayacak eksiklerin olduğunu belirtmiştir. Ona göre ekonomik statü, sosyal izolasyon gibi değişkenler, Srole'ün ölçeğinde belirleyici değildir (Bell, 1957: 106). Bell'e göre Srole, ekonomik statünün anomi ile ilişkili olduğunu söyler fakat diğer araştırmacıların verileri aksini yorumlamaktadır. Bell, bir bakıma Durkheim'ın intihar eserindeki anomi yorumunda olduğu gibi bireylerin yalnızca ekonomik statüleri düşük olduğunda anomi yaşamadığını, aynı zamanda hızlı ekonomik statü değişikleri de bireylerin anomi yaşamasına sebep olabileceğini düşünür. Başka bir deyişle bireylerin ekonomik konumlarından ziyade, bu konumların hızlı değişimleri, anominin bir sebebidir (Bell, 1957: 102). Bell bu bağlamda Srole'ün ölçeğindeki ekonomik statü ve anominin olumsuz ilişkisini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bell'i takip eden yıllarda Seeman, 1959'da çalışmasında yabancılaşma ve anomi arasında bir ilişki kurmuştur. Bundan hareketle o, yabancılaşmanın beş farklı türü olduğundan bahseder. Bu türler kudretsizlik, anlamsızlık, normsuzluk, soyutlanma ve kendine yabancılaşmadır (Kurtkan Bilgiseven, 1995: 303-308). Seeman'ın bu çalışması, ilgili literatürde anomi ile ilgili yapılan çalışmaların yabancılaşma kavramı ile ilişkili olarak incelenmesini sağlamıştır. Seeman, yabancılaşma kavramını yalnızca Marksistlerin kullanmadığını, farklı metodolojik yaklaşımlarda da kullanılacağını belirterek yabancılaşmayı toplumsal bir olgu olarak farklı bir açıdan ele alınmasını kolaylaştırmıştır (Seeman, 1959: 787). Dwight G. Dean ise kuralsızlık, sosyal izolasyon ve güçsüzlük olarak tanımladığı yabancılaşmanın 3 boyutunu belirleyerek yabancılaşmanın ölçülmesini kolaylaştırmıştır (Dean, 1961). James J. Teevan, 1975 yılında anominin ampirik olarak ölçülebilmesinin zorluğundan bahsederek, bazı göstergelere bağlı sorularda bir takım

çelişkiler olduğunu fark etmiştir. Dolayısıyla bu noktada sosyologların anomi ölçümlerinde bu çelişkileri göz önünde bulundurmasını ve bu çelişkilerle ilgili yeni hipotezler geliştirilmesi gerekliliğinden bahsetmektedir (Teevan, 1975: 164). Robert S. Agnew, 1980 yılında bireysel anomi ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğunun "bütün bireylerin belirli hedefleri vardır ve bu hedeflere ulaşamayan bireyler, anomi yaşanmaktadır" temel varsayımı ile şekillendiğini düşünür. Ona göre tüm bireyler, daha önceden belirlenmiş aynı hedeflere sahip değildir dolayısıyla bireylerin başarı hedeflerinin anomi üzerine bir etkisi olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bununla ilişkili bir ölçek geliştirerek araştırma sonucunda başarıya yönelik hedeflerin anomi üzerinde bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. (Agnew, 1980: 53). Robert Travis, Srole'ün anomi ölçeğinin her topluma uygulanmasının mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Travis, farklı toplumlarda ve toplumun farklı kesimlerinde anominin daha farklı göstergelerle ölçülmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu noktada yabancılaşma ölçeği geliştirerek Srole'ün anomi ölçeğine bir alternatif ölçek çalışması gerçekleştirmiştir. Travis, MOS (Margins of Society) yabancılaşma kavramını oluşturarak Srole'ün anomi ölçeğine alternatif olarak yeni bir ölçek geliştirmiştir. Bu doğrultuda Travis, evsiz Alaska yerlileri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir (Travis, 1993).

Ali Teymori ve arkadaşları, 2016 yılında anomi teriminin genel bir kavram olduğunu belirterek yalnızca bir toplumun durumuyla ilişkilendirilerek literatürde yer ettiğini bir sorunsal olarak algılamışlardır. Onlar, anominin iki boyutu olabileceğini düşünürler: toplumsal yapıda algılanan bozulma (güven eksikliği ve ahlaki değerlerin parçalanması gibi) ya da liderlikle ilişkili bir bozulma durumu (liderlerin meşruiyet ve etkinliklerin eksiliği gibi). Dolayısıyla anominin bu anlamda iki boyutunu ele alarak yeni bir ölçek çalışması geliştirmişlerdir (Teymori ve diğerleri, 2016).

Srole'ün oluşturduğu anomi ölçeğinin daha önce de belirtildiği gibi bütün toplumlarda uygulanması güvenilir ve geçerli bilgiler ortaya koyma güçlüğünü yansıtmaktadır. Bunun nedeni, her toplumun kendine özgü kültürleri olması ve bu doğrultuda norm ve değerlerdeki farklılaşmadır. Dolayısıyla tek bir norm ve değer sisteminde hareketle toplumlardaki anomiyi ölçmek bir bakıma hatalıdır. Buna örnek olarak Hilal Bashir ve Ranjan Bala'nın çalışması verilebilir. Onlar, Hint bağlamında anominin ölçümünü sağlamak için bir ölçek geliştirmişlerdir. Hint kültüründeki değer ve normları sorulara yansıtarak anomi göstergelerini buna uygun olarak oluşturmuşlar ve kültürel bağlamda farklı bir anomi ölçeği oluşturmuşlardır (Bashir ve Bala, 2019).

Son olarak 2022 yılında Vilca ve diğerleri, covid-19 pandemisi ile ilşkili anomi ölçeği geliştirmişlerdir. Onlar, covid-19 pandemisi sırasında uygulanan yeni standartların toplumdaki yansımasına dair bir ölçek geliştirmeye çalışmışlardır. SAS-10 (Social Anomie Scale) adını verdikleri bu ölçek, pandemi ile birlikte ortaya çıkan hızlı değişimleri ölçemeye çalışmışlardır (Vilca ve diğerleri, 2022).

Türkiye'de yapılmış anomiye yönelik ölçek çalışmaların büyük bir çoğunluğu yabancılaşma başlığı altında ele alınmıştır. Yabancılaşma kavramı, anomi çerçevesi altında sosyolojik bir yabancılaşmadan ziyade sosyal psikolojik bir yabancılaşmaya işaret etmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri Seeman'ın normsuzluğu yabancılaşma çeşitlerinden biri olarak ifade etmiş olmasıdır. Bireylerin yaşadıkları anomi durumları yabancılaşma kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla yabancılaşma olarak ele alınan konu, aynı zamanda anomi ile ilişkilidir. Bu doğrultuda Çağlar, eğitim alanında yaşanan yabancılaşma olgusunu ortaya koymaya çalışmıştır. O, ÖYÖ (Öğrenci Yabancılaşma Ölçeği) adını verdiği ölçekle, öğrencilerin okula ve okulda yapılan etkinliklere karşı tepkilerini ortaya koymak amacıyla çalışma gerçekleştirmiştir (Çağlar, 2012: 195). Yine benzer bir şekilde eğitim alanında Mehmet Kurtulmuş ve arkadaşları, öğrencilerin üniversiteye yönelik yabancılaşma düzeylerini ortaya koymak amacıyla bir ölçek çalışması oluşturmuşlardır (Kurtulmuş ve diğerleri, 2015).

Yabancılaşma kavramının anomi ile birlikte ele alınması durumunda Dean'in yabancılaşma üzerine geliştirdiği ölçek, kendinden sonraki ölçek çalışmalarına ışık tutmuştur. Bilge Aksay ve Utku ve Güğercin, 2017 yılında Dean'in yabancılaşma ölçeğini Türkçe uyarlamasını ortaya koymak amacıyla bir ölçek çalışması gerçekleştirmişlerdir (Aksay ve Güğercin, 2017: 137). Yine aynı sene içerisinde benzer şekilde Özgen Yalçın ve Ali Dönmez de Dean'in yabancılaşma ölçeğini Türkçeye uyarlamaya çalışmış ve bu doğrultuda gerçekleştirilen araştırmada en son ulaştıkları ölçeğin geçerli ve güvenilir olarak kullanılabileceği ortaya koyulmuştur (Yalçın ve Dönmez, 2017).

Anominin Durkheim ile birlikte bir çok farklı bağlamlarda kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda ortaya çıkan örgütsel anomi kavramı, bir örgütteki değerlerin var olmasına rağmen bu örgütün üyelerin bu değerlere saygı duymamasına ve kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesi şeklinde ifade edilmektedir (Yarım ve diğerleri, 2021: 383). Bu doğrultuda Yarım ve arkadaşları, 2021 yılında literatürdeki anomi kavramının çalışanlarının örgüte yönelik tutumlarını ölçmek

amacıyla bir ölçek çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucunda örgütsel anomi bağlamında geçerli güvenilir bir ölçek ortaya koymuşlardır (Yarım ve diğerleri, 2021).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAHA ARAŞTIRMASI

3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Cemiyet; insan davranışını hem özgürlüğe kavuşturan hem sınırlandıran, bir taraftan karşılıklı yardımlaşmalara imkân verirken, diğer taraftan gruplaşmalara ve bölünmelere yol açan, değişen bir sosyal örgütler ve ilişkiler ağı olarak tanımlanır. (Kurtkan Bilgiseven, 1995:17). Buradan hareketle toplumu, yalnızca bireyi özgürlüğe kavuşturan ya da yalnızca özgürlüğünü sınırlandıran bir unsur olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Kaldı ki özgürlük kavramının anlam ve içeriği dikkate alındığında bireyin salt kendi isteği doğrultusunda seçme ve hareket etmesinin mümkün olmadığı anlaşılır. Gerek toplum tanımında gerekse özgürlük tanımının kendisinde bulunan anlam irdelendiğinde yine aynı sonuçla karşılaşılmaktadır. Özgürlük bireysel değil, toplumsal bir olgudur. Nitekim Bauman özgürlüğün sosyal niteliğini vurgular. Ona göre özgürlük tarihsel ve toplumsal koşullar sonucunda üretilen bir olgudur (2018: 14).

Bununla birlikte ilgili literatüre bakıldığında, toplumun özgürlüğü kısıtlayıcı niteliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Literatürdeki bu vurgu ile toplumumuzdaki genç kesimin düşünceleri örtüşmektedir. Örneğin toplumu "sınırlandırma, baskı, dayatma ve özgürlüğü elinden alma" gibi nitelikleri ile değerlendirmektedirler. Oysa toplumun kural koyucu yönünü görmezden gelmek, normsuzluk (anomi) ile sonuçlanmaktadır. Merton anomiyi, kültürel yapı ile sosyal yapı arasındaki kopma durumu olarak tanımlamaktadır (Kaya, 2005: 34). Kültürel yapı ve sosyal yapı arasındaki bu kopma ise ciddi toplumsal sorunları beraberinde getirmektedir. Bu problem, tez çalışmasının omurgasını oluşturmaktadır. Bu noktada MCBÜ öğrencilerinin anomiye yol açabilecek tutumlarının ne olduğunun ortaya konması amaçlanmıştır. "Öğrenciler açısından toplumun sınırlandırma eyleminin, temel motivasyonun ve fonksiyonlarının neler olduğu, böyle bir toplumun sürekliliğinin mümkün olup olmadığı" soruları tez çalışmasının kurgulanmasında yol gösterici olmuştur. Bu sorular birey-toplum etkileşiminde kuramsal olarak tartışıldıktan sonra üniversite öğrencilerinin birey-toplum ilişkisi bağlamında topluma yönelik algılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Önemi

Günümüzde mevcut toplumsal alandaki hızlı değişimler sonucu üniversite gençlerinde toplumsal norm ve değerlere yönelik olumsuz tutumlar gün geçtikçe artmaktadır. Küreselleşmenin ve bununla bağlantılı olarak neoliberal politikaların sonucunda bireylerin özgürlük arayışları farklı bir anlama bürünmüş bir bakıma ve özgürlük kavramının içeriği boşaltılmıştır. Dolayısıyla her ne kadar sosyoloji bilimi kadar eski bir kavram olsa dahi anomi, hala geçerliliğini koruyarak bu durumu ifade etmek için kullanılabilir bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplum dinamik yapısı gereği sürekli değişim halindedir. Bunun sonucunda geleceğin nitelikli elemanları olacak üniversite öğrencilerinin giderek toplumsal norm ve değerlerden ayrışması ve olumsuz tutumlar sergilemesi, toplumun gelecekte daha düzensiz, kuralsız olacağının ve karışıklıklar içereceğinin bir göstergesidir. Yapılan araştırmada normsuzluk durumu ne eleştirel ne de yanlı bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Araştırma, normsuzluğun doğuracağı sonuçlar bakımından ele alınmıştır. Bunun sonucunda anomi kavramı üzerine kurgulanıp bu çerçevede davranışların ortaya konması oldukça önemlidir.

Araştırma, toplumsal norm ve değerlere yönelik olumsuz tutumların, bir bakıma anominin ne derece olduğunu ve hangi boyutlarda olduğunun kavranması ve incelenmesi açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte araştırma, sonuçları bakımından hem üniversite öğrencilerinin hem de toplumun tamamı tarafından düzenin ve uyumun sağlanması amacıyla oluşturulacak politikalara yön vermesi bakımından önemlidir.

3.1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Srole, anomiyi ölçülebilir hale getirmeyi amaçlar ve anomiyi bireysel düzeyde tanımlayacak beş temel durum (gösterge) saptamıştır[8]. Bu göstergeler ışığında araştırmanın temel hipotezleri aşağıdaki gibidir;

Hipotez 1: Manisa Celal Bayar Üniversitesi öğrencileri anomi yaşamaktadır.

Alt Hipotezler

[8]Bkz. Tablo2

1. Üniversite öğrencileri toplumla bağını sağlayan önderlere karşı güvensizlik içerisindedirler.
2. Üniversite öğrencileri gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmede başarısız olacaklarını düşünmektedirler.
3. Üniversite öğrencileri geleceğe yönelik hedeflerinden vazgeçmekte ve gün geçtikçe daha kötü bir yaşam standartına sahip olacaklarını düşünmektedirler.
4. Üniversite öğrencileri hayatın anlamsız olduğunu düşünmekte, bu doğrultuda norm ve değerlere önem vermemektedirler.
5. Üniversite öğrencileri toplumsal ilişkiler boyutunda diğer kişilere karşı güvensizlik içerisindedirler.

Hipotez 2: Cinsiyet, yaş, çoğunlukla geçirilen yerleşim yeri, aile demokratiklik düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aylık gelir, algılanan dindarlık düzeyi, tanımlanan kimlik türü bağımsız değişkenleri ile üniversite öğrencilerindeki anomi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

1. Üniversite öğrencilerinde cinsiyet bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.
2. Üniversite öğrencilerinde yaş bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.
3. Üniversite öğrencilerinde çoğunlukla geçirilen yerleşim yeri bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.
4. Üniversite öğrencilerinde aile demokratiklik düzeyi bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.
5. Üniversite öğrencilerinde anne eğitim durumu bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.
6. Üniversite öğrencilerinde baba eğitim durumu bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.
7. Üniversite öğrencilerinde aylık gelir bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.
8. Üniversite öğrencilerinde algılanan dindarlık düzeyi bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.
9. Üniversite öğrencilerinde tanımlanan kimlik bağımsız değişkeni ile anomi düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.

3.1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, üniversite öğrencilerinde anomi durumun hangi boyutlarda var olduğunu ve bu durumun hangi değişkenlerle ilgili olduğunu incelenmesi doğrultusunda amaçları bakımından tanımlayıcı bir nicel araştırmadır. Araştırmada topluma yönelik ölçülmesi sağlanmıştır bu sebeple araştırmada anket formu tekniği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan paradigma ise Durkheim, Merton ve Parsons'ın anomi ile ilgili görüşleri üzerine temellendirilen işlevselci paradigmadır. Bu doğrultuda araştırmanın aşamaları tamamlanmıştır.

3.1.4.1. Veri Toplama Aracının Hazırlanması ve Geliştirilmesi

Nicel araştırmalarda kullanılan başlıca veri toplama tekniği, anketlerdir. Anketlerde yer alan soru ve maddeler, araştırmacının amacı doğrultusunda oluşturulur. Davranış ve tutumların ölçülmesini amaçlayan sosyal bilim araştırmalarında kullanılan anketlerde genellikle ölçekler ve envanterler kullanılır (Gürbüz ve Şahin, 2018:105). Araştırmada hazır ölçek kullanmak yerine anket formu oluşturulmuştur.

Anket formu oluşturulurken literatürde sıklıkla başvurulan Srole'ün anomiye dair beş temel göstergesinden[9] esinlenilmiştir. Bu doğrultuda yaklaşık 82 soru oluşturulmuştur. İlk oluşturulan sorular 20 kişilik bir gruba uygulanmış ve geri dönüşler ışığında kendini tekrar eden, anlaşılmayan sorular anketten çıkartılarak forma son hali verilmiştir.

Soruların geçerliği ve güvenirliğini arttırmak için Srole'ün göstergeleri[10] ışığında oluşturulan sorular anket formuna rastgele sıralanmıştır. Anket formunun son halinde 1. gösterge ile ilgili 9 soru (Bölüm B;12, 23, 27, 35, 42, 51, 60, 65, 71), 2. gösterge ile ilgili 7 soru (Bölüm B; 1, 15, 36, 44, 54, 59, 64), 3. gösterge ile ilgili 6 soru (Bölüm B; 2, 16, 22, 33, 41, 63) oluşturulmuştur. 4. göstergede bulunan "toplumsal norm kavramı" üzerine temel toplumsal kurum olan aile, eğitim, siyaset, din, ekonomi ilişkilendirilerek 5 alt kategorilere ayrılmış ve sorular oluşturmuştur. Ankette aile kurumu ile ilgili 15 soru (Bölüm B; 5, 9, 17, 21, 25, 29, 34, 43, 46, 53,

[9] Bkz. Tablo2
[10] Bkz. Tablo2

58, 62, 67, 69, 73), eğitim ile ilgili 6 soru (Bölüm B; 6, 49, 56, 66, 72, 76), siyaset ile ilgili 3 soru (Bölüm B; 7, 57, 74), din ile ilgili 8 soru (Bölüm B; 10, 24, 28, 38, 47, 55, 68, 77), ekonomi ile ilgili 7 soru (Bölüm B; 11, 19, 31, 37, 45, 52, 61) ve yine toplumsal değer ve normlarla ilgili olarak kılık kıyafet konusunda 1 soru (Bölüm B; 14) oluşturulmuştur. Son olarak 5. gösterge ile ilgili; arkadaşlık ilişkileri, akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, sosyal medya ilişkileri olmak üzere 4 alt kategori belirlenmiştir. Ankette arkadaşlık ilişkileri ile ilgili 6 soru (Bölüm B; 3, 18, 32, 39, 50, 78), akrabalık ilişkileri ile ilgili 6 soru (Bölüm B; 4, 26, 40, 48, 70, 75), komşuluk ilişkileri ile ilgili 2 soru (Bölüm B; 8, 20), sosyal medya ilişkileri ile ilgili 2 soru (Bölüm B; 13, 30) oluşturulmuştur.

Araştırma formu, kullanılması düşünülen kuramlar ve uygulanması düşünülen örneklem grubu gibi başlıklar üzerinden 13.01.2022 tarihinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'na başvurulmuştur. 02.02.2022 tarihli kurul kararı sonucu[11] araştırmanın uygulanmasına onay verilmiştir.

3.1.4.2. Evren ve Örneklemin Belirlenmesi

Araştırmanın evreni MCBÜ üniversitesine ait şehir merkezinde bulunan 11 fakülte (Tıp Fakültesi, İşletme Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, İletişim Fakültesi)'de 2021-2022 öğretim yılında kayıtlı ve fiilen eğitime devam eden öğrenciler olarak belirlenmiştir. MCBÜ web sitesi üzerinden edinilen bilgilere göre öğrenci sayıları Tablo3.'de verilmiştir.

Tablo3. Araştırma Evreni Olarak Belirlenen Fakültelerin Öğrenci Sayıları*

Fakülteler	Kız öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
Tıp Fakültesi	676	667	1.343
İşletme Fakültesi	290	302	592
Fen-Edebiyat Fakültesi	2.451	1.980	4.431

[11] EK 2'de verilmiştir.

Mühendislik Fakültesi	1.522	3.622	5.144
Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi	72	43	115
Sağlık Bilimleri Fakültesi	1.896	566	2.462
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	2.708	3.534	6.242
Spor Bilimleri Fakültesi	413	1.244	1.657
İlahiyat Fakültesi	165	80	245
Uygulamalı Bilimler Fakültesi	832	787	1.619
İletişim Fakültesi	33	19	52
Toplam	11.058	12.844	23.902

*Kaynak: https://www.mcbu.edu.tr/Sayfa/Sayilarla-MCBU

Örneklem boyutu, Muzaffer Sencer ve Yakut Irmak'ın (1984:661) yöntem kitabında bulunan %95 güven düzeyi tablosuna göre ±5% hata payı ile 20.000 evren büyüklüğüne uygun olan örneklem büyüklüğü 377 olarak yer almaktadır. Bu doğrultuda 23.902 olan araştırma evreninin örneklem büyüklüğü 400 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılacak örneklem, oranlı tabakalı örneklem türü ile belirlenmiştir. Katılımcılar, belirli ölçülere göre tabakalara ayrıldığında her tabakaya eşit sayıda birey düşmesi olanaksızdır. Eğer her tabakadan eşit sayıda birey seçilirse az bireyli tabakalar ile çok bireyli tabakalardan alınan örneklerde temsil yeteneği farklı olur (Gökçe, 2012:119). Bu durumu önlemek için araştırmanın evrenini oluşturan 11 fakülte, 11 tabaka olarak kabul edilmiş ve evren sayısına uygun seçilen 400 örneklem, oranlı olarak fakültelerdeki öğrenci sayılarına pay edilmiştir. Tablo 4'te yer alan sayılar ışığında araştırmanın örneklemi belirlenmiştir.

Tablo4. Fakülteler Bazında Anket Uygulanacak Öğrenci Sayıları

Fakülteler	**Kız Örneklem Sayısı**	**Erkek Örneklem Sayısı**	**Toplam Örneklem Sayısı**
Tıp Fakültesi	12	11	23
İşletme Fakültesi	5	5	10
Fen-Edebiyat Fakültesi	37	37	74
Mühendislik Fakültesi	43	43	86
Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi	1	1	2

Sağlık Bilimleri Fakültesi	20	20	40
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	52	52	104
Spor Bilimleri Fakültesi	14	14	28
İlahiyat Fakültesi	2	2	4
Uygulamalı Bilimler Fakültesi	13	14	27
İletişim Fakültesi	1	1	2
Toplam	200	200	400

3.1.4.3.Veri Girişi ve Analizi

Araştırma kullanılan araştırma tekniği olan anket, araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bu sebeple aşağıda tabloda görüleceği üzere ölçeğin değerlendirilebilmesi için gerekli olan geçerlilik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır.

Tablo 5. Göstergelerin Normallik Düzeyi

	Kolmogorov-Smirnov			**Shapiro-Wilk**		
	Statistic	df	P*	Statistic	df	P
Anomi	,033	400	**,200***	,996	400	,419

*p>0.05

Normallik analizi, ölçeklerin normal dağılıp dağılmadığından hareketle uygulanacak testleri belirlemeye yardımcı olur. Tablo 5'teki verilere göre Kolmogorov-Smirnov'un p değeri 0,05'ten büyüktür. Bu durum, sonuçların normal dağıldığına işaret etmektedir. Buradan hareketle araştırmada sonuçlar normal dağılıma sahip olması sebebiyle parametrik testler uygulanmıştır.

Tablo6. Göstergelerin geçerlik düzeyi

Cronbach's Alpha	**Madde Sayısı**
,799	15

Ankette, göstergeler ışığında oluşturulan (1. gösterge, 2. gösterge, 3. gösterge, 4. gösterge, 4. göstergenin 6 alt boyutu, 5.gösterge ve 5.göstergenin 4 alt boyutuyla ilgili olmak üzere)15 maddenin toplam anomi ortalama verilerinin Cronbach's alfa değeri Tablo 6'da görüldüğü üzere 0,799 olarak hesaplanmıştır. Kılıç, literatürde bu

değerin geçerli ve güvenilir kabul edilebildiğini belirtmiştir (Kılıç, 2016:3). Bundan hareketle ankette oluşturulmuş maddelerin geçerli ve güvenilir sonucuna ulaşılmıştır.

Örneklemde belirlendiği üzere konum olarak birbirine yakın fakülteler kategorize edilerek belirli günlere bölünmüştür. Verilerin kaybolmasını önlemek ve eksik anketlerin tespit edilip eksikliğin giderilmesi amacıyla veriler, anketlerin uygulandığı gün SPSS 26.0 programına girilmiştir. Ankette katılımcılara ad, soyad ve benzeri gibi kişisel bilgiler talep edilmemiştir. Bununla birlikte katılımcılara, araştırmanın tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu ve ankete başladıktan sonra herhangi bir gerekçe ile ankete devam etmekten vazgeçebilecekleri söylenmiştir. Toplamda 15 gün sonucunda 400 kişiyle anket görüşmesi yapılmış ve araştırmanın saha kısmı tamamlanmıştır. Toplanan veriler SPSS 26.0 programı aracılığı ile değerlendirilmiştir.

Anket formunda sorular 5'li likert ölçeğine uygun olarak tamamen katılmıyorum (1), katılmıyorum (2), kararsızım (3), katılıyorum (4) ve tamamen katılıyorum (5) şeklinde oluşturulmuştur. Anketteki negatif yönlü sorular ters çevrilerek çıkan anomi ortalamalarına değer atfedilmiştir. Bu değerlere göre anomi ortalaması 0 ise çok düşük, 1 düşük, 2 orta derecede, 3 yüksek ve 4 çok yüksek derece anomi anlamına gelmektedir.

3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.2.1. Örneklem Grubunun Özellikleri

3.2.1.1.Fakülteler Bazında Katılımcı Sayıları

Tablo7. Fakülteler Bazında Anket Uygulanan Öğrenci Sayıları

Fakülteler	Sayı	%
Tıp Fakültesi	23	5,8
Spor Bilimleri Fakültesi	28	7
Uygulamalı Bilimler Fakültesi	27	6,8
Fen-Edebiyat Fakültesi	74	18,5
Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi	2	0,5
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	104	26
İlahiyat Fakültesi	4	1
İletişim Fakültesi	2	0,5
İşletme Fakültesi	10	2,5
Mühendislik Fakültesi	86	21,5

Sağlık Bilimleri Fakültesi	40	10
Toplam	**400**	**100**

Araştırmada kullanılacak örneklem, oranlı tabakalı örneklem türü ile belirlenmiştir. Araştırmanın evrenini oluşturan 11 fakülte, 11 tabaka olarak kabul edilerek evren sayısına uygun seçilen 400 örneklem, oranlı olarak fakültelerdeki öğrenci sayılarına pay edilmiştir. Tablo 7' de yer alan sayılar ışığında araştırmanın örneklemi belirlenmiştir. Tablo 7'e baktığımızda en yüksek katılımın İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde olduğu (%26), en düşük katılımın ise İletişim Fakültesinde (%0,5) olduğu görülmektedir.

3.2.1.2.Cinsiyet Dağılımları

Tablo8. Cinsiyete Göre Dağılımlar

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	200	50
Erkek	200	50
Toplam	**400**	**100**

Örneklem grubunda cinsiyetin belirleyici bir değişken olmasını engellemek amacıyla kadın ve erkek öğrenciler eşit olarak seçilmiştir. Her fakülteden seçilen evrene uygun örneklem sayısı, kadın ve erkek eşit olacak şekilde Tablo 8'de yer aldığı şekilde 200 erkek ve 200 kadın öğrenciye anket uygulanmıştır.

3.2.1.3.Yaş Dağılımları

Tablo9. Yaşa Göre Dağılımlar

Yaş Aralığı	Sayı	%
18-23	367	91,8
24-28	29	7,3
29-32	4	1
Toplam	**400**	**100**

Ankette yaş ile ilgili 18-23, 24-28 ve 29-32 olmak üzere üç yaş aralığı belirlenmiştir. Katılımcıların %91.8'lik bir kısmının 18-23 yaş aralığını oluşturduğu görülmektedir.

3.2.1.4. Kendilerini Tanımladıkları Kimlik

Tablo10.Katılımcıların Kendilerini Tanımladıkları Kimlikler

Tanımlayıcı Kimlik	Sayı	%
Dindar	14	3,5
Feminist	19	4,8
Çevreci	13	3,3
Diğer	4	1
Muhafazakâr	12	3
Milliyetçi	48	12
Özgürlükçü	120	30
Hümanist	30	7,5
Modern	87	21,8
Gelenekçi	6	1,5
Liberal	11	2,8
Sosyalist	23	5,8
İfade Belirtenler	13	3,25
Toplam	400	100

Katılımcıların kendilerini en iyi şekilde tanımladığı kimlik belirlenmesi için 11 kimlik sıralanmış ve diğer seçeneğinin yanı sıra ifade belirtebilmeleri için açık uçlu bırakılmıştır. Katılımcıların %30'u özgürlükçü olduklarını, %21 ise modern olduklarını ifade etmişlerdir. Açık uçlu cevaplarda ateist, asosyal, ırkçı, komünist, vegan, zorba, apolitik, militarist ve demokrat gibi yanıtlara ulaşılmıştır.

3.2.1.5.Çoğunlukla Hayatlarının Geçtiği Yerleşim Yerleri

Tablo11.Katılımcıların Çoğunlukla Hayatlarının Geçtiği Yerler

Yerleşim Merkezleri	Sayı	%
Büyükşehir	220	55
İl Merkezi	66	16,5
İlçe Merkezi	84	21
Köy	29	7,3
Toplam	400	100

Katılımcıların Tablo 11'e göre %55'lik bir bölümü büyükşehirde, %16,5'luk bir bölümü ise il merkezlerinde hayatlarının çoğunlukla geçtiği yerlerdir. Bir başka

ifadeyle katılımcıların büyük bir çoğunluğunun büyükşehir ve il merkezlerinde yaşamlarını sürdürmekte oldukları görülmektedir.

3.2.1.6.Aile Demokratiklik Düzeyleri

Tablo12.Katılımcıların Aile Demokratiklik Düzeyleri

Ailenin Demokratiklik Düzeyi	Sayı	%
1 (Otoriter)	11	2,8
2	3	0,8
3	13	3,3
4	17	4,3
5	46	11,5
6	35	8,8
7	51	12,8
8	75	18,8
9	53	13,3
10 (Demokratik)	96	24
Toplam	400	100

Katılımcıların ailelerine yönelik demokratiklik düzeyleri 1'den 10'a kadar baskıcı/otoriter ve demokratik olacak şekilde ifade etmeleri istenmiştir. Tablo 12'ye göre katılımcıların %11'lik kesimi 1-5 arasında değer belirtirken, diğer katılımcılar 5-10 arasında bir değer belirtmişlerdir. Diğer bir ifadeyle katılımcıların %89'u ailelerinin demokratiklik düzeylerini orta ve üst düzeyde demokratik oldukları söylenebilir.

3.2.1.7.Dindarlık Düzeyleri

Tablo13. Katılımcıların Algıladıkları Dindarlık Düzeyleri

Dindarlık Düzeyi	Sayı	%
1 (Hiç dindar değil)	50	12,5
2	16	4
3	34	8,5
4	39	9,8
5	64	16
6	41	10,3
7	56	14
8	52	13
9	13	3,3
10 (Çok dindar)	29	7,3
Kayıp Veri	6	1,5
Toplam	400	100

Araştırmada katılımcılardan 1'den (hiç dindar değil), 2 'ye (çok dindar) kadar dindarlık seviyeleri belirlemeleri istenmiştir. Tablo 13'e göre katılımcıların %51'inin 1 ila 5 arasında dindarlık düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Diğer bir ifadeyle

katılımcıların %51'i dindar olmamak ve orta düzeyde dindar olmak arasında dindarlık düzeyine sahip olduklarına ulaşılmıştır.

3.2.1.8.Anne ve Baba Eğitim Durumları

Tablo14. Katılımcıların Anne ve Baba Eğitim Durumları

	Anne		Baba	
Öğrenim Durumu	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Okur-yazar değil	10	2,5	3	0,8
Okur-yazar	19	4,8	6	1,5
İlkokul/Ortaokul mezunu	196	49,0	184	46
Lise mezunu	119	29,8	119	29,8
Lisans mezunu	48	12,0	80	20
Ön lisans Mezunu	8	2,0	7	1,8
Toplam	400	100,0	400	100

Katılımcıların anne ve babalarının eğitim durumları incelendiğinde, Tablo 14'e göre anne eğitim durumu en fazla ilkokul/ortaokul mezunu (%49), en az ön lisans mezunu (%2) olduğu görülmektedir. Katılımcıların baba eğitim durumları ise en fazla lise mezunu (%29,8) ve en az okur-yazar olmayanlardan (%0,8) oluştuğu görülmektedir.

3.2.1.9.Aile Gelir Düzeyleri

Tablo15. Katılımcıların Aile Gelir Düzeyleri[12]

	Sayı	%
4250'den az	36	9,0
4251-6000	76	19,0
6001-10000	107	26,8
10.000'den fazla	179	44,8
Toplam	398	99,5
Kayıp Veri	2	,5
Toplam	400	100,0

Katılımcıların aile gelir düzeyleri incelendiğinde Tablo 15'e göre aile geliri 10.000 TL'den fazla olanların (%44,8) sayısı fazla gözükmektedir. Aile gelir düzeyleri

[12] Anketin uygulandığı dönemdeki (2022 yılı) asgari ücret esas alınarak oluşturulmuştur. Bkz.https://www.trthaber.com/haber/guncel/asgari-ucret-2022brut-ve-net-asgari-ucret-ne-kadar-oldu-agi-kalkti-mi-655511.html

4250 TL'den az katılımcıların (%9) görece diğer katılımcılara nazaran sayısı oldukça azdır.

3.2.2. Katılımcıların Anomi Düzeyi

Tablo16. Katılımcıların Toplam Anomi Düzeyi

	Sayı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	400	1	3	**2,48**	,505
Geçerli	400				

Uygulanan anketteki bütün soruların ortalama anomi düzeyleri incelendiğinde Tablo 16'da görüldüğü üzere katılımcıların toplam anomi düzeyinin ortalaması 2,48'dir. Yanıtların derecelendirilmesine[13] bakarak katılımcıların orta ve yüksek derece aralığında anomi yaşadıkları gözlenmektedir.

Tablo17. Göstergeler ve Alt Boyutlarının Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	2,48	400	1	3
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**3,29**	400	1	4
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	2,54	400	0	4
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	2,68	400	1	4
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	2,29	400	1	3
4.1.Katılımcıların aile kurumunun norm ve değer sistemine ilişkin tutumları	**1,71**	400	1	4
4.2.Eğitim Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	2,7	400	0	4
4.3.Siyaset Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	2,44	400	1	4
4.4.Din Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	2,57	400	1	4
4.5.Ekonomi Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	2,48	400	1	4
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	2,37	400	1	4
5.1.Arkadaşlık İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	2,24	400	0	4

[13] Bkz. Sayfa 105

5.2.Akrabalık İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	2,28	400	0	4
5.3.Komşuluk İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	1,93	400	0	4
5.4.Sosyal Medya İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	2,41	400	0	4

Katılımcıların tüm göstergelere ve bu göstergelerin alt boyutlarına verdikleri yanıtların anomi ortalamaları Tablo 17'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyinin 3,29 ortalama ile en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların en düşük anomi düzeyine sahip olduğu gösterge/alt boyutun ise 1,76 ortalama ile katılımcıların aile kurumuna yönelik norm ve değer sistemine ilişkin anomi düzeyleridir.

3.2.2.1.Toplumla Bağını Sağlayan Önderlere İlişkin Anomi Düzeyi

Tablo18. Katılımcıların Toplumla Bağını Sağlayan Önderlere İlişkin Anomi Düzeyleri

	Sayı	**Minimum**	**Maksimum**	**Ortalama**	**Standart Sapma**
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	400	1	4	**3,29**	,742
Geçerli	400				

Anket sorularında katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumlarını incelemek amacıyla siyasi kişiliklere, Diyanet İşleri Başkanlığına, dini cemaat liderlerine ve bilim insanlarına yönelik sorular oluşturulmuştur. Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar incelendiğinde Tablo 18'deki ortalama anomi düzeyi 3,29 olarak bulunmuştur. Yanıtların derecelendirilmesi[14] esas alındığında katılımcılar toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin yüksek düzeyde anomi yaşadıkları söylenebilir.

[14]Bkz. Sayfa 105

Tablo19. 1. Göstergeye İlişkin Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	3,29	400	1	5
12.Hiçbir parti liderinin Türkiye'nin sorunlarını çözecek nitelikte olduğuna inanmıyorum	3,81	398	1	5
23.Hiçbir siyasi kişiliğe güvenmem.	3,87	398	1	5
27.Kendime yakın bulduğum bir siyasi parti veya siyasi kişilik yoktur.	3,36	398	1	5
35.Devlet dairesinde bir işin kolayca halledilebilmesi için mutlaka orada bir tanıdığın olması gerekir.	4,21	399	1	5
42.Dinle ilgili konularda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açıklamalarına güvenirim. (Ters)	4,17	399	1	5
51.Dinle ilgili sorularımı/sorunlarımı Diyanet İşleri Başkanlığının açıklamalarına dayanarak çözümlerim. (Ters)	4,19	398	1	5
60.Dinle ilgili davranışlarıma karar verirken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görüşlerini dikkate alırım. (Ters)	**4,32**	395	1	5
65.Bazı dini cemaat liderlerinin açıklamaları/görüşleri, dini inanç ve görüşlerimin şekillenmesinde etkilidir. (Ters)	4,27	397	1	5
71.Salgın, deprem ve genel sağlık, covid-19 salgını gibi konularda bilim insanlarına güvenirim. (Ters)	**2,28**	399	1	5

Tablo 19'da birinci göstergeye ilişkin maddelerin anomi ortalamaları verilmiştir. Buradan hareketle en yüksek anomi değerinin 4,32 ortalama ile 60. soru olduğu görülmektedir. Anketin güvenirliğini ve geçerliliğini arttırmak amacıyla düşük anomiye işaret eden 60. madde eklenmiş, bu maddenin değerlendirilmesine yanıtların ters çevrilmesi ile ulaşılmıştır. Buradan hareketle anketteki 60. soruya katılımcıların verdiği ortalama değer, kesinlikle katılmıyorum seçeneğine yakındır. Buna bağlı olarak katılımcıların dinle ilgili davranışlarına karar verirken Diyanet İşleri Başkanı'nın görüşlerini dikkate almadığını bu anlamda anomi yaşadıkları söylenebilir. Birinci göstergeye ilişkin maddelerde en düşük ortalama ise 2,28 ortalama ile 71. soru olmuştur.

3.2.2.2.Gelecek Beklentilerine İlişkin Anomi Düzeyi

Tablo20.Katılımcıların Gelecek Beklentilerine İlişkin Anomi Düzeyi

	Sayı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	400	0	4	**2,54**	,778
Geçerli	400				

Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumlarının ortalaması Tablo 20'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların 2. göstergeye ilişkin 2,54 düzeyinde anomiye sahip olduğu görülmektedir. Yanıtların derecelendirilmesine göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik orta değer aralığında anomi yaşadıkları söylenebilir.

Tablo21. 2. Göstergeye İlişkin Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	2,54	400	0	4
1.Gün geçtikçe insan ilişkilerinin zayıflayıp, güvensiz hale geldiğini düşünüyorum.	**3,87**	400	1	5
15.Geleceğe dair güvenim olmadığı için kendimi yalnız hissederim.	2,84	397	1	5
36.Mezun olduğumda iş bulamayacağımı bildiğim için, geleceğime dair plan yapamıyorum.	2,81	400	1	5
44.Eğitimime uygun bir iş bulabilmek için, uzmanlık alanımla ilgili tanıdık olması gerektiğini düşünüyorum.	3,76	398	1	5
54.İmkânım olsa bu ülkede bir gün dahi yaşamam.	3,41	398	1	5
59.Gelecek beklentim olmadığı için eğitsel niteliklerimi (dil, eğitim, bilgi, teknik beceri vs. gibi konularda) geliştirmeyi gereksiz görüyorum.	**1,86**	399	1	5
64.Ne kendi geleceğim ne de Türkiye'nin geleceğine dair umudum yok.	3,35	400	1	5

Katılımcıların 2. göstergeye ilişkin maddelerin anomi ortalamasına bakıldığında en yüksek ortalamanın 3,87 ile 1. soru olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci göstergeye ilişkin katılımcıların en düşük anomi yaşadıkları madde ise 59. maddedir.

3.2.2.3.İçerisinde Bulunulan Toplumsal- Ekonomik Duruma İlişkin Anomi Düzeyi

Tablo22. Katılımcıların İçerisinde Bulundukları Toplumsal-Ekonomik Duruma İlişkin Anomi Düzeyi

	Sayı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	400	1	4	**2,68**	,780
Geçerli	400				

3.göstergeden hareketle katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal yapıya dair tutumları Tablo 22'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların 3. göstergeye ilişkin 2,68 düzeyde anomi yaşadıkları görülmektedir. Bu derece ise katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal yapıya dair orta düzeyde anomi yaşadıklarını göstermektedir.

Tablo23. 3. Göstergeye İlişkin Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	2,68	400	1	4
2.Düğün ve ev kurma pahalı olduğu için evlenmeyi düşünmüyorum.	2,99	399	1	5
16.Ev geçindiremeyeceğime inandığım için evlenmeyi düşünmüyorum.	**2,55**	398	1	5
22.Gün geçtikçe fakirler fakirleşmekte, zenginler zenginleşmektedir.	**4,38**	399	1	5
33.Aldığım eğitimin beni gelecekteki hedeflerime ulaştıracağına inanmıyorum.	3,27	398	1	5
41.Ne yaparsam yapayım, ailemden daha iyi bir yaşam standardına kavuşacağıma inanmıyorum.	2,62	400	1	5
63.Yaşadığım sıkıntıların temelinde gelecek kaygısı vardır.	3,82	399	1	5

Tablo 23'te katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin maddelerin anomi ortalamaları incelendiğinde en yüksek anomi değerinin 4, 38 ortalama ile 22. madde olduğu görülmektedir. Katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin en düşük anomi yaşadıkları madde ise 2,55 ortalama ile 16.maddedir.

3.2.2.4.Toplumsal Kurumlara İlişkin Anomi Düzeyi

Tablo24.Katılımcıların Toplumsal Kurumlara İlişkin Toplam Anomi Düzeyi

	Sayı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	400	1	3	**2,29**	,502
Geçerli	400				

Tablo 24'e göre katılımcıların 4. göstergeye dair2,29 düzeyinde anomi yaşadıkları görülmektedir. Bu düzey ise katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin orta düzeyde anomi yaşadıklarını göstermektedir. 4.gösterge ile ilgili olarak ankette aile, eğitim, siyaset, din ve ekonomi olmak üzere beş temel kuruma dair sorular kategorize edilmiştir. Bu kategorilerin anomi düzeyleri aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo25. Katılımcıların Aile, Eğitim, Siyaset, Din ve Ekonomi Kurumuna İlişkin Anomi Düzeyi

	Sayı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
4.1.Katılımcıların aile kurumunun norm ve değer sistemine ilişkin tutumları	400	1	4	**1,71**	,668
4.2.Eğitim Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	400	0	4	**2,70**	,749
4.3.Siyaset Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	400	1	4	**2,44**	,805

4.4.Din Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	400	1	4	**2,57**	,779
4.5.Ekonomi Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	400	1	4	**2,48**	,690
Geçerli	400				

Katılımcıların 4. göstergeye dair aile, eğitim, siyaset, din, ekonomi kurumuna ilişkin anomi düzeyi Tablo 25'te verilmiştir. Buna göre katılımcılar aile kurumuna ilişkin 1,71 ile düşük düzeyde anomiye sahip oldukları söylenebilir. Katılımcıların eğitim (2,70), siyaset (2,44), din (2,57) ve ekonomi (2,48) olmak üzere diğer kurumlara ilişkin ortalamaları ile orta düzeyde anomi yaşadıkları görülmektedir.

Tablo26. 4. Göstergeye İlişkin Aile Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	**Sayı**	**Minimum**	**Maksimum**
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	2,29	400	1	3
4.1.Katılımcıların aile kurumunun norm ve değer sistemine ilişkin tutumları	1,71	400	1	4
5.Ebeveynlerim çoğu zaman doğruyu söylemedikleri için sözlerine güvenmem.	1,77	399	1	5
9.Benim için aile, özgürlükleri kısıtlayan bir kurumdur.	1,85	399	1	5
17.Ailem yanlarında huzursuz olduğum, kurtulmak istediğim yerdir.	1,75	399	1	5
21.Hayatımda ailemden daha önemli şeyler vardır.	1,87	398	1	5
25.Uzun süre ailemden ayrı kalsam, onların yokluklarını hissetmem.	1,87	400	1	5
29.Ailemin beni hemen her alanda kısıtladığını düşünüyorum.	1,85	400	1	5
34.Benim için aile, yalnızca temiz ortam, sıcak yemek ve temiz giysiler demektir.	1,86	400	1	5
43.Ailem özgürlüklerim konusunda benim kadar hassastır. (Ters)	2,37	398	1	5
46.Bir kadın ve erkek öğrenci, ev arkadaşı olarak aynı evi paylaşabilir.	**3,76**	397	1	5
53.Evlilik, insanların özgürlüğünü kısıtlayan, gereksiz ve anlamsız bir şeydir.	2,38	399	1	5
58.Evlilikle ilgili söz, düğün, kına gibi merasimler anlamsızdır.	3,2	400	1	5
62.Bu devirde iyi insan olacak şekilde çocuk yetiştirmenin imkânsız ölçüsünde zor olduğunu düşünüyorum.	2,94	400	1	5
67.Ailem benim için her zaman güvenebileceğim bir yuva olmuştur. (Ters)	**1,67**	399	1	5

69.Nikah (resmi ya da dini) olmaksızın evlilik ilişkisi yaşanması normaldir.	3,05	398	1	5
73.Aile evindeki konfor ile öğrenci evindeki özgürlük birleşebilse, mükemmel bir karışım olurdu.	1,85	400	1	5

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin aile kurumuna yönelik maddelerin anomi ortalamaları incelendiğinde en yüksek anomi değerinin 3,76 ortalama ile 46. maddede olduğu görülmektedir. Katılımcıların en düşük anomi düzeyi ise 1,67 ortalama 67. madde olmuştur. Anketin güvenirliğini ve geçerliliğini arttırmak amacıyla düşük anomiye işaret eden 67. madde eklenmiş, bu maddenin değerlendirilmesine yanıtların ters çevrilmesi ile ulaşılmıştır. Buna bağlı olarak katılımcıların 67. soruya verdikleri yanıt, kesinlikle katılıyorum seçeneğine yakındır.

Tablo27. 4. Göstergeye İlişkin Eğitim Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	**Sayı**	**Minimum**	**Maksimum**
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	2,29	400	1	3
4.2.Eğitim Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	2,7	400	0	4
6.Bu zamana kadar aldığım eğitim, beni hedeflerime ulaştırmaya yeterli değildir.	3,34	400	1	5
49.Ne kadar okursam okuyayım, prestiji yüksek bir mesleki konum elde etmem mümkün değildir.	**2,5**	400	1	5
56.Eğitimimde başarılı olsam dahi, torpil olmadan iyi bir iş bulabileceğimi düşünmüyorum.	3,5	398	1	5
66.Benim için eğitim, sadece yüksek kazançlı bir mesleğe sahip olmanın yoludur.	2,75	398	1	5
72.Günümüzde eğitimin artık bir işlevi kalmamıştır.	3,05	400	1	5
76.Çok para kazanmak için iyi bir eğitimden daha fazlasına ihtiyaç vardır.	**4,4**	400	1	5

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin eğitim kurumuna yönelik maddelerin anomi ortalamaları incelendiğinde en yüksek değerin 4,4 ortalama ile 76. maddede olduğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim kurumuna yönelik en düşük anomi ortalaması ise 2,5 ortalama ile 49.maddedir.

Tablo28. 4. Göstergeye İlişkin Siyaset Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	**Sayı**	**Minimum**	**Maksimum**
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	2,29	400	1	3

4.3.Siyaset Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	2,44	400	1	4
7.Dünyadaki ve Türkiye'deki siyasi gelişmelere ilgi duyarım. (Ters)	**2,53**	400	1	5
57.Türkiye'deki ve dünyadaki siyasi gelişmeleri daha iyi değerlendirebilmek için gazete, dergi vs takip ederim. (Ters)	2,76	399	1	5
74.Türkiye'de genel ve yerel seçimlerin güvenilirliğini yüksek buluyorum. (Ters)	**4,07**	400	1	5

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin siyaset kurumuna yönelik anomi ortalamaları incelendiğinde 4,07 ile en yüksek ortalama sahip maddenin 74. madde olduğu görülmektedir. Anketin güvenirliğini ve geçerliliğini arttırmak amacıyla düşük anomiye işaret eden 74. madde eklenmiş, bu maddenin değerlendirilmesine yanıtların ters çevrilmesi ile ulaşılmıştır. Buna göre katılımcıların 74. maddeye verdikleri ortalama değer kesinlikle katılmıyorum seçeneğine yakındır. Siyaset kurumuna yönelik en düşük ortalama ise 2,53 ile 7. sorudur. Anketteki 7. soru, tıpkı diğer ters sorular gibi yanıtları değerlendirildiğinde katılımcıların verdikleri ortalama yanıtların kesinlikle katılmıyorum seçeneğine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo29. 4. Göstergeye İlişkin Din Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	2,29	400	1	3
4.4.Din Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	2,57	400	1	4
10.Bazı kişi ve çevrelerin dini, kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaları dinden soğumama neden olmuştur.	3,5	395	1	5
24.Günümüzde dinin bir fonksiyonu kalmamıştır.	3,15	400	1	5
28.Din, gündelik davranışlarımı düzenleyen önemli bir kurumdur. (Ters)	3,33	399	1	5
38.Akrabalarımla ilişkilerimi sürdürmemde dinin bu yöndeki teşviki önemlidir. (Ters)	**3,92**	399	1	5
47.Dini değerlere bağlılık düzeyi, benden farklı olan biriyle arkadaşlık kurarım. (Ters)	**1,85**	399	1	5
55.Evleneceğim kişinin dini değerlere bağlılık düzeyi evlilik kararımda etkilidir. (Ters)	3,09	398	1	5
68.Gündelik hayatımda dini kurallara uyarım. (Ters)	3,3	397	1	5
77.Gündelik yaşantımda günah işlemekten sakınırım. (Ters)	3,01	399	1	5

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin din kurumuna yönelik maddeleri incelendiğinde 3,92 ortalama ile en yüksek ortalamanın 38. maddede olduğu görülmektedir. 38. madde, anomi değerinin hesaplanması için ters çevrilmiştir buna

göre katılımcıların kesinlikle katılmıyorum seçeneğine yakın bir ortalama değere sahip olduğu görülmektedir. Din kurumuna yönelik en düşük anomi ortalamasına sahip maddenin ise 1.85 ortalama ile 47. maddedir. Ters çevrilen 47.maddeye göre katılımcıların kesinlikle katılıyorum seçeneğine yakın bir ortalama değere sahip oldukları söylenebilir.

Tablo30. 4. Göstergeye İlişkin Ekonomi Kurumuna Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	2,29	400	1	3
4.5.Ekonomi Kurumuna İlişkin Ortalama Anomi Düzeyi	2,48	400	1	4
11.Benim için para, hayatta en çok önem verdiğim şeylerden biridir.	3,21	400	1	5
19.Para beni amaçlarıma ulaştıracak araçtan öte bir şey değildir. (Ters)	2,47	399	1	5
31.Zengin kişilerle arkadaşlık yapmayı daha tatmin edici bulurum.	2,22	400	1	5
37.Gündelik hayatta yaşadığım en büyük sıkıntı ekonomik kaygılarla ilgilidir.	3,74	400	1	5
45.Para her kapıyı açar.	**4,1**	400	1	5
52.Yaşadığımız tüm sorunların temelinde ekonomik sebepler yatmaktadır.	3,76	399	1	5
61.Para kazanmak için fazla uğraşmaya gerek yok, rızkın gelir seni bulur.	**1,77**	400	1	5

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin ekonomi kurumuna yönelik maddelerin anomi ortalamaları incelendiğinde 4,1 ortalama ile en yüksek anomiyi 45. maddede yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların ekonomi kurumuna yönelik en düşük ortalama ise 1,77 ortalama ile 61.sorudur.

3.2.2.5.Bireyler Arası İlişkilere Dair Anomi Düzeyi

Tablo31. Katılımcıların Bireyler Arası İlişkilere Dair Toplam Anomi Düzeyi

	Sayı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	400	1	4	**2,37**	,709
Geçerli	400				

Katılımcıların 5.göstergeye göre Tablo 31'de 2,37 düzeyinde anomi yaşadıkları görülmektedir. Bu düzey, katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik orta düzeyde anomi yaşadıklarını göstermektedir. Ankette 5. göstergeye ilişkin sorular arkadaşlık, akrabalık, komşuluk ve sosyal medya ilişkileri kategorize edilerek oluşturulmuştur. Bu kategorilere katılımcıların verdiği yanıtların ortalaması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo32. Katılımcıların Arkadaşlık, Akrabalık, Komşuluk ve Sosyal Medya İlişkilerine Dair Anomi Düzeyi

	Sayı	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
5.1.Arkadaşlık İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	400	0	4	**2,24**	,800
5.2.Akrabalık İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	400	0	4	**2,28**	,974
5.3.Komşuluk İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	400	0	4	**1,93**	1,250
5.4.Sosyal Medya İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	400	0	4	**2,41**	1,034
Geçerli	400				

Tablo 32'ye göre katılımcıların sosyal medya ilişkilerinde 2,41 anomi düzeyi ile orta derece anomi yaşadıkları görülmektedir. Bununla birlikte 2,28 anomi düzeyi ile akrabalık ilişkilerinde orta dereceli anomi yaşarken 2,24 anomi düzeyi ile komşuluk ilişkilerine yönelik anomi yaşadıkları söylenebilir. Katılımcıların 1,93 anomi düzeyinde düşük derece komşuluk ilişkilerinde anomi yaşadıkları göze çarpmaktadır.

Tablo33. 5. Göstergeye İlişkin Arkadaşlık İlişkilerine Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	2,37	400	1	4
5.1.Arkadaşlık İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	2,24	400	0	4
3.Ne kadar çok arkadaşın varsa, o kadar çok derdin var.	3,15	400	1	5
18.İnsanların gerçek yüzlerini tanıdıkça, insanlardan nefret ediyorum.	**3,48**	399	1	5
32.Sırlarımı paylaşacak arkadaşım yok denecek kadar azdır.	2,6	400	1	5
39.Artık dürüstlük, iyi niyetlilik gibi olumlu özellikler arkadaş ilişkilerinde yok denecek kadar azdır.	3,11	399	1	5
50.İlkokul arkadaşlarımla halen görüşürüm. (Ters)	2,71	400	1	5
78.Üniversite arkadaşlarım arasında ömür boyu görüşeceklerim vardır. (Ters)	**1,96**	399	1	5

Beşinci göstergeye ilişkin arkadaşlık ilişkilerine yönelik maddelerin anomi ortalamalarına bakıldığında 3, 48 ortalama ile 18. maddenin en yüksek anomi ortalama sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların arkadaşlık ilişkilerine yönelik en düşük anomi düzeyi ise 1,96 ile 78. maddedir. 78. maddedeki ifadenin ters çevrilmesi ile ulaşılan ortalamaya göre katılımcıların bu soruya kesinlikle katılıyorum yanıtına yakın bir ortalama değere sahip olduğu söylenebilir.

Tablo34. 5. Göstergeye İlişkin Akrabalık İlişkilerine Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	2,37	400	1	4
5.2.Akrabalık İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	2,28	400	0	4
4.Bence akrabalık ilişkilerini sürdürmenin anlamı ve değeri yoktur.	2,78	399	1	5
26.Mecbur kalmadığım sürece akrabalarımı ziyaret etmem.	3,02	400	1	5
40.Bayramlarda tatil yapmayı, akraba ziyaretlerine tercih ederim.	**3,52**	400	1	5
48.Akrabalarımın düğünlerine mutlaka katılırım. (Ters)	2,77	398	1	5
70.Akrabalarımla ilişkilerim iyidir. (Ters)	2,73	398	1	5
75.Akrabalarımın cenazelerinde mutlaka bulunurum. (Ters)	**2,4**	398	1	5

Tablo 34'e göre beşinci göstergeye ilişkin akrabalık ilişkin maddelerin anomi ortalamalarına bakıldığında katılımcıların 3,52 ortalama ile 40. soruda en yüksek anomi ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların akrabalık ilişkilerine yönelik en düşük ortalaması ise 2,4 ile 75. sorudur. 75. madde, anomi değerinin hesaplanması için ters çevrilmiştir buna göre katılımcıların katılmıyorum seçeneğine yakın bir ortalama değere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo35. 5. Göstergeye İlişkin Komşuluk İlişkilerine Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	2,37	400	1	4
5.3.Komşuluk İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	1,93	400	0	4
8.Komşularımın büyük çoğunluğunu tanımam.	2,68	398	1	5
20.İşim düşmedikçe komşularımla iletişimde bulunmam.	**2,76**	400	1	5

Katılımcıların Tablo 35'e göre katılımcıların beşinci göstergeye ilişkin komşuluk ilişkilerine yönelik maddelerin anomi ortalamaları incelendiğinde en yüksek 2, 76 ortalama ile 20. maddedir.

Tablo36. 5. Göstergeye İlişkin Sosyal Medya İlişkilerine Yönelik Maddelerin Anomi Ortalamaları

	Ortalama	Sayı	Minimum	Maksimum
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	2,37	400	1	4
5.4.Sosyal Medya İlişkilerinde Ortalama Anomi Düzeyi	2,41	400	0	4
13.Sosyal medyada tanımadığım kişilerin benimle iletişime geçmek istemesi, beni tedirgin eder.	2,7	399	1	5
30.Sosyal medyada rahatsız edici profillerin artması, gerçek hayatta da bu tür kişilerin arttığını gösterir.	**3,73**	399	1	5

Beşinci göstergeye ilişkin sosyal medya ilişkilere yönelik maddelerin anomi ortalamaları Tablo 36'da verilmiştir. Buna göre en yüksek ortalama sahip maddenin 3,73 ortalama ile 30. madde olduğu ortaya çıkmıştır.

3.2.3. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Anomi İlişkisi

3.2.3.1. Cinsiyet ve Anomi İlişkisi

Tablo37. Cinsiyet ve Anomi Ortalamaları

	Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	**Kadın**	200	2,43	,496	**0,38**
	Erkek	200	2,54	,510	

*p>0.05

Katılımcıların cinsiyetleri ile anomi ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız örneklem T-Testi uygulanmıştır. Buna göre Tablo 37'de görüldüğü üzere (p>0.05) katılımcıların anomi ortalamaları arasında cinsiyete dayalı anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo38. Cinsiyet ve 1.Göstergeye Dair Anomi Ortalamaları

	Cinsiyetiniz	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**Kadın**	200	3,30	,757	**0,686**
	Erkek	200	3,27	,728	

*p>0.05

Katılımcıların 1. göstergeye ilişkin cinsiyete bağlı anomi ortalamalarının T-Testi, Tablo 38'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin cinsiyet bağlamında anlamlı bir farklılık olmadığı (p>0.05) görülmektedir.

Tablo39. Cinsiyet ve 2. Göstergeye Dair Anomi Ortalamaları

	Cinsiyetiniz	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	**Kadın**	200	2,55	,762	**0,847**
	Erkek	200	2,53	,795	

*p>0.05

Tablo 39'da katılımcıların 2. göstergeye ilişkin cinsiyet değişkenine bağlı olarak anomi değerlerinin farklılaşıp farklılaşmadığı verilmiştir. Buna göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları arasında cinsiyete dayalı bir farklılık olmadığı (p>0.05) görülmektedir.

Tablo40. Cinsiyet ve 3. Göstergeye Dair Anomi Ortalamaları

	Cinsiyetiniz	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**Kadın**	200	2,71	,762	**0,565**
	Erkek	200	2,66	,798	

*p>0.05

Tablo 40'a göre 3.göstergeye ilişkin cinsiyet değişkenine bağlı anomi değerleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Buradan hareketle denebilir ki katılımcılar içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin yaşadıkları anomi, cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık yoktur (p>0.05).

Tablo41. Cinsiyet ve 4. Göstergeye Dair Anomi Ortalamaları

	Cinsiyetiniz	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**Kadın**	200	2,24	,473	**0,046**
	Erkek	200	2,34	,525	

*p<0.05

Katılımcılar Tablo 41'e göre 4. göstergeye ilişkin cinsiyet değişkenine bağlı anomi değerleri arasında anlamlı bir farklılığa sahip (p<0.05) gözükmektedirler. Buradan hareketle denebilir ki katılımcılar temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeylerinde cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılığa sahiptirler.

Tablo42. Cinsiyet ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Cinsiyetiniz	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	**Kadın**	200	2,40	,708	**0,398**
	Erkek	200	2,34	,711	

*p>0.05

Tablo 42'ye göre katılımcılar 5. göstergeye ilişkin anomi düzeyleri, arasında cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık yoktur (p>0.05). Denebilir ki katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik anomi düzeylerinde cinsiyete dayalı anlamlı bir farklılık yoktur.

3.2.3.2.Yaş ve Anomi İlişkisi

Tablo43. Yaş ve Anomi Ortalamaları

	Yaş	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	**18-23**	367	2,49	,506	**,749**
	24-28	29	2,41	,501	
	29-32	4	2,50	,577	
	Toplam	400	2,48	,505	

*p>0.05

Katılımcıların yaşları ile anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Tablo 43'teki verilere göre katılımcıların toplam anomi düzeyleri ve yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı (p>0.05) gözlenmektedir.

Tablo44. Yaş ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yaş	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**18-23**	367	3,28	,736	**,827**
	24-28	29	3,31	,850	
	29-32	4	3,50	,577	
	Toplam	400	3,29	,742	

*p>0.05

Katılımcıların birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri arasında Tablo 44'te göre anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>0.05). Buna göre katılımcıların

toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin anomi düzeylerinde yaş değişkenine bağlı anlamlı bir farklılık yoktur denebilir.

Tablo45.Yaş ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yaş	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	**18-23**	367	2,56	,783	**,283**
	24-28	29	2,34	,670	
	29-32	4	2,25	,957	
	Toplam	400	2,54	,778	

*p>0.05

Katılımcıların yaş ile ikinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri arasındaki anlamlı farklılık olup olmadığı Tablo 45'te gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik anomi düzeyleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir(p>0.05).

Tablo46. Yaş ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yaş	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**18-23**	367	2,68	,781	**,967**
	24-28	29	2,66	,814	
	29-32	4	2,75	,500	
	Toplam	400	2,68	,780	

*p>0.05

Tablo 46'ya göre katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve yaş bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin konuma ilişkin anomi düzeyleri ve yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo47. Yaş ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yaş	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**18-23**	367	2,30	,508	**,307**
	24-28	29	2,17	,384	
	29-32	4	2,50	,577	
	Toplam	400	2,29	,502	

*p>0.05

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve yaş bağımsız değişkeni ile aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 47'de gösterilmiştir. Buna bağlı olarak denebilir ki katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri ve yaş bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır(p>0.05).

Tablo48. Yaş ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yaş	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	**18-23**	367	2,37	,716	**,354**
	24-28	29	2,24	,636	
	29-32	4	2,75	,500	
	Toplam	400	2,37	,709	

*p>0.05

Tablo 48'de katılımcıların beşinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve yaş bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı verilmiştir. Tabloya göre katılımcıların kişiler arası ilişkilere yönelik tutumları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir(p>0.05).

3.2.3.3.Yerleşim Yeri ve Anomi İlişkisi

Tablo49. Yerleşim Yeri ve Anomi Ortalamaları

	Yerleşim Yeri	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	**Büyükşehir**	220	2,50	,501	**,909**
	İl Merkezi	66	2,47	,503	
	İlçe Merkezi	84	2,46	,525	
	Köy	29	2,45	,506	
	Toplam	399	2,48	,505	

*p>0.05

Katılımcıların anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı gözlemek amacıyla tek yönlü varyans (ANOVA) analizi yapılmıştır. Testin sonucunda katılımcıların anomi düzeyleri ile yerleşim yerleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

Tablo50. Yerleşim Yeri ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yerleşim Yeri	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**Büyükşehir**	220	3,31	,732	**,226**
	İl Merkezi	66	3,26	,686	
	İlçe Merkezi	84	3,35	,720	
	Köy	29	3,03	,865	
	Toplam	399	3,29	,734	

*p>0.05

Tablo 50'ye göre katılımcıların birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yeri bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların toplumu bağın toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yeri bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo51. Yerleşim Yeri ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yerleşim Yeri	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	**Büyükşehir**	220	2,52	,755	**,579**
	İl Merkezi	66	2,47	,863	
	İlçe Merkezi	84	2,58	,810	
	Köy	29	2,69	,660	
	Toplam	399	2,54	,778	

*p>0.05

Katılımcıların ikinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yerleri bağımsız değişken arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Tablo 51'de belirtilmiştir. Buna göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

Tablo52. Yerleşim Yeri ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yerleşim Yeri	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**Büyükşehir**	220	2,69	,774	**,997**
	İl Merkezi	66	2,68	,807	
	İlçe Merkezi	84	2,69	,744	
	Köy	29	2,66	,897	
	Toplam	399	2,68	,780	

*p>0.05

Tablo 52'ye göre katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı incelenmiştir. Bulgulara göre katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yerleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir (p>0.05).

Tablo53. Yerleşim Yeri ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yerleşim Yeri	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**Büyükşehir**	220	2,30	,507	**,594**
	İl Merkezi	66	2,29	,489	
	İlçe Merkezi	84	2,24	,481	
	Köy	29	2,38	,561	
	Toplam	399	2,29	,502	

*p>0.05

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yerleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığı Tablo 53'te verilmiştir. Buna göre katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm değerlere ilişkin anomi düzeyleri ile çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık yoktur (p>0.05).

Tablo54. Yerleşim Yeri ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Yerleşim Yeri	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
5.Gösterge: Katılımcıların	**Büyükşehir**	220	2,37	,713	**0,78**
	İl Merkezi	66	2,53	,638	

kişilerarası	**İlçe Merkezi**	84	2,23	,683	
ilişkilere yönelik	**Köy**	29	2,38	,862	
tutumları	**Toplam**	399	2,37	,710	

*p>0.05

Tablo 54'te göre katılımcıların beşinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı incelenmiştir. Buna göre katılımcıların kişiler arası ilişkilere yönelik tutumları ve çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yeri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir (p>0.05).

3.2.3.4.Aile Demokratiklik Düzeyi ve Anomi İlişkisi

Tablo55. Aile Demokratiklik Düzeyi ve Anomi Ortalamaları

	Aile Demokratiklik Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
Katılımcıların	**1 (Otoriter)**	11	2,64	,674	**,165**
gruplandırılmış	**2**	3	3,00	,000	
anomi düzeyi	**3**	13	2,46	,519	
	4	17	2,65	,493	
	5	46	2,48	,505	
	6	35	2,37	,490	
	7	51	2,57	,500	
	8	75	2,39	,490	
	9	53	2,43	,500	
	10(Demokratik)	96	2,52	,502	
	Toplam	400	2,48	,505	

*p>0.05

Katılımcıların aile demokratik düzeyi ile anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Buna göre Tablo 55'te katılımcıların aile demokratik düzeyi ve anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir (p>0.05).

Tablo56. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aile Demokratiklik Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
1. Gösterge:	**1 (Otoriter)**	11	3,45	,688	**,895**
Katılımcıların	**2**	3	3,67	,577	
toplumla bağını	**3**	13	3,08	1,038	

sağlayan önderlere	**4**	17	3,24	,752	
ilişkin tutumları	**5**	46	3,24	,766	
	6	35	3,29	,789	
	7	51	3,33	,683	
	8	75	3,35	,668	
	9	53	3,19	,761	
	10(Demokratik)	96	3,29	,767	
	Toplam	400	3,29	,742	

*p>0.05

Tablo 56'ya göre katılımcıların aile demokratiklik düzeyi ve birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir. Buna bağlı olarak katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin anomi düzeyleri ile aile demokratik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur(p>0.05) denebilir.

Tablo57. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aile Demokratiklik Düzeyi	**Sayı**	**Ortalama**	**Standart Sapma**	**P***
2.Gösterge:	**1 (Otoriter)**	11	2,64	1,120	**,863**
Katılımcıların	**2**	3	2,67	,577	
gelecekteki	**3**	13	2,23	,832	
hedeflerini	**4**	17	2,65	,786	
gerçekleştirmeye	**5**	46	2,46	,780	
yönelik tutumları	**6**	35	2,54	,741	
	7	51	2,59	,726	
	8	75	2,63	,749	
	9	53	2,53	,775	
	10(Demokratik)	96	2,49	,808	
	Toplam	400	2,54	,778	

*p>0.05

Katılımcıların aile demokratiklik düzeyi ile ikinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 57' de verilmiştir. Tablo 46' ya göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik anomi düzeyleri ve aile demokratik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir(p>0.05).

Tablo58. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aile Demokratiklik Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**1 (Otoriter)**	11	2,64	,809	**,975**
	2	3	2,33	,577	
	3	13	2,46	,877	
	4	17	2,59	,618	
	5	46	2,67	,818	
	6	35	2,66	,802	
	7	51	2,73	,802	
	8	75	2,75	,790	
	9	53	2,66	,732	
	10(Demokratik)	96	2,70	,796	
	Toplam	400	2,68	,780	

*p>0.05

Tablo 58'de katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile aile demokratiklik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı verilmiştir. Buna göre katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları ile aile demokratik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir(p>0.05).

Tablo59. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aile Demokratiklik Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**1 (Otoriter)**	11	2,36	,674	**,119**
	2	3	2,67	,577	
	3	13	2,15	,555	
	4	17	2,53	,514	
	5	46	2,33	,474	
	6	35	2,31	,530	
	7	51	2,35	,522	
	8	75	2,15	,392	
	9	53	2,30	,503	
	10(Demokratik)	96	2,29	,521	
	Toplam	400	2,29	,502	

*p>0.05

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile aile demokratiklik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 59' da belirtilmiştir. Buradan hareketle denebilir ki katılımcıların temel toplumsal kurumlarla

ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları ile aile demokratik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur(p>0.05).

Tablo 60'ta katılımcıların beşinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile aile demokratiklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı verilmiştir. Buna bağlı olarak katılımcıların kişiler arası ilişkilere yönelik anomi düzeyleri ile aile demokratiklik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur(p>0.05).

Tablo60. Aile Demokratiklik Düzeyi ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aile Demokratiklik Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	**1 (Otoriter)**	11	2,36	,809	**,099**
	2	3	2,00	1,000	
	3	13	2,46	,877	
	4	17	2,71	,849	
	5	46	2,35	,674	
	6	35	2,26	,657	
	7	51	2,45	,757	
	8	75	2,20	,637	
	9	53	2,26	,560	
	10(Demokratik)	96	2,49	,754	
	Toplam	400	2,37	,709	

*p>0.05

3.2.3.5.Anne Eğitim Durumu ve Anomi İlişkisi

Tablo61. Anne Eğitim Durumu ve Anomi Ortalamaları

	Anne Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	**Okur-yazar değil**	10	2,4	0,516	**,442**
	Okur-yazar	19	2,47	0,513	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	196	2,52	0,511	
	Lise mezunu	119	2,43	0,497	
	Lisans mezunu	48	2,54	0,504	
	Önlisans Mezunu	8	2,25	0,463	
	Toplam	400	2,48	0,505	

*p>0.05

Katılımcıların anomi düzeyleri ile anne eğitim durumları arasında herhangi bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bulgulara göre katılımcıların anomi düzeyleri ile anne eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görünmektedir(p>0.05).

Tablo62. Anne Eğitim Durumu ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Anne Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**Okur-yazar değil**	10	2,8	0,632	**,645**
	Okur-yazar	19	3,16	0,834	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	196	3,38	0,716	
	Lise mezunu	119	3,15	0,766	
	Lisans mezunu	48	3,38	0,733	
	Önlisans Mezunu	8	3,38	0,518	
	Toplam	400	3,29	0,742	

*p>0.05

Katılımcıların anne eğitim durumları ile birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 62'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları ile anne eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

Tablo63.Anne Eğitim Durumu ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Anne Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	**Okur-yazar değil**	10	2,8	0,789	**,475**
	Okur-yazar	19	2,42	0,692	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	196	2,58	0,777	
	Lise mezunu	119	2,5	0,769	
	Lisans mezunu	48	2,52	0,743	
	Önlisans Mezunu	8	2,13	1,246	
	Toplam	400	2,54	0,778	

*p>0.05

Tablo 63'e göre katılımcıların ikinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve anne eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı verilmiştir. Buna

göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik anomi düzeyleri ile anne eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık yoktur(p>0.05).

Tablo64. Anne Eğitim Durumu ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Anne Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**Okur-yazar değil**	10	3,2	0,422	**,008**	Okur-Yazar Değil> Okur-Yazar
	Okur-yazar	19	2,26	0,872		
	İlkokul/Ortaokul mezunu	196	2,76	0,724		
	Lise mezunu	119	2,68	0,812		
	Lisans mezunu	48	2,5	0,799		
	Önlisans Mezunu	8	2,38	1,061		
	Toplam	400	2,68	0,78		

*p<0.05

Katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 64'te verilmiştir. Buna göre katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin anomi düzeyleri ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir (p<0.05). Fark yaratan grubu bulmak amacıyla post-hoc tekniği Tukey incelemesi yapılmıştır. Bu incelemeye göre anne eğitim durumu okur-yazar olmayan katılımcıların anne eğitim durumu okur-yazar olanlara nazaran anomi düzeyleri daha yüksektir.

Tablo65. Anne Eğitim Durumu ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Anne Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**Okur-yazar değil**	10	2	0,471	**,057**
	Okur-yazar	19	2,26	0,452	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	196	2,32	0,498	
	Lise mezunu	119	2,24	0,487	
	Lisans mezunu	48	2,42	0,539	
	Önlisans Mezunu	8	2	0,535	
	Toplam	400	2,29	0,502	

*p>0.05

Tablo 65'te katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı gösterilmektedir. Buna göre katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

Tablo66. Anne Eğitim Durumu ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Anne Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	**Okur-yazar değil**	10	2,2	0,632	**,305**
	Okur-yazar	19	2,42	0,507	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	196	2,42	0,744	
	Lise mezunu	119	2,24	0,663	
	Lisans mezunu	48	2,42	0,739	
	Önlisans Mezunu	8	2,5	0,756	
	Toplam	400	2,37	0,709	

*p>0.05

Katılımcıların beşinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile anne eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 66'da belirtilmiştir. Buna göre katılımcıların kişiler arası ilişkilere yönelik anomi düzeyleri ile anne eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir(p>0.05).

3.2.3.6.Baba Eğitim Durumu ve Anomi İlişkisi

Tablo67. Baba Eğitim Durumu ve Anomi Ortalamaları

	Baba Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	**Okur-yazar değil**	3	2,67	0,577	**,195**
	Okur-yazar	6	2	0	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	184	2,5	0,512	
	Lise mezunu	119	2,5	0,502	
	Lisans mezunu	80	2,46	0,502	
	Önlisans Mezunu	7	2,29	0,488	
	Toplam	399	2,48	0,505	

*p>0.05

Araştırmada katılımcıların anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tespit edilmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre Tablo 67'deki verilerden hareketle katılımcıların anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo68. Baba Eğitim Durumu ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Baba Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**Okur-yazar değil**	3	2,67	1,155	**,125**
	Okur-yazar	6	2,67	0,516	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	184	3,33	0,735	
	Lise mezunu	119	3,24	0,792	
	Lisans mezunu	80	3,33	0,671	
	Önlisans Mezunu	7	3	0,577	
	Toplam	399	3,28	0,742	

*p>0.05

Tablo 68'de katılımcıların birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buradan hareketle katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

Tablo69. Baba Eğitim Durumu ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Baba Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	**Okur-yazar değil**	3	3	1	**,190**
	Okur-yazar	6	2	0	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	184	2,61	0,745	
	Lise mezunu	119	2,49	0,822	
	Lisans mezunu	80	2,48	0,795	
	Önlisans Mezunu	7	2,29	0,756	
	Toplam	399	2,54	0,779	

*p>0.05

Katılımcıların ikinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 69'da incelenmiştir. Tablo

56'ya göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo70. Baba Eğitim Durumu ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Baba Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**Okur-yazar değil**	3	2,33	0,577	**,000**	**İlkokul/ Ortaokul Mezunu> Okur-Yazar**
	Okur-yazar	6	1,33	0,516		
	İlkokul/Ortaokul mezunu	184	2,78	0,744		
	Lise mezunu	119	2,71	0,761		
	Lisans mezunu	80	2,53	0,826		
	Önlisans Mezunu	7	2,57	0,535		
	Toplam	399	2,68	0,781		

*p<0.05

Tablo 70'te katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buradan hareketle katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır (p<0.05). Farklılık yaratan grubu bulmak amacıyla post-hoc tekniği Tukey kullanılmıştır. Buna göre baba eğitim durumu ilkokul/ortaokul mezunu olan katılımcıların, baba eğitim durumu okur-yazar katılımcılara göre içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir.

Tablo71. Baba Eğitim Durumu ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Baba Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**Okur-yazar değil**	3	2	0	**,540**
	Okur-yazar	6	2	0	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	184	2,32	0,511	
	Lise mezunu	119	2,29	0,539	
	Lisans mezunu	80	2,29	0,455	
	Önlisans Mezunu	7	2,14	0,378	
	Toplam	399	2,29	0,502	

*p>0.05

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Tablo 71'de görülmektedir. Buna göre katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık yoktur (p>0.05).

Tablo72. Baba Eğitim Durumu ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Baba Eğitim Durumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	**Okur-yazar değil**	3	2,67	1,155	**,822**
	Okur-yazar	6	2,17	0,408	
	İlkokul/Ortaokul mezunu	184	2,35	0,686	
	Lise mezunu	119	2,34	0,728	
	Lisans mezunu	80	2,41	0,741	
	Önlisans Mezunu	7	2,57	0,787	
	Toplam	399	2,36	0,709	

*p>0.05

Tablo 72'ye göre katılımcıların beşinci gösterge ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buradan hareketle katılımcıların kişiler arası ilişkilere yönelik anomi düzeyleri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

3.2.3.7.Aylık Gelir ve Anomi İlişkisi

Tablo73. Aylık Gelir ve Anomi Ortalamaları

	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	**4250**	**36**	2,44	0,504	**,309**
	4251-6000	**76**	2,53	0,503	
	6001-10000	**107**	2,41	0,513	
	10.000+	**179**	2,51	0,501	
	Toplam	**398**	2,48	0,505	

*p>0.05

Katılımcıların anomi düzeyleri ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

yapılmıştır. Tablo 73'e göre katılımcıların anomi düzeyleri ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo74. Aylık Gelir ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**4250**	36	3,19	0,822	**,840**
	4251-6000	76	3,3	0,749	
	6001-10000	107	3,26	0,781	
	10.000+	179	3,31	0,704	
	Toplam	398	3,28	0,743	

*p>0.05

Tablo 74'te katılımcıların birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleriyle aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buradan hareketle katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin anomi düzeyleri ile gelir düzelir arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo75. Aylık Gelir ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	**4250**	36	2,64	0,723	**,628**
	4251-6000	76	2,61	0,784	
	6001-10000	107	2,49	0,84	
	10.000+	179	2,52	0,752	
	Toplam	398	2,54	0,779	

*p>0.05

İkinci göstergeye ilişkin katılımcıların anomi düzeyleri ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Tablo 75'te verilmiştir. Buna göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik anomi düzeyleri ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir (p>0.05).

Tablo76. Aylık Gelir ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**4250**	36	2,92	0,692	**,189**
	4251-6000	76	2,72	0,826	
	6001-10000	107	2,6	0,799	
	10.000+	179	2,66	0,764	
	Toplam	398	2,68	0,782	

*p>0.05

Tablo 76'ya göre katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buradan hareketle katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

Tablo77. Aylık Gelir ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**4250**	36	2,31	0,525	**,565**
	4251-6000	76	2,33	0,5	
	6001-10000	107	2,23	0,524	
	10.000+	179	2,31	0,486	
	Toplam	398	2,29	0,502	

*p>0.05

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 77'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo78. Aylık Gelir ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Aylık Gelir	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	**4250**	36	2,5	0,775	**,225**
	4251-6000	76	2,39	0,713	
	6001-10000	107	2,25	0,702	
	10.000+	179	2,39	0,698	
	Toplam	398	2,36	0,71	

*p>0.05

Tablo 78'de katılımcıların beşinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Tablo 67'de katılımcıların kişiler arası ilişkilere yönelik anomi düzeyleriyle aylık gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

3.2.3.8.Algılanan Dindarlık Düzeyi ve Anomi İlişkisi

Tablo79. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve Anomi Ortalamaları

	Dindarlık Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	**1(Hiç dindar değil)**	50	2,8	0,404	**,000**	**1>10**
	2	16	2,44	0,512		
	3	34	2,5	0,508		
	4	39	2,69	0,468		
	5	64	2,45	0,532		
	6	41	2,44	0,502		
	7	56	2,41	0,496		
	8	52	2,31	0,466		
	9	13	2,31	0,48		
	10 (Çok dindar)	29	2,31	0,471		
	Toplam	394	2,48	0,505		

*p<0.05

Katılımcıların anomi düzeyleri ile kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tespit edilmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buradan hareketle Tablo 79'daki verilerden yola çıkılarak katılımcıların ortalama anomi düzeyleri ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir (p<0.05). Farklılığı ortaya çıkarmak amacıyla uygulanan post-hoc testi Tukey'e göre kendilerini "hiç dindar değilim" olarak

tanımlamayan katılımcıların, kendilerini "çok dindarım" olarak tanımlayan katılımcılara nazaran anomi düzeyleri daha yüksek çıktığı görülmektedir.

Tablo80. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Dindarlık Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**1 (Hiç dindar değil)**	50	3,54	0,613	**,010**	**1>10**
	2	16	3,13	0,619		
	3	34	3,35	0,774		
	4	39	3,44	0,68		
	5	64	3,34	0,718		
	6	41	3,34	0,728		
	7	56	3,27	0,726		
	8	52	3,13	0,793		
	9	13	3,15	0,555		
	10 (Çok dindar)	29	2,86	0,915		
	Toplam	394	3,29	0,74		

*p<0.05

Katılımcıların birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 80'de verilmiştir. Buna göre katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderleriyle ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir($p<0.05$). Farklılığı tespit etmek amacıyla kullanılan post- hoc tekniğine göre kendilerini "hiç dindar değilim" olarak tanımlayan katılımcıların kendilerine "çok dindarım" olarak tanımlayan katılımcıların nazaran toplumla bağını sağlayan önderleriyle ilişkin anomi düzeyinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo81. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Dindarlık Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	**1 (Hiç dindar değil)**	50	2,84	0,618	**,189**
	2	16	2,5	0,816	
	3	34	2,44	0,786	
	4	39	2,72	0,724	
	5	64	2,48	0,854	
	6	41	2,54	0,636	
	7	56	2,45	0,761	
	8	52	2,42	0,801	
	9	13	2,46	0,967	
	10 (Çok dindar)	29	2,52	0,949	
	Toplam	394	2,54	0,781	

*p>0.05

Tablo 81'de katılımcıların ikinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo82. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Dindarlık Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**1 (Hiç dindar değil)**	50	2,96	0,699	**,070**	**1>8**
	2	16	2,69	0,602		
	3	34	2,68	0,768		
	4	39	2,72	0,686		
	5	64	2,66	0,761		
	6	41	2,59	0,741		
	7	56	2,75	0,769		
	8	52	2,42	0,801		
	9	13	3	0,816		
	10 (Çok dindar)	29	2,62	1,015		
	Toplam	394	2,69	0,776		

*p<0.05

Katılımcıların üçüncü gösterge ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 82'de incelenmiştir. Buna göre katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin anomi düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (p>0.05). Buna rağmen dindarlık düzeyini 1 olarak belirtmiş olan katılımcıların, 8 olarak belirtmiş olan katılımcılara göre daha yüksek oranda anomi yaşadıkları post-hoc farklılık analizlerinde ortaya çıkmıştır.

Tablo83. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Dindarlık Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**1 (Hiç dindar değil)**	50	2,7	0,463	**,000**	1>9
	2	16	2,31	0,479		
	3	34	2,41	0,5		
	4	39	2,51	0,506		
	5	64	2,27	0,479		
	6	41	2,2	0,401		
	7	56	2,11	0,528		
	8	52	2,06	0,366		

9	13	2,08	0,277	
10 (Çok dindar)	29	2,24	0,435	
Toplam	394	2,29	0,499	

*p<0.05

Tablo 83'e göre katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır (p<0.05). Farklılığın hangi düzeylerde olduğunu ortaya koymak amacıyla uygulanan post-hoc analizine göre kendilerini "hiç dindar değilim" olarak adlandıran katılımcıların, dokuzuncu düzeyde dindar olduklarını tanımlayan katılımcılara nazaran temel toplumsal kurumlarla ilgili normal değerlere ilişkin anomi düzeylerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo84. Algılanan Dindarlık Düzeyi ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Dindarlık Düzeyi	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	**1 (Hiç dindar değil)**	50	2,66	0,717	**,014**	**1>9**
	2	16	2,13	0,885		
	3	34	2,47	0,662		
	4	39	2,51	0,79		
	5	64	2,28	0,745		
	6	41	2,44	0,673		
	7	56	2,25	0,64		
	8	52	2,23	0,645		
	9	13	2,08	0,76		
	10 (Çok dindar)	29	2,24	0,577		
	Toplam	394	2,36	0,711		

*p<0.05

Katılımcıların beşinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı tablo 84'te incelenmiştir. Tablo 84'e göre katılımcıların kişiler arası ilişkilere yönelik tutumları ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir (p<0.05). Post- hoc analizi sonucu farklılığın, kendisini "hiç dindar değilim" olarak tanımlayan katılımcıların dokuzuncu derecede dindarlık düzeyine sahip olan katılımcılara göre kişiler arası ilişkilere yönelik anomi düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.2.3.9.Tanımlanan Kimlik ve Anomi İlişkisi

Tablo85. Tanımlanan Kimlik ve Anomi Ortalamaları

	Tanımlanan Kimlik	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
Katılımcıların gruplandırılmış anomi düzeyi	**Dindar**	14	2,29	0,469	**,199**
	Muhafazakâr	12	2,08	0,515	
	Milliyetçi	48	2,54	0,504	
	Özgürlükçü	120	2,52	0,502	
	Hümanist	30	2,47	0,507	
	Modern	87	2,48	0,503	
	Gelenekçi	6	2,5	0,548	
	Liberal	11	2,45	0,522	
	Sosyalist	23	2,39	0,499	
	Feminist	19	2,58	0,507	
	Çevreci	13	2,38	0,506	
	Diğer	17	2,65	0,493	
	Toplam	400	2,48	0,505	

*p>0.05

Katılımcıların anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Tablo 85'e göre katılımcıların anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo86. Tanımlanan Kimlik ve 1. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Tanımlanan Kimlik	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
1. Gösterge: Katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin tutumları	**Dindar**	14	2,57	1,016	**,007**	**Özgürlükçü, Feminist>Dindar, muhafazakâr**
	Muhafazakâr	12	2,92	0,515		
	Milliyetçi	48	3,33	0,753		
	Özgürlükçü	120	3,42	0,74		
	Hümanist	30	3,37	0,669		
	Modern	87	3,29	0,697		
	Gelenekçi	6	3,17	0,753		
	Liberal	11	3	1		
	Sosyalist	23	3,09	0,668		
	Feminist	19	3,47	0,612		
	Çevreci	13	3,15	0,689		
	Diğer	17	3,29	0,686		
	Toplam	400	3,29	0,742		

*p<0.05

Tablo 86'da katılımcıların birinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buradan hareketle katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin analiz düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Farklı ortaya koymak amacıyla post-hoc analizi yapılmış ve sonucunda kendilerini özgürlükçü ve feminist olarak tanımlayan katılımcıların, kendilerini dindar ve muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılara nazaran topluma bağını sağlayan önderlere ilişkin ilişkin anomi düzeyinin daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo87. Tanımlanan Kimlik ve 2. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Tanımlanan Kimlik	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
2.Gösterge: Katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları	**Dindar**	14	2,5	0,76	**,125**
	Muhafazakâr	12	1,75	1,138	
	Milliyetçi	48	2,54	0,713	
	Özgürlükçü	120	2,55	0,72	
	Hümanist	30	2,47	0,776	
	Modern	87	2,59	0,815	
	Gelenekçi	6	2,33	0,816	
	Liberal	11	2,64	0,924	
	Sosyalist	23	2,48	0,73	
	Feminist	19	2,74	0,653	
	Çevreci	13	2,54	0,877	
	Diğer	17	2,76	0,752	
	Toplam	400	2,54	0,778	

*p>0.05

Katılımcıların ikinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Tablo 87'de incelenmiştir. Buna göre katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik tutumları ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0.05$).

Tablo88. Tanımlanan Kimlik ve 3. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Tanımlanan Kimlik	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
3.Gösterge: Katılımcıların içerisinde bulundukları	**Dindar**	14	2,71	0,825	**,306**
	Muhafazakâr	12	2,17	0,937	
	Milliyetçi	48	2,73	0,736	

ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin tutumları	**Özgürlükçü**	120	2,79	0,721
	Hümanist	30	2,7	0,794
	Modern	87	2,66	0,833
	Gelenekçi	6	2,5	0,837
	Liberal	11	2,91	0,944
	Sosyalist	23	2,57	0,507
	Feminist	19	2,63	0,761
	Çevreci	13	2,31	0,855
	Diğer	17	2,65	0,931
	Toplam	400	2,68	0,78

*p>0.05

Tablo 88'e göre katılımcıların üçüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Tablo 88'den hareketle katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmektedir (p>0.05).

Tablo89. Tanımlanan Kimlik ve 4. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Tanımlanan Kimlik	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*	Tukey
4.Gösterge: Katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin tutumları	**Dindar**	14	2,07	0,267	**,002**	**Liberal> Muhafazakâr**
	Muhafazakâr	12	1,83	0,577		
	Milliyetçi	48	2,27	0,536		
	Özgürlükçü	120	2,34	0,494		
	Hümanist	30	2,13	0,507		
	Modern	87	2,33	0,474		
	Gelenekçi	6	2,33	0,516		
	Liberal	11	2,45	0,522		
	Sosyalist	23	2,3	0,47		
	Feminist	19	2,32	0,478		
	Çevreci	13	2	0		
	Diğer	17	2,59	0,618		
	Toplam	400	2,29	0,502		

*p<0.05

Katılımcıların dördüncü göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Tablo 89'da incelenmiştir. Buradan hareketle katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür (p<0.05). Farklılığın hangi kimlikler arasında olduğunu tespit etmek amacıyla post-hoc analizi yapılmıştır. Bu analize göre

kendilerini liberal olarak tanımlayan katılımcıların, muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılara göre temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo90. Tanımlanan Kimlik ve 5. Göstergeye İlişkin Anomi Ortalamaları

	Tanımlanan Kimlik	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	P*
5.Gösterge: Katılımcıların kişilerarası ilişkilere yönelik tutumları	**Dindar**	14	2,21	0,579	**,110**
	Muhafazakâr	12	2,08	0,669	
	Milliyetçi	48	2,5	0,744	
	Özgürlükçü	120	2,42	0,705	
	Hümanist	30	2,27	0,74	
	Modern	87	2,3	0,717	
	Gelenekçi	6	2	0	
	Liberal	11	2,18	0,603	
	Sosyalist	23	2,17	0,65	
	Feminist	19	2,68	0,582	
	Çevreci	13	2,31	0,751	
	Diğer	17	2,65	0,862	
	Toplam	400	2,37	0,709	

*p>0.05

Tablo 90'da katılımcıların beşinci göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre katılımcıların kişiler arası ilişkilere yönelik anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p>0.05).

TARTIŞMA

Bulgulara bakıldığında üniversite öğrencileri toplamda orta ve yüksek derece aralığında anomi yaşadıkları görülmektedir. Anketteki soruların Srole'ün ölçeğinden esinlenilerek oluşturulduğu düşünüldüğünde katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere**,** gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye, içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma, toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ve kişilerarası ilişkilere yönelik orta ve yüksek derecede anomi yaşadıkları görülmektedir.

Araştırmada katılımcılar toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin orta düzeyin üzerinde anomi yaşamaktadırlar. Ankette toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin sorular siyasi kişilikler, parti liderleri, dini cemaat liderleri ve bilim insanları olarak kategorize edilmiştir. Yanıtlar incelendiğinde katılımcıların dini cemaat liderlerine ve DİB'e güven konusunda yüksek düzeyde anomi yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum, üniversite öğrencilerinin davranışlarını belirlerken dini referans olarak kabul etmediklerinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla cemaat liderlerinin açıklamaları katılımcıların inanç şekillerini etkilememektedir. Bu bağlamda din ve devlet işlerini birbirinden ayıran, laiklik ilkesinin uygulanmasını sağlaması beklenen DİB, üniversite öğrencileri kapsamında işlevini ifa edememekte, bir bakıma işlevselliğini yitirmektedir. Bununla birlikte katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin en düşük anomi düzeyi bilim insanlarına güven konusundadır. Nitekim bilim üretilen kurumda öğrenci olarak eğitime devam eden katılımcıların bilim insanlarına yönelik anomi düzeyinin düşük çıkması beklenen bir sonuçtur. Bununla birlikte son dönemlerde yaşanan covid 19, genel sağlık, salgın ve deprem gibi olayların çok yoğun yaşanması sonucu bilim insanlarının açıklamaları önem kazandığı görülmektedir. Nitekim 2021 yılında yapılan Türkiye gençlik araştırmasında katılımcıların en çok güvendiği kişiler bilim insanları olurken, yine aynı kurumun 2023'te yaptığı araştırmada da benzer şekilde katılımcıların en çok güvendiği kişiler bilim insanları olmuştur.

Üniversite öğrencilerinin gelecekle ilgili anomi düzeyleri incelendiğinde araştırmada katılımcıların orta ve yüksek dereceler aralığında anomi yaşadıkları görülmektedir. Bu göstergeye ilişkin anketteki maddelere bakıldığında katılımcıların insan ilişkilerinin gün geçtikçe zayıflayıp güvensiz hale geldiği konusunda yüksek düzeyde anomi yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum hiç şüphesiz postmodern toplumu karakterize eden özellikler ve neoliberal politikalarının meydana getirdiği

davranış şekillerinin bir yansımasıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi postmodernleşme ile bireylerin tek ve biricikliği öncelenmiş ve kalabalıklar içerisinde bireyin yalnızlaşması söz konusu olmaya başlamıştır. İnsan ilişkilerinin de bu bağlamda olumsuz etkilendiği söylenebilir. Bununla birlikte katılımcıların Türkiye'nin geleceği hakkında yüksek düzeyde anomi yaşaması çalışmanın bir diğer sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 2021 yılında yapılan Türkiye gençlik araştırmasına göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin geleceğini iyi görmemektedirler. 2023 yılında tekrarlanan aynı gençlik araştırmasına göre ise katılımcıların neredeyse tamamı Türkiye'nin yakın gelecekte sorunlarla karşılaşacaklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte Dinç ve Çınar'ın yaptığı çalışmada öğrencilerinin geleceğe yönelik kaygılarının ne yapacağını bilememek ve hayatın korkutucu algılanması gibi özelliklerle ilşkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda gelecekle ilgili bireylerin "imkânım olsa bu ülkede bir gün dahi yaşamam" ifadesine büyük oranda katıldıkları, dolayısıyla bu alanda anomi yaşadıkları görülmektedir. Bu durum katılımcıların ülke geleceklerine dair umutlarının olmadığını ve güvensiz hissettiklerini ortaya çıkarmaktadır. Benzer şekilde 2021-2023 yıllarında yapılan gençlik araştırmalarına göre katılımcıların önemli bir çoğunluğu imkanları olsa başka bir ülkede yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. 2023 yılında yapılan çalışma sonucunda bu durumun temel sebeplerinden başlıca ikisinin daha iyi yaşam koşulları ve daha fazla özgürlük arayışları olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre araştırma kapsamında denebilir ki üniversite öğrencileri daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek, daha fazla özgürlüğe sahip olmak gerekçeleri ve ülkenin geleceği hakkında umutsuz olmaları sebebiyle başka ülkede yaşamak istemektedirler. Hiç şüphesiz bu durum Türkiye'deki üniversite öğrencilerine yapıldığı düşünüldüğünde eğitim ve ekonomi politikaların yansımaları olarak görülebilir. Nitekim Usanmaz ve Kahraman'ın yaptığı çalışmada öğrencilerin maddi imkanların kısıtlılığı sebebiyle temel ihtiyaçları giderebilmek için ağır şartlarda çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka deyişle mevcut ekonomi ve eğitim politikaları, üniversite öğrencilerini kendi ihtiyaçlarını giderebilme amacıyla ağır şartlar altında çalışmaya zorlamıştır. Üniversite öğrencilerinin aldıkları eğitim doğrultusunda nitelikli birer eleman olarak yetişmeleri ve kendi mesleki alanlarında deneyimlere sahip olabilmeleri için yeterli imkanlara sahip olamaması sebebiyle anomi yaşadıkları söylenebilir. Benzer şekilde Bora ve diğerlerinin yaptığı çalışmada beyaz yakalı işsizliğin "boşuna mı okuduk?" ifadesiyle anlam kazandığı görülmektedir. Özgürlük ve anomi tartışmaları başlığında bahsedildiği üzere

Türkiye'nin eğitim olanaklarının düşük olması sebebiyle yaşanılan anomi durumu, toplumda var olan bir problemi yansıtmaktadır. Bu durum üniversite öğrencilerinin içi boş bir özgürlük arayışından ziyade toplumsal normların işlevlerini yerine getirememelerin birer göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer gösterge olan üniversite öğrencilerinin içerisinde bulundukları toplumsal ekonomik yapıya dair düşünceleri incelendiğinde katılımcıların büyük oranda yüksek derecede anomi yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum daha önce bahsedildiği gibi eğitim ve ekonomi politikaları ile ilişkilendirilebilir. Nitekim 2021'de yapılan Türkiye gençlik araştırmasında benzer şekilde katılımcılar, Türkiye'de en çok yaşanan sorunlar içerisinde ekonomik sorunların ilk sırada geldiğini belirtmişlerdir. Yine aynı kurum tarafından yapılan 2023 yılındaki gençlik araştırmasına göre ise katılımcıların ekonomik koşullar, hukuk, adalet, kayırmacılık gibi konularda büyük oranda sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum hiç şüphesiz 2022'de yayınlanan dünya eşitsizlik raporunu doğrular nitelikte Türkiye'de ekonomi politikalarının başarısız olmasının, küresel anlamda ekonomik faaliyetler sonucu ortaya çıkan ekonomik eşitsizlikleri giderme noktasında kurumların yetersiz kalmasının ve normlarının işlevlerini yitirdiğinin bir göstergesidir.

Toplumsal kurumlarla ilgili üniversite öğrencilerinin norm ve değerlere yönelik tutumları incelendiğinde aile kurumuna ilişkin maddelerde bir kadın ve bir erkek üniversite öğrencisinin aynı evi paylaşması konusunda yüksek düzeyde anomi yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bir kadın ve erkek öğrencinin aynı evi paylaşması bir bakıma geleneksel aile yapısındaki norm ve değerlerin yitirildiğinin bir göstergesidir. Nitekim SEKAM tarafından yapılan çalışmalardaki bulgularda da eşdeğer sonuçlarla karşılaşılmıştır. SEKAM'ın araştırmasında "üniversite öğrencilerinin kız ve erkek aynı evde yaşamaları kendisinden başka kimseyi ilgilendirmez" ifadesine katılımcılar göreli olarak yüksek derece normal olarak belirtmişlerdir.

Üniversite öğrencilerinin aile kurumuna yönelik düşünceleri değerlendirildiğinde kendi ailelerine yönelik norm ve değerlerinde anomi düzeylerinin düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durum gençlerin aile bağlarının koptuğu ve ebeveynler ile olan ilişkilerinin gün geçtikçe kötüye gittiği söylemlerinin bir bakıma yanlışlandığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim benzer şekilde 2021 yılında yapılan Türkiye gençlik araştırmasının bulguları ile karşılaştırıldığında benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Fakat buna rağmen katılımcılar nikâh, çocuk yetiştirmek, evliğin özgürlüğü kısıtlaması gibi evliliğe yönelik norm ve değerlere

ilişkin anomi düzeyinin yüksek çıktığı görülmektedir. Bunun sonucunda denebilir ki katılımcılar her ne kadar kendi ailelerine yönelik norm ve değerleri içselleştiriyor olsalar dahi, kendi evlilikleri konusunda bu norm ve değerleri devam ettirmekten kaçınmaktadırlar. Türkiye'de aile yapısı analizlerindeki aile yapısında geniş aileden çekirdek aile yapısına geçiş ve çocuksuz çekirdek ailelerin gün geçtikçe artması da çalışma ile benzer bir sonuca işaret etmektedir. Bu bağlamda üniversite öğrencileri evliliğe karşı olumsuz düşüncelere sahip olarak evliliğe yönelik mevcut norm ve değerlerini benimsememesi dolayısıyla normsuzluk durumu meydana gelmektedir.

Araştırmada katılımcıların eğitim kurumuna yönelik orta ve yüksek düzey aralıklarında anomi yaşadıkları görülmektedir. Nitekim üniversite öğrencilerinin "çok para kazanmak için iyi bir eğitimden fazlasına ihtiyaç vardır" ifadesinde yüksek düzeyde anomi yaşadıkları gözlenmektedir. Dolayısıyla bir bakıma rüşvet, yolsuzluk gibi meşru olmayan yollarla kazanılan paranın eğitim kurumunun sağlayamadığı koşulları sağladığına olan inanç, yüksek gözükmektedir. Araştırma sonucunda katılımcılar her ne kadar aldıkları eğitimin hedeflerine ulaştıramayacağını düşünseler dahi eğitimle yüksek prestijli bir konuma gelebileceklerini düşünmektedirler. Bu durumda eğitim kurumunun yüksek prestijli bir mesleğe ulaştıracak bir işleve sahip olduğunun; fakat günümüzdeki eğitim politikalarının rüşvet, yolsuzluk gibi meşru olmayan yollarla bireyin prestijli bir mesleğe sahip olmasına izin vermesi bakımından katılımcıların anomi yaşadığı söylenebilir.

Siyaset kurumuna yönelik maddelere bakıldığında katılımcıların Türkiye'nin genel ve yerel seçimleri hakkında güvenirliğini yüksek bulmadıkları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda siyaset kurumunun, ürettiği norm ve değerler ile işlevselliğini sağlayamadığı söylenebilir. Seçimler her ne kadar yüksek oranda güvenilir olduğu ifade edilse dahi üniversite öğrencilerinde güvensizlik hakimdir. Dolayısıyla hem güvenlik sağlanırken hem de bu güvenliğin toplumun üyeleri tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Bu iknayı sağlayamayan siyaset kurumunun sahip olduğu normları yerine getirememesi beklenen bir sonuçtur. Fakat buna rağmen araştırmada üniversite öğrencilerinin yüksek oranda siyasete ilgi duydukları görülmektedir. Benzer şekilde 2021-2023 yılında yapılan Türkiye gençlik araştırmalarında gençlerin önemli bir çoğunluğunun ülke ve dünya gündemini takip ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların din kurumuna yönelik tutumları ele alındığında az sayıda katılımcının davranışlarında, bireyler arası ilişkilerinde ve gündelik hayatlarında dini

referans aldığı ortaya çıkmıştır. Buna benzer şekilde 2023'te yapılan Türkiye gençlik araştırmasında katılımcıların büyük bir çoğunluğu din görevlilerine güvenmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum Durkheim'ın din kurumuna yönelik düşünceleri ile ilişkilendirilebilir. Ona göre din toplumsal bütünleşmeyi sağlayan en önemli kurumlardan bir tanesidir. Dolayısıyla toplumdaki sorunların giderilmesinde etkili bir kurumdur. Katılımcıların bu bağlamda din kurumuna yönelik düşünceleri göz önünde bulundurulduğunda din kurumunun sahip olduğu norm ve değerleri işlevselliğinin yitirdiğini görülmektedir. Bununla ilişkili olarak üniversite öğrencilerinin verdikleri yanıtlarda bazı kişi ve çevrelerin kendi çıkarları doğrultusunda dini kullanmaları dinden soğumalarına neden olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuçtan yola çıkarak denebilir ki dinin kendisinden ziyade dinin uygulayıcıları tarafından din adı altında yapılan faaliyetler üniversite öğrencilerinin dinden soğumalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda bütünleşmeyi sağlayan din kurumunun işlevini ifa edememesi ise toplumda anominin daha şiddetli bir şekilde yaşanmasına yol açmaktadır.

Ekonomi kurumuna yönelik anomi düzeylerine bakıldığında katılımcıların ortalama anomi düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Ekonomi kurumu ile ilişkili ifadelerden biri olan "para her kapıyı açar" ifadesinde anomi düzeyinin yüksek olması bunun bir göstergesidir. Fakat buna rağmen katılımcıların para kazanmaya ilişkin kaderci anlayıştan da uzak bir düşünceye sahip oldukları görülmektedir.

Araştırmada katılımcıların bireyler arası ilişkilerine dair anomi düzeyleri incelendiğinde orta düzeyde anomi yaşadıkları gözlenmektedir. Bireyler arası ilişkilerde güven oldukça önemli gözükmektedir. Nitekim katılımcıların büyük bir çoğunluğu arkadaşlık ilişkilerinde güvenin önemli olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların yine benzer şekilde çoğunluğu bu sebeple arkadaş sayılarının oldukça az olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu bağlamda bireyler arası ilişkilerde güvensizliğin oldukça yüksek olduğu ve bu güvensizlik sonucu arkadaş sayılarının az olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat buna rağmen öğrenciler kendi çevrelerini oluşturarak ömür boyu görüşecekleri arkadaşları olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte sosyal medya ilişkilerinde üniversite öğrencilerinin son derece güvensiz ve tedirgin oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim bununla ilişkili olarak Yıldırım ve Yazgın'ın yaptığı çalışmada ulaşılan bulgular karşılaştırıldığında geleneksel saldırganlığın dijital ortamlarda yeniden üretildiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna benzer şekilde araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya ilişkileri konusunda son derece güvensiz olmaları şaşırtıcı değildir. Buradan hareketle Kaya ve Kılıç'ın sosyal medya

ilişkilerinde yaşanan anomi durumunu dijitanomi kavramıyla ifade etmesi, dijitalleşmenin yeni anomi modelleri ortaya çıkardığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada katılımcıların demografik özellikleri anomi ile ilişkilendirildiğinde anne eğitim durumları ile içerisinde bulundukları toplumsal ekonomik yapıya dair anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim annesi okur yazar olmayan katılımcılar, annesi okur yazar olan katılımcılara göre içerisinde bulundukları toplumsal ve ekonomik yapıya dair daha yüksek düzeyde anomi yaşamaktadırlar. Bu durum hiç şüphesiz bireyin sosyalleşme sürecinin ailede başlaması ile annenin eğitim durumunun çocuğun yaşadığı toplumsal sorunlara sirayet ettiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna benzer şekilde baba eğitim durumu ve katılımcıların içerisinde bulundukların toplumsal ve ekonomik yapıya dair anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Nitekim babası ilkokul/ortaokul mezunu olan katılımcıların babası ilkokul mezunu olan öğrencilere göre daha yüksek düzeyde içerisinde bulundukları toplumsal ve ekonomik yapıya dair daha yüksek düzeyde anomi yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyi ve toplam anomi düzeyi arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Nitekim kendini hiç dindar değil olarak tanımlayan katılımcılar, kendini çok dindar olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde anomi yaşadığı görülmektedir. Yine benzer şekilde katılımcıların kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyleri ile toplumla bağını sağlayan önderlere, içerisinde bulundukları toplumsal ekonomik yapıya, toplumsal kurumlara yönelik norm değerlere ve bireyler arası ilişkilere yönelik anomi düzeyleri arasında kendilerini hiç dindar değil olarak tanımlayan katılımcıların, kendilerini çok dindar olarak tanımlayan katılımcılara göre daha fazla anomi yaşadıkları görülmektedir. Bu durum Durkheim'ın düşüncesiyle eş değer şekilde din kurumunun bütünleşmeye etkisini gözler önüne serer niteliktedir.

Katılımcıların kendilerini tanımladıkları kimlikler ile toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık gözlenmektedir. Nitekim kendini özgürlükçü ve feminist olarak tanımlayan katılımcıların, kendilerini dindar ve muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılara nazaran toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin daha fazla anomi yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Buna benzer şekilde katılımcıların kendileri tanımladıkları kimlikler ve toplumsal kurumlara yönelik norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu

görülmektedir. Kendilerini liberal olarak tanımlayan katılımcıların toplumsal norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri, kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek çıkmıştır.

SONUÇ

Saha araştırmasında, Manisa Celal Bayar Üniversitesi şehir merkezinde yer alan fakültelerinde 2021-2022 yılında kayıtlı öğrenci sayıları esas alınarak toplam 400 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anket uygulanan öğrenciler 200 kadın, 200 erkek olmak üzere eşit sayıdan oluşmaktadır.

Katılımcıların yaş dağılımlarında 18-23 yaş aralığındakiler örneklemin %91,8'ini oluşturmaktadır. Kendilerini tanımladıkları kimliklerde, katılımcıların %30'u özgürlükçü, %21'i ise modern olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunlukla hayatlarının geçtiği yerleşim yerleri, %55'lik bir oranla büyükşehir oluşturmaktadır. Çoğunlukla hayatın geçirildiği yerleşim yerinde en az oran ise %7,3 ile köy merkezleridir. Katılımcıların aile demokratiklik düzeylerinde %11'lik kesim 1-5 arasında aile demokratiklik düzeyine sahipken, %89'luk bir bölümü 5-10 arasında bir değer belirtmişlerdir. Katılımcıların kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyine bakıldığında %51'inin 1-5 arasında bir değere sahip olduğu görülmektedir. Anne ve baba eğitim durumları incelendiğinde anne eğitim durumunun en fazla ilkokul/ortaokul (%49), en az %2 oranla lisans mezunu olduğu görülmektedir. Baba durumlarında lise mezunun (%29,8) en fazla, okur yazar olmayanların %0,82le en az olduğu görülmektedir. Anket uygulandığı dönemde (2022) asgari ücret esas alınarak oluşturulan aile gelir düzeyinde asgari ücretten düşük gelir düzeyine sahip aileler %9 oranındayken 10.000'tl den fazla gelir düzeyine sahip olan ailelerin %44,8 olduğuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın iki temel hipotezi vardır. Bu temel hipotezlerden ilki "üniversite öğrencileri anomi yaşamaktadır" olarak belirlenmiştir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında katılımcıların orta ve yüksek düzey aralığında anomi yaşadıkları görülmektedir.

Temel hipotezin alt hipotezlerinden ilki, birinci göstergeye ilişkin anomi ortalamasıdır (3,29)'dur. Bu değer katılımcıların yüksek düzeyde anomi yaşadığını gözler önüne sermektedir. 1. göstergeye ilişkin ankette toplumla bağını sağlayan önderler siyasi kişilikler, bilim insanları, dini cemaat liderleri, diyanet işleri başkanı

olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların toplumla bağını sağlayan önderlere yönelik yüksek düzeyde güvensizlik içerisinde olduklarını söylemek mümkündür.

İkinci göstergeye ilişkin katılımcıların anomi düzeyleri incelendiğinde anomi düzeyinin 2,54 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik orta düzeyin üzerin anomi yaşadıkları söylenebilir.

Üçüncü göstergeye ilişkin hipotez değerlendirildiğinde katılımcıların 2,68 oranına anomi yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin orta düzeyin üzerinde anomi yaşadıkları görülmektedir.

Diğer bir alt hipotez olan 4. göstergeye ilişkin anomi düzeyinin 2, 29 olarak bulunmuştur. Bu durum, katılımcıların temel toplumsal kurumlara yönelik norm ve değerlere ilişkin orta düzeyin üzerinde anomi yaşadıklarını göstermektedir. Toplumsal kurumlarla ilişkili anomi düzeylerini aile, eğitim, siyaset, ekonomi ve din kurumlarına yönelik soruların oluşturduğu alt boyutlarıyla incelenmiştir. Bu bağlamda kurumlara yönelik anomi düzeylerine bakıldığında aile (1,71), eğitim (2,70), siyaset (2,44), din (2,57), ekonomi (2,48). Buradan hareketle katılımcılar arasında en fazla anomi durumunun görüldüğü toplumsal kurumlar sırasıyla eğitim, din, ekonomi, siyaset ve aile kurumudur.

Katılımcıların diğer bir gösterge olan kişilerarası ilişkilerinde yaşadıkları anomi düzeylerinin 2,37 bir ortalama ile orta düzeyde yaşandığı görülmektedir. Ankette beşinci gösterge akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ve sosyal medya ilişkileri alt boyutlarından oluşmaktadır. Bu alt boyutlara verilen yanıtlardan yola çıkarak anomi düzeyi hesaplandığında sırasıyla sosyal medya ilişkileri (2,41), akrabalık ilişkileri (2,28), arkadaşlık ilişkileri (2,24) ve komşuluk ilişkileri (1,93)'dir.

İkinci temel hipotez, "katılımcıların anomi düzeylerini bağımsız değişkenlerle arasında anlamlı bir ilişki içerisindedir" olarak belirlenmiştir. Buna ilişkin alt hipotezler cinsiyet, yaş, yerleşim yeri, aile demokratiklik düzeyleri, anne ve baba eğitim durumları, aylık gelir, algılanan dindarlık düzeyi ve tanımlanan kimlik olarak bağımsız değişkenler olarak sıralanmıştır.

İlk bağımsız değişken olan cinsiyet bağlamında anomi ilişkisi incelenmiştir. Katılımcıların genel anomi düzeyleri arasında cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bununla birlikte 1., 2., 3., ve 5., göstergelere bağlı anomi düzeylerinde cinsiyet değişkeni ile aralarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Fakat 4.

göstergeye, temel toplumsal kurumlara ilişkin anomi düzeylerinde cinsiyete bağlı bir farklılık gözlemlenmiştir.

Diğer bir bağımsız değişken olan yaş ve anomi ilişkisinde katılımcıların toplam anomi düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak 1., 2., 3., 4. ve 5. göstergelerin işaret ettiği anomi düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Bireylerin yerleşim yerleri ve anomi ilişkisi ele alındığında katılımcıların toplam anomi ortalamalarının ve yerleşim yerleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde 1., 2., 3., 4., ve 5., göstergeler ışığındaki anomi düzeyleri ile yerleşim yerleri ile aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Aile demokratiklik düzeyi bağımsız değişkeni ve anomi düzeyleri incelendiğinde katılımcıların toplam anomi düzeyleri ve aile demokratiklik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ve bu bağlamda 1., 2., 3., 4. ve 5. göstergeler de aile demokratiklik düzeyleri ve anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir.

Anne eğitim durumu ile toplam anomi düzeyi ilişkisine bakıldığında ikisi arasında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak 1., 2., 4. ve 5. göstergelere işaret eden anomi düzeyleri ile katılımcıların anne eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Fakat 3. gösterge yani katılımcıların içerisinde bulundukları toplumsal ekonomik duruma ilişkin anomi düzeyleri ile anne eğitim durumları arasında anlamlı bir fark görülmektedir. Bu bağlamda bu farklılığı ortaya koymak için yapılan analizlerde anne eğitim durumu okur yazar olmayan katılımcıların, okur yazar olan katılımcılara göre içerisinde bulundukları temel toplumsal kurumlara dair anomi düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Baba eğitim durumu ile katılımcıların toplam anomi düzeyine bakıldığında aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Buna benzer şekilde 1., 2., 4. ve 5. göstergelerde eğitim durumu ve anomi ilişkisinin anlamlı bir fark göstermediği söylenebilir. Fakat anne eğitim durumundaki gibi 3. gösterge ve baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Farklılık yaratan grupları bulmak için yapılan analizler sonucu babası ilkokul/ortaokul mezunu olan katılımcıların, babası okur-yazar olan katılımcılara göre içerisinde bulundukları toplumsal ve ekonomik konuma dair anomi düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Aylık gelir bağımsız değişkenine bakıldığında aylık gelir düzeyi ve bireylerin toplam anomi düzeylerinin aylık gelir bağımsız değişkeni ile aralarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak 1., 2., 3., 4., ve 5., göstergelerdeki anomi düzeyleri ile aylık gelir arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Bir diğer bağımsız değişken olan katılımcıların kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyleri ve anomi ilişkisi incelendiğinde katılımcıların toplam anomi düzeyleri ile kendilerini algıladıkları dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda farklılığı oluşturan grup ise kendini "hiç dindar değil" olarak tanımlayan katılımcılar ve kendini "çok dindar" olarak tanımlayan katılımcılar arasında gerçekleşmiştir. Nitekim kendini "hiç dindar değil" olarak tanımlayan katılımcıların "çok dindar" olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde anomi yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

1. göstergeye ilişkin anomi düzeyleri ve algılanan dindarlık düzeyi incelendiğinde aralarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, tıpkı toplam anomi düzeyinde olduğu gibi 1—10 seçeneğini işaretleyen katılımcılar arasına olmuştur. Nitekim kendini "hiç dindar değil" olarak tanımlayan katılımcıların, kendini "çok dindar" olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde toplumla bağını sağlayan önderlere ilişkin yüksek düzeyde anomi yaşadığı söylenebilir.

2. gösterge ve dindarlık düzeyi incelendiğinde katılımcıların gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik anomi düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. göstergeye bakıldığında, katılımcıların içerisinde bulundukları ekonomik ve toplumsal konuma ilişkin anomi düzeyleri ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Farklılığı yaratan gruplar incelendiğinde kendini "hiç dindar değil" olarak tanımlayan katılımcıların, kendilerini 8. derece dindar olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde anomi yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4. göstergeye ilişkin katılımcıların toplumsal kurumlara ilgili norm ve değerlere yönelik anomi düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Nitekim kendini "hiç dindar değil" olarak tanımlayan katılımcıların kendilerini 9. derecede dindar olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde anomi yaşadıkları söylenebilir.

Katılımcıların 5. göstergeye, kişilerarası ilişkilere yönelik anomi düzeylerine bakıldığında ikisi arasında anlamlı bir farklılık olduğu göze çarpmaktadır. Bu anlamlı farklılık, kendini "hiç dindar değil" olarak tanımlayan katılımcı grup ile kendini 9. derecede dindar olarak tanımlayan katılımcı gruba göre daha yüksek düzeyde anomi yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak katılımcıların kendilerini tanımladıkları kimlik ve anomi ilişkisi incelendiğinde toplam anomi düzeyi ile tanımlanan kimlik arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Benzer şekilde 2., 3., ve 5. göstergeye yönelik anomi düzeyleri ile tanımlanan kimlik bağımsız değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Fakat 1. ve 5. göstergelere ilişkin anomi düzeyleri ve tanımlanan kimlik arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların 1. göstergeyle ilişkili toplumla bağını sağlayan önderlere yönelik anomi düzeyleri ile kendilerini tanımladıkları kimlik arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Nitekim kendini özgürlükçü ve feminist olarak tanımlayan katılımcıların, kendilerini muhafazakâr ve dindar olarak tanımlayan katılımcılara nazaran toplumla bağını sağlayan önderle ilgili daha yüksek düzeyde anomi yaşadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

4. göstergeye ilişkin anomi düzeyleri incelendiğinde, katılımcıların kendilerini tanımladıkları kimlik ve temel toplumsal kurumlara ilişkin norm ve değerlere yönelik anomi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmektedir. Bu anlamlı farklılık ise kendini liberal ve muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılar arasındadır. Nitekim kendini liberal olarak tanımlayan katılımcıların temel toplumsal kurumlarla ilgili norm ve değerlere ilişkin anomi düzeyleri, kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Agnew, R. S. (1980). Success and Anomie: A Study of the Effect of Goals on Anomie. *Sociological Quarterly*. *21*(1): 53–64. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1533-8525.1980.tb02198 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Akgül, M. ve Can, E. N. (2021). Risk Toplumu Bağlamında Covid-19 Haberlerine Yönelik Bir İnceleme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 17(33): 535–564.

Akgün Güdücü, S. ve Özerk, H. (2022). Türkiye de Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygılarıyla İlintili Olarak 1996-2020 Yılları Arasında Yapılan Araştırmaların İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.* 5(6): 748-769

AKSAKAL, İ. (2021). Durkheim' İn Ahlak Eğitimi ve İdeal Vatandaş Modeli. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. (42): 511–529. https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.860945 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Aksay, B. ve Güğerçin, U. (2017). Dean'in Yabancılaşma Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi. *International Journal of Management Economics and Business*. 13(31): 137-154.

Ali, S. (2020). *Kürk mantolu Madonna*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ashford, N. (2009). *Özgür Toplumun İlkeleri* (Çev. Can Madenci). Ankara: Liberte Yayınları.

Atasoy, F. ve Gedik, S. (2021). Amiran Kurtkan Bilgiseven'in Bütüncü Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi. 2(1): 1-17.

Atılgan, Z. (2010). Anomi ve Yabancılaşma Bağlamında İstanbul'daki Kapkaç Olaylarına Bakış (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baron, S. W. (2011). Street Youths and the Proximate and Contingent Causes of Instrumental Crime: Untangling Anomie Theory. *Justice Quarterly*. *28*(3): 413–436. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07418825.2010.512871 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Bashir, H. ve Bala, R. (2019). Development and Validation of a Scaleto Measure Anomie of Students. *Psychological Studies*. *64*(2): 131–139. https://link.springer.com/article/10.1007/s12646-018-0472-8 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Baudrillard, J. (2008). Simulakrlar ve Simulasyon (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Bauman, Z. (2005). Bireyselleşmiş Toplum. (Çev. Yavuz Alagan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2011). Postmodern Etik (Çev. Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2015). Özgürlük. (Çev. Kübra Eren). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2016). Sosyolojik düşünmek (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayhan, V. (1997). *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bayhan, V. (2011). Küreselleşme ve Risk Toplumu. *Sosyologca Dergisi*. 207-221 https://sosyologca.org/files/sosyologca/1-16.pdf Erişim Tarihi: 08.06.2023

Beck, U. (2014). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru (Çev. Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.

Bell, W. (1957). Anomie, SocialI solation, and the Class Structure. *Sociometry*. *20*(2): 105. https://www.jstor.org/stable/2785636 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Berlin, I. (2007). İki Özgürlük Kavramı. (Çev. Mustafa Erdoğan). *Liberal Düşünce Dergisi*. (46): 59–72.

Bora, T., Bora, A., Erdoğan, N., ve Üstün, İ. (2015). "Boşuna mı Okuduk?": Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Bozkurt, A., Hamutoğlu, N. B., Liman Kaban, A., Taşçı, G. ve Aykul, M. (2021). Dijital Bilgi Çağı: Dijital Toplum, Dijital Dönüşüm, Dijital Eğitim ve Dijital Yeterlilikler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*. 7(2): 35–63. https://doi.org/10.51948/auad.911584

Bygnes, S. (2017). Are They Leaving Because of the Crisis? The Sociological Significance of Anomie as a Motivation for Migration. *Sociology*. *51*(2): 258-273. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0038038515589300 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Can, Y. (2004). Durkheim ve Merton'ın Anomi Kuramları Bağlamında Cemaatten Cemiyete Türk Toplumu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 1(2): 95–105.

Cangöz, İ. (2016). Sosyal Medya Egemenliğinde Gazetecilik Alanını Okumak: Küreselleşme, Neoliberal Politikalar ve Yeni İletişim Teknolojileri Düğümünde Haber ve Yorum Yapmak. Buruk Şenlik: Enformasyon Toplumunda Anomi ve Yabancılaşmanın Yeni Biçimleri (ss. 237–263). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Cardoso, G. ve Jacobetty, P. (2017). Kriz Dalgalarını Aşmak: Aidiyet Kültürleri ve Ağlara Dayalı Toplumsal Değişim. Sonrası Ekonomik Kriz Kültürleri (ss. 185–215). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Cilt 1: Ağ Toplumunun Yükselişi.* (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Bilgi ve Toplum: 1, 3, 4*. (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Castells, M. (2013). *İsyan ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Chancel, Lucas. "Dünya Eşitsizlik Raporu" Dünya Eşitsizlik Laboratuvarı (World Inequality Lab), 2021. https://wir2022.wid.world

Cloward, R. A. (1959). IllegitimateMeans, Anomie, and DeviantBehavior. *AmericanSociologicalReview*. *24*(2): 164. https://www.jstor.org/stable/2089427 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Conill, J., Castells, M., Cardenas, A. ve Servon, L. (2017). Krizin Ötesi: Alternatif Ekonomi Pratiklerinin Doğuşu (Çev. Ebru Kılıç). Sonrası Ekonomik Kriz Kültürleri (ss. 217–252). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çağlar, Ç. (2012). Öğrenci Yabancılaşma Ölçeği 'nin (ÖYÖ) Geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*. *37*(166): 195–205.

Çağlar, A. (2023). Türkiye Gençlik Araştırması 2023. Konrad-Adenauer-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği: Ankara

Çağlar, A., ve Çağlar, T. (2021). Türkiye Gençlik Araştırması 2021. Konrad-Adenauer-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği: Ankara

Çakır, Ö. ve Kellevezir, İ. (2020). Yükseköğretim Mezunlarında İşsizlik ve Nitelik Uyumsuzluğu Olgusu: UNI-VERI Araştırma Sonuçları Işığında Bir Değerlendirme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *1*, 1–17.

Çelik, E. ve Babaoğlan, E. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Yabancılaşma Düzeyi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 18(1): 405–427.

Çuhacı, A. (2012). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı.*İstanbul University Journal of Sociology*. *3*(14): 129–157. https://dergipark.org.tr/en/pub/iusosyoloji/issue/520/4741 Erişim Tarihi: 08.06.2023

De Man, A. F., Labreche-Gauthier, L. ve Leduc, C. P. (1993). Correlates of anomiein French-Canadianadolescents. *TheJournal of SocialPsychology*. *133*(2): 141–145. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224545.1993.9712132 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Dean, D. G. (1961). Alienation: Its Meaning and Measurement. *American Sociological Review*. *26*(5): 753. https://www.jstor.org/stable/2090204 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Deflem, M. (2015). Anomie: History of the Concept. *International Encyclopedia of the Social ve Behavioral Sciences.* (ss. 718–721). https://www.researchgate.net/publication/304188970_Anomie_History_of_the_Concept Erişim Tarihi: 08.06.2023

Demir, Ö. (2003). *İktisat ve Ahlak*. Ankara: Liberte Yayınları

Demirkasımoğlu, N. (2015). Toplum Yaşamında Kurallar: Birey-Kural İlişkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *13*(01): 138–156.

Dinç, S., ve Çınar, S. (2019). Bilişsel Davranışçı Yaklaşıma Dayalı Grupla Psikolojik Danışma Uygulamasının Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygıları ve Yetkinlik İnançları Üzerine Etkisi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10(3): 15-28.

Durkheim, E. (2019). *Sosyolojinin Yöntem Kuralları* (Çev. Özer Ozankaya). İzmir: Cem Yayınevi.

Durkheim, E. (2020). *Toplumsal İşbölümü* (Çev. Özer Ozankaya). İzmir: CemYayınevi.

Durkheim, E. (2021a). *İntihar* (Çev. Özer Ozankaya). İzmir: Cem Yayınevi.

Durkheim, E. (2021b). Sosyoloji Dersleri (Çev. Özer Ozankaya). İzmir: Cem Yayınevi.

Ekmekçi, A. (2004). 20-40 Yaşlar Arası Hayatın İşleyişinde Anomi Problemi (Adapazarı Örneği) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya:Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Erdoğan, N. (1991). *Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Eren, S. (2007). Toplumsal Norm, Ahlak ve Din. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11(2): 289–316.

Ergil, D. (1994). *Toplum ve İnsan*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

Ergur Ali. (2016). Enformasyon Çağında Yabancılaşma, Ağ Toplumunda Anomi: Yeni Hakikat Rejimi ve Bölünmüş Gerçeklik Deneyimi. Buruk Şenlik: Enformasyon Toplumunda Anomi ve Yabancılaşmanın Yeni Biçimleri (ss. 17–57). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Ertan, C. (2016). Beden, Performans ve Birey: Bir Beden Modifikasyonu Olarak Dövme ve Bireysel Kimlik. Buruk Şenlik: Enformasyon Toplumunda Anomi ve Yabancılaşmanın Yeni Biçimleri (ss. 297–318). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Fitcher, J. (2011). *Sosyoloji Nedir* (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.

Fromm, E. (1982). *Sağlıklı Toplum* (Çev. Salman Yurdanur ve Ümit Tanrısever). İstanbul: Payel Yayınları.

Fromm, E. (2008). *Özgürlükten Kaçış* (Çev. Şemsa Yeğin). İstanbul: Payel Yayınları.

Giddens, A. (2001). *Üçüncü Yol ve Eleştirileri* (Çev. Nihat Şad). Ankara: Phoenix.

Giddens, A.ve Sutton, W. P. (2020). *Sosyolojide Temel Kavramlar* (Çev. Ali Esgin).Ankara: Phoenix Yayınevi.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. İstanbul: Say Yayınları.

Gökçe, B. (2012). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Gönç Savran, T. (2013). İşlevselcilik-II: Parsons Sonrası İşlevselcilikte Gelişmeler. Modern Sosyoloji Tarihi (ss.30–56). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Günay, Ü. (2003).*Din Sosyolojisi.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Güngör Ergan, N. (2018). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gürbüz, S. ve Şahin F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara:Seçkin Yayıncılık.

Huschka, D. ve ve Mau, S. (2006). Social Anomie and Racial Segregation in South Africa. *Social Indicators Research*. *76*(3): 467–498. https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-005-2903-x Erişim Tarihi: 08.06.2023

Kanmaz, A. K. ve Tuş, A. (2022). OECD Ülkelerinin Eğitim Performanslarının Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(3): 1180–1199.

Kaya, Y. (2005). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. İstanbul: Turan Yayıncılık.

Kaya, S. ve Kılıç, B. (2021). Anomi Kavramını İnternet Ortamlarındaki KullanımPratikleri Üzerinden Yeniden Düşünmek: Dijitanomi. *TRT Akademi*. *6*(12): 536–563.

Kenevir, F. (2015). Suç, Sosyal Sapma ve Din Suça Karışan Kadınların Dini Bağlılık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Dini Araştırmalar Dergisi*. 18(46): 233–249.

Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı. *Journal of Mood Disorders.6*(1): 47.

Kiraz, S. (2011). Yabancılaşma Sorunu ve Hegel. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, M. (2017). Diasporik Yaşamın Psiko-Anatomisi – IV: Müslüman-Türk Göçmenlerin Kimlik-Anomi-Sosyal Dışlanma Biçimlenmeleri Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*. 3(2): 295–348.

Köksal, T. (2021). Dijital Dünya'da 'Suretsiz Toplum'. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 25(3): 1249–1259.

Kurnaz, I. (2015). İşgücü Piyasasında Nitelik Uyumsuzluğu: Düşük Nitelikli İşlerde Yüksek Nitelikli İşgücü. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *3*.

Kurtkan Bilgiseven, A. (1995). *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Kurtkan Bilgiseven, A. (1998). *Kadının Ülke Ekonomisindeki Yeri*. İstanbul: Genç Sosyologlar Derneği Yayınları.

Kongar, E. (1985). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kösemihal, N. Ş. (1982). *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kurtulmuş, M., Kaçire, İ., Karabıyık, H. ve Yiğit, B. (2015).Üniversite Yabancılaşma Ölçeği Geçerlik Güvenirlik Çalışması.*Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*. 4(7): 100-110

Løkke, E. (2020). *Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat*. (Çev. Dilek Başak). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Maclver R. M. (1969). *Cemiyet I* (Çev. Amiran Kurtkan Bilgiseven). Ankara: Devlet Kitapları.

Marshall, G. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. (1975). *1844 Felsefe Yazıları* (Çev. Murat Belge). İstanbul: Payel Yayınları.

Marx, K., Somer, K., ve Erdost, B. (2007). *Yabancılaşma* (Çev. Kenan Somer, Ahmet Kardam, Sevim Belli Arif Gelen, Yurdakul Fincancı, Alaattin Bilgi). Ankara: Sol Yayınları.

Memiş, M. (2012). Genelden Özele: Marjinal Gençlik Grupları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.* 1(4): 230–256.

Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review.* 3(5): 672.
https://www.jstor.org/stable/2084686 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Merton, Robert K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: FreePress.
https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4250035/mod_folder/content/0/Textos/Merton%2C%20Social%20Theory%20and%20Social%20Structure.pdf?forcedownload=1
Erişim Tarihi: 08.06.2023

Merton, R. K. (1994). Durkheim's Division of Labor in Society. *Sociological Forum*. 9(1): 17–25.
https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/216745 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Mizruchi, E. H. (1960). Social Structure and Anomia in a Small City. *American Sociological Review*. *25*(5): 645.
https://www.jstor.org/stable/2090138 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Nietzsche, F. W. (2011). *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (Çev. Füsun Dikmen). Ankara: TutkuYayınevi.

Okumuş, E. (2017). *Gösterişçi Dindarlık*. İstanbul: Ark Kitapları.

Olgun, C. K. (2007). Robert King Merton'ın İşlevsel Çözümlemesi. *Sosyoloji Notları Dergisi*. (3): 44-49

Özdemir. N (2019).Kuşaklararasılık ve Kültürel Değişme. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi. 4(7):125–149.* https://dergipark.org.tr/en/pub/cm/issue/57213/807898 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Parsons, T. (1951). *SocialSystem* (Routledgesociologyclassics). Routledge. https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf Erişim Tarihi: 08.06.2023

Parsons, T. (1955). Essays in Sociological Theory. *American Sociological Review*.20(1): 124. https://archive.org/download/sociologicaltheo00pars/sociologicaltheo00pars_bw.pdf Erişim Tarihi: 08.06.2023

Parsons, T. (2015). *Toplumsal Eylemin Yapısı* (Çev. Adem Bölükbaşı). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Platon. (2009). *Devlet* (Çev. Sabahattin Eyuboğlu ve M. A. Cimcoz,). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Powell, E. H. (1958). Occupation, Status, and Suicide: Toward a Redefinition of Anomie. *American Sociological Review*. *23*(2): 131. https://www.jstor.org/stable/2088996 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Rantanen, T. (2017). Milliyetçiliğe Güveniyor muyuz? Sonrası Ekonomik Kriz Kültürleri (ss. 139–160). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ritzer, G. (2011). *Modern Sosyoloji Kuramları* (Çev. Himmet Hülür). Ankara: De Ki Yayınları.

Ritzer, G. (2014). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. (Çev. Himmet Hülür). Ankara: De Ki Yayınları.

Sadıkoğlu, Z. Z. (2021). Toplumsal Eylem ve Değişme: Talcott Parsons'ın Düşüncesi Üzerinden Bir Okuma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 24(3): 1–28.

Sağlık, C. (2019). Emile Durkheim'ın Metodolojisi ve Sosyolojisi.*Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *9*(2): 449–480.

Sarıbay, A. Y. (1994). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslâm.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Savolainen, J. (2000). Inequality, Welfare State, And Homicide: Further Support For The Institutional Anomie Theory. *Criminology*. *38*(4): 1021–1042. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1745-9125.2000.tb01413.x Erişim Tarihi: 08.06.2023

Seeman, M. (1959). On The Meanning of Alienation. *American Sociological Review,* 24(6). https://www.jstor.org/stable/2088565 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Sencer, M. ve Irmak Y. (1984). *Toplumbilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Say Yayınevi.

Sezal, İ. (1981). *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Ankara: Birlik Yayınları.

Sezal, İ. (2003). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.

Silier, Y. (2006). *Özgürlük Yanılsaması: Rousseau ve Marx.* İstanbul: Yordam Kitap.

Slattery, M. (2017). *Sosyolojide Temel Fikirler* (Çev. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz). Ankara: Sentez Yayıncılık.

Soydemir, S. (2011). Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 3(2): 169–178.

Srole, L. (1956). Social Integration and Certain Corollaries: An Exploratory Study. *American Sociological Review*. 21(6): 709. https://www.jstor.org/stable/2088422 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Şentürk, M. (2018). Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi. Ankara: Araştırma ve Politika Serisi 65.

Tannenbaum, D.G. (2017). *Siyasi Düşünce Tarihi* (Çev. Özgüç Orhan). Ankara: Adres Yayınları.

Teevan, J. J. (1975). On Measuring Anomia: Suggested Modification of the Srole Scale. *The Pacific Sociological Review*. *18*(2): 159–170. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2307/1388630 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Tekin, M. (2007). Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin Eserlerinde Sosyal Bütünleşme ve Sosyal Çözülme Bağlamında Din. *İSTEM.* (10): 43–64.

Teymoori, A., Jetten, J., Bastian, B., Ariyanto, A., Autin, F., Ayub, N., Badea, C.,Besta, T., Butera, F., Costa-Lopes, R., Cui, L., Fantini, C., Finchilescu, G.,Gaertner, L., Gollwitzer, M., Gómez, Á., González, R., Hong, Y. Y., Jensen, D. H. ve Wohl, M. (2016). Revisiting the Measurement of Anomie. *PloS One*, *11*(7). https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0158370 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Tiken, S. (2016). Tarık Buğra'nın Gençliğim Eyvah Adlı Romanında Anomi. *The Journal of Academic Social Sciences*. 28(28): 210.

Tolan, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Ata Toplum Bilimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Tolan, B. (1996). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Murat ve Adım Yayınevi.

TOPATEŞ, H. (2009). Araçsallaştırılmış Bir Kavram Olarak Sosyal Dışlanma.*Çalışma ve Toplum*. *4*(23): 115–130.

Travis, R. (1993). The MOS Alienation Scale: An alternative to Srole's Anomia Scale.*SocialIndicatorsResearch*. *28*(1): 71–91. *https://www.jstor.org/stable/27522659* Erişim Tarihi: 08.06.2023

Tükel, İ. *(2012).* Modern Örgütlerde Yabancılaşma ve Kafka'nın "Dönüşüm" Romanının Bu Bağlamda Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi EdebiyatFakültesi Dergisi. 1(2): 34–50.*

Türkdoğan, O. (1988). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi: İdeolojiler ve Köylü Hareketleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Türkkahraman, M. ve Tutar, M. (2009). Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür ve Anlayışların Yeri ve Önemi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. *1*(1): 1–16. https://dergipark.org.tr/en/pub/uaifd/issue/21587/231801 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Usanmaz, A. ve Kahraman, F. (2020). Güvencesizlik, Gençlik ve İnşaat: İnşaatın Eğitimli Gençleri Üzerine Bir Araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi,* 8(20), 106–134.

Uzun, Z. (2015). Suç ve Değer İlişkisi: Suça Sürüklenmiş Çocuklar Üzerine Bir Araştırma. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vatandaş, C., Can, B., Doğruer, M., Özcan Aşkın, ve Yaman, E. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Hayat Tarzı ve Toplumsal Değerler. İstanbul: SEKAM Yayınları.

Vilca, L. W., Gonzales, R. D., Pariona-Millán, V., Caycho-Rodríguez, T., ve White, M. (2022). Development and Validation of the Social Anomie Brief Scale (SAS-10) Againstthe New Standards Implemented Duringthe COVID-19Pandemic.*ElectronicJournal of General Medicine*, *19*(3).

https://repositorio.uwiener.edu.pe/handle/20.500.13053/6973 Erişim Tarihi: 08.06.2023

Weber, M. (2015). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Çev. Latif Boyacı). İstanbul: Yarın Yayınları.

Yalçın, Ö. ve Dönmez, A. (2017). Sosyal Psikolojik Açıdan Yabancılaşma: Dean'in Yabancılaşma Ölçegi'nin Türkçeye Uyarlanması.*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *8*(2): 150–175.

Yalçıntaş, A. ve Akkaya, B. (2019). Türkiye'de Akademik Enflasyon: "Her İle Bir Üniversite Politikası" Sonrasında Türk Yükseköğretim Sistemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 74*(3), 789–810.

Yarım, M. A., Akan, D. ve Morkoç, S. (2021). Bir Ölçek Geliştirme Çalışması: Örgütsel Anomi Ölçeği.*Turkish Journal of Business Ethics*. *14*(2): 1–31.

Yaşar, G. A. (2011). Ortaçağdan Günümüze "Modernite": Doğuşu ve Doğası, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.4(7)*, 10–26.

Yazıcı, M. (2016). Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri.*Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. *24*(1).

Yıldırım, A. F. ve Yazgan, Ç. Ü. (2022). Saldırganlığın Dijital Ortamda Yeniden Üretimi: Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Deneyimlerinin İncelenmesi. *TRT Akademi*, 7(15), 648–675.

Yılmaz, Z. (2010). Hannah Arendt'in Özgürlük Anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. *9*(1): 227–235.

Yörükoğlu, A. (2007). Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları. İstanbul: Özgür Yayınları.

EK 1:

ANKET FORMU

Bu anket, Manisa Celâl Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda yürütülen "Üniversite Öğrencilerinde Anomi: MCBÜ Örneği" isimli yüksek lisans tezinin saha araştırmasında kullanılacak sorulardan oluşmaktadır. Çalışmada MCBÜ öğrencilerinin anomik sayılabilecek tutumlara sahip olup olmadıkları ve bu tutumların hangi bağımsız değişkenlerle ilişkili olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ankette ad, soyad ve benzeri gibi kişisel bilgiler talep edilmemektedir. Verdiğiniz cevaplar, bilimsel amaç dışında kullanılmayacaktır. Tahmini olarak 10 dk. sürecek olan anket, tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Ankete başladıktan sonra herhangi bir gerekçe ile ankete devam etmekten vazgeçebilirsiniz. Verdiğiniz yanıtların değerlendirilmeye alınması için tüm soruların eksiksiz yanıtlanması gerekmektedir. Sizin için en doğru yanıtın verilmesi çalışmanın bilimsel değeri açısından önemlilik arz etmektedir.

Gönüllü olarak ankete katılmayı kabul ediyorsanız aşağıdaki kutucuğu işaretleyerek soruları cevaplandırmaya başlayabilirsiniz. Teşekkürler.

Dilara SARAÇ
Manisa Celâl Bayar Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı Y. Lisans Öğrencisi

"Araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul ediyorum" ☐

1) Hangi fakültede okuyorsunuz?

(1) Tıp Fakültesi
(2) Fen-Edebiyat Fakültesi
(3)Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
(4) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
(5) İlahiyat Fakültesi
(6) İletişim Fakültesi
(7) İşletme Fakültesi
(8) Mühendislik Fakültesi
(9) Sağlık Bilimleri Fakültesi
(10) Spor Bilimleri Fakültesi
(11) Uygulamalı Bilimler Fakültesi

2) Hangi sınıfta okuyorsunuz?

(1) Hazırlık/ Birinci Sınıf
(2) İkinci Sınıf
(3)Üçüncü Sınıf
(4) Dördüncü Sınıf
(5) Beşinci Sınıf
(6) Altıncı Sınıf

3) Cinsiyetiniz?

(1) Kadın (2) Erkek

4) Yaşınız?

(1) 18-23 (2) 24-28 (3) 29-32 (4) 33+

5) Hayatınızın çoğunlukla geçtiği yer neresidir?

(1) Büyükşehir (2) İl Merkezi (3) İlçe Merkezi (4) Köy

6) Ailenizin demokratiklik düzeyini numaralandırınız.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Baskıcı/Otoriter **Demokratik**

7) Annenizin eğitim durumu nedir?

(1) Okur-yazar değil (2) Okur-yazar
(3) İlkokul/Ortaokul mezunu (4) Lise mezunu
(5) Lisans mezunu (6) Önlisans Mezunu

8) Babanızın eğitim durumu nedir?

(1) Okur-yazar değil (2) Okur-yazar
(3) İlkokul/Ortaokul mezunu (4) Lise mezunu
(5) Lisans mezunu (6) Önlisans Mezunu

9) Ailenizin toplam aylık geliri ne kadardır?

(1) 4.250 TL ve daha az (2) 4.251-6.000 TL (3) 6.001-10.000 TL (4) 10.000 TL ve üzeri

10) Dindarlık düzeyinizi numaralandırınız.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Hiç dindar değil **Çok dindar**

11) Aşağıdakilerden hangisi kimliğinizi en iyi şekilde tanımlar?

(1) Dindar (2) Muhafazakâr (3) Milliyetçi (4) Özgürlükçü (5) Hümanist
(6) Modern (7) Gelenekçi (8) Liberal (9) Sosyalist (10) Feminist (11) Çevreci
(12) Diğer (Belirtiniz)……..

B) Aşağıdaki ifadeleri kendiniz için en uygun olacak şekilde puanlayınız.

Puanlama; (1= Kesinlikle katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) şeklindedir.

Sorular	1	2	3	4	5
1. Gün geçtikçe insan ilişkilerinin zayıflayıp, güvensiz hale geldiğini düşünüyorum.					
2. Düğün ve ev kurma pahalı olduğu için evlenmeyi düşünmüyorum.					
3. Ne kadar çok arkadaşın varsa, o kadar çok derdin var.					
4. Bence akrabalık ilişkilerini sürdürmenin anlamı ve değeri yoktur.					
5. Ebeveynlerim çoğu zaman doğruyu söylemedikleri için sözlerine güvenmem.					
6. Bu zamana kadar aldığım eğitim, beni hedeflerime ulaştırmaya yeterli değildir.					
7. Dünyadaki ve Türkiye'deki siyasi gelişmelere ilgi duyarım.					

8.	Komşularımın büyük çoğunluğunu tanımam.					
9.	Benim için aile, özgürlükleri kısıtlayan bir kurumdur.					
10.	Bazı kişi ve çevrelerin dini, kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaları dinden soğumama neden olmuştur.					
11.	Benim için para, hayatta en çok önem verdiğim şeylerden biridir.					
12.	Hiçbir parti liderinin Türkiye'nin sorunlarını çözecek nitelikte olduğuna inanmıyorum					
13.	Sosyal medyada tanımadığım kişilerin benimle iletişime geçmek istemesi, beni tedirgin eder.					
14.	İstediğim yerde, istediğim kıyafeti giyebilirim.					
15.	Geleceğe dair güvenim olmadığı için kendimi yalnız hissederim.					
16.	Ev geçindiremeyeceğime inandığım için evlenmeyi düşünmüyorum.					
17.	Ailem yanlarında huzursuz olduğum, kurtulmak istediğim yerdir.					
18.	İnsanların gerçek yüzlerini tanıdıkça, insanlardan nefret ediyorum.					
19.	Para beni amaçlarıma ulaştıracak araçtan öte bir şey değildir.					
20.	İşim düşmedikçe komşularımla iletişimde bulunmam.					
21.	Hayatımda ailemden daha önemli şeyler vardır.					
22.	Gün geçtikçe fakirler fakirleşmekte, zenginler zenginleşmektedir.					
23.	Hiçbir siyasi kişiliğe güvenmem.					
24.	Günümüzde dinin bir fonksiyonu kalmamıştır.					
25.	Uzun süre ailemden ayrı kalsam, onların yokluklarını hissetmem.					
26.	Mecbur kalmadığım sürece akrabalarımı ziyaret etmem.					
27.	Kendime yakın bulduğum bir siyasi parti veya siyasi kişilik yoktur.					
28.	Din, gündelik davranışlarımı düzenleyen önemli bir kurumdur.					
29.	Ailemin beni hemen her alanda kısıtladığını düşünüyorum.					
30.	Sosyal medyada rahatsız edici profillerin artması, gerçek hayatta da bu tür kişilerin arttığını gösterir.					
31.	Zengin kişilerle arkadaşlık yapmayı daha tatmin edici bulurum.					
32.	Sırlarımı paylaşacak arkadaşım yok denecek kadar azdır.					

33. Aldığım eğitimin beni gelecekteki hedeflerime ulaştıracağına inanmıyorum.					
34. Benim için aile, yalnızca temiz ortam, sıcak yemek ve temiz giysiler demektir.					
35. Devlet dairesinde bir işin kolayca halledilebilmesi için mutlaka orada bir tanıdığın olması gerekir.					
36. Mezun olduğumda iş bulamayacağımı bildiğim için, geleceğime dair plan yapamıyorum.					
37. Gündelik hayatta yaşadığım en büyük sıkıntı ekonomik kaygılarla ilgilidir.					
38. Akrabalarımla ilişkilerimi sürdürmemde dinin bu yöndeki teşviki önemlidir.					
39. Artık dürüstlük, iyi niyetlilik gibi olumlu özellikler arkadaş ilişkilerinde yok denecek kadar azdır.					
40. Bayramlarda tatil yapmayı, akraba ziyaretlerine tercih ederim.					
41. Ne yaparsam yapayım, ailemden daha iyi bir yaşam standardına kavuşacağıma inanmıyorum.					
42. Dinle ilgili konularda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açıklamalarına güvenirim.					
43. Ailem özgürlüklerim konusunda benim kadar hassastır.					
44. Eğitimime uygun bir iş bulabilmek için, uzmanlık alanımla ilgili tanıdık olması gerektiğini düşünüyorum.					
45. Para her kapıyı açar.					
46. Bir kadın ve erkek öğrenci, ev arkadaşı olarak aynı evi paylaşabilir.					
47. Dini değerlere bağlılık düzeyi, benden farklı olan biriyle arkadaşlık kurarım.					
48. Akrabalarımın düğünlerine mutlaka katılırım.					
49. Ne kadar okursam okuyayım, prestiji yüksek bir mesleki konum elde etmem mümkün değildir.					
50. İlkokul arkadaşlarımla halen görüşürüm.					
51. Dinle ilgili sorularımı/sorunlarımı Diyanet İşleri Başkanlığının açıklamalarına dayanarak çözümlerim.					
52. Yaşadığımız tüm sorunların temelinde ekonomik sebepler yatmaktadır.					
53. Evlilik, insanların özgürlüğünü kısıtlayan, gereksiz ve anlamsız bir şeydir.					
54. İmkânım olsa bu ülkede bir gün dahi yaşamam.					
55. Evleneceğim kişinin dini değerlere bağlılık düzeyi evlilik kararımda etkilidir.					
56. Eğitimimde başarılı olsam dahi, torpil olmadan iyi bir iş bulabileceğimi düşünmüyorum.					
57. Türkiye'deki ve dünyadaki siyasi gelişmeleri daha iyi değerlendirebilmek için gazete, dergi vs takip ederim.					

58. Evlilikle ilgili söz, düğün, kına gibi merasimler anlamsızdır.					
59. Gelecek beklentim olmadığı için eğitsel niteliklerimi (dil, eğitim, bilgi, teknik beceri vs. gibi konularda) geliştirmeyi gereksiz görüyorum.					
60. Dinle ilgili davranışlarıma karar verirken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görüşlerini dikkate alırım.					
61. Para kazanmak için fazla uğraşmaya gerek yok, rızkın gelir seni bulur.					
62. Bu devirde iyi insan olacak şekilde çocuk yetiştirmenin imkânsız ölçüsünde zor olduğunu düşünüyorum.					
63. Yaşadığım sıkıntıların temelinde gelecek kaygısı vardır.					
64. Ne kendi geleceğim ne de Türkiye'nin geleceğine dair umudum yok.					
65. Bazı dini cemaat liderlerinin açıklamaları/görüşleri, dini inanç ve görüşlerimin şekillenmesinde etkilidir.					
66. Benim için eğitim, sadece yüksek kazançlı bir mesleğe sahip olmanın yoludur.					
67. Ailem benim için her zaman güvenebileceğim bir yuva olmuştur.					
68. Gündelik hayatımda dini kurallara uyarım.					
69. Nikah (resmi ya da dini) olmaksızın evlilik ilişkisi yaşanması normaldir.					
70. Akrabalarımla ilişkilerim iyidir.					
71. Salgın, deprem ve genel sağlık, covid-19 salgını gibi konularda bilim insanlarına güvenirim.					
72. Günümüzde eğitimin artık bir işlevi kalmamıştır.					
73. Aile evindeki konfor ile öğrenci evindeki özgürlük birleşebilse, mükemmel bir karışım olurdu.					
74. Türkiye'de genel ve yerel seçimlerin güvenilirliğini yüksek buluyorum.					
75. Akrabalarımın cenazelerinde mutlaka bulunurum.					
76. Çok para kazanmak için iyi bir eğitimden daha fazlasına ihtiyaç vardır.					
77. Gündelik yaşantımda günah işlemekten sakınırım.					
78. Üniversite arkadaşlarım arasında ömür boyu görüşeceklerim vardır.					

Ek 2

Evrak Tarih ve Sayısı: 09.02.2022-E.246709

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E--050.01.04-246709 09.02.2022
Konu : Huriye Tekin ÖNÜR-Etik Kurul Başvurunuz-Hk-

Sayın Doç. Dr. Huriye TEKİN ÖNÜR

İlgi : 13.01.2022 tarihli ve 228586 sayılı yazı.

MCBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı Yüksek Lisans öğrencisi Dilara SARAÇ'ın "Üniversite Öğrencilerinde Anomi: MCBÜ Örneği" adlı başvurunuz kurulumuzun 02.02.2022 tarih ve 2022/01 sayılı toplantısında (I) oturumunda görüşülmüş olup, tez çalışmasının etik yönden uygunluğuna karar verilmiştir.

Kurulumuzda alınan karar ekte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR Kurul Başkanı

Ek: 9- Nolu Karar (1 sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULU KARARLARI

Toplantı Tarih	**:** 02.02.2022
Toplantı Sayısı	**:** 2022/ 01
Toplantıda Alınan Karar Sayısı	**:** 15
Oturum Sayısı	**: I**

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 02.02.2022 tarih ve saat 14:00'da toplanmıştır.

OTURUM: I

KARAR:

9- MCBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç.Dr.Huriye Tekin ÖNÜR'ün 13.01.2022 tarih ve E.228586 sayıda kayıtlı MCBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı Yüksek Lisans öğrencisi Dilara SARAÇ'ın **"Üniversite Öğrencilerinde Anomi: MCBÜ Örneği"** adlı tez çalışmasının etik yönden uygunluğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verildi.

(imza)
Prof.Dr.Ramazan GÖKBUNAR
Başkan

(imza) Prof.Dr.Fatma ŞAŞMAZ ÖREN Üye	**(imza)** Prof.Dr.Nurettin GÜLMEZ Üye	**(imza)** Prof.Dr.Osman Murat KOÇTÜRK Üye
(imza) Prof.Dr.Selhan ÖZBEY Üye	**(imza)** Prof.Dr.Özge AYAN Üye	**(imza)** Prof.Dr. Talip KABADAYI Üye

1